

112978

306

התקנים בפז ט הראב ע מצאית
בכ"ו אטר בו אגרת האפודי על
מספר השבעה וס' סלח הרומון
23 Sept 85.

1119048

טעם זקנים

קבוץ

חבורים וכתובים ושירים בעניני החכמה
והאמונה והמדע

אספתים ולקטחים

מכתבי יד שנים אשר היו טמונים עד הנה באוצרות הספרים

מכתבי יד שנים אשר היו טמונים עד הנה באוצרות הספרים

אני

אליעזר אשכנזי

הושב הונים

ה"רט"ו

Frankfurt am Main.

Verlag der hebräisch-antiquarischen Buchhandlung von I. Kauffmann.

1854.

סיפורי חיים

המבטא על חיינו וחינוך ישראל
על ידי הרב

הרב

הרב

Druck von J. G. Müller, Stiftsrasse Nro. 20.

הרב

הרב

הרב

Frankfurt am Main.

Verlag des B. Deutsch-jüdischen Antiquarischen Buchhandlung von F. K. ...

1874

אלה שמות הנרביים

אשר נדבה לבם אותם לבא על החתום לקחת ס' טעם וקנים,
ה' ושלם גמולם ועד דור אחרון יזכרו לטובה ולאות כי לא יפקדו
דורשי תורה וחכמה מן ישראל.

Nancy.

Mr. Gougenheim.

Lyon.

Mr. Weinberg, rabbin.
„ Simon.

Colmar.

Mr. S. Klein, grand rabbin du
Consistoire.

Brumath.

Mr. Salomon Levi, rabbin.
„ B. Mayer, Instituteur.
„ Heymann Blum.
„ Léopold Levi.
„ Simon Weinmann.
„ A. M. Moch.
„ Joseph Blum.

Genève.

Mr. le Prof. Binder.
„ „ Prof. Laharpe.

Londres.

Mr. Dr. N. Adler, Grand rabbin.
„ Aaron Levi.
„ Josef Zedner.
„ Dr. M. Kalischer.

Paris.

Mr. S. Ullmann, grand rabbin du
Consistoire.
„ Isidor, grand rabbin.
„ J. Trenel, rabbin.
„ Professeur Albert Cahn. 3
„ Professeur A. Cahn, pour
Msr. de Rothschild. 10
„ Dr. Carmoly.
„ Dr. S. Munk.
„ Todesco.
„ Marcus Prager.
„ Blumenthal.
„ A. Grünberg.
„ M. Millaud 2
„ S. Niderhofheim.
„ S. Cahn.
„ E. Rosenthal.

Metz.

Mr. M. L. Lambert, grand rabbin
du Consistoire.
„ M. Lazard, Directeur.
„ M. R. Bing.
„ L. Morang.
„ Gerson Levi.
„ Wogua.
„ Mathia Goudchau.
„ J. Biqart.
„ Jonas Weil.
„ A. A. Lewi.

Un anonyme.	3	Mr. H. Edelmann.	
— —	3	„ L. Dukes.	
Mr. M. Goldschmid.		„ Samson Rausuk.	
Mrs. Frères Weiler.		„ M. H. Picciotto.	
„ Frères Bass.		„ Leon Lampart.	
Mr. M. H. Bass.		„ Walter Joseph.	
„ B. Adler.		„ Samuel Esq.	
„ L. Rapp.			
„ Benjamin Niederhofheim.		Frankfort.	
„ R. Kirchheim.		Mr. Dr. Hirsch, Rabbin.	
„ L. Posen.		„ M. A. de Rothschild.	7
„ David Schames.		— —	5

תיקונים.

א	שורה כג	וחרבת ז"ל	וחרבות	77
3	ח	נפש נשף	נפש, ונשף מיוחדת	"
4	ז	יבון	יבין	"
4	לד	וגולות	וגולות	"
55	י	בשח	בשכה	"
68	טו		אחר מצאנוך כאבי אלקנה חסר הציון (כן אלקנה שמואל, אזי אלקנה הוא קרח שמות ו' כ"ד).	"

על תוכן החבורים הנקבצים בקבוץ הזה ועל מחבריהם.

מאת החכם אליקים כרמולי

מלפניס א"ד ב"קק בילגיא וכעת נתוך עמו יושב צמריס הצידה.

א. מנחת יהודה מן המליץ יהודה הלוי ב"ר יצחק בן שבתאי.

המחבר היה כנראה מיופי מליצותיו ושיריו מנעימי זמירות ישראל בארץ ספרד ששם רבו למעלה תופשי כנור ועגב לשיר שירי ציון בשורים שקולים ביתר ותנועה ובחרוזים. עיר מושבו לא נודע, ואולי ישב בבורגוש מקום מגורת הנשיא רבי טודרוס הלוי, אשר לכבודו חבר ספרו מלחמת החכמה והעושר בשנת ד' אלפים ותתקע"ד, והוא מליצה מוסרית כלשוף צח ובשפה ברורה. אמנם אחרי כן בשנת תתקע"ח עלה על גפי מרומי השיר במנחת יהודה הזאת אשר ערכה מכל מנחה ונסך על מזבח המליצה. והמנחה הזאת הלחה לאברהם איש אשר נשאו המליץ ער, שחקים בשבח ותהלה. והנה מה שכתב המחבר בסוף ספרו "בימי מלכותו" וג' היא הוספה מאוחרת מן המחבר, מנחת קנאות מוכרת עון חיים בן סמחון אשר גזל ממנו שיריו כאשר ראה במדינת חלאוה יוסף ב"ר יהודה, עשה שירים, והמה בספר הזה אמורים". החבור הזה כבר נרפס בוינציא אכן איננו בנמצא, והמוציא לאור הקבוץ הזה הגיה הנרפס מן הכ"י אשר בכ"ה בלונדרוש.

(אמר המגיה, כאשר העירתי את המוניא לאור על הוספה הזאת אשר בסוף הספר, אמר לי כפי אשר עלה בזכרונו סכרה הוספה הזאת. ככ", וכתבתי לאחד ממיועדי לזכר הדבר ותזכרתי כהארע נועל. עוד אציר על שתומת סס המוסר בהוספה הזאת, אזני יהודה בן שבתאי, קמתי לכקום כקמית אבותי").

ב. יוכה החורני עם הפילוסוף מן החכם יצחק בן פולקאר.

המשורר הזה היה ג"כ מארץ ספרד והציץ ופרח בזמן הרשב"א. בימיו יצא מן הכלל איש רשום ר' אבנר די בורגש אשר הסיב שמו אלפונז די ואלארוליד וכתב ג' אגרות נגד דת ישראל; ויקנא יצחק לאמונת אבותיו והשיב תשובות על כתבי אבנר. והשיר הזה עשה ר' יצחק כששלח לו אבנר את המגילה שחבר וקראה מנחת קנאות.

מנחתך שטחה ומעלה מעל כי נטמחה תחת ידי הבעל
לכן ונקנה בה בנפשך אם כבת נכרי ובעולת בעל
אולם לנסותי שלחת לי מרים בדקתיה וכוס הרעל
בטנה ראה צחטה ורכה נפלה כי מחשבת שוא לבבי געל.

וזה השיב לו אבנר:

לקול שחל שאגתו חלוש לב למרחוק אחזתו רעדה
שחי אוניו חצילנה בשמעו ומה יעש בכא יום הפקודה.

וזה שלח לו ר' יצחק

שגת ליש או צעקת איש נהום תיש נחשבו אצלי
אך שחל בדמות זחל ירגש גם ירעש מקולי
כי כל נעלם רזי עולם לא נתעלם מעין שכלי
לא חרדתי אך עליתי כל השומע יצחק לי.

ס' חשובות בן פולקאר הנזכר עצור עד היום באוצר ספרי די רוס
בפרמה, וספר אחר אשר חבר בחכמת האצטגנינות נמצא בין כתבי יד של
ואטיקאן אשר ברומי, וספר ויכוח הלזה נעתק מכתב יד באוצר ספרי פאריז.

ג. אמונת חכמים מן הרב אברהם חיים ויטריבי. אחד מרבני
וויניצ'אה בשנת ה'תנה; מפני שכלו ורוחב לבבו בתורה ובחכמה
היה אהוב בעיני חכמי דורו, ובחבור זה השאיר אחריו ברכה בקרב הארץ
ומבאר בוך הרעיון וישר העיון כמה ענינים נשגבים ורמים. החכם המוציא לאור
העתיקוהו מן הכ"י אשר בישיבת פראנקו בליוורנו.

ד. ספר המוסר. החכם יוסף אבן כספי מחבר חבור הנה היה
אחד מגדולי חכמי פרובינצא מכספיא המקום הוא ארגינטירי. זבן שבע
עשרה שנה היה יוסף כאשר החל לשבור בר ללחם התורה והחכמה ובהיותו
בן עשרים שנה עשה ביאור יפה על פירוש הרא"ב על התורה (זכור לכלי
נכ"י וגם באזנות ספרי וייכנען) וחבר פירושים על הספרי קודש, וספר דקדק
ושרשי לשון עברי, גם רוח החכמה והחקירה עבר עליו ועשה ב' פרושים
על המורה עמודי כסף ומשכיות כסף וחרגם ס' המדות לאריסטו וס' ההנהגה
לאפלטון ואלה השלים במגדל טרשקון בחדש כסלו שנת ז'. בשנת חמשת
אלפים וע"ב הלך לארץ מצרים לבקש חכמה בבית מדרשו של הרמ"ב כי
אמר במקום האילן שמה יהיה פירותיו וכאשר לא מצא שם פרי מעץ הדעת
שב לארצו ולמולדתו. בשנת ז"ב היה בעיר ואלנסיה ועלה על לבבו ללכת
לארץ המערב. כי שמע שכפאס ישבו כסאות לחכמים" ובטרם נסע משם שלח
לבנו הצעיר שלמה היושב בטרשקון הספר המוסר הזה כי אמר פן יפסקוהו
המות בדרך רחוקה הזאת. ויתר דברי החכם יוסף א"כ וספרים אשר חבר הנם
כתובים על ס' תולדותיו אשר כתב ידידי רפאל קירכהיים בראש עמודי כסף
אשר הוציא לאור בפראנקפורט המשכיל וערבולנר. ס' המוסר הזה נעתק מן
המוציא לאור מן כ"י אשר בלונדון, והמגיה העיר על השנוים אשר בהעתיקה
הזאת ובין ההעתיקה אשר בידו מן הכ"י של מינכען.

ה. ב' תשובות מן רב האי גאון ז"ל. חמשה אסיפות מתשובות הגאונים כבר יצאו לאור והם: הלכות פסוקות מן הגאונים קונסטנדינא רע"ז ע"י הסופר משה בר שמואל פיסלוני. ארבע מאות שו"ת מקוצרות ובלוי זכרון שם המשיב, קונסטנדינא של"ה ואח"כ כפראג ובמנטובה. שערי צדק, תשובות שלימות כאשר יצאו מתחת ידי הגאונים, שאלוניקי תקנב. שערי תשובה, שנג' שו"ת*); נדפסו עם ס' נהרות דמשק בשאלוניקי תק"ס ע"י יחיאל יעקב אליקים. תשובות גאונים קדמונים, ברלין תרח. ככל קבוצות האלה רוב התשובות מרב האי גאון זצ"ל האחרון בזמן וראשון במעלה, ויותר מהמה כמוסים ממנו בכ"י באוצרות ספרי וויען, פאריש ובין סגולת הספרים אשר חנני אלהים לאסוף. הב' תשובות היוצאות עתה ראשונה לאור הועתקו מ"כי אשר באוצרות ספרי פאריש ומ"כי שלי. — דורשי התורה והחכמה ימצאו בהן עונג כי יתבררו על ידן ענינים יקרים בחכמה הקבלה.

(* אמר המגיה בתשובות היקרות האלה ינלתי פתרון על כונת ה"ה צנה שכתב ס"ג השבת, כל מי שאינו אוכל חמין, כריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין, ולהמין לבשל ולהמין הוא הממין וזכה לקץ הימין, ויש מן החכמים אומרים על השמאל שהוא מין, אלו קורין עליהם מי יתן החדש חרשון וג' והוא בקצת שנויים באבדורחם סוף סדר שבת. וראה מה שהציור' ר' האי ר' שרידא שס' סי' לר על השאלה בענין הטענה בשבת, ורוב מן החכמים תלמידי בייתום יהיו לנתוש ולנתון ולהאבד ולהרום וירקבו עצמותם אשר הטעו את כל הטועים והזונים אחרים להטעותם שהמין אסור בשבת ותפס רוחם שהרי המאכל עממו שיכח אדם מנערב ע"ג גמלים לא אכרוהו רבותיו אלא משום שזא יתהה בגמלים אבל אסור אין בו מן התורה הילכך כל שאינו אוכל חמין בשבת לפי אותו הדרך בר כדוי הוא ודרך מינות יש בו וכריך להפרישו מקהל ישראל. וכונתם על כת הקראים.

(בתשובות ההנה היוצאות ראשונה לאור לא שלחתי את ידי להגיה צמלות קצ' ההבנה ושמתיס לעין הקורא באותיות מרוסות למען לא ישל, רק צדף כ"ז היה כתוב בכ"י ובשמוכירין אין אומרים אלא אֲתֵנִיה והגהתי אדני בבלי דעת במקמת השמות ואם כשלתי ה' יסלח לי. וראה שו"ת רשב"א סי' ר"כ בענין הזה).

ו. ס' בן דוד. מן הרב יהודה אריה ממודינה. על תולדת החכם הזה וספריו אשר חבר כבר כתבתי בארוכה בלשון צרפתית בתרגום ספרו סור מרע והוצאתהו לאור זה שלש פעמים, וגם החכם י"שר כתב העתקות שונות מספרו היו יהודה ומשאר כ"י במבוא אשר הדפיס לספרו בחינת הקבלה (אשר הוא למעין כפש לוחלי ארץ מחבלי כרס ה' ואמונת ישראל ונשם ישאבו כל הרועים הפשעו בה' ובתורתו וימצאו מים להשקות גן עדנס). הם' בן דוד הוזה הוא כנגד אמונת הגלגל וחברו לתלמידו הרופא הר"ר יוסף חמיץ וכ"כ בס' פחד יצחק ערך גלגול ולא על בקשת ר' דוד פינצי כמו שחשבו אחרים. והחבור הוזה נעתק מן ה"כי אשר באוקספורד.

ז. שאלה מן הר' יהודה בן אשר בענין גלגול הנפש ותשובת הראש ז"ל. אם החכם שלפני הוכיח בספרו שאמונת הגלגל לא צמחה על שדה העברים והיא כנגד השכל והקבלה, החכם ר' יהודה רצה להוכיח מצד הטבע ומדברי הנביאים שנתון וראוי להאמין בגלגול הנפש, ואביו הר"א ז"ל מכחיש סברותיו ואמר: אם קבלה היא נקבל.

ח. כתב ר' אהרן בר משלם לר"מה. האגרת הזאת כבר הביאה הרב אלאשקאר בהשגותיו על ס' האמונות והרופא אברהם ן' מינאש הלוי בספרו כבוד אלהים דס"ו ע"ב: וכל ההשגות והקושיות וג' כבר בטלו אותם הרמ"ב ן' ר' אהרן דלוניל. ובענין ת"ה שחשדוהו כבר חבר הוא ז"ל אגרת ת"ה וכבר נדפס וגם שאלות ר' מאיר ז"ל במתיבתא דר' אהרן ז"ל נדפסים וכיד כל אדם וכעת אין עוד זכר משאלות רמ"ה. הכתב הזה והשירים שלאחריו נעתקו מן כ"י באוקספורד והשיר מן ר' ש"ת כבר הוצאתי לאור בעלי המורה בשנת 1840.

(גם הרב צעל מנדל ע"פ פ"ח נה"ת כתב כי הר"מה ז"ל מטוליטולה טעם להשיגו בין המצרים לפני הרב ר' אהרן הכהן הגדול מלוניל — והציבחו במדידות — וקרא הר"ס ז"ל ארון אלהים. מן חתימת שמו בזה הכתב נראה שר"מה מלוניל היה בן משלם ולא בן יהונתן כמ"ש בק"ה. ודע כי בהערות של מ"ו מהורר אהרן פולד ז"ל נראה דפוס פפורט, אשר הדפיסן שנות בן יעקב נשה"ג, כתב כי ר' אהרן הזה היה ראש לכמני לוניל שהציב לרמ"ס כמ"ש בפאר הדור, והחליף החכם הזה בזכרוננו ר' אהרן עם ר' יהונתן כי הוא היה האול זאליו ואליו כתב הרמ"ס האגרת היקרה סי' מ"א. — גם אין להחליף ר' אהרן בר משלם מלוניל עם ר' אהרן מלוניל בעל המנבר ס' ארמות חיים כי זה האחרון היה בזמן מאוחר כמ"ש נשה"ג) המגיה.

ט. אגרת ר' הלל החסר. החכם הזה לא נודע ולא נקרא בשם ואולי הוא הרופא ר' הלל בר שמואל בר אליעזר מזורונה בעל המחבר ס' הנפש בב' חלקים החלק א' כחות הנפש והב' חגמולי הנפש והשלימו בעיר פורלי שנת ה"א לא (כ"כ ואלף נדשימת ספדי ענדים) והוא כ"י ברומי; גם אגרת הזאת כתב בעיר פורלי כעשרים שנה אחריו בשנת ג"א או ג"ב לאלף הששי הדיינן ששים שנה מוזמן אשר התעוררו קצת מחכמי פרובינצאי וקטלונאי על ספרי הרמ"בם בשנת ד' תתקצב (עיין אגרות הרמ"ס). והענין שמוכיר ר' הלל שנחטבו יותר מעשרה לשונות של טובי הכת המורה במורה נבחרת ג"כ בס' מלחמות השם מן ר' אברהם מיימון דף י"ב ז"ל; ונקמת שופט העולם מן המלשינים שגרמו וסכבו בכריתת לשונם וג'. גם הענין של רבינו יונה שהיה בפאריש כבר נודע מאגרת ר' יהודה אלפכר המחלת יגער ה' כי כתב שרבו ר' שלמה בר אברהם שלחו אותו לארץ צרפת; ושם ישב ולמד לפני הרב ר' שמואל מאיברה (כמ"ש בארמות חיים כ"ט ע"ב)

ובהשחרלתו נשרפו. שמה ספר המורה והמדע לרמ"בם בשנת ה"א וד' לפרט כארבעים יום לפני זמן שריפת התלמוד בעיר הזאת, מה שהיה יום ו' כ"א חמוז שנת ארבע לאלף הששי כמו שמפורש בס' תניי"א דף פ"ב ובשבולי הלקט. — האגרת היקרה הזאת נעתקה מן הכ"י בבית המדרש בלונדרישי.

י. כ' תשובות מן הרמ"בם. התשובה הראשונה למר יוסף בן אבן אלבער נ"ע הידועה אבן גאבר נמצאה אתי כ"י ישן נושן על קלף. והחכם ר' שלמה בר יוסף אבן איוב הספרדי בהקדמת ס' המצות לרמ"בם אשר העתיק בעיר כרש בשנת ה' אלפים ליצירה מזכיר התשובה הזאת כלשון זה: והנה מצאתי תשובות שאלות לרבינו הרב המחבר ובחוכן תשובת שאלה אחת לו וזה שאחד מאנשי בכל שלח לו ספרו וחלה בו פניו להשיב לו ס' משנה חורה ללשון ערבי מפני שהאיש ההוא לא היה מבין לה"ק, והרב הגדול ענה לו שחלילה לו מעשות כן אבל אמר שאם היה לו פנאי היה משיב ס' פרוש המשנה וספר המצות שחבר בלשון ערב אל לה"ק; ונראה כי לא היה לו פנאי כי לא השלים דברו עכ"ל — התשובה השנייה לר"ש אבן חבון נעתקה מ"כ"י אוקספורד.

יא. פיוט מרא"בע. עם פרוש פריפוט דוראן. על הפיוט והפרוש הלזה החכם היקר ליב דוקוס כתב אמרון בראשיתו גם בחבורו נחל קדומים דף מ"א ע"ש.

הקדמת המוציא לאור.

ההוצאות הנלוויות לזו הן כאלו:
 אחר אשר עורני ה' להוציא לאור ספר דברי חכמים במיץ יע"א בשנת ת"רט טרם ידעתי אם מצא חן ושכל טוב באשכנז, לחצני זמני ללכת לאפריקא. ואם אמנם אנכי לא הריתי את המאמרים המחוברים בו ולא ילדתי אותם נכספתי אשר יהיו דברי חכמים בנחת נשמעים. כי כאשר ימצא הקורא מנגרעות בספר יגדל תלונתו על המאסף מעל המחבר, כי לא נשחק לאב אם ישמח ביוצא חלציו, ולא נבוז לאב כי תגל בפרו בטנה אף אם לא תאר לו ולא הדר לו כי טחו עיניהם מראות באהבתם אותו, אבל איש אשר מנע ה' ממנו פרוי בטן, והוא בילדו זרים יספיק, אם יאסוף אל ביתו ילד מסכן אשר משחת מאיש מראהו בוז יבוזו לו כי הטבע לא כהה עינו מראות, וכן הוא בילדו השכלי. גם יש חכם גדול אשר בקלות מרוצת שכלו יתרה עמל וילד שקר, ולאהבתו ילדו תכונתו לא יביט און בהם. אבל המאסף אשר לא ישקול כל מאמר ומאמר במאזני בחינתו טרם יאספהו במחברתו, או שתום עיני הבחינה, או אויל יחשב. אבל בראותי כי חכמי

ספרד שחובצמא את דברי שמח לבי, כי אמרתי הן חכמי ספרד אשר הגות לבם כי אם בתלמוד ובפוסקים ודבר אין להם עם שארי מדעים שמחו לקראתו אף כי חכמי אשכנז שוחרי מדעים ודורשי קדמוניות יכרכוני בגללו, וגזרתי אומר לנופף שנית ירו ללקט אמרי בינה ולעשות מהם מטעמים כצלם דמות חבניתו של ס' ד"ח אם יהיה ה' בעזרי.

וזה שנה אשר הוליכוני עיני לאירופא אמרתי הגיע עת הקציר עתה אשא אלומות תורות מהזרע אשר בעמל ורעתי, אבל תחלתי היתה נכובה, כי שמעתי דבת רבים [מן רב ביטול] אומרים קיינו מד"ח יותר מאשר מצאנו בו, גם רבים אומרים לא נמצא בו דבר יאות להעלותו על ספר, ורבים מעמי הארץ קטונתי ונקלותי בעיניהם מלדבר עמדי והיו לי לאויבים ותחת רדפי טוב ישמנוני, ולולא שמעתי כי רבים וכן שלמים בתורה ובמדע יגיעו ראש גם הם אם לא על כלו על קצתו באמרם מדרש וישע רבי תורתו הלא הם כתובים בספר הילקוט, ואגרת הוכיח לר' יהושע הלורקי לא היה לי לתת לה מקום במחברתי יען מחברה המיר כבודו, הייתי מחשה כי לא רבים יחכמו בהמדעים הכלולים בס' ד"ח ולא ידעו אי זה מקום בינה, ובעבורם הוצאתי לאור במחברת מעם זקנים הוזה וכוח התורני עם הפלסוף וברף י"ג עמוד ב' מזה הספר ימצאו מענה על חלומותיהם ועל דבריהם, אבל בראותי כי רבים קמים עלי אשר להם שם בין הגדולים אמרתי עת לדבר, כי איככה אוכל וראיתי באבדן עמלי ואשר טפחתי ורביתי כל הוי"ש לאל ירו למלט אותם משחת, ואען ואומר, בדבר המדרש וישע לא עלי לבד כי גם על גדולים וטובים ממוני אשר קטנם עבה ממתנייהמה מלינים כי לדעתם כהתה עינו של הרב הגדול מה"רי חבוב בחבורו הגדול עין ישראל אשר אין בו אומה ודברים בלי נמצאו בתלמוד, וכן ירכו עליו תלונות כי מלכה בחבורו אין כל חדש אשר לא היה כבר שניה מרצון ח"ל מחברי המאמרים כי הם ואל אמרו דבר בעתו ורחוקים המאמרים זה מזה והוא קרב אותם ברוע, אבל אם יכילו כנפי פרעוש לכסות את עין השמש, גם דברי תלונתם יכהו את עינו עין הברולה, כי מי חכם יבין את הטוב ומועיל אשר עשה להקורא לקבץ הנדחים ולחברם יחד, ובכל זה כבוד ח"ל ורצונם במקומם מונח כי לא נשמתו המאמרים האלה בעבור זה מהתלמוד יען חוברו יחד בעין ישראל, ואני בעיני אמרתי שתי תועלויות אעשה להקורא אביא לפניו המדרש בדמותו ובצלמו כאשר יצא ממחברו, גם ימצא כל דבר המדרש מחוברים יחד, במקום אשר לא הכיר מקודם דמות חבניתו וכי הנדפס מכבר אינו נמצא גם באוצרות ספריו ומלכיים לא ידע כי אם איזה מאמרים מפוזרים ומפורדים בין מאמרי

הילקוטי וגם ימצא בו מאמרים לא זכרם הילקוטי העל זה תכלית שנאה
 ישנאו אותי? וכן היה עם אלה היתה אף ידעו ש"י ב"ה חזק וזכרם
 ובדבר אגרת הוכיח גם אם נודה להם אשר מחברת המית. הכעבור זה
 לא נקח ממנו את הטוב, ור"מ למד מאלישע אחר ואכל תוכות ואם יאמרו
 שלא מצאו בדברי האגרת תוך כי באיזה מקומות מהאגרת הבינו מדבריו
 שהיה פוסק על שתי סעיפים. אני שואל לכל קורא בצדק אם לא היה החכם
 מונק מעיר להקורא שזה הלורקי המיר. מי הוא זה אשר היה מדבר סרה על
 כל דברי אגרת הזאת להפך דבריה הנאמרים באמת וצדק וכי בטעם ודעת
 למינות אחר אשר ראינו כי מחברה לוחם ככל עו ותעצומת נגד הון שלמוץ על
 דבר אשר המיר אבל הוא מכלכל דבריו במשפטיו אות לחכמים ובאשר הוא
 עד היום הזה בין חכמי ספרד ישמרם צורם אשר גם ברגו לא ישפכו זה על
 זה בוז וקלון ועתק לא יצא מפיהם. ולכן אם גם חכמי ספרד ראו מה שכתב
 החכם מונק וגם הם קראו את האגרת לא חשבו עליו תועה אבל אמרו כמו
 שאמר גם החכם מונק כי אה"ו רוח אחבת היתה אה"ו אבל לא כן אמינו
 האשכנזים ה' זללה להם עם כל חכמתם אינם יודעים לעצור ברוחם ובעתות
 הרגו ירחו בסוד רגו ושק ואזן נתח ובראותם הלורקי לא עשה בן באגרתו
 כי כתב אותה בחן וכבוד לאהובו מקדם להוכיח אותו במישור. אמרו אכן זה
 כי אם גם הוא באמונה אתו והמה מהכל יחד. גם לא תהיה האגרת היא
 טובה מתחורה שלימה אשר לנו והמינים מכנסים בקבריה הטורחים מינות
 וכי מפני שומים אלו נבער אותה הלילה.*

זאת ועוד. אם אמנם כן הוא אשר יהושע לורקי המיר דתו. מי העיר
 לנו שזה הוא בעל האגרת היא ואעיר לי עד אשר עדותו נאמנה מאד אשר
 היה ר' יהושע לורקי אחד שלא המיר דתו. כי מצאתי לקנות בעו"בי פאם
 י"ע ספר כ"י העתקת הרב הגדול ר' סעדיה אבן דאנאן כחוב עלי' כזה.
 ספר היסודות חברו הרב ר' יוסף בהרב ר' יהושע לורקי זצ"ל. גם אם נאמר
 אשר לא אמר המעתיק על אבי המחבר כי אם על המחבר זצ"ל מדוע קראו

ספר * ראו כל מה שזכרתי בגליון סליחה הרפוסה ללרבינו זנונת ואינו זכר. באיזה זמן, כתוב בס' זכר
 לרבינו זנונת, כתב בקדמונה כתב שכן על קלקל. מה הלשון: קבלה בידנו כי נוחבר סליחה זו המיר
 הרפוסה דתו וביניהם הנוהג וביניהם כנפסה ובלילה על ישראל וגורו גליהם להחיותם וכתבנו ונחית במוך
 היעיר לבלותם וקם הוא ודרש להם וביטל את הגוריה. ובאשר בלוי ראשי ישראל וכתבנו ונחיתם להחיותם
 לו עובד וזכר להם הוא וכתבנו וקם שישלחו לכל מפוזות ישראל סליחה אחת אשר חיבר ושיקנינו
 אחת מוך סדורו מפלות שלח וכן יצאו, וזונו חתום גליה בראשי הפרוות, אכר ר' יא"ס" וזית
 אחת נהפך בהדפסם. ואם היה אסור ון הדין מדוע שנונו לו, וזה גם אחרי חומה היה להם
 לכתוב סמית לבעל אגרות הרבנות; אבל באמת וזה לנו שהמיר, אם בדבריו לא וזאלו דברי
 ויכות כי אם דברי אונת ולדק. -

בשם רבי ומדוע הזכיר שמו על חבוה בנו הצדיק והלא שר"י. ואם יאמרו כי כומן אשר כתב ר"ם זה עדין לא המיר הלא ר"ם היה זמן רב אחריהם והרב ר"ם אשר חבה ס' הדורות מהחכמים אשר קדמו לו חקר ודרש ולא נעלם ממנו דבר כזה אשר היה גלוי לעין כל, אין זה כן אם זה ה' יהושע הלורקי אביו של ר"י בעל ס' היסודות נפטר בשם טוב ומדוע לא נאמר כי זה הוא שחבר זאת האגרת, (ס' היסודות הנ"ל מכרתי אותו לאוצר ספרי המלכות בפאריס) וסרו תלונות מעל ס' ד"ח (*). הוציא אחרתה שנים אחדות וזאתה אשר יצא לאור ס' טעם זקנים אשר כלו מחמדים ידעתי אשר גם עליו יתקוממו לאמר כי פג טעמו וכעור משדרי כאשר אוציא לאור מחברת אחרת כומן קרוב כאשר עם לבבני אראה כי ס' ט"ז עמד טעמו, אבל די לי אשר חכמי לאנדאן ופאריו וחכמי מיץ ופפר"מ יביעו תהלות ס' ד"ח ואקוה כי גם טעם זקנים ימצא חן בעיניהם. ס' ט"ז יצא לאור אחרתה שנים אחדות ואני מעורר לכל קורא מבין אשר ימצא הם הזה חן בעיניו להחזיק טובה להחכם השלם והכולל כמה"ר אלבערט כהן בפאריס ולהחכם כמה"ר אייזק קויפמאן בפ"פורט אשר הוילו והב' מכיסם להוצאות הרפוס כי דבה ולהחכמים אשר נתנו לי ההעתקות מחבורי כ"ז ולהנדיבים אשר חתמו לקחת הספר זלבי נכון ובטוח כי חכמי לב ימצאו בו ממתקים וגם אותי וברכי. ס' ט"ז יצא לאור אחרתה שנים אחדות ואני מעורר לכל קורא מבין אשר ימצא הם הזה חן בעיניו להחזיק טובה להחכם השלם והכולל כמה"ר אלבערט כהן בפאריס ולהחכם כמה"ר אייזק קויפמאן בפ"פורט אשר הוילו והב' מכיסם להוצאות הרפוס כי דבה ולהחכמים אשר נתנו לי ההעתקות מחבורי כ"ז ולהנדיבים אשר חתמו לקחת הספר זלבי נכון ובטוח כי חכמי לב ימצאו בו ממתקים וגם אותי וברכי.

הצעיר אליעזר אשכנזי.

(* אמר המגיד. כאשר התכס הו"ל הלך לדרכו וכתן בידו עכני כעניוים אשר קנן יד על יד לבשות ויהן יין טוב לטעם זקנים וזלמי בהם גם התשובה אשר השיב העובד אלהים חיים ודורש אל הוהים והוא שלמה לוי אשר הסיב את שמו פאלו דבורגוס אל שוב לודקו, והיה דבעמי לרקחו כקלכנה בנורקת בשווי, אכן כאשר ראימי ודברי בעל הקדמה כי דברי דתיס כאלה ייבדורו ריע ווזה אחרתי לא יבאו דברי ורעיס נקהל ה' והשלום יענה את הכל. וינבקי הענין אם זה ישוע הלורקי הוא הוא אשר ילא המזה אם לא, כ"ל דעת הכרמולי ונכרעת ופ"ט שני עדים יקום האות, וזה דברי ויומר כ"ל שבעל הכתב הזה הוא התכס ר' יהושע בן הר' יוסף אבן קרש' ריבאל הלורקי אשר היה רופא גדול וחבר בלשון ערבי קצר וס' רפואות ללשן סיכה והתכס בנכנסתא היעמיקוה ללה"ק וקרא את שמו גרס הנובלות והוא בכ"ו באשרות ספרי פאריס. Nr. 407. וכבר כתבתי וזונו וזון אביו בספרי קורות רופאי ישראל בלשון פרט ס' קיה וקוט.* (ו"א) בנימיני השועה דף ס"ט זכר עם אומן האש שלמה לוי.)

מנחת יהודה שונא הנשים

קחה ספר יספר תולדות איש. וכן לא יתכן אדם אחד
 אשר נפשו בפח אשה לכודה. • פסוק אשר נפשו
 ובו אזכיר יגוניו ועמלו. • [המחבר מביא דברי רש"י
 ואשים כל תלאותיו לחרה. • מה בלתי יעלה חסותה
 לבל יאחזו אנוש דרך מעוקל. • מה בלתי יעלה חסותה
 ועל אם הדרכים אעמודה. • מה בלתי יעלה חסותה
 מתי שכל מתי מוסר אקבץ
 וארים קול בתוך קהל ועדה. • מה בלתי יעלה חסותה
 בקו יושר לכו נא הגברים. • מה בלתי יעלה חסותה
 הכי סוף כל עליה אל ירידה. • מה בלתי יעלה חסותה
 לבלתי יפלו ממועצותם
 כתבי זה יהא להם לעדה,
 ואזהורים כמטב מענה פי
 ואוכיחם בחוכחת חמודה.
 קחו מוסר אנוש הביא נדבה
 פניני שיר ולא אודם ופטרה.
 שאו מנחה פרו שכלו ומכל
 מנחות ערבה מנחת יהודה.

נאם יהודה הלוי בן שבתאי, שאלוני מיודעי הקדומים, הנאהבים
 והנעימים, אופי העצה, וגבורי המליצה, ארני השכל והחכמה, ועמודי הדעת והמומה,
 ומקוצר לשוני להגיד מפעלותם הנעימות, לא נקבתים בשמותי. יאריך ה'
 שלומם כל הימים, ויוסף בהם אלף פעמים. ויאמרו לי אחרי הודיע אלהים
 אותך את כל זאת, וחרכת הבין בידך אחוות, השמיענו מטוב שיריך,
 פתח פיך ויאירו דבריך, להודיע איך ים הנשוי עליך גבר, וחלף ביהודה
 שטף ועבר, מדוע הכמתך תחת לשונך תכחידנה, חודה חירתך ונשמענה,
 ושיום במשקל דברים הנכוחים והטובים, למען יעמדו ימים רבים [בכ"י למען

ילמדו רבים]. לכן נערתו חצני למלאות תאוהם, ולעשות את בקשתם. ותבא בי רוח ותעמידני על רגלי, ואשמע את הקול מדבר אלי. ויורני ויאמר לי הפק רצון מיודעיק בספר הוזה לחבר, ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדברי. חזק ואמץ להזהיר חביריך, פן יקרה להם כמקרך, גלה להם סודך למען יחלצון ידידיך. וכשמעי חשתי ולא התמהמהתי, ודברים לקחתי, להחכים בהם כל פתי, [התנבאתי כאשר צויתי] ואשיב הספר הוזה לפניהם למשל ולחידה, הנקרא מנחת יהודה.

מדברתי. יחכם פתי. כי פי נותן. אמרי שפר:

רוח אל בי. על כן נובי. בו תלכוד. את קרית ספר:

בשם יוצר שמים, והוקע הארץ על המים. חולה האדמה על בלימה, [ומצמיח חציר לבהמה] ושח בטוחות חכמה, האומר לי הכסף ולי הזהב, המוכח לאשר יאהב, המכין לאדם טרף, בקיץ ובחורף, חם ורשע הוא מכלכל, אם מעט ואם הרבה יאכל, יש רשע טוב הארץ מנת חלקו, ויש צדיק אובד בצדקו. יש מרבה זהב וכסף, ויש נוחל בזיון וקצף, יש מתערך באשפר ואשישה, ויש נושא אשה.

שלו יהי כל איש אשר ישמע לקול בן שבתו.

צדק לפניו יהלך יבין צעדיו שבתו.

יהי בימי שפוט השופטים, אשר היו על פי הנבלים פורטים. מביני שמועה חמו נכרחו, ומורי דעה נצמתו, נצץ הודון ופירח הפשע, והחמס קם למטה רשע, ונטה הרשע אהליו, ומלכי צדק חלף הלך לו. ונפרץ דור הסכלות ימה וקדמה, וראשו מגיע השמימה, ויגבה על השכל ויתן אותו במחבוא, ראשו על כרעיו ועל קרבו. ויאמר לו שב בזה ואל תשמע קולך, אל נא תמוש מזה עד בואי אליך. ומלך מדין שמע שמועה, ונשא נס לעושי רשעה, ויתלקטו אליו אנשים רקים כל איש רע ובליעל, הנצמדים לבעל, אשר מעלו מעל. ערי וארודי וערלי, ואיש בושח ונבל הכרמלי, וישם שרי מאות ושרי חמשים, אשר ארחוהיהם עקשים. ויתן בעלי חכמה תחת רגליו נדושים, וישר ביום ההוא את התישים. ויאמר אל עמו חפצי בכסילים, ותהלתי לפסילים. ועתה לכו ונכחיד מכל הגוים ומכל מלכותם, דברי חכמים וחדוהם, לבלתי ישבו אתנו, כי חרפה היא לנו, כי תמות כחוסר כל אם לבינה תקרא, ועוהביה אמונים עלי תולעת, תחת כי שנאו דעת. הרף מן המוסר, אז תשחרר על כל בשר. העבר המדע, ואליו אל תחודע. ואם חמצא איש לחבונה יטה אוניו, הקדה את שיניו, ונכון דבר אל תדבר בשמו ואל תזכורנו, וכי יברכך אל תעננו. ומה לכם לדרוש ולחור בחכמה, כי אם עשות כסל עלי פימה. כי הזמן בנבונים יבעט, יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט. ויענו כל העם יחדיו ויאמרו יהי אדונינו המלך, יהי כמוש אלהים עמך בכל אשר תלך. אם

אחה שנאת מוסר, טוב הארץ לא תחסר, גם אנחנו כמוך חשכנוהו, ומחמול שלשום ידענוהו. ולא יחויק בו כי אם איש מתעה, נגע מוכה אהים ומעונה. ומיום שמנוהו לשמצה, כל הון יקר נמצא. והחוסה בו ינחל רוח, ויכה ישות, כי הזמן בין המשכיל והכסיל יבדיל, כי אין זכרון לחכם עם הכסיל. כל המרבה חכמה מי המרים ישאוב, ויוסף דעת יוסיף מכאוב. נגע וקלון ימצא כל יודע פשר, לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר. והבוערים יעזרם שוכן מעוני, שומר פתאים אדוני הכסיל ירום כפי אולתו, ואל יתהלל חכם בחכמתו, ישמח אבי נכל ונפשו אותה ויעש, כי ברוב חכמה רוב כעם.

תבל מאד תאהב כסיליה	וינחלו טובה אויליה.
תטיף לכל פתי כמו תטיב	להולכים אחר פעליה.
תעו נבונים מנתיב יושר	כי רחקו מעל שביליה.
מה סוד תבונתם וחכמתם	לו בערו היו אציליה.
אל ילחמו לחם חכמים אם	החכמה תחיה בעליה.

ויתנו מגמתם להשמיד כל יודעי ספר. ולהחזיר כל אמרי שפר, וישימו האמת ללעג ושחוק, ויראו אותו מרחוק, כי היה דבר נחוי, פשט גרוד בחוי.

וישא משלו ויאמר:

שקר לאין חקר בפי כל איש עד כל אנוש עדיו נתנוהו.
וילמדו פיהם לדבר שוא כי האמת לא ידעו מה הוא.

וחמלא הארץ חמס, וצבא קרש מרמס, וחבל לבשה מעיליה, וחסר צעיפה מעליה, ותרדוף בחימה, לכל נדיב חכמה, וחקם בעלי ריב ומצה, ותשלך אמת ארצה. וירא השכל כי הנבונים ירדו מכסאותם, ויכו עצבותם, ובני בליעל תכון מלכותם, וילבש בגדי שנאה, ויעט כמעיל קנאה. וישא משלו ויאמר:

אל יגבהו אנשי בליעל כי עוד עליהם יחזור גלגל.
ישא נדיבי עם וילבישם סות הוד ורעת הכסיל תגל.

ובכל זאת הפתאים אשר תפל טחו, חוסן ויקר יקחו, ועושר וכבוד ישבע, כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע. ואשר יטיבו דבריהם, שומע אין להם, ויד הזמן היתה במעל הוה, ולא נשא פני כל נביא וחווה. ויקשה את ערפו, ויאמן את לבבו, וחכמתו בערה בו, ויתן את הנדיבים לשוד ולכפן, ויסב עליהם אופן, ולמשכיל לא הועיל שכלו, אם זך ואם ישר פעלו. ויראו הנבונים כי עצת הנבונים נבערה, ודרכם נסתרה, והסכל נחל המשרה, לו משפט הבכורה, ויעשו גם המה בערמה, ויערכו אתם מלחמה, וירדפו אחרי המבינים וירמסו, והנשארים הרה נסו, וימלט מהם איש אמונים, זקן ונשוא פנים, ושמו תחכמוני, מארץ החימני, ולו בן ושמו זרה, וכבוד ה' עליו זרה. כארו בלבנון ישנא ויפרה, ורוח ה' עליו יערה. והיה תחכמוני זה יודע תעלומות ונבון לחשים, והוא החל

יעקב ובניו נרדפים, ועל עורות גדיי העזים, אחס לחוצים ונבזים. והלא דינה, היחה לאביה ולאחיה שטנה. ולולי הנזמים, לא נעשה העגל לקסם קסמים. ועל מי נפחו ילדי אמוני, ותהי המגפה בערת אדני, ומאשר גברו על צלפחד דברי עונות, לא היו לו בנים כי אם בנות. ואכרם על יושר פעלו, בת לא היחה לו. ובזאת תולה ארץ כאשכול, בירך את אברהם בכל. והוסיף למשנה לאיוב על כל הטובות, מלבד הנקבות. וצוה למשוך על עם קדושים, לא ירבה לו נשים. ועל מי נגרע שכט בנימין, צפון וימין. ועל מי כשל כח, שמושון בן מנוח, וירדפוהו עד השברים, ויהי טוחן בבית האסורים. ובעת עוה עמי נתיבו, נשים משלו בו.

ויען המלאך הרובר כי ויאמר:

ראה שכל פרעה	והחבונן דיעו
בעת הפליא עצות	לענות עם בינות
אשר ענה אותם	והגדיל תוגתם
והמית הבנים	והיה הבנות •

ובעבור זאת העמדתך לגלות אליך רו כל נביא וחווה, כי אוחד ראיתי צדיק לפני ברור הוה, ונגלה נגלתי למענך, ולמען חספר באוני בנך. וילך האופן כאשר כלה נאומו, ותחכמוני שב למקומו, ויקרא זרח בנו, וישימהו על יד ימינו, ויאמר לו הנה נא וקנתי לא ידעתי יום מותי, ועתה בני שמע בקולי וקבל עצתי, והחזק במוסר אל תרף ירך, שמע לאביך זה ילדך, אם תהיה צואתי על לוח לבך חרושה, אל תקח לך אשה, שלום בפיה הוות בקרבה, לא ינקה כל הנוגע בה. שש ומשי תלבישנה, ומעדנים תשביענה, ואיש אחר ישכבנה. בור הנשוי, למוח הוא עשוי, והמשיכיל ממנה נפשו ישמור, ונפל שמה שור או חמור. כל הנושא אשה, מכתו אנושה, אם יתנו לו זהב מלוא ביתו, לשמה ולחרפה תהיה אחריתו, כי לרעתו ולאידו, צרוב הכסף לקח בידו. בני אם חכם לבך כספם וזהבם ממך רחוק יהיה, ושונא מתנות יחיה. לכל מקרה רע יושח כופר, וכופר מקרה הנשוי לא ימד ולא יספר.

וישא משלו ויאמר:

אם בצפון אשה תשכון	שים פניך נגד דרום.
אם תשמע בין עדה שמעה	מן העדה ההיא תרום.
אם תשלח יד אל מלבושך	הנצל ממנה ערום.

בני אני היום ילידתך, ובמעגלי יושר הדרכתך, ושכל טוב הודעתך, אמצתיך עזרתך, אף תמכתך. פן תלמד בפח יקושה, ואיבה אישית בינך ובין האשה. אל תחמוד יפיה ואל ישיאוך תענוגיה, כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה. בני אל תחן לאחרים הודך, פן יהיה לך למוקש וקיקלון על כבודך. אם תהיה נשא וגאה, שערי מות תראה, חיים לכאר שחת תורידך, והיא תשאיר אלמנה בעבורך. בעבור תהיה לי לעדה, כי לא אלמן ישראל ויהודה. וישא משלו ויאמר:

מנחת יהודה

אלהים חנני וחסדו באני ועל יד האופן פלאות הראני
וכמה חכמתי והנה זקנתי אבל לא שמעתי פלוני אלמוני.

בני יגיע כפיך וכל מחמדך, יהיו לך לבדך, ולא תהיה רועה זונת, וא יהיו לך בנים ובנות, כי את אשר מאסת לשיח עם כלבי צאנך, יתחננו בך מאין רצונך, ויכוזו זרים יגיעך וכל קנייך, אשר למצוק אותך יביאו, מחלצין יצאו. בני השמר לך פן יהיה עם לבבך רבר בליעל, ואחרי מותי בתוכחתי תגעל, כי חאמר הלא בישושים, חכמה ודעת קדושים, וישאו להם נשים. אל תעשה כמועשיהם לשים נפש נשף חשקך לחרדה, אם זונה ישראל אל יאשם יהודה. ואל תמית בנוער נפשך, ובחצי ימיו אל תחשיך שמשך. הרף מן הנשוי ורעתו, כי לא תוכל שאתו. כי יקח איש אשה, מכל מחמד נפשו יבשה. ימיו מעטים ורעים, ודבריו אינם נשמעים, פניו לא יחשוד מכלימות ורוק, כל עובר עליו ישום וישרוק. יצרו צעדי אוננו, ויבש מקורו ויחרב מעייניו. מחלחו תגדל, ומהיות אביון לא יחדל. כל ימיו מכאובים ושנחו נתיחה עליו, המק בשרו והוא עומד על רגליו, ומעדני ימי נעוריו יכלו ויבלו, והימים הראשונים יפלו. והאיש הפנוי, למגדל עוז הוא בנוי. הוד והדר לבושו, ונור אלהיו על ראשו. מריח מים יפריח, וכל אשר יעשה יצליח. כל ימיו שלו שלאגן, ומתערה כאורח רענן. קל מהרה יבא כל אשר יקוה, ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאווה. יצו ה' אתו את הברכה, ועוד לו אך את המלוכה. וישא משלו ויאמר:

פדות לאסירים יש	ושחר כתם ליל
ומרפא למכאובים	ויש קץ לכל חכלה
ורון אחרי יגון	ותנחום לכל אבל
לצרה ולמצוקה	רוחה והצלה
אבל לאסיר אשה	בכו נא למפקרו
הכי קץ פדות נפשו	נסתם ולא נגלה!

בני אל חתן לנשים חילך, ואל תשכן עולה באהליך. פגוש דוב שכול וחברת זאבי יערים, ולא עם אשה בחררי חררים. חכמי קדם הפטירו בשפה, מן החרר חבא סופה. בין שמיר ושית, ולא עם אשה בירכתי הבית, בין תנור וכירים, ולא בין שני שדים. קוצים כסוחים וחרולים, ולא בין קווצות תלחלים. בין קמשונים, ולא בין שהרונים. סוף לראש חבוש, וערום מכל לבוש, (ולא כסות וצדה, עם בוגדה) [ולא כסות בקרה, עם בוגרה בכ"י]. קול נהי וקול וללה, ולא קול חתן וקול כלה. אבל יענים, ולא מצהלות חופות חתנים. אל בית משתיהם לבך אל יפוחה, טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה. מושש חתן וחופתו, לבשחו ולחרפתו, ולא יראה בטובתו, מלוש בצק עד חומצתו, אויבי איש נשי ביתו. וישא משלו ויאמר:

וישא משלו ויאמר:

מנחת יהודה

ד

יעצבו הנושאים נשים ומ טוב הזמן ישכחו שכוח
 כמה אנשים גבהו עת נשאו נשים ראיתים הולכים שחוח
 לו הכלבים נשאו יסכרו פיהם עדי לא יוכלו לנכות.

בני אל יפתוך בעלי נשים בפיהם, כי תועי לבבכם. סר מעליהם הודם
 וצלם, צאנה ואלפים כלם. דרכיהם ומעלליהם לא תלמוד, המה יאברו ואתה
 תעמוד. הנשוי כמה מרורות השביע, ונערים עד שאול הגיע, ובחורי ישראל
 הכריע, ישועו ואין מושיע. מן העשירים הניס רבבה, ויכם וירדפם עד חובה.
 נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי נשוי מצליח דרכו, וה' הגיה חשכו.

וישא משלו ויאמר:

אם יתנו לך בעלי נשים עין פתח יד ואמור חמש*
 גור מפני אשה ולא תחמוד יפיה אשר ימס כחום שמש
 אם תעלה בלבך היום השח גאון תפארתך אמש
 לו דמתה קומתך תמר חיש תהליך כפוף כמו חרמש.

בני הט אונך ושמע דברי חכמים, למען יטב לך והארכת ימים. כל
 המרבה עם האישה שיחה, סופו לגהינם פתוחה. בעורך רך תקרבך, וככלות
 כחך תעובך, כל נחח טוב תאכל מן המטעמים, ותגיש לפניך העצמים. תרמית
 הנשים ונכליהן, מי יגיע אליהן. כמה גדולים השפילו, כמה יגונות הנחילו, כמה
 גבורים כשלו בהן ואין מקימם, וכשל גם יהודה עמם. וישא משלו ויאמר:

כל היקום הוכו בעורון ונבון דברים חם וסף דיעו
 כי יחוו גבר בים נשוי טבע ויבא אחריו רעו.

בני, אל תחמוד יפיה בלבבך, ובערת הרע מקרבך. כי הנשים אינם יפות,
 כי אם לרקחות ולטבחות ולאופות. ברוך השם שלא שם חלקינו בהן, ומעשינו
 כמעשיהן. כמוהן יהיו בוועליהן, וכל הביטח בהן, באש ישרפו אותן ואתה. ואני
 מודה לאשר עשה את הים ואת היבשה, שלא עשני אשהי טוב לפני אלהים
 ימלטי מקרבה, וחוטא ילכד בה. אלה תולדות הנשוי וקורותיו, ולא זכרתי לך
 חצי תלאותיו. ועתה בני שים לבך להבין ולהורות, אלה החקים והתורות,
 וכחכם על דרוסחרת, בעט ברזל ועופרת, ובהם תהגה בשכבך ובקומך, כי הם
 חייך ואורך ימך. והנני משביעך בשם תולה ארץ על בלימה, ויצר את האדם
 עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמה, ויפל עליו תרדמה, ויקח אחת מצלעותיו,
 וישם חשך סביבותיו, לבל ישמע הסוד הזה על לשונך, כי אם לריעך היושבים

(* אולי כוננו למה שזכרתי באפריקא לזייר תמונת יד בעלת חמש אצבעות
 כזכרתי בית חתן וכלה גם כזכרתי יולדת ונחמן. גם הילדים יש להם תמונת יד
 עשויה מכסף או זהב תפורה על ונכפתם, גם כשרואים ילד נאה אומרים בילכמסא
 ר"ל חמש וכל זה הוא סגולה מועיל הרע. המוציא לאור.)

לפניך. ומה לך לספר אל הנבלים חקי, ולשום על גרגרותיהם ענקי, לכסיל יאות להינשא לקלונן, את כל עורב למינו. ויהי כאשר כלה החכמוני להורות את הבין ואת המליצה, והמוסר והעצה, ויקם זרח בנו וישתחו לאפיו ארצה, ויאמר לאביו יהי אלהיך עמך, כי כל רו וכל סחום לא עמוך, כי הוריתני דרך נכחה, הנחלה והמנוחה, ימלא משאלוהיך א, וירבו כמוך בישראל. באמת נקרא שמך תחכמוני, כי חכמתני, ושכל טוב הוריתני, ואם לא אשים במשמרת דבריך הטובים והנעימים, וחטאתי לאבי כל הימים, כי מי זרה אחריך יבון שמועה, או מי יורה דעה. ויכל תחכמוני לצוות את בנו ואת כל אנשי שלומי, ויגוע ויאסף אל עמיו, ויספרו לו כל יודעיו לפנים, באבל גדול ובקינים, וכבדה עליו האנקרה, והקיפה הזעקה. ויקבור אותו בנו זרח, בגבול נחלתו בתמנת סרח, אשר מצפון להר געש, שנתיים אחר הרעש. בן מאה שנה היה תחכמוני בהאסף רוחו, לא כהתה עינו ולא נס ליחו, מלבד עשרים שנה היה נשוי בימי עלומיו, על כן לא באו במספר ימיו, כי בקחתו אשה היה צעיר, אשר לא ידע ללכת אל עיר. וכאשר גדל וראה את ערותה, נתן לה את כל אשר לו ויגרש אותה, ולא יספה שוב אליו עוד, ולא ידע בפש מאד. ויכתוב זרח את כל דברי אביו ואת כל אשר אמר, ויתן אותם במשמרי. מן היום ההוא ותלאה כל המזכיר לו אשה עליו ילעג וישחק, וגער בו ונס ממרחק, ותאחזהו רעה ותלחלה, כי יבעל בחור בתולה. ויבחר לו שלשה רעים, נדיבים ושועים. כי רדפו אחרי השכל מימי נעורים, לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומשרים. ואלה שמוחם, למשפחותם לבית אבותם, נתנאל בן מהללאל, אבינועם בן אבינדב, אחיטוב בן אבישוע, וילזה אליהם, ויתחבר עמהם, ויאמרו לו הנה המקום צר ממנו, והנשים יושבות בקרבינו, ואנחנו פרו יראים מתרמיתן, פן נלכד בשחיתותן, ועתה נבחרה לנו מקום פן נאשם, ארץ אשר לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם. ויאמר אליהם חפצי כחפצכם, ורצוני כרצונכם, פנו וסעו לכב. משם הלכו הלוך ונסוע, למצוא לנפשם מרגוע, ועברו מעברות, וחלפו נהרות, ודרכו מסלות, ארחות עקלקלות עד אשר באו אל הנחל הבשור, מקום אשר אין שם מחסור, על שפתו כל מיני מגדים, כפרים עם נרדים, וכל עצי פרי ועצי ערן עליו שתולים, מימינם ומשמאלם, וכל אלה עבותה בדים ופארות תשלחנה, ויחצו הנה והנה. וכל עפר וצבי יתלונן, תחת כל עץ רענן, וצפור כל כנף יסחופף בענפיהם, ועליהם יפרשו כנפיהם, פעם יהגו ופעם עלגים, המצפצים והמהגים. ויראו המקום כי טוב וכי שם כל הנעימות, וימצא חן לפניהם מכל המקומות.

וישאו משלם ויאמרו:

ראו מה נעמו ציצים בסיסים יצפצפו וכנפיהם פרושים
וגזלות יורדות על החצצים והרוח תרחף בין הדסים
וכל עץ צץ וכל איש שש בצלו ופארותיו בפירותיו עמוסים

ויאמרו עד כה דרכה רגלינו, כי באה נחלתינו אלינו, פה תחנותנו, כי היא מקום מנוחתנו. וישבו בין ההרסים, שמחים נעלסים, פעם יורו חקות פעם יורו משפטים, פעם לאכול ולשתות נזמים, פעם משחקים פעם מלעיגים, כי כן משפט ימי התענוגים. חדש בשנה עלה זרח בכל שכניו, להוכיח שלומי אמוניו. ובכל מקום אשר יפנה, כה יענה: גורו לכם מפני חרב לטושה, ואל הגשו אל אשה, בקשו רוחה, ומצאו הנחה. הרחיקו בעלי נזמים, למען תאריכו ימים. להבאיש ריחם, תפארת בחורים כחם. כי לא יעטו כלימה ובושה, אם נשמרו הנערים אך מאשה. רוע הנשוי לעד לא יבלה, מנפש ועד בשר יבלה, כל הנושא, בחשך שמו יכוסה. כאבו יגדל, וכבודו ידל, השומע ישמע והחדל יחדל. כל בעל אשה גרש יגרש, פן יורש, והמשכיל יבין ויסור, ודבר שפתים אך למחזור. כה יעשה זרח וכה רעיוניו פתאים מחכימים, וכה משפטו כל הימים. המשכילים שמרו תורתו לא עזבוה כל ימיהם, זרבים מעמי הארץ מתוהרים כי נפל פחד זרח עליהם, וכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר זרח ודחו מגיע, לענה ורש לכל הנשים משביע. ותועדנה כלן קטנות וגדולות, אלמנות ובחולות, רוגזות וחולות, לקחת עצה להתעולל עלילות. וצירים אחותן וחלחלה, ונפשם מאד נבהלה, ויחגודרו כמשפטן*, כי הובישו מבטן, וגדלה צעקתן ואנקתן, ועצמה אנתחן, ורבה מהומתן, ותעל שועתן, מה לעשות באיש אשר שוד ושבר הנחילנו, אשר כלנו ואשר דמה לנו, הנדה נודע הרפתינו ומעללינו, ואיש אין בארץ לבוא עלינו, כי מי הוא אשר ערב לכו לגעת אינו. ויתן אותנו לחרפות, תתעלפנה בחולות היפות, כל בת אבדה פרי מטעה, בתולה ואיש לא ידעה. הנה זה זרח שמנו למורא ופחד, והחויקו שבע נשים באיש אחד, דענה וראנה כי רעתינו רבה, כל בחולה סגורה ומסוגרת אין יוצא ואין בא, למה נשכבה בבשתנו, ותכסנו כלימתנו, קומנה והתיעצנה, והנשים תשכבה, ונעמוד על זה השבר, עד נקבה תסובב גבר, ואל יהי בעיניכם הדבר הזה, נקל ונבזה. משפט מוח. לאיש הזה, סקול יסקל ואל יגאל, כי הוציא שם רע על בחולת ישראל, ואיה בעלי מרמה, אשר בידיהן זמה, ואיה תרמית הנשים ונכליהן, ואיה מועצותיהן ותחבולותיהן, ואיה ערמתן, ואיה חכמתן, ואיה מרמתן, ואיה תרמיתן. ומדוע אבדה חכמתינו, ותושיה נדחה ממנו. על איש אחד נרנו יכבה, והומא אחד יאבד טובה הרבה, הבה נתחכמה לו ומגוי נכחידנו, ונקחה נקמתנו ממנו, וחכמת זרח נאבד מהרה, ואיש ואביו ילכו אל הנערה. וחקם מביניהן אשה חכמה, בעלת אוז ומרמה, ברוב כשפיה ונאפופיה, נהרות לא ישטפו רשפיה, ושמה כבי בת ירשה, כי אחוה התרמית למורשה, ולה איש זקן ושמו שקר בן חפר, ורעתו לא יכלכל ספר, וחאמר להן שמענה נשים שאננות, ואל תגבנה לשונות, כי שחין אסונים, לא יחיהו דבלת תאנים,

* עוד בזמן היה באפריקי הנסים מתגודדין על מות ועל כל צרה שלא תבא.

ונביא עצות למרחוק, ותחבולות לבלי חק. כשלו גבורים, ונמסו ההרים. בשמים קרני שכלו אגדע, ועצתו אכלע, לבל יראה בעיניו, וישמע באזניו. צאנה וראנה בכל המקומות, ובקשו בכל העלמות, נערה תמימה כלילת יופי, אשר אין בה דופי, יפה לכל מוצאה, נושאת חן בעיני כל רואיה, ברה כחמה יפה כתרצה, כשמש מציצה, ממור וקדה קרועה, ובחן והוד שבועה, מקבלת כל רואיה בנפש חפצה, בעלת מוסר ועצה, מתבוננת משל ומליצה, נגידים תרבר, ושירים תחבר, אמריה כנופת מתוקים, כראי מוצק חזקים, מצפון תעיר צפוניו, וממרחק תביא ענייניו. ובכור השכל תצרפנו, גחלים יבערו ממנו. יודעת נגן על כנור ועל נבל, מעוררת השמחה והאבל. בנערה הזאת ימסו אסוריו, כי יצר לב האדם רע מנעוריו. ואם לא ישוב כאשר יכון ויאוח, למות תוצאות. הוהב יפתנו, ולבאר שחה יורידנו, הוא יתק מוסרותיו, והוא יפר מחשבותיו, הוא מוריד המלכים מכסאותם, ויוציאם מחצריהם ומטירותם, הוא מחכים הפתאים, והוא מכסה על החטאים, והוא משפיל בני ענקים, ומסלף דברי צדיקים, והוא מישר המעקשים, והוא משען ליוקשים, ועינים לעורים ואזנים לחרשים, המשמח אלהים ואנשים. והוא לכל אחיו, ציר נאמן לשולחיו. ותשא משלה ותאמר:

שחתי למי כבוד למי יקר ואשמעה אומרים למי זהב,
בו הכסיל יעזו ויתרומם בו כל אנוש ושיג אשר יאהב.

ועתה אחיותי ורעותי, אלה מועצותי, ואלה מזמותי: נשים העלמה לנגדו והוהב למולו, אולי יפותה ונוכלו לו. ויאמרו אליה עלינו לתת לך את כל אשר תחפצי, אולי תוכלי אולי תערוצי. ובכל זאת זרח שומר מצות דברי אביו ומצותו, ועודנו מהויק בתומתו, עד כי כלתה אליו הרעה, וקרן עונו נגדעה, והנה קול פחדים באזניו, ורוח יחלוף על פניו, באישון חשך ואפלה, בחלום חיוון לילה. [ויחלום זרח חלום וזה לשונו איך על זמן תבטח וכו'.]

וישא משלו ויאמר:

על הזמן תבטח אשר רגע יציץ לך טובה ולא יגמול
תלין בטוב לבב ולא תדע אם יהיה מחר כיום אתמול.

ויקץ משנתו בפחד וברעדה, ויחרד חרדה, והנה אימה חשכה נופלת עליו. וישמע את הקול מדבר אליו:

לך ישן בערש תענוגים ורוח שעשועים נשבה בו
אומר מי זה אשר רע לא יגורו ואי נדיב זמן לא יעציבו

עוד זה מדבר. ואחריו ישאג קול סלעים משבר:

הלא תעיר להחבונן זמן רע [אשר] אותך יפץ
ויבא יום אשר תאמר אהה אין לי כך חפץ.

ויהי בבקר ויקרא לכל אחיו ולכל מליציו, ולכל אוהביו ולכל יועציו. ויספר להם ברוח נכאה, את כל התלאה, והמראות אשר ראה. ויאמרו לו א תשים לבך א רעיונים, במאסר הגוף צפונים [גי' הכ' במחשב הגוף נתונים]. כי שקר הם מתנבאים, ויהגו אך נכאים. וישב א מושבו כפעם כפעם, להטיב לבו באמרי נועם, והזמן כאויב רדפו, ולא עמד כי ה' הרפו. [חלום ראשון] ויהי כחצי הלילה בנפול חרדמה על אנשים, ולחזות בנועם ה' ישוטטו הנפשים, והנה רוח נשאו וישליכוהו באחת הנאיות, בין אריות ופריצי חיות. והנה אחת מהן חפשה בו וחשרש שרשיו, והחזיקה במבושיו, ותפתח את פיה ולבלוע אחותהו, חיה רעה אכלתהו. [ויישן ויחלום שנית] ויקץ משנתו, ומות מחיים בחר, ויחלום עוד חלום אחר. והנה הוא בדרך רחוקה, על פי שוחה עמוקה, וכמעט מארץ שפל, ואל תוך השוחה נפל. ויהי בבקר ותפעם רוחו, וכשל כחו ואבד נצחו, וימת לבו בקרבו, ונשמה לא נותרה בו. ויאמרו לו אחיו מה לך יושב קשמים, ופניך נועמים? ויאמר להם כנגע נראה לי, חזות קשות הוגד לי. ויאמרו לו אהים יענה את שלומך, ספר לנו את חלומך. ויספר להם החלום אשר ראהו, ואת כל אשר קרהו, ויאמרו לו את אשר אלהים עושה עמך, לא העלים ממך. השוחרה והחיה, חלום אחר היה, בשוחת הנשוי תפול ותאשם, ועום ה' יפול שם, כי עוד מעט מזער, תמות נפשך בנוער, אל האשה תלוה ותתחבר, קבורת חמור תקבר, היא החיה אשר באת בקרבה, והשוחה אשר נפלת בה. ועתה אל יחר לך ואל ירע בעיניך, כי זה מספר חלומתיך וחזיוניך. ויהי כשמוע זרח דבריהם, ויגער בהם ויקצוף עליהם, וידבר קשות אליהם: מספר החלום ושבריכם, יחולו על ראשיכם, למשל תהיו ולשננה, כי לא דברתם אלי נכונה, ולכם לנחלה ולמורשה, יתן ה' את האשה, כי שקר טפלתם, וחמס דברתם, הלא המשלבפי כל גדול וקטן, שאל יפתח אדם פיו לשטן. ותשב ביניהם האהבה שנארה, והידידות קנאה, וינוסו מפניו כי הבהילים פחדו, ויותר הוא לברו. וכזבי לקחה בידה את התרפים, והכינה את הכשפים, ומכל בגדים חמודים ומכסף ומוזהב, שש עגלות צב. ותקרא לנערה כלילת העלמות, וחיי הנשמות, היא העפרה אשר מעדן אלהים לוקחה, ושמה אילה שלוחה, ותאמר כזבי לאישה: איך עצתך לאיש אשר אנחנו הולכים אליו, הנוכל להשיבו מדרכו ומעלליו, ויאמר אליה לכי את בהאשונה, וחרבי עליו תלונה, ואני אבא אחריך, ומלאתי את דבריך. והאיש הזקן נחפו ללכת ולא משך תוחלת, ויקח בידו את האש ואת המאכלת, וילכו שלשתן האיש הזקן והנערה וכזבי, אל מקום הצבי. ותחפול כזבי ותאמר, הנה לשלום מר לי מר, המקרה במים עליות, ויתן בנו גולת עליות וגלות תחתיות, ויבחר באנשים, וימאס בנשים, המצמיח איש זקן וערלה, לשם ולתהלה, ויתן בבנות חוה, תבערה וקברות התאוה, השמן לב האיש הזה ועיניו השע, להוסיף על חטאתו פשע. ויהי ככלותה להתפלל את כל התפלה, ותבא אל זרח האהלה. וזרח אשר בנעימים נפלו חבליו, לא ידע כי ה' סר

מנחת יהודה

מעליו. ותעמוד כובי המרשעת לפניו, והנה הנגע עמד בעיניו. **ותשא משלה ותאמר:**

אלהים יחנך ורח

ושמש הודך יורח

יפה ענף פרה ורבה

ומטה עוף יפרח.

יאריך אלהים שלוחך, כל הימים על אדמתך, ארץ ממנה יצא לחם, וכמוך יצא מרחם. בי אדוני האיש כמוך יושב משמים, מפורד ומפורד בין העמים, ואיה רעיחך לנגדך, מדוע אחה יושב לבדך, ואיך יעלה על מקומך שמיר ושית, תפארת אדם לשבת בית, הלא ידעת אם לא שמעת לא טוב היות אדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו, והדבר ידוע בלי כחד, טובים השנים מן האחד. ויאמר אליה כאמת נקרא שמך כובי כי תכובי ושוא תחברי, כדבר אחת הנבלות תדברי, ברצות ה' דרכי איש כל רע לא יגורנו, ה' כדד ינחנו, והלילה לי אם אשחית את נחלתי, עושה רמיה לא ישכון בקרב ביתי. היא עודנה מרברת, ולשונה כאש בוערת, והאמת מפיה נעדרת, והנה הזקן בא, כעשן מארובה, יגע מרוב הדרך, זקנו עד הברך, מעקש דרכיו ונתיבו, וטובה לא ימצאו בו, משתחוה וכורע, ומחשב להרע, מראה ענוה ותומה, ותוכו חזק ומרמה. והוא גשען על משענת, אמרי שפר נותנת.

קחה מוסר ואל תלך

בדרך לבך שובב

ואם העוה זמן דרכך

שאל זקן חכם לכב

הלא קבל בנו עמרם

בחכמתו עצת חובב.

וילך הלך וקרב, ובוטה כמדקרות חרב, אברך את ה' אשר יעצני, ובררך אמת הנחני, וישם בפי אמרות טהורות, לפקוד עינים עורות. ומי עור כי אם זרה, אשר שם היעלות עליו לטורח. אולחו עד שערי מורת חגיגנו, ואיש עצחו וידיענו. וישא משלו ויאמר:

ברצות ה' להשמיר

עול ויהפזן במותו

עיניו יעור ויקשה

לבו ויחשיך עצתו.

בני אל תקשיח לבך לקול מוריד, אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, כי ה' סר מעליך, שלחני אליך, ויאמר אלי על תחכמוני ועל זרח נהרה אל חופעי, כי משרש נחש יצא צפע. ואולם חי אני אם לא ישוב מהטאהו, לרעה תהיה אחריתו. ועתה בני ירא את ה' אלהיך ומצותו אל תפרע, ואל תוסף על דבריו ואל תגרע, ולך יהיה למענו ולמחסה, אם את הדבר הזה תעשה, גער בכל שטן, וזאת בעיניך אל תסמן, כי שאל נא לדור ראשון וכונן לחקר אבותם, וראה ועשה כתבניתם, וזה דרך העולם ונתיבו, כל אדם חזו בו. ולמי כל המדת הצבאות, הלא לך חכון וחאות. עיני כל הבחלות עליך, וחשוקתן אליך. ומדוע שפל בעיניך מראיהן, וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן, וכל הנשוא אשה הגדל

מעלתו, כי ירבה כבוד ביתו, למושל בארץ השימהו, וכבוד והדר תעמרהו, לעוזר הבורא יצרה, ולאברם הטיב בעבורה. בני אל ישנה החכם הטוב והזהב אל יועם, גם נא אך הפעם. וישבע זרח בחי האומר ועושה, לא אשאל ולא אנסה, כי רע עלי המעשה, תחי הטאתי בעט ברול הרושה, אם נפתח לבי על אשה. ואל ימחו חטאת נעורי ופשעי, אם תעלה על ערש יצועי. באשפתות משכבי, וברחוב אכין מושבי, וכל מחמדי לנגדי, ואוכל פתי לכדי, ונצר לא יפרה משרשי, פרי בטני חטאת נפשי, ולא ישיבני מעצתי לא נביא ולא חוזה, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, כי דבר על ספר הוחק, מדבר שקר תרחק. ואם לפתות הבחורים רוח על פניך עבר, הן פראי במדבר. ולולא אורך זקנד, עתה הייתי מראה קלונך. כי באח אלי בשקר ובמרמה, ומה יעצת ללא חכמה, זמרוע מעלליך הבינוני רעיוני, כי שקר דברת בשם אדוני, על כן יאמרו המושלים והשופטים, משחרב בה"מק נחנה נבואה לשוטים. וישא משלו ויאמר:

ראו זקן מרוצתו להרע ותאותו לצודד הלבכות
אנוש רואה זקנו יחשבהו לאיש ישר ויועץ כל נדיבות
בחלק פה ורך לשון אמריו והמה כרמחים וחרבות.

וכזי שומעת אחר הדלת והמוזה, כי דבר ה' בזה, ולא נשא פני אנשים ונשים, ולא שומע לקול מלחשים, ותאמר בלבה הנה זרח בכל אשרה כחד, כל אשר יזכיר אותה אליו יפחד. על אלה אני בוכיה ולבי בקרבי נשבר, מה אשיב שולחי דברי. ומה תקותי אם לא יכוננו מאויי, טוב מותי מחיי, הלא אחיחופל בחר כמותו, על אשר לא נעשתה עצתו. ותמהר וחצוה על אישה שקר, להביא כסף וזהב לאין חקר, ותחן ביד נערותיה עשרה גמלים, ותשם עליהם כסף וזהב במכלולים, ותאמר להן עברו לפני, כי לא בחרב ובחנית וישע אדוני, וחבא ותעמוד ככתחלה, והוא עומד בין ההרסים אשר במצולה:

למתי תהלוך שובב ותרדוף אחרי הכל
הלא בית בלא אשה כצי אדיר בלי חובל.

אשה חיל עטרת בעלה, ואיש חבונות יפול בכתלה. כי היא כיום צרה, צנה וסוחרה, וכסות בקרה, ומעוז לדל וחלך, והיא בהיכלי מלך, בשכבך עפעפיה יישירו נגדך ונכחדך, והקיצות היא תשיחך, ואם תשכב לא תפחד, ואי לו האהד. ומדוע כלו שנותיך בהבל וימותיך בכהלה, גם צפור מצאת בית ודרור קן לה, וכל נקרא על האדמה, מאדם ועד בהמה, זכר ונקבה נצמדו, יתלכרו ולא יתפרדו. ועתה בני אם טוב בעיניך, וכשר הדבר לפניך, קבל עצתי, ואל תקוץ בחוכמתך, כי אהבת עולם אהבתיך, וצופה לנשים נתתיך, כשמים תחתך בי ככל אשר תאהב, [כיופי] ובכסף וזהב והנתת הכסף אשר עליך עבר, קחנו ובואה כי שלום לך ואין דברי. ובכל זאת זרח לדברי כזי, תנבלה, לכתו אמולה,

ואזנו ערלה. ויאמר אליה עד מתי תחמקין הבת השוכבת, תגל חרפתך, גם תראה חרפתך, הלא הוכחתך לנגד המוני, לא תוסיפי עוד ראות פני. על מי תחליק לשון והחנף תחניפי, שקר החן והבל היופי, חלילה לי אם אעשה כאלה, ואם מצות אבי תהיה בעיני נקלה, ונפש יקרה, לא אשחית בעבור העשרה, כי העושר יכחש בעמיתו, ושומר לבעליו לרעותו. וכל איש אשר עליו יבטח, מידו ברוח יברה. ובעיני שכלי אשר מכם נסוגים, כספך היה לסיגים. הלא הוגד לך כי הבוטח בה' וטובו, כסף לא יחשוב וזהב לא יחפוץ בו. ואם זימת לפחות בכספך חכם ונבר, לא כן הדבר, ואם רובזהבך ושיאני, כמקרה הכסיל גם אני יקרני. ותרא כובי כי לא יכלה לפתותו, ותפן ותצא מאתו, ותאמר לאישה נקרא לנערה, המעונגה והגבירה, אשר אין לה תמורה, אולי יפתנו זהר הלחיים, ואודם השפתים, כי האדם יראה לעינים, וכראותו אותה יחל דברו, כי ידעתי את יצרו. וילכו אחרי העלמה, היפה והתמימה, ותעדה עדי זהב על לבושה, ותשב כתר מלכות בראשה. וחבא ותעמוד כשחר בעלוחו, וכשמש בצאתו. והוא מתהלכח ועל נערותיה מתרפקת, ועל לב חשוקה דופקת, תרשיע צדיקים והיא צודקת, ועיניה יריבון והיא שותקת, מתקרבת ומתרחקת, ותקח הנבל ותחזק יחיו, ותשמיע צחות אמריו. ותעמוד לפני זרח ותחנן קולה, וחשא משלה:

ירבה שער דודי ואור פניו שמש וענן יכסנו
החן מנת חלקו ואהבתו תהיה מנתנו וכוסנו.

מושיב יחידים ביתה יכון לך, לעשות ענף ולשאת פרי באבך, מרה נפלאה האהבת, ומה יקרה יום קרבה. כי עוררתני לעמוד לפניך, לראות היום פניך. קום ידידי ורעה אמונים, נרד בגנים ללקוט שושנים נטעי נעמים, כי כבר נראו הנצנים, פתח הסמדר הנצו הרמונים. שני שדים, לא מעכו אותם ידים. וציץ לחיים, נחמדים למראה ותאוה לעינים. בוא ואראה פרי מגדיך, אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך. יהי כראותו זהר פניה. וכשמעו שיריה ועניניה, וחטב הנערה בעיניו, ותשא חן וחסד לפניו. ויען זרח ויאמר כלב נערה קשורה אולת, ומה' אשה משכלת, השכל והיופי לך ירושה, לזאת תקרא אשה. וישכח דברי אביו אשר צוה, וכל נתיבותיו עוה. כי מה' יצא הקצף, החל הנגף. וזרח היה יודע בשיר ועניניו, מכל אשר לפניו. וישב אותה דבר כפי שכלו, וישא משלו:

פניך מראה הבקר ושערך מראה הערב
אלי בהילך יונה זורך ושער ראשך ככנף עורב.

ותרא הנערה כי מצאה חן בעיניו, וכי טוב שיריה יפיקו רצונו, וחשא משלה:

אל תיראו מעיני עופר אם למות יטו כל חי

אם ישך במ היה כל ה נשוך ראה אותו וחי.

ויאמר זרח השיר הזה הפליאני, ומצפון החשק הראני, אחוה דעי אף אני.

וישא משלו ויאמר:

הסבני את עניך מ נגדי שהם הרהיבוני

כי גבותם דרכו קשתם ובחצי מות יורוני

אף היא תשיב אמריה, ותשמיענהו מטוב שיריה. ותשא משלה ותאמר:

בפני עופר כוכב זרח ובגן לחייו שושן פרח

לילה ויום זוהר פניו יורח על כן נקרא זרח.

ויוסף גם הוא שאת משלו ויאמר:

מה לך צבית חן לרדף אחרי נפש אשר לא מעלה בך מעל

אם אומרה לרעות בשושני לח ייך שרפים עומדים ממעל.

ותשא עיניה ותראה שפתותיו אדומים כשושנים, אדמו עצם מפנינים.

ותשא משלה ותאמר:

על דם שפתיך אשר אדמו זרח שאל נא מולדותיך - פ. מ.

עת לדתך אם קשרו שני על ידך או על שפתיך.

ויבהל זרח על השיר הזה ועל טוב טעמו, עקב היתה רוח אחרת עמו,

כי לא נשמע כמוהו בכל ארץ יהודה, למן היום הוסרה. וישא משלו ויאמר:

שמת לב מתי חשק למטרה לירות בחצי קשתותיך

ויחרד לבי לקול דמם הצועקים מבין שפתיך

שכנת סגור לבי היאות לך כי תאריכי משכנותיך.

ובכל זאת העלמה כמשעול האהבה תביאנו, ובחלק שפתיה תדיחנו.

ותשא משלה ותאמר:

בטוב צוארך דודי לך על כל יצור יתרון

עדה גאון ולך יאות להתהלך נטוי גרון.

וזרח כאשר שמע השיב הענין, ועל יסוד אמריה הקים הבנין.

וישא משלו ויאמר:

צואר צבית חן כעמוד שן על רצפת בהט וסוחרת

אל תעדי עליו עדי זהב פן הערי יהיה לבהרת.

ויוסף עוד שאת משלו ויאמר:

עדי עפרה ותחיפי צביה בשדים והלכי שעשועים

אשר ידמו כאהלים נטועים למרקחים וראשיהם צבועים

הטוב כי תקרעי בהם לבבי כמו שמו בגדיך קרועים

הימוטו ואם היד תעשם ובהם מסמרות בושם נטועים.

וחאמר הנערה הנה זרח בכל מלאכת השיר מהיר, ובכל חכמה משכיל
ובהיר, הפעם הוה אגלה צפון לבי, לראות מה ידבר בי. ותשא משלה ותאמר:

ידידי אהבתך וחשקך שניהם* שלחו רקב בעצמי
ודלותי ודקותי עדי כחן זכוב קטן יכסה את מקומי
ולו אשכב בעפעפי נמלה אמת לא ידע שכבי וקומי

ויאמר אליה, לכבתני אחותי כלה לכבתני, וכשיר הוה הכרע הכרעתני.
הפעם הוה נבהלו רעיוני, ולא מצאו חוון מאדוני. ולא יסף עוד זרח להשיבה
על ענייניה, באהבתו לראות פניה. כי היה נחפו לחבק ולנשק, כמשפט כל
חושק. וישא משלו ויאמר:

צביה איומה ונאוה ותמה ויפה כתרצה וברה כחמה
עלי על יצועך וממך תני לי חוה התנופה ושוק התרומה.

וחוקר אש האהבה בקרבו, ושביב החשק בער בו, ויקרא לשקר ולזכוי
המרשעת, והוא בכלי דעת, ויאמר להם הרבו מאד מהר ומתן עלי, ואעשה
כאשר תאמרו אלי, והשמיעו זאת בכל איי אלישע, וחנו לי את הנערה הוואת
לאשה. והיה כשמוע שקר את דבריו, נעמו אזניו וצהלו פניו, ויאורו עיניו, וכל
תוגותיו נשכחו, ויקוד ארצה וישתחו. ותמהר כזבי לבשר את העלמות הבחלות,
בגבעת הערלות, ותאמר להן הידעתן זרח המוכיח, אשר לבבו עלינו הקשית,
הסגירו ה' ביד אשה, והנה הוא לחרפה וכושה. נתן אלהים כידני, את זרח
אויבינו. פרשתי עליו רשתי, ונלכד במצודתי. נפתח לבי על אילה שלוחה,
והיום ירד כצאן לטבח, לעת ערב אחליפנה באחרת, ותחתיה תעמוד הבהרת.
או תשמחנה הנערות, השפחות והגבירות, על דבר הבשורות. זאת מהללת
ומשחקת, וזאת עוברה חומקת, וזאת לזכוי חובקת, וזאת ידיה מנשקת, וזאת
לרגלה סוגרת. וזאת מעלוז רוקדת, וזאת ערשה רובדת; ויתנו לה עשרה זהב
וחגורה, הבכירה והצעירה. על כן קרא למקום ההוא נחל הבשור, על הבשורה
שנתכשר באותו מישור. ויאסף האיש הזקן את כל אנשי המקום לרבוא ורבוחים,
וסוגרו דלתים. ויבואו האנשים על הנשים ויעש זרח משתה גדול לרחוק ולקרוב,
ויובח צאן ובקר ומריא לרוב. ויעש שם שמחה גדולה, כל שבעת הימים שחיה
ואכילה, בחפים ובנבלים, ובמנענעים ומצלצלים. ואחרי כן קם האיש הזקן
מבניהם, ויקח ספר הברית ויקרא באזניהם:

נוסח הכתובה

ברביעי בשבת, היתה לאיש הזה סכה, ומשוש לכו נשבת, לגלות ערותו,
ולהראות חרפתו. בארבעת אלפים וחשע מאות ושבעים ושבעה, הכדילו ה'

(* מלת שניהם אינכה בכ*.)

לרעה, בשלשה עשר לחדש אדר, לא תאר לו ולא הרר- איך זרח החתן, אשר כבודו לאחר נתן, אמר לה- למרת רוח רצפה בת איה- מכנות פוטאל, מטומאות בני ישראל, ימים רבים היה לי לעבוד את עבודת בני ישראל, וכל מחסורך עלי אין להחזיל עד בוש, לחם לאכל ובגד ללבוש, וכלכלתי אותך חחק כל איש ומפעלו, ואנכי אעלך גם עלה. ויהיבנא ליכי מהר בחולייכי מאה ערלות, כמהר הבחולות. וייטב הדבר בעיני הקדשה, ותחי לו לאשרה, וצבי הוא והוסיף לה מדיליה נקיון שינים, ופיק ברכים, וחלחלה בכל מתנים. ועוד רצה ונתן לה במחנה, את ארבעת אלה למנה, תחת המעילים, נגעים גדולים, ותחת הטבעות, צרות רבות ורעות. ותחת פתי גיל מהגורת שק, ותחת בשם מקי ורא נדוניא דהנעלת ליה הכלה, חרפה ושמה ושערורה וכלה נמצא סך חוספת כתובה ומתנה ונדוניא, כויה תחת כויה, ופצע וחבורה ומכה טרידי. וכך קבל זרח על עצמו, שלא יהי אלהיו עמו, בטרם ימלא שנה, יהיה למשל ולשנינה. ויקנו מיד זרח קנין שלם, כי יהיה כהרש לא ישמע וכאלם, ויעידו עדים נאמנים ויכתבו בספר, בן טבאל עיפה ועפר, ונעל בן עבר ועברון, ובלהן וזעון ואשרהרון.

וביום הרביעי נקהלו אל עמק הברכה, כי שם ברכו את זרח על בן קרא שם המקום עמק הברכה. ויהי כל העם נדון, הוי אדון, והוי הודו, עתה ידל כבודו. באה פקודתו, ונבקה עצתו, איה כל נפלאותיו, ואיה כל תוכחותיו, ואיה מועצותיו, ואיה מחשבותיו. הוזה האיש מרעיד האנשים, ומרעיש הנשים, איך כלו זממיו, ונכרתו מעמיו. ותקח כזבי את הנערה, ותתן תמורתה, אשה מצירה, כעורה שחורה, שפתיה כנאד על נאד נפוחים, אשר כל רואיה נאנחים, ושער בשרה כקוצים כסוחים, כסו פניה חרולים, מברחת יונקים ועוללים. היתה בעיני כל בויה, ושמה רצפה בת איה, ותקח כזבי את השחורה, ותביאה אל זרח החררה, ויפנו וילכו שקר וכזבי בשמחה, כי כרו לפני זרח שוחה. ויתנכלו על הכסף אשר הבינו, וילכו ויטמינו. וישאר זרח עם רצפה בת איה, ערום ועריה. ויהי עד כה ועד כה, ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו, והנה רצפה מקום אילה שלוחה, ותחת מעשה מקשה קרהה. ויקרע את לבושו, וישם עפר על ראשו, ויקרא קשר שקר, רב שקר. על זאת אקונן ואיללה, ומספר מר אגדילה. הכסף אול ונשאר הדופי, אין זהב ואין ופי, כי היה הקשר אמיץ ועלי גבר, פתי ואמין לכל דבר. עד כה רבו ששוני, ועד הנה עזרני אדוני אני קרתי, ואת האשה הואת לקחתי, ולא אענה ענות, חפרתי את הכאר הואת, ולקחתי לנפשי מהרסיה ומחריביה, ונתחתי נפשי בכף אויביה, אוי לי מן יועילני, ומן יצילני. ולחצי מוח לא יועיל שריון, כי בא חלום ברוב ענין. וישא משלו ויאמר:

למי אשא חלונותי ואגיד רוב יגונותי
 חמסי על זמן הרבה מצוקותי ואנחותי

מנחת יהודה

ופרש פח במעגלי	ושלח אש בעצמותי
והימים הרפוני	והפרו מזמתי
לזאת אהים ואשתומם	ואגזו את קווצותי
ולבנות יענה אקרא	להתקבץ סביבותי
ותשינה נהי עלוי	ואבכה על בחורותי
אהה היום מרי שיחי	וזה מספר חלומותי

ותאמר לו אשתו חגור מתניך, ואל תחן שינה לעיניך, ואל תמרה דבר פי וקולי, ולך קח לי, כלי כסף וכלי זהב ושמלות, הנטיפות והשרות והרעלות, ומשכן ודירה, וכסא ומגורה, ושלחן וכפות, ועלי וריפות, ומכבר וכישור, ומחצלת וכיור. ומנא ופלך ופרור ובקבוק וקלחת, ומכבש ומטאטאת ומטפחתי, וסיר ותנור וכירים, וחבית למים, ומזרקות ויעים, וכלים וגביעים, ובתי הנפש והעטיפות, ורדידים וצניפות, ומחלצות וסדינים, ונזמי האף וגליונים, וחריטים ושהרונים, ולחשים וקשורים, ורקמה ובוץ ופארים, הטבעות ושביסים, וצעדות ועכסים. ומלבר אלה בגדים חמודים, לחגים לשבחות ומועדים. וכהנה וכהנה, ודיך תביאנה, ואם מנשוא כל אה תלאה, והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה. וזה לך האות השנה הזאת תהיה לך לעצבון, והשנית לדאבון. לעבד תהיה אחרי היותך שר, ודומן על ראשך לא יחסר, כי לא יאוח לך להיות אחד מעבדי, לצקת מים על ידי. והיה כשמוע ורח את דברי האלה, ויצעק צעקה גדולה. ויאמר העבד ישראל, אם אין לו גואל. עתה קמו השפחות, על הסגנים והפחות, ואזנים רצועות, ימשלו על המגבעות. וישא משלו ויאמר:

שחקים וארצות עם גבעות כבו על זאת והורידו דמעות
הבן חורין וילד שעשועים יהי עבד למו אזניו רצועות.

ויוסף עוד שאח משלו ויאמר:

שהים מררו חיי ואותם לדור ודור אספר ואחזה
יליד חכם אשר עבד באשה ובן משכיל ליד סכל יקוה.

ותאמר לו אשתו אל תשא משליך, ואל תגביה קולך, אין לי הפץ בשכל ובמוסר, כי אם בלחם ובבשר, משליך ושיריך נגדי כאין, בשיר לא ישחו יין. אמרת אך דבר שפתים, לבא על רחם רחמתיים, קום קח מחרשתך ואתך, שא נא תליך וקשתך, והקף את העיר מערב עד בקר, גנוב ורצוח והשבע לשקר, ובמרבית ביתך תטרף לחם חוקם, ולא יראו פני ריקם, כי האשדה עליך מחסורה, לעבדה ולשמרה, ואם לא תביא את כל אשר אחמוד, בחוץ תעמוד. וכל זה נקל עד בא עת הלידה, או תכבד העבודה, אחי וקרובי לנגד עיניך, סביב לשולחנך, ותעשה להם בכל יום מטעמים, שהתמים, ולמילדרת לא יחסר, יין לחם ובשר. ולבניך תקרא אשה מינקת, הם מגישים אליה והיא

מנחת יהודה

מצקת. ואמהות ושפחות תקנה להם, לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם, וידי לא תגע בהם. ויפול זרע מלא קומחו ארצה, ונפשו בחיים קצה. ויבך על בחוריו, ועל ימי נעוריו, כי ירדו למצער, וכי הלבין שער ראשו והוא נער.

וישא משלו ויאמר:

ראו בי פלאות	ונורו לילד
אשר שב כאלו	שנותיו שמונים
והלבין שערו	וקדר מאורו
וזמן שחורים	ומצא לבנים.

וישמע שלשת רעיו, הקרובים אליו, את כל הרעה הבאה עליו, ויצאו איש ממקומו, לבא לנוד לו ולנחמו; וישאו עיניהם מרחוק ולא הכירוהו, כי נשחת מאיש מראהו. ויען נתנאל בן מהללל ויאמר הצבי איך נלכדת, ומכסאך איך הורדת, ועם יורדי בור איך נמשלת, ודבריך הנעימים שיחת, מה הבטחון הזה אשר בטחת, הנך מת על האשה אשר לקחת, חטאתיך לרעתך הקריבונך, על כן עלמות אהבוך. וישא משלו ויאמר:

אוי לך זרע ואוי לך	דעתך איה ושכלך
צמחוי ¹ שערי פארך	עונך חלף והלך
שוד ושבר עם יגונים	נפלו היום בחכלך
נכחלו כך ² רעיונים	אל ומה עוד לעשות לך.

ויען אבינועם בן אבינדב ויאמר כעוצם מעלתך ותפארתך, היחה מפלתך, נפלה פנת יקרתך, וערכה כל שמחתך. מהרה נתקו זממיך, ונגרעת בחצי ימיך. והר נעוריך עטה שחרות, ושמי עונך לבשה קדרות. דבר שקר וכזבי הקשבת, ודברי אמונים עזבת, ומגדל עז בנה אביך ירך הרסו, עתה הסכלת עשור; האיש כמוך נקוש ונכשל, כי הית היום למשל. עליך אשא כמר רוחי, צר לי עליך אחי. וישא משלו ויאמר:

שמש נעורים אשר חשכו מאוריה
תצרח במרה למכאובה וציריה
תצעק אהה נפלה קומת ברושיה
עד ים רחוקים תשלח קציריה
יודעי נהי מהרו ספרו לאיש אסריה
כזבי להרגו וקמו כל אסריה
על זרע בכו נא והאספו לתנות וכל

¹ שמונו ככ"י, ואולי צמתו המ"ל. ² נכחלו לך רעיוני שאלו מה עוד לעשות לך.

נפש חכמה ממררת אמריהם ויחפצו לחכמת יידיש
מה לי בחיים ומה לי עוד בטוב הזמן
תכל חלום שוא וזה חזיון שקריה.

ויען אחיטוב בן אבישוע ויאמר אל חבכו למת ואל תנודו לו, ככו בכח
לאשר ברשת הנשוי נלכרה רגלו, יונה יצא ממעי הדגה, ואין לאסיר אשרה
תקוה ולא פוגה. הרבכת אנוש על ראשך, ולקחת מוקש לנפשך. זדון לבך
השיאך, ובפח יקוש הביאך. איה מועצותיך, ואיה חכמתך ותבונותיך. תמול
הית למושל בארץ, והיום לכלה וחרץ. תמול הית כמלך בגדוד, והיום כוון
ושרוד. תמול הית נגיד ומצוה לאומים, והיום חרפת עמים. תמול הית גבור
כאריה, והיום לא תקום ולא תהיה. תמול הית כגובה כרושים, והיום נבודה
וחדל אישים. תמול הית דברך נחוי, והיום לא שם לך על פני חוץ. באמת
נקרא שמך זרח כי זרח במצחך הצרעת, והקשכת לכזבי המרשעת; המירות
דברי תחכמוני בדברי שקר, לכן תהיה כענן בקר. וישא משלו ויאמר:

כל איש אשר ימיה עצת אביו ימות ביד אשה כמות נבל
לו יהיה בימי בנו עמרם בו הקללה לא בהר עיבל

וזאת ליהודה ויאמר:

גם אני לא אחשך פי, בעוד בקרבי סעיפי. לזאת אכה כפי, ואבכה ימי
חרפי. ועליך אשא במר קולי, היטב חרה לי מאד קשה עלי חונתך, ועצמה
לי תלאתך. זרית ארחך ורבעך, ובחשך רפדת יצועך. אילה שלוחה חשקת,
ועם רצפה בת איה דבכת, ולא שמעת לקול מוריד, כזה וכזה יקרך. עונת
דרך המישור, ככה יעשה לשור; כל הממרה דבר אביו וקולו, כמשפט הזה
יעשה לו. שקר וכזבי לחרפה שמוך, כמוני כמוך. הנשוי שמך לחרדה, ויגל
את מסך יהודה. וישא משלו ויאמר:

אהה זרח אבוי לך ואבוי לי לכה נבכה וננוד לאחדים
לזמן הרע אשר רדף כאויב ושמנו ביד נשים עבדים.

וכחמם קרעו בגדיהם, ויתנו עפר על ראשיהם, ויבך זרח עליהם, ויצעק
צעקה, בככי ואנקה: הנוני חנוני אתם רעי, ואל תזכרו לי חטאת נעורי ופשעי.
ראשית חטאתי לכן תחכמוני, ויצא הראשון אדמוני, ומדוע אלי תריבו, ודברי
לא תקשיבו, בעלי חבונה, לא ירכו תלונה. הלא ידעתם, אם לא שמעתם,
בליל אשר יגבר איש על יגונו, לא יחרץ כלב לשונו. ובעוד ימי רעה רודפים
אין אפוד ואין חרפים. ואם במרום העצה יעוצה, אין חכמה ואין עצה. ואחרי
אשר ענה כי כחשי, ויסר עטרת ראשי, הכו לכם עצה ואל תחבלו, ארת
אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו. שימורפואה למכתי, וכבו אש גחלת, כי
בהפך הזמן ומקרהו, יכיר איש את רעהו.

וישאו משלם ויאמרו:

אתם מיודעי וחברת אוהבי הועדו הועצו התכיננו
 חישו לעזרתי וחנוני הכי דודים בהפך הזמן יבחנו.

ויחכשו רעיו לו כל הלילה, אולי תהיה לו גאולה, זה אומר בכה, וזה אומר בכה, זה אומר תעלה באשו וצחנתו, ולא תמוש רעד מביחו, כי עזב מצות אביו הקדושה, ויבא אל הקדשה. אין בנו כח להקל עולו, לא יקום אחרי נפלו. הנה רצפה חשקתהו, אף כי איש אכלתהו, ואיך ממכתו יחיד ונרפא, וכידו רצפה. ויען אחיטוב בן אבשלום ויאמר לא בן אנחנו עושים, לקדוח איש המסים, אל תשלמו לו כפעלו, אחרי נמכר גאולה תהיה לו. ומדוע חבגו באחיכם, וחכרו על רעכם, עלינו להתיר אגודות מוטה, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ויועדו שלשת אנשי המליצה, ולא מצאו עצה, כי אם להמלט אל ארץ פלשתים, אשר שם ארם נחתיים. והיה ממחרת ויאמרו לו הנה לך העצה, יעוצה: ברח לך מעתה ועד עולם, משנער ועד עולם; זה הדבר אשר תעשה, אם נבלת בהתנשא. וישאו משלם ויאמרו:

אשר לא תעשה חפצך התי ממך מגורשת
 ולא תהיה כרת משה וישראל מקודשת
 ברח מנה לעבר ים ולא כמטחוי קשת.

ויאמר להם זרח, מועצותיכם היו עלי לטורח. עד אנרה חוגיון נפשי במשובה נצחת, מי יעלה מכאר שחתי. כי לא כנשים המצרות, העבריות, אם יברח איש מפניהן, ויביאוהו בנכליהן, בועליהן לאסיר בחל נמשלו, בכסף יגאלו. ויאמרו אם שמת זהב כסלך, הכסף נתון לך, הוא יריב את ריבך ויצילך, כי חזק הוא גואלך. ויתנו לו איש נזם זהב ואיש בגד, איש כמתנת ידו. ויקם זרח לעיני העמים, וישחחו ארצה שבע פעמים, ויאסף את כל אנשי המקום אל תוך רחובה, בחור עם איש שיבה. ויאמר להם היום גלותי חרפתי ובשתי, רוחי זרה לאשתי, נקתי ממנה נקיון, מבטן ומלירה ומהריון. והנה הכסף בידי, ושכרי עמדי, על דבר אמת אל תפחדו ואל תרהו, כי המשפט לאלהים הוא. או יחלק העם לאלפים ולמאות, איש על דגלו באותות. זה יאמר גרש והסר מרע רגלך, שלח תשלח את האם ואת הכנים תקח לך. תנה לה את כל הכתוב בספר, וקלל לכוזב ולשקר בן חפרי. אל יפחך חטאים ואל ישואך זקני, לך כי שלחך אדוני. וזה יאמר אל תעובנת, בכל לבבך ובככל נפשך תאהבנה, תכבדך כי תחבקנה. ורבים יאמרו אל יגאל ואל חתנו לו פדיום הכבירו עולו ואל תנתקו אסוריו, טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו. עוד זרח עומד וישא עיניו וירא הנשים באות, מכל המקומות כינוי הנאות. ותקרבה ותאמרנה שמעו משפט ועשו צדקה, ואל תהי זאת לכם לפוקה. אל יהי זרח אות ומופת בעיניו, כי לא יוכל שלחה כל ימיו. ותגדל בין העם המריבה

והמהומה, ותעל שועתם השמימה. ויהם אחיטוב את העם ויאמר למה תריבו
 כלכם, ויצא עתק מפיכם, זאת עשו לכם. ברו לכם איש בעל דברים, וירדוף
 אחרי זרח אמרים, נכח פני המלך מקל תפארה, אשר בשושן הבירה, הוא
 ימלט נקי מיד חמוץ, וברכים כושלות יאמץ. כי לעשות משפט הכינו ה' לעמו,
 וחהי המשרה על שכמו, ומי זה יערוך גדלו, ולשונות העם קצרו לספר מהללו.
 בו הארצות על השחקים התנשאו, ובו הנביאים נבאו, ולמענו הברואים נבראו.
 וכל מלכי ערב כמי שכלו יחטאו, ואלופי אדום למשמעתו נצבאו, על פיו
 יצאו ועל פיו יבאו, לפניו יקפצו פיהם, ופחדו יפול עליהם, כי ראו אשר לא
 סופר להם, הוא אב המון גוים אבי התעורה, בימיו תושע יהודה. ויענו כל
 העם ויאמרו כן משפטיך אתה הרצת, טוב הרבר אשר דברת. ויאמרו אל
 זרח קום וירדת עמנו אל בית האוצר, אשר כל מזומה ממנו לא יבצר. והנה
 איש הבינים לשונו הוא חרבו, צא נא והלחם בו. ויצא איש הבינים אל זרח
 וילכו שניהם, וכל העם נוסע אחריהם, אורח והלך, עשיר וחלך, לראות את
 משפט המלך. ויבאו אל עיר מקלט, אל עין משפט, אל מקום הצדק נאספו
 כלהם, השדה אשר קנה אברהם. והנה המלך יושב על כסא מלכותו, ושרי
 החילים לעומתו, וכל חכמי הדור יבקשו תורה מפייהו, כי מלאך ה' צבאות
 הוא. יצדיק הצדיק ואת הרשע ירשיע, ואת עם עני יושיע. ויקרב זרח עם
 איש הבינים, וישתחו למלך אפים, וכל העם אחריהם, קטניהם וגדוליהם,
 לרבוא ורבותים. ויען איש הבינים ויאמר אדוני המלך, מעוה לדל וחלך, פקח
 עיניך וראה את שומזמתנו, וחוסה על טפינו ועוללנו. אַשׁ זרח בנו כוער ואין
 מכבה, ונשארנו מעט מהרבה. תחכמוני אביו יגון הנחילנו. ובנו זרח עד עולם
 כלנו, ואיש לוי שמנו לחרדה, וריב לה' עם יהודה. כל איש יגרש אשתו
 מפניהם, והארץ תעזב מהם, וכמעט ישובו לכסלה, כל איש אשר לו ערלה.
 ועתה אדוני המלך שועתינו לפניך תקרב, למען עשה כיום הוזה להחיות עם
 רב. ויחר אף המלך ויעמד כאיש נדהם, וירע הרבר בעיני אברהם. ויאמר
 אל עבדיו תפשוהו, כי בן מוח הוא, יען כזה חמדת הנשים, והשחית עצומים
 עם קדושים. ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני שמעני, כצדקתך שפטני, ואחרי
 דברי תרשיעני או תצדיקני, ואם יש בי עון תמיתני. ויאמר המלך אם יהיו
 דבריך טובים ונכוחים אנקך, דבר כי חפצתי צדקך. ויאמר יהודה מה נאמר
 לאדוני ומה נצטדק, ופי ירשיעני אם אצדק. חי ה' אשר הגדיל כסאך, והעלה
 לשמים שיואך, תחכמוני זה לא נברא ולא היה, ולא נשא זרח לרצפה ברו
 איהו, ואלה המדברים כלם מהם לא נברא אדם, כי אם מלבי אני כודאם,
 ועל אדני הכוב הוצק יסודם. אהבתי את אשתי ואת בני, מכל אשר היו
 לפני. ובעבור סבב את פני הדבר, כל הענין נחבר, לעמוד לפניך, למצא
 חן בעיניך; כי שכל האדם מעמלו ינחנו, ולפני גדולים ינחנו. וייטב הדבר
 בעיני המלך ובעיני גדודיו, ובעיני כל שריו ועבדיו, וימלא פיהם שחוק, עד

אשר נשמע למרחוק, ויפול אברהם על פניו וישחק, ויאמר לו המלך הטיבות, ומלים טובים ונכוחים השיבות, ומחשבה טובה חשבת, ראה חיים עם האשה אשר אהבת, ועלי לתת את שאלתך, ולעשות את בקשתך, ואשים עליך עיני, והיית באוכלי שלחני. והנה לך על טוב המלות, שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות. ומן היום ההוא והלאה נכתב בספר הזכרונות שמו, וארוחתו ארוחת תמיד נחנה לו מאת המלך דבר יום ביומו.

נשלם הספר, ותרמיית שקר בן חפר. ואשר קרה לזרח על אילה שלוחה, ותעבור המנחה. בעזרת המאבד רוברי כוב ומוציאי דבה, כי רעתם רבה, און וחקר רכרותיה, ונועם שירותיה, אני יהודה הלוי ב"ר יצחק הלוי ב"ר שבתי הלוי ז"ל ערכתי מהלליה, ונשאתי משליה. על פי תחכמוני, מנחה שלוחה לארזוני, לא חסולא בכחם אופיר, כשהם יקר וספיר. בארבעת אלפים ותשע מאות ושבעים ושמונה, היתה לראש פנה, לאברהם למקנה, אבן העזר, וציץ הנזר, את כל שקר חקר, היוצר את אדר היקר; נודע בשערים שיאו, ממזרח שמש עד מבואו. יתיצבו מלכי ארץ לשמוע בקולו, והוא במלכים יתקלם ורוונים משחק לו, כי הוא בזמן אות ומופת, ויקח שם ויפת.

תבונתו ועוצם מעלתו מאד רבו עד לאין קצה ותכלה
וכו נלאו לשונות מלספר לזאת אדום ורומיה תהלה.

תגדל מעלתו, ותנשא מלכותו, ויראו שונאיו ויבושו, והנגשים אליו יתקדשו. *

בימי מלכותו, ואת יקר תפארת גדולתו, יצאו אנשים בני בליעל ויתערבו בגוים, ימחו מספר חיים. ה' ילעג למו, ובהרוננו יבהלמו. ובימי הילדות, היו מראים לי ידידות, וכאשר ננערתי והגדלתי והוספתי, והספר הזה חברתי, עבר עליהם רוח קנאה, ונהפכה אהבתם שנאה, וחיל אחותם כולדה, ויאמרו הבה נרדה, ונעלה ביהודה, ונבלבל שפתו, וערות דבר נראה במנחתו, ולא יראו פניו, כמנחה ההולכת לפניו. ושם האחד חיים בן סמחון, אשר לא ישא פנים לזקן, ונער לא יחון. וגם אביו תעה באחרית ימיו, ונכרת מעמיו. יצא מן הכלל ללמד, ויאמר השמה. בעקר כפר, ואת מצותיו הפר. מאם ישראל ועושיו, וידו אוחזת בעקב עשוי. וגם הבן הוציא דבה, כי בא מארץ רחוקה, בוקה ומבוקה ומבולקה. וילבש בלויי סחבות ובלויי מלחים ונעלות בלות ומטולאות, ויפת כזבים לאלפים ולמאות, כי בא אל ארם נהרים, ודמשק וירושלים, וכל ארץ מצרים. וכרוכ אש קנאתו למד דבר שקר לשונו, ולא נשא פני תחכמוני וזרח בנו וירם ימינו, וידו הדה, כי הוא ראה במדינת חלאוה יוסף ב"ר יהודה, עשה בתי שירים, והמה בספר הזה על פי אילה שלוחה אמורים, וגם זה חיים המתעתע, חשב להרע, בית גזל ויבנהו, ופעל בתי שירים למענהו, וכלל אותו בכלל שיריו, וישבע כי הוא

*) כלל ההקדמות. תהיה חיים המסופר חלוצים סיפוי. תהיה חיים המסופר חלוצים סיפוי.

אמרו על כן נחתיהו קללה בגוים, ושנאתי אני את החיים. ואם שיר עלי יחבר, וכוב ושווד ידבר, לא אחוש אם יחרפני, כי זך וישר אני. וחלילה לי להשיבו, לבלתי רום לבב.

אל תחמוד מתוצאות חיים	לבי ואל תתחר בשירתו
מראש שניר ישיר ומפיהו	הדות יחרחר ריב לחרפתו
איש ריב ואיש מדון וזד יהיר	נתחברו אליו לרעתו
זה יחרוק שניו וזה ילמוש	עיניו וזה יריב בקנאתו
ישתקשקו עלו ויביעו	כזב ויוסיפו בדכתו
פוקד עון אבות וזכר חטאת	אביו וימחה בחטאתו

וגם אמנה בני הנדיבים, היו לו לאויבים. יען מלאו לבי והעיר זדוני, וחרץ לשוני, להוציא דבה על הספר, הנותן אמרי שפת. נכתב ונחחס, כשם האדיר ספר חס, מהמד עיניו, ולוית חן לראשנו, וענק לגרורותנו. וזהב הארץ הזאת ואבן השהם, הוא אדוני אברהם. ומי הוא אשר ערב לכו, ושם ארכו בקרבו, הסר עריו, והוסיף איד על אידיו, ימלא פיהו חצין, ובהן ידו יקוצין, ויהיה לחרפה ולכושה, חיים עם האשה, ואוניו הכבד ועינו השע, לכו השמן, ואמרה האשה אמן אמן אמן, אני יהודה בן שבת. קמת לנקום נקמת אבותי.

וכות התורני עם הפילוסוף

מן החכם יצחק ב"ר יוסף בן פולקאר.

אחבר מחברת, ואזכיר מזכרת, חבונה נכרת [צכרת]; והמדע אאסוף, והשכל ארהב, ברום ככבי רהב. איסור הנער, ואשכיל הבער, ואפתח השער, והנעלם אחושף. אלמד כל מדה, חסידות גם חמדת, כהתיכח אשדת, ברוב עם פילוסוף. דברי מאיר החשכים, ומורה דרך לנבוכים, אשר אחר חלושי השכל נמשכים. מקרה הזמן רדפוני והדפוני, וכמטרה לחצי תולדות הימים שמוני, והוציאני ממקומי והרהיקוני, מאנשי עמי, ונודה הדומי. וחשאני רוח על כנפים, ותשליכני עיר ירושלים. ובעודי מהלך בדרכיה, ומסכב את מעגליה, לבקש ספקי וארוחתני, או נדיב מסיר אנחתני, ובבת עיני ינדה, כעוף המשוטט סביבות הנהר, נשאתי את עיני וארא והנה להקת אנשים יושבים ברחוב העיר נצבים כעגולה המסובכת סביב הירח, או כקליפת הפרי הפורת, ובהוכם נשמע קול הברה, קול המולה נעברה, קול ענות גבורה. ואקרב להתיצב עליהם,

וכוח התורני עם הפילוסוף

יג

לראות מה מעשיהם, והנה בתוכם שני אנשים נצים, מתקוטטים ומתלחצים, שבים ורצים, כל אחד לנצח לאחר אצים. האחד זקן ונשוא פנים, בעל שיבה ובא בשנים, עד אשר סרו ממנו שני המעדנים, מראהו נהרר ומתוקן, בעל כרס וזקן, גבוה מאד קומתו, מעוטף בטליתו, בכבוד ראש כפוף, כאגמון יכף, והשני נער נאה, יפה תאר ויפה מראה, כל רואהו עליו ישחאה, עיניו כיונים, לחייו שושנים, ושפתותיו ששונים.

וישא הזקן את קולו ויאמר:

שמעו אלי עמים, והטו אזנכם לאומים, אשמיעכם מדה שנסיחי בימי חרפי, האיזו השמים וארברה וחשמע הארץ אמרי פי שמעו אלי כל אנשי הקהלה, כי לא הברנה שפתי עולה, הן כל אלה שמעה אוני ותכן לה, הא אשר מבין האומות בחרנו, וברחמיו גאלנו, מחשך הוציאנו, וברוב חסדיו על צרינו המשילנו, תורדה חמימה נתן לנו, וחקים ישרים העניקנו, להדריכנו להישירנו בכל מעשה ידינו. וגם להיותה סבה, לקנות בה חיי עולם הבא, וברצונו לזכותנו, הרכה בחוקותנו ובמצותנו, להטיב אותנו באחריתנו. ועתה הנה עם יצא ממצרים, ערלי שפתיים, מבקשים לפרוש רשתם עלינו, לבטל את אמונתנו, ולהפך עצתנו, לבשתינו ולחרפתינו, להבאיש את ריחנו, בין מבקשי רעתנו, להאריך את גלותנו, ולהכביר את עלונו. בחוקותינו הישרים שוגים, ובחכמינו מלעיגים, לשונם נכרית, מואכית והגרית. דעותיהם משונים, וספריהם חצונים, מחוברים ולקטים מהידיעה הזרה החיצונית, היא החכמה היונית, אשר האפיקורסין חברוה, והמינין ילמדוה, והכופרים ידעוה, והיו לנו לשטנה, לעקור ולסחור יסודות האמונה, כל היום עלינו צרים וצוררים, מבישים ומחפירים. גוברים עלינו ומשתררים, דולקים אחרנו ורודפים, הם הנקראים פילוסופים, וכל איש חסיד אליהם לא יתרועע, חכמים המה להרע, והנדה הנער הזה עצת זקנים פרע, כי בא אחריהם, והולך בעקבותיהם, ומתעסק לקרא בספריהם, וממלא את דבריהם, ושואב בכלי מימיהם, ונהוג במנהגו שגעוניהם, יסית וידית, ירע אף יצרות, יבאיש יסרית, גלי שאון דתינו ישבית, וכל אשר יעשה לא יצליח, ועתה לכו ונהרגוהו, ובאבנים נרגמוהו, או באש נשרפוהו.

וישא משלו ויאמר:

ראו נער אשר דרכו להשחית

וכפר חק אשר שם אל והברית

וידית מתי מוסר ויסית

להאמין שוא בכך מואב והגרית

לזאת התרחקו ממנו אמונים

והוכו והתרחצו כבורית

ורגום תרגמוהו באבנים

לכל יראה וישאר לו שארית

זכוח התורני עם הפילוסוף

ושרוף תשרופו תוך אש וגפרית
וישכח שמו ויהי להכרית.

וכשמוע הנער את הדברים האלה חרה אפו, ויגדל קצפו, ויאמר הבין, ^א הוקן אשר בשנים גדל, ומחכמה ודעת נחדל, מה יעצת ללא חכמה, באון וכמרמה, כל ידעת מה, וקן שלא קנה חכמה, כי היות הדת בבני האדם מוכרחת, להצילם מלפול לבאר שחת, ואת באמת טענה נצחת, ואמנם החכמה ¹⁰ כמעלה אחרת נצבה, דבר קטן הויא דאביו ורבא, דבר גדול מעשה מרכבה ¹⁶²⁴ ומי הביאך לשפוט ולדון באשר לא ידעת, ולהגיע אל המעלה אשר לא השגת ^[אש] אין זה כי אם מהירות לבב ושגעון, סכלות וגרעון, הראית את החכמה במראה או בחזיון, ואם הגית בהגיון, אם בדיני הכמות המתדבק דנת, ובמתפרד חשבת, ובכמות חכמת הקולות שרת, ובמראות ראית, ובמשקלים שקלת, הירעת חקת שמים ותבניתם, ומהלכות הככבים וארחותם, ומשטרים בארץ וממשלתם, ואם בהתחלת התנועה וההשקט התחלת, וכיריעת הנמצאים מצד שהם נמצאים גמרת, ואיך תרבה לבנות ולגנות את החכמה אשר לא ראית ולא שמעת, ותרחבת את לשונך והארכת, מה החלום הזה אשר חלמת. ומי שלא ידע את החכמה ולא הכירה, איך יכול לשום הברל ובחירה, בינה ובין התורה כאשר לא יכול מי שלא ראה אור להפריש בין הגוונים, אשר אלה מאלה שונים, והסרים לדון במשפטי תאות המשגל, לזאת חרפת הוקן חגל. כי הרחיב את לשונו, והרבה הגיונו, לגנות ולבוות את החכמה מבלי דעתו מאין תמצא ואיזה מקום בינה, ואיך תטעון באשר לא תכיר, ואשר לא נרשם בדמיונו תזכיר.

וישא משלו ויאמר:

אחמה עלן זקן לרוב שניו /
איך לא בשכל נפקחו עיניו
יהגה בדברי שוא כמו נער
יסכל אשר יעשה בענייניו
יחשב היות שופט ושמוע
קול בעלן דין ויחלו אזוניו /

ויען הוקן ויאמר הברוב דברים תריב עמדי, ותצא לשטן נגדי. הן קלות בעיני מה אישיבך, רק מוכיח אלוה יענך. אך היום מרי שיחי, ותתפעם רוחי ואומר אבד נצחי, בשמעתי את דברי האלה, ואה רעה חולה. ועתה אל תשמיעני הבלי סיפוריך, כי לא בדעת תמללן ולא בהשכל דבריך. וחלילה לי מללמוד חכמה יונית ולילך בדרכיה, ולהתודע אל בעליה, פן אלמוד ממעשיהם, וזנה לבני אחריהם, וילכדו פעמי ברשתה, לא תפצתי לקחתה. הלא ידעתי כי חכמינו יודעי דעת עליון, צוו עלינו והזהירונו מנעו בניכם מן ההגיון, ומרה ועילו כל חכמותיהם והתפלספוחם, הגיונם ועקשותם, ועקלקלות ארחותם.

וכוח התורני עם הפילוסוף

יד

היש יתרון לאדם בכל עמלו, כי אם לעבוד את ה' ולהגדילו, ולאחריו ולהתקרב אליו. ואל יסיתוני בזה כל משנאי ושוטני, כי אין חכמה ואין עצה לפני אדוני, ולמדוני כל חכמי וקדמוני, ראשית חכמה יראת אדוני, ואבחר להתנהג בשגועו, ולא להגות בהגיון, דאגה ועצבון, ולא חשבון. עטיפת ראש ובעור, ולא שעור, רש ומחסרת, ולא תשבורת. פיק ברכים וחלחלת מתנים וערוץ עינים, ולא בהוברי שמים, מכות שבע, ולא מדע הטבע. רוגז ובלחות, ולא חכמת האהות. אף אמנם יראה כי הפילוסופים מלעיגים בקצת אמונתנו, ומכזים את חכמתנו ואת חכמינו, ובלתי מתעסקים במצותנו. בחקותנו לא חפצים, ודתי האל אינם עושים, ולבתי התפלה לא שבים ולא רצים, אין פתילים בכנפי כסותיהם, ואין טוטפות בין עיניהם, ולא מוזות בשעריהם, בנים משחיתים וזרע מרעים. ברוך שהבדילנו מן התועים, כי עזבו את אדוני, ללכת בררכי מוני, ומי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזים, הלא אלה הנקלים והנכובים, הרקים הפוזזים, אשר פניהם עזים, ועתה הבה נחכמה לראות, כדת מה לעשות, באיש המכבוד את דתו, וכופר בחקי תורתו. וישא משלו ויאמר:

הבו עצות ונתחכם לאיש בו דבר האל ונועם אמרו

ולא יקים למצותיו וחקיו אשר צוה והפר את דברו

ויתנכר וינוע ויחוג כמו שכור אשר יין עברו.

והנער כשמעו את חמתו הבעיר, וחרונו יעיר. ויען ויאמר צעיר אני לימים ואתה ישיש, אך רוב דבריך ריח השכל יבאיש, אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה, ולא אמצא כך כי אם און ומרמה. התבונן במאמר קדמונינו, ובאהרות חכמינו, במנוע מן ההגיון את בנינו, ולא עצמינו. כי הילדים אשר במדע רכים, בררכי השכל בלתי נמשכים, ובררכי התבונה נכובים, הולכי חשכים, כי ליותר רטיבתם ולחם, ישחנה מוג מוחם, ויתבלבל ציורם ולקחם, ויצטרך השומר בריאות תבונתם, למעט מן המושכלות חזקות והרחקות, לבל יכשלו בהם להסרונם וגריעותם, בעמלף אשר לאור השמש תכהינה עיניו, ולא יכול לעמוד מפניו, ולך משפט חסרי הרעת, ואם יוקינו והם הזקנים אשר החכמה לא קנו, לא ידעו ולא התבוננו. לכן אמרתי שמעו ודעי אחוה, ועל הזקן אצוה. אורנו בדרך זו אלך למען אשר יזכור, אוכיחנו לאמור, שמע נא אלי ואתערה משנתך, אשכילך מסכלותיך, אישיר ואדריך אורחותיך, אולי תחכם ויש תקוה באחריתך. ומה שכתבתי לכם בזה, הוסיף חסידתי אלה דע כי כל המצות לתועלת האדם נתנו, ולהרריך את מעללינו נחכנו, לא להשלים ליוצר, דבר אשר בו חסר, כעבודת בני האדם קצתם אל קצתם, אשר יצטרכו זה לזה ולחכרתם, ולמנות חסרונם ולהשלים גרעונם, חלילה חלילה כי התם והנשלם בעצמו, לא יצטרך לעבודת עובד ולא לאחר עמו, וכשתדקק במצות ותחפשו, לחועלחנו ולטובתנו המצאן, כי יש מהם מאכלות

לנו והראו, כל היודע לחשוב תקופות ומולות ואינו מחשבן עליו הכתוב אומר
 ואת פועל ה' לא הביטו ומעשה ידיו לא ראו. ועוד דברו לנו ברעת ומזמה,
 תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה. וכמה אקדם ה' ואבינה את עצמי,
 הלא בשכלי אשר חנן אותי והנה בגולמי. כמה אשכיל את נפלאותי עד אין
 חקר, כמה אבריל בין האמת והשקר, הלא בכחי ההוגה, אשר בו אתנצל
 מחיזתי שוגה, בו אתפרד מן הבהמה, החיה הנאלמה. רק אתה בחזיון לבד
 תחבונן הדברים, וכמראה הלום תשכיל הנסתרים, ואין אתה מכש הוד השכל,
 כי אם פתיות וסכל, להפריש בין החשך ובין האור, ובין הטמא ובין הטהור,
 הנמנע והאפשר, העקוב והישר, והאמונות הנמנעות, בנפשך נשקעות וקבועות,
 והאפשריות אשר בתושיות מבוארות וגלויות, בעיניך נקלות וכוזיות. תשחוקק
 ותחאו אל הגשמות, ותחעב נפשך החכמות השלימות והרמות, ויקרך כחולה
 אשר אצטומכתו מליאה ליחות נמאסת, ויתאוה לאכול פחם ונתר וטיט הוצות,
 וימאס המאכלים הטובים הנאים, הראויים למאכל האנשים הבריאים. הלא די
 לנו לשמוע ולקבל ברעות דת משה הנאמנה, אשר דבר עמנו באמת ובאמונה,
 והיינו אתה באמנה, ולהאמון בנסים אשר על ידי נביאי ה' נעשו כי תחזיר
 להאמון לכל הפלגה וגזומא, אשר יגיעו אליך בערמה, אנשי און ומרמה,
 ובדרך הכלל יקבלו ויאמינו רעיוניך, כל אשר ישמעו אונך, וולתי הדברים
 האמתיים הברורים, אשר בספרי המדעים מבוארים וגזורים, רק תחשכם
 לכפירה ולאמונה זרה. ועל הדברים אשר כלפי דעות הפילוסופים הטחת,
 וחרפת וגידפת והקלת, שאל נא ליודעי דעת ויורוך, אולי תהירוך ויכירוך,
 כי יש בתושיה חכמות עיוניות אשר אין תכליתם שום מעשה, ולא פעל
 המנוסה, רק השגת צורות המושכלות, מחומר נבדלות, ולבארן זה מזה להבדילן,
 פרטן וכללן, ובוה הנשמה תהיה שלמה ותמה בלתי כלה ונפסדת, רק נצחית
 ומתמדת, כהתמדת המושכלות בכלל, אשר לא יופסדו ולא יושחתו כלל, ואולי
 ימצאו שם מושכלות נכבדים, ואחרים ממעלתם יורדים, והנכבדים הם אשר
 מופתיהם הזקים וברורים, ומונחיהם נכבדים ויקרים, כמדע הנפש וכחזתיה,
 וקצת חכמה הטבע זמה שאחריה, רק יש שמה מדעים אחרים, אשר אין
 ברובם חקר והודו באלה נכרים, מפני שאין מונחים באלה ספורים, אף אמנם
 כלם בדרך האמת והצדק קשורים, ומגוע התום והיושר גזורים, כלם קדושים
 וטהורים, ברים ונקיים, דברי אלהים חיים, ואין ראוי להלעיג בהם ולבוזתם,
 כי אם חסר דעת ומי שלא הגיע לתכליתם. וישא משלו ויאמר:

מה לעשות באיש אשר יאמין בשוא ושקר ובגזומא ובהבל
 רק באמת ילעג בדברי שוא יכפור לשמצה הוא בכל תבל.

ויקצוף הזקן מאד ותלהט אש המריבה בקרבו, וחמתו בערה בו, עד
 אשר נחרבנו נקבי אפיו בקצפו, ויכה כפו על כפו, ויועק בלב חמרמר,

ויקרא בקול גדול ויאמר, קשר רב קשר, ועול בלי יושר, כי דבר ברזוג
 ומהומה, דברי און ומרמה, הנער אשר לא ידע מאומה. צא ושאל בהמות
 אויל וכסיל, ולמד את דרכיהם ואיך תכשיל, כי ידע שור קנהו, וחמור אבוס
 בעליו יכירהו, יכירו וידעו כל חיתו יער, והנער בער. על מה בטחת, ועל מה
 נשענת, על סרפד ונעצוץ, משענת קנה הרצוץ, אריסטו היוני הכופר, אשר
 בכרית דת האל כופר, כי קצרה ידו מלהשיג ידיעה, כי אם בתכונתו הגרועה,
 ולא הגיע למעלת הנבואה הידועה, כי לא קבל מהנביאים דבר סתר אשר
 אין בשכל נראים, ואנשי המחקר מלהשיגם נלאים. אף אמנם נביאי ה'
 הודיעונו ויאמרו לי, ואבותי הקדמונים ספרו לי, צורת החיות והמרכבה,
 הגולה מרכבה, סוד שמי השמים, וההבדל והמסך אשר בין מים למים,
 סוד האורים והתומים, מדת הדין ומדת הרחמים, והתעודה בישראל אשר
 לפנינו, מה למעלה מה למטה מה לאחור מה לפנינו, ידעתי סוד מכוסה
 ונעלם, קו ירוק המקיף את העולם, וסתר תעלומות רמות, אלו אבנים מפלומות,
 סוד אדם ואשתו חוה, והמצוה אשר בה נצטוה, עלי תאנה וכתנות עור,
 לכסות המעור, הבנת עץ היים ועץ הדעת בעיני מודעת, סוד גיהנם וגן עדן
 לפני נתגלה, וירושלים של מעלה, סוד תהו ובהו גם רוח אלהים כי הוא
 סוד מטטרון וגבריאל, חי"א ויאחי"א וסמאל, והגורל אשר לעזאזל, ויעקב
 אשר שר עם אל, וביאת הגואל. ספר וספור וספר, וגמטריאות ומספר,
 אספקלריא המאירה, וסוד כתר ועטרה. גם קבלתי סוד כל חכמה נעלמה,
 עשר ספירות בלימה, הכנת סחרי אותיות הגדולות והקטנות והמלופפות,
 ואשר עליהן תגין היפות, גם לאחור נזורות, ידיעות נסתרות, ובספרי הקדש
 והמקרא, חיבה מלאה וחסרה, ממני לא נסתרה, ועל כל ארון ואדרוש ואערוד
 מערכות, תלי תלים של הלכות, אדע סוד שם של ד' אותיות ושל שבעים
 ושתיים, ושמות אחרים קדושים וטהורים, כשאתהר את כשרי, וארחץ ואקדש
 את שארי ועורי, ואזכרם על לשוני, בנועם הגיוני, בהם את הדרכים אקפוץ,
 ואעשה את כל אשר אחפוץ, אעשה פלאות ידועות, כמעשה הקמיעות, ארפא
 את החלאים, העצומים והנוראים, אשאגל בחלומי שאלות, וישיבוני פלאות
 גדולות. אף בדרך כשאני הולך לא אירא (מבלי הכרח) כי אנשי עול ממני
 נתגורשו, ויתמוגגו ויתגעשו, ואלי לא יגשו. קבלתי כל מעשה חכם וחורש,
 שם הכותב ושם הדורש. ארכב בענן כשאבקש לברוח, ואבא על כנפי רוח,
 ולמי שזיכיר השמורת האלו בהגיונו, לא יחרץ כלב לשונו, ויתר התפלגות
 והנפלאות, העצומות והנוראות, אשר בשמות הקדושים עושים, כמעשה הנסים,
 שוכני המרחקים האיים, אשכנזים וצרפתיים. הלא הו' ידועות ומפורסמות, בכל
 האומות, ועתה הגידה לי אם כה עשו חכמך, איה נפלאותך ונוראותך,
 היש יחרון לאדם בכל החכמות, כי אם כמעשה ההפלגות והגזומות, לא כמעשה
 הטבע הנהוגים והידועים, אשר כל בני אדם רואים כל היום ושומעים.

זכות התורני עם הפילוסוף

וישא משלו ויאמר:

נער שמע לי ואיעצך ואל תסכל בדרכיך כאשר הסכלתי
 הט אונך ושמע פקח עין ואל תפול בכאר שחת אשר נפלתי
 בימי נעורי עת אחשוב אשר שכל אנוש ישיג וכו' במחתי
 חכמת יונת פתחה אותי ואל פתח שעריה ראות קרבתי
 עותה והחליקה אמריה וכמעט קט בתוך ביתה אזי נכנסתי
 לולי ה' שעורני ולא יכלה לפתותי ונצלתי
 רק אשמעה אומרים לנו אם תחפצו מדע אלי נביא ושם הלכתי
 ואלמדה מפיו סתרי אל אשר חזה במראותיו ואז חכמתי.

ולא אחר הנער לענות כנגדו, ויעש לו עזר לצדי. ויען ויאמר הלנצח
 הדבר סכלות, אמרי און והוללות, תנחל בריק את לשונך, ותפחח בתוהו שפתיך,
 גם להכל תפצה פיק, אזי לשכל אשר לשמצה נחת, אכזי לתבונה אשר חרפת.
 גזרת עליך מוסר הקדמונים כרוכ הבליק, באזני כסיל אל הדבר פן יבז לשכל
 מליך. ועתה הגידה לי איפה ראות או שמעת, בימים הרבים אשר על הארמה
 הארכת, הימצא האדם ברחקו מן השכל, להבריל בין האמת והסכל, בין
 הדברים הנמנעים והנהוגים, אשר בו נשיג כל המושגים, כי היא המראדה
 הלמושה, האספקלריא המאירה הקדושה, אשר בו אורח כל הנמצאים נראות,
 הראויות להראות.

ואמנם ההפרש הנמצא בין החכם ובין הנביא בהשגתם, ובדרך שלמותם,
 כי החכם ישיג את הדברים הנעלמים, וישיג איך ישיגם בצדק ובחמים, כי
 השכל כמעין ומבוע, להוציא הנעלם מן הידוע, ישיג את גבול האמצעי ולאור
 יוציאורו, ודבק הגדול בקטן ויקשרהו, עד ישים שאלת המבקש, להולדת היקש,
 ויסיר כל מוקש, רק חנביא ישיג הענין ולא ידע איך דרך השגתו באה, ולמה
 אליו נחראה, ואם יטעון עליו מקשה לא יוכל להשיבו, כי לא יכיר את נתיבו,
 כעבור שאין הנבואה שורה כי אם בכח המדמה, וזולת זה אל תדמה, לא
 ההוגה, כזוה אל תהי שוגה, ולזה דבר נכבד איש משכיל הביא, חכם עדיף
 מנביא. הנה זאת טענה גמורה, וראיה ברורה, על פי אשר לנביא ללמד לאחר
 ענין נבואתו, ולא דרך השגתו, ולכן יש להלעיג עליך ולשחוק, ולתמה עד בלי
 חק, איך חשבת להלמד ואותן המלות הקשות אשר זכרת, והכתבים הזכות
 אשר כתבת, מאשר לא נצטיירו כמוהך ולא הכנת, הכלם והחבייש מן המכירים
 חסרונך, השמע לאזניך, מה שאחה מוציא מפך, הלא ידעת, אם לא שמעת,
 כי מיני השגות האדם שנים הם, ציור והצדק למיניהם, הציור קודם והצדק
 אחריו, והצעות לפני כל אחד מהם לאשוריו, ואתה אם לא ציירת, איך צדקת,
 המבלי אין עינים תראה ומבלי אזנים שמעת, כן אם שם עינים שציירת,
 ודרך אמונה אמנם קבלת, מאשר בתושיה נודעו, ומפי חכמים נשמעו, ונתבארו

זכות החורני עם הפילוסוף

זו

אצלם בצדק ובכושר, מה נמרצו אמרי יושר, רק הנכון אל המשכיל לדעת
את העניינים האלה ולבארם במקומותיהם כמקדם ולקרוא אותם במלות
המוצעות הידועות, לא בשרירות הגרועות, הלא לני לזמנינו הקצר להשיג
את הנעלמות והשאלות, בלכתנו אליהם במסלות המסוקלות, עד אשר נסובב
וגרף בארחות עקלקלות.

ומה שזכרת מעניני הפלאות והגומוות אשר הגידוך אנשים רקים, והעידו
אליך מארצות מרחקים, כל מפיה קובים ושקרים, אשר להבדיל ולרמות אל
השומעים יערים, אין ראוי לשמוע אל הבליהם, ואסור לספר עמהם, ולהשיב
את סכלותם, פסולים הם בעדותם, ויעיוז פניהם ויאמרו אלינו, בהגיעם אצלנו,
אל תבטחו בשכל ואל תאמינו בתבונה, אני אניד לכם נאמנה, את כל ראיתי,
ובעיר נסיתי, והפתי יתפתה ויניח מלשמוע בקול שכלו, אשר הויד המבחן
והדין אצלו, יטה אזנו להאמין במגודי הבלו, באשה הרעה האומרת לאישה,
ברוב מריה וכחשה, בעלי אל תאמין במה שתראנה עיניך, כי אם במה שאנכי
דוברת אליך, והאל המושיע יצילנו מפשע אלה וחטאייהם, ולא תהיה האמת
הברורה שלנו כשיחה בטלה שלהם.

ומה שהתנשאת עלי והתאמרת, כאשר אמרת, מרבי הדרשות, וההגדות
הקשות, אשר תרוש על אות אחת שבעה עניינים, אלה מאלה שונים, גלוי
ודוע אצל כל בעל שכל, המתרחק ובורח מדרכי ^{כסל}, כי רק האמת אחד
לברו, מבלי אחר כנגדו, וזולתו מן הדרכים, כל הולכיו נבוכים.

וישא משלו ויאמר:

זקן קנה חכמה קנה בינה בשרם יערב שמשך ויחשך אורך
עורה ותשכיל את שארית נפשך | עורה ולא תישן ותכיר צורך
זכרה לרוב שנים וימים תחיה | עד תעמוד רגלך בתחתית קברך
עד אן תקוה נפשך תשום הלא | מחר כמו רפש יעופש פגרך
שוב תלמד השמע ותחכם אולי | יחנך האל ויחיש עורך.

ובכל זאת רוח המריבה בינוהם נושבת, ואש המשובת מההלכת עד אשר
לבית העומדים צורבת, ובהגיע שמע האנשים האלה באוני הקהלה, נבהלו
וחדרו ויעמדו סביבות המסלה, ויאמרו אוש אל רעהו אל נא תהי מריבה
בין האנשים, ובחם אל נאשים, כי לדבריהם אנהנו ככהים ותמהים, ועתה
לכו נקריבה משפטם אל האלהים.

ויעדו כלם יחדו וילכו אל מלך ישראל, אשר ברוב חכמתו שר עם אל,
ויאמרו יחי המלך אדונינו, הרב את ריבנו, והדן את דינו, והמושיע אלינו
ביום קראנו, המוציא לאור את משפטנו, הנה אנהנו יצאנו היום לשוטט
במדינה כל אחד לעבוד עבודתו, לבקש מזון לבני ביתו, ונשמע קול גדול וקול
רעם, נבהלו ורגזו כל העם, כי לתהלה אינה בין היושבים והעובדים, דברי

ריבות בשערים, והקרבתנו לראות את המראה העצומה והנוראה והנה אלה שני האנשים, לוחמים ומתקוטטים כלישים, בנעימות דבריהם הבהילו רעיוננו, ולקולם צללו אוננו, פעם על הנער הזקן יגער, ואחרי כן ירהב בוקן הנער, ונאמר נביאם לארוננו ישפוט ביניהם, ימנח המריבה וסר מעליהם, ועתה הנם לפניך, ועשית כם כטוב בעיניך, כי שמך לשר ושופט עלינו שוכן ערץ, מלך במשפט יעמיד ארץ. ויאמר ספרו נא אלי אודות המריבה, והקטטה והמשוכה, אשר ביניהם נצבה, ויגידו לו את דבריהם איש כפי מאמרו וערכו, זה אומר ככה וזה אומר ככה, הזקן הגדיל בכאור דבריו ופירושם, ולהביאם איו ולהגישם, וגם שמע המלך את קול הנער כאשר הוא שם.

ויען ויאמר האזינו אלי עמים ואמרי צדק אשמיעכם, ודברי נועם אודיעכם, שמעו שמוע מלתי וזהי זאת תנחמותיכם.

דעו לכם כי האל אשר בראנו, ממטב מזון ארבעת השרפים יצרנו, ער אשר הוכן לקבל צורה עליונה, היא צלם אלהים הנאמנה, והחרבקו יחד שני עולמים העליון והשפל, המאיר והאופל, ולזה יקרא האדם הדבוק הנפלא, לשם ולתהלה, החלק המגיע אליו מאור השכל, יזכה להסיר מפניו את מסוה הסכל, בו יתקיים ולא יבלה, יתחדש ולא יבלה, ויהיר כאור נתון, יעלה למעלה הגבוהים, הקיימים התמידים, החיים בחיים נצחיים, רק אם יטה אל חלקו אשר מאופל גולמו, וישליך אחרי גוו אור צלמו, יבלה ויכלה, ירד שאול ולא יעלה.

ואמנם ברוב חמלת ההשגחה האלהית עלינו, להדריכנו ולהישרנו, פן נאבד ברשעתנו, הדריכתנו בשני דרכים, לכל נלך חשכים, האחד היא החכמה העיונית השלמה, והאחר דת הנאמנה, והראשון מאלה יצטרך להשביע בנפש פתוחי המושכלות, אשר בנמצאים נכללות, גם מהצורות הנבדלות, והשני להישר את מעשה ידינו, ולכונן את מפעלינו, במעשים הטובים והנאים, אשר לשלימות חלק הראשון מביאים, כי אין שלימות האדם, במעשים לבדם, מבלתי השגת השכל אל המושכלות והתאחדם, ואי אפשר להטבע ולהראות במראה כל הצורות המתנגדות אליה, בהיותה טומאתה בשוליה, עד אשר תרחץ ותנקה מטנופת ופיגיה, ולכן יהיו שני הדרכים, לשלמות האדם מוצרכים, מחוייבים ומוכרחים, ואין החכמה מתקיימת כי אם בתורה, ובה תגלה ותצא לאורה, גם בעל הדת מבלי חכמה נפסד ומפסיד, כי אין עם הארץ חסיד, וכאמת התורה הנאמנה הוא זמון והויה להוציא את כח השכל החמרי אל פעלה, ולהדבקו והתאחדו בפועל, אשרי מי שעלה במדרגה הושר ועדיה בא, הן הן חיי עולם הבא. וישא משלו ויאמר:

ברת תהדר נפשך אם נטמאה תרכה לוכחה כמצותיה,
 תשוב כמו מראה לטושה כתר זכה מהורה מבלי סיגיה
 תרחץ בנקיון בכורית חמאך אם תהלוך דרכה במפעליה

חבין יחידתך להשיג מעשה האל וכל מצויו במושכליה
 אם תדרוש חכמה לנפשך אחריו דתך ותתנהג באורחותיה
 אז תעלו לראות בנועם מחוה שדי ולעד תאריך חייה
 אך דת בלי חכמה כאין נחשבת חבין סעודה נעדרו אוכליה
 לא תוכל תמיד מצוא חכמה בלי תורה וכלתה אספי בעליה
 חבור שתיהן תדרוש עת תחפון להיות תמים נפש וכחותיה.

ואמנם המתפלספים, אשר דעותיהם כקש לפני רוח נרפים, והתושירי
 והמרחק צופים, והם השומעים מפי הפלוסופים ספורים, ואינם לומדים ממנו
 כי אם ראשי דברים, אף כי אם המה נערים בלתי מיוסרים, הן הם הכופרים,
 הסכלים הארוזים, כי כשיתחילו להגות בהגיון, יעלה בדעתם שטות ושגיון,
 בחשבם כי תנאי ההיקש בדת מוצרכים, ואלה נערכים, ולא ידעו כי אמריה
 ואמרי תושיה משונים, אלה הכרחיים ואלה כאפשרים נמנעים, גם צורות
 ההקשות, שונות בדברי חבונות, המופת המוחלט ותנאיות, וזה לא לתנאים
 ההם בלתי פנותי. והסכלים האלה יחזו ויתמהו, כי לא ידעו מדה הוא, אנו
 בדין ואינהו בדירהו, כי תורתנו המקודשת, בשלש עשרה מדות בלבד נדרשת,
 ועל זה ילעיגו על דתינו, ויטחו דברים כלפי חכמינו, ולכן יודחו מקהל ויגורשו,
 יעקרו מתבל וישורשו, בשלח יעבורו ויגועשו, יחרב כחרס כחם ויכשו, כי
 עליהם הוציאו דבות על החושיה, מלכה יפיפיה, דת עליליה, ויקלו בעיניהם
 הדרשות וההגדות, הספורים והחדות, העריכות והמתחוקות, לנשים ולחנוקות,
 גם להדריך את הפתאים לדעת ומומה, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה.
 ואחרי הקדימו אליכם זאת ההקרמה, לגלות כל תעלומה, ואזיה מקום
 חכמה, אשוב לדין עסק מריכר העצומה, ולשכך את החמה. ואפסק ארו
 הדין בין הלוחמים ההם, ומשפט אבחרה להם.

פסק דין

אליכם הנכבדים המשכילים התמימים, הנאמנים והנעימים אשר ככל
 קהלה מקהלות הקדושות, הישנות והחדשות, שלום רב מהאל הנורא, עליכם
 נקרא, וממני דורש שלומכם, בעל בריחתכם, המודיעכם איך בא לפני איש
 תורני צוח וצועק חמס מתרעם על הפילוסוף, תלונה עד בלי סוף, באומר
 כי קם עליו בודון והכהו, נטל את רידי יופיו מעל ראשו ופצעהו, והרברח
 מאד מרוי וכחשו, עד כמעט הוציא נפשו, גם רוח נשמתו באפיו, על לא
 חמס בכפיו, ואם כדבריו כן הוא לא טוב הדבר אשר הוא עושה, וקשרה
 עלי מאד המעשה, ואחמדה איך מלאו לבו, לרוח און אשר בקרבו, לעשות
 כדבר הרע הזה, איש נקלה ונבזה.

ואז מהרתי להביא את הפילוסוף וצויתי לתחו בבית האסורים, אשר
 שם אסירי המלך נעצרים, ויחננו את הקולר בצואריו, ויקשרו ידיו לאחוריו,

ורגלים, בנהושתים, וכבוד גדול בין הכתפים, ושאלתי לחכמי להועק, לתלות אותו על העץ.

ובראותי את נפשו בצרה, בלחץ ועברה, התחנן לפני, ויען וידבר אלי, ויאמר בי אדוני שמעני, ובדין צדק הדינני ואם יש בי עון המיחני, לא הכיתי ולא פצעתי, ובדון לא התעברתי, הוא כל היום עלי מתאונן, מתקוטט ומחלונן, להוציא עלי דבות, רעות ורבות, לבטל את חכמתי הנכונה, מבלי שכל ובינה, ועתה כדברי אויבי אל חדינני, ובמוצא פיו אל חרשיעני, כי מאמרו אליך לא נתברר, וכבוד מלכים חקור דבר.

אני בשמעני ציחתי להחרים כבתי כנסיות, על כל מי שיודע עדיות, אשר ימצאו בהן זכיות, לכל אחת משתי הכתות, האמתיות, שיבא להעיד לפני עדותו, למחרתו.

העדות מוצאת, ואמתח הדבר נמצאת, את חברי המשכילים נחיעצתי, ועם המבינים נמלכתי, וחקרתי הטב ודרשתי, ועיניתי ודקדקתי, ולא מצאתי עול ואשמה, כבעל החכמה, על אודות החלונה העצומה, ובאמת ידעתי כי בעל חכמה בלי תורה, כגן אדם עומד יחידי במדבר מבלי חברה, כי לא להתקיים ולחיות מבלי עזר לצדו, ובעל הדת בלי חכמה, עוסק בתורה שלא לשמה, נחשב כבהמה, אשר אין לה רועה, כי לא תדע מקום המרעה ולכן יתחייב דבוקם והתחברם כאחד, הנה מרז טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד.

ועתה הנני גוזר ומצווה מטעם הצדק והאמת, אשר לעד לא תכרת ולא תצמת, על שני אנשים האלה להיות כל אחד אוהב לחבירו, הולך אחריו ומבירו, והיותו בעזרו, והתחברם יחד כל ימי נשיה, מבלי עול ורמיה, כשני עפרים תאמי צביה, ודבר זה מאיש לא יכחד, כי טובים השנים מן האחד, ולא יוסיפו עוד זה אל זה להתגרות במלחמותם, ובמערבת התוכחותם, והאלהים אשר עדין יבא דבר שניהם, ישחדל להשקית את שאון המריבה מעליהם, ולשים שלום ביניהם.

וכל העובר על מצותי, או המערער על תוכחתי, גוזר אני עליו הפחיתות והסכלות, חוסר הדעת והשפלות, הריק וההבל, השממה והתבל, המות והכליון, הכרת והאבדון, ומטה מטה ממעלתו ירד, כל ימי עמדו במרד.

ועם כל זה, אם יש לשום סכל מקום לטעון במהירות וכשגעון על דברי דיני זה, והוא לפני איסרנו, בשבט גערת פי אכנו, ובמופת אמתי

אכחישנו, ארדפנו ואחרפנו, ומחבל אנדנו. ואגזור על כל יודע ספר, ומשתדל לעיין באמרי שפר, שינתן לו כתבי זה לקרותו באוני העיברים, אשר בכל האומות מובחרים, להבין ולהורות לכל האחרים, פרשת אלה הרברים, לבל יחשדו כשרים, ויעידו עליהם עדים, מהיחידים השרודים, אשר בה' קוראים ועלי האמת מודים.

ואני מצוה למראה כתבי זה למסרו ביד כל חכם שירצה, וכל משכיל אשר ימצא, להעניש בו את העובר על מצוה, או המלגלג על עצתי, בעונשין אשר זכרתי, ובקנסות אשר עליו שמתי.

נאם שומע אמרי דת אל, ולחווה במחזה החכמה כל יום שואל, ובחן המתחכמים הכופרים בלתי מתגאל, עוסק בתורה ותאב להבין המחקר:

יצחק בר יוסף פולקאר.

אמר המגיד וכאשר כלו דבריהם, ונועם הגויניהם, שבחי לעיני ענייניהם, לרווח בצוף נועם אמרותיהם, וללקוט בשבלי פניניהם, ויגעתי מאד וחקרתי, נבהלו רעיוני וחמהתי, ואחבונן על המראה הגדולה והנוראה, אשר כמודה וולתי לא ראה, והשכלתי בצורך הדת וחקיה, והתושייה וחלקיה, ואיך תהיינה קשורות, זו אל זו ומחוברות, האחת לאחותה מוציכת, מתחייבת ומתערבת, ובענין שכר המצוות ועונש העבירות, ידעתי לחקור חקירות, ולגזור גזרות, ובהנאת עולם הבא ותכליתו, והצלחת האדם ואחריתו, ובספק העצום אשר כל הקדמונים בו נכשלו, ובבור חשבוש אשר בו נפלו, והוא בענין צדיק ורע לו, ורשע וטוב לו, ידעתי להגבילו, ולהחיר את אומן הקשר אשר לו, ובעסק הנבואה, איך היא אל בני האדם באה, ואז הודתי לאל והללתי, ותשבחות נתתי והוספתי על הטובה אשר גמלני, והפלאות אשר הראני, ועל אשר מלא חאזה לבי וחפצי, ופניתיו ושבתי אל ארצי.

נשלם וכוח התורני עם הפילוסוף תהלה לאל.

ספר אמונת חכמים.

להליץ ולהשיב כל השאות והקישויות שהקשו האפיקורסים והמינים לבטל התורה שבכתב ובפרט התורה שב"ע"פ. מן ר' אברהם חיים ויטירבו, אחד מרבני ויניציאה.

הקדמת המחבר

התקבצו אלי בני האתנים, אנשי אמת היקרים בניס אתם נאמנים, גדולים וגם קטנים, יפרה אחכם כדגים אל אלהים, מבין רהטים המתקדשים והמטהרים, ישועת ציון מבשרים, נאספים ונקבצים, בגדולת עליון מתפארים, בחם שואלים ודורשים, לשמוע דברי חכמים, פוצים פיהם ומצפצפים, במאות אלפים, דברי חכמים כדרכונות, הדק הטב מתפוצצות צורות נפרדות, בפלי

דברי המצות, לדעת חקות ותורות. ובראותי בדור פרוץ בקריאת ספרים החצונים, המקשים תמיד עלינו, להרוס ולנתוץ דברי רבותינו, וכל מגמתם הוא להורות ולהוכיח כי התורה שבעל פה אינה מסכמת עם התורה שבכתב וכי היא בדויה מלבם, כפי מה שרצו, גם בזוים דבריהם היקרים באמרם שבלי דעת נאמרו כמה אגרות ומדרשים, והוא מפני שלא הבינו אותן על בורייך, ובקרות הבחורים מאנשי אומתינו הספרים האלה מבלי מענה ותשובה, שמא יהיה זה למוקש ואבן מכשול ואפשר שיהפכו את ראשם. והנני מזודיע כי בהיות רוב החבור הוזה על עניני האמונה, בכמה מקומות לא ישרו בעיני דברי הרמ"ם כמו שאמרו בכיאור כל מקום שיש בו חילול השם אין חולקין כבוד לרב, ולשם שמים כתבתי הספר הזה וקראתי אותו אמונת חכמים וכל הקורא בו ימצא כל ענין וענין באר הטב דבר דבור על אפניו, מהקשיות והשאלות הנפלות בין על תורה שבכתב בין על תורה שבעל פה, וזה התחילי בע"זה.

פתיחת הספר.

בראשית ברא השם את העולם, שמים וארץ וכל צבאם, הכל פעל ועשה מאפס הגמור והמוחלט, הוא אמת ופעולתו אמת, ומציאותו נפרד מכל מעשיו ופעולותיו המופלאים, כי מי יכחיש הויותו, הלא העולם הוה לגדל הארצי אשר אנחנו וכל גויי הארץ בו דרים מי ברא אותנו ופועלו, וכמו שאמר הנביא (ישעיה י"ב) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם ולכלם בשם יקרא מרוב אונים ואמין כח איש לא נעדר, ירמוז אל הסבה הראשונה, כי מי הוא שיסתפק באמתותו ולא כלם יודו על מציאותו, כי אין עלול בלא עלה, ואין בנית בלי בונה, ואין חכמה בלי חכם. כרוך חכם הרזים. וכשיסתכל האדם ענין העולם וברואיו, הדשאים והאילנות הצמחים והעשבים החיות והדומם דבר בעתו מה טוב, מי לא יאמר ומי לא יודה הן כל אה יפעל אל, ואף כי זאת ועוד אם תחבונן וידרוש שכלך לבריאת העולם הוזה כמה וכמה תגדל הפליאה ענין היסודות ארבעה שמהם העולם נברא, אש ומים עפר ורוח, ואף כי הפכים אלו לאלו. ראה והסתכל איך אספס וחברם בחמתו הנפלאה, ועשרה מהם כל אשר ברא, דרוש וחקור בעצם שכלך בן אדם מלא גאווה ושאל לפילוסוף, דרוש ממנו חכמה ותושיה איוה דרך ישכון אור, יודיע לך ויבינך איך יצטרפו המים והאש ושניהם יהיו קימים, הלא יאמרו לך, אכן דבר בלתי אפשר. וגם עפר ורוח איך יהיה צירופם, הלא הרוח למעלה באויר שוכן והעפר למטה. דרוש מחכמך שאל להם תורה איכה יפול דבר, וכל אחד מהם יודה כי מה' יצא הדבר, כי לא יוכל להכחיש ולומר שאינו כך, שהרי כל היודע חכמת התכונה יתבאר לו במופת שכל הנמצאים אשר בעולם השפל הוזה מחוכברים מאלו ארבע יסודות, בין נא בנית הכדור הארצי, איך נברא ואיך קיים, ואל תאמר מקרה

כל המאורע, ויחבאר לך באור שלם מדוע הימים הגדולים והעמוקים לא יכסו הארץ, וכמה ארצות תמצא ששפלות הן מהים, ואיך לא יגברו המים וישמידו ויהרסו כל הבנין, אלולי רצון האל החס על מעשי ידיו, ויאמר אל הים עד פה תבא ולא תוסיף. והנדה נודע כי בהיות המים מטבעם קלים ויורדים נזולים מהגבוה אל השפלה. היאך לא תרדנה ויכסו את פני הגלגל, אבל כבר גזר ואמר מי שברא העולם: ואם תשא עיניך השמימה, ותראה השמש והירח והמזלות ושאר הככבים אשר חלק ה' להאיר את העולם, איך לא ישחמום ויתפלא האדם בראות גופים גדולים ועצומים נבראים מאש ותלום באויר הרקיע, איכה היתה הדבר הזה, מי הוא שיש לאל ידו לעשות גופים ונבראים כאלה, זאת ועוד שאם בן אדם יבנה בנין נאה ויעשה מלאכה בהיות חזקה איך שיהיה בעבור הזמן תשחת ותאבד ואח"כ תהיה לאין, אבל הוא יתעלה שמו אינו כאחד מהם, שכל פעולותיו הם קיימים ונצחיים, והם כמה מאות ואלפים שנה שברא הגלגלים וככה יהיו לעולם, אין בהם לא זקנה ולא רקבון לא כליה ולא סוף וזהו שאמר ישעיה שאו מרום עיניכם וראו, לרמוז אל מה שאמרנו, כי מעשה האדם ופעולותיו חמים וכלים מהרה, אבל מעשיו מעשי ידי מרום לא כלים ולא נשמדים, אין בהם לא חרוש ולא זקנה, הם נצחיים וקיימים לעולם, וזהו מרוב אונים ואמיץ כח, כי משמשי המרום וכסילי השמים אע"פי שמרוצחם ונענועם תמידית ואין להם עמידה כלל ומנוחה, ויהיה צודק לפי זה שיקפץ עליהם הזקנה והכליון, אמר איש לא נעדר, שאפילו אחד מהם לא נשחת ונעדר מכחו הראשונה שננתה לו בששת ימי בראשית. ואל יקשה בעיניך מה שגורנו אומר כי פעלי האל הם נצחיים, והלא האדם ושאר בעלי חיים וכן הצמחים יספו ויחמו והם מעשי ידיו. אל תחמה מזה, כי אפילו האדם ושאר בעלי חיים הם נצחיים אצל המין, זהו הענין כלי ספק, ומה שכתוב כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה פירושו ובאורו כי בהשתנות הזמן וההנהגות כאלו ישתנו השמים, שככה יקרא האויר והאקלים, זהו פשט הכתוב והעולם כמנהגו נוהג, ואין כל חדש תחת השמש.

מאמר ראשון.

מאמר חמא אדם הראשון.

דע שחוכן כל הנבראים לא עשאו בורא עולם לפי הנראה לקוצר השגתנו אלא לצורך האדם. הפירות והחיות והעופות והרגים, ואפילו יושבי המרום, רצוני מזלות השמים וכסיליהם, וזה ענין גדול שאיהו בחיך, שהרי אחר שנגמרה בריאת כל דבר ודבר בששת ימי בראשית אמר נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו ברגת הים ובעוף השמים וגו'. וכבר ידעת שלשון גדולה וכבוד הוא לדבר יחיד בלשון רבים, וככה נוהגים בכתבים ותקנות של מלכי

בשר ודם, והנה ה' כשברא את האדם וראי שעשאו שלם בהיותו מעשי ידיו, אבל לא ביאר לנו משה בתורה מהו השלמות הזה. ויש אומרים שהאדם מתחלה נברא נצחיי מטבעו ואלו לא היה עובר על דברי ה' היה חי לעולם באופן שהמות לא היה שולט בו כלל כאשר נראה לכאורה מפשטי הכתובים דכתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות, א"כ נגזרה לו המיתה ביום שעבר על דברי הבורא, ואם לא היה חוטא לא היתה נגזרת עליו הגזרה הזאת ודיה חי לעולם, אבל אחר העיון האמתי יחברר לנו שאין הדבר כן, כי כל הנרכב מארבעה יסודות צריך שיחפרד וישוב לחוייתו ומהותו הראשון כאשר היה, ועוד שהכתוב אמר הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל וחי לעולם, א"כ נראה כי מתחלה לא בראו שיהיה נצחיי, ולפי האמת לא נשאר לנו ספק כי האדם נגזר לו המות קודם שחטא, כי כל המתהווה מהעפר צריך שישוב לטבעו החמרי כמו שאמרנו, ומה שאמר הכתוב כי ביום אכלך ממנו מות תמות, אינו לפי האמת, שהרי אע"פ שאסר להם הש"ת לאכול מפרי העץ לא גזר עליהם שימותו חכף באכלם אותו, אבל הנחש אמר לאשה ככה כרי הכשילה, והוסיף עוד לומר לה, ולא תגעו בו" כי האיסור הזה לא מצאנוהו כלל בנגיעה. ועם ההקדמה הזאת יתבאר לך למה האשה מאחר שחטאה ועשתה דבר שלא כהוגן המנגד לרצון הבורא יתברך למה הכשילה לבעלה עמה, כי מטבע האשה לאהוב את בעלה. וא"עפי שהיא יושבת בצער אין רצונה שיהיה גם הוא מצטער ורע לו, וככה הרגל האיש אצל אשתו, וזאת ההנהגה אצל כל אהוב שיסבול בלי צער כל מיני יסורים ותחלואים אם הנאהב מאתו אינו יושב בצער ההוא. אבל הענין כאשר אמרנו, והנחש אמר לאשה אע"פ שאמר לכם הש"ת שתמותו מיד כשתאכלו מפרי העץ, אין הדבר כן והראיה שתאכל ולא תמות, והיא האמינה לדבריו משני פנים, אם במה שאמר לה שכונת האל יתברך דיה שימותו מיד אחר האכילה, והשני שהאיסור היה אפילו בנגיעה, ואפשר שדחפה הנחש כרעת קצת מפרשים ואמר לה כשם שלא תמות על הנגיעה כך לא תמות על האכילה, ודבריו היו מיוסרים על קו תורה, כי הנגיעה לא היתה אסורה כלל מה שאין כן האכילה, כי אע"פ שגודל הקנס לא היה כמו שאמר לה, מכל מקום האיסור אמתי היה וככה הכשילה בנקל, וכשהיא ראתה שלא נענשה על הנגיעה, או אכלה גם כן, ובראותה שאפילו על האכילה לא מתה, נחאמתה בטעותה שהיו אמתיים דברי הנחש ושלא היה סכנה בדבר, ואז נתנה גם לאשה עמה ויאכל. והותרה עם זה השאלה מאחר שהיא סכנה את נפשה למות ואכלה מפרי העץ לבדה, ולא נתנה לבעלה בעוד שהיה לה ספק בדבר, לא אחר שנתאמת אצלה הדבר שלא היה סכנה. ונחזור לענינינו, כי לא נתבאר לנו בתורה מה היה השלמות שהוא של האדם קודם שחטא וכתפך נראה, כי בראשונה היו עיניו סתומים וא"כ נפקחו, שהרי כתוב ותפקחנה

עיני שניהם וידעו כי ערומים הם, א"כ הדבר קודם שחטא היה טפשו ואח"כ נעשה פקח, ואין זה כי אם חוטא נשכר, והרב ז"ל במורה הנבוכים שאל השאילה הזאת, והשיב כי הכחנת האמת מן השקר הם מדות נתהוות מהנפש אלהית ואלה היו לאדם קודם שחטא כי נפשו היתה קדושה וטהורה, אבל אחר שעבר במצותו יתברך והוסר ממנו תמימות הנפש האלהית ונאבדה ממנו הכחינה בין האמת והשקר אז ידע בין טוב לרע, ונתלבשה נפשו מן התאוות החושיות והגופניות, האכילה, והמשגל, ושאר תאוות היצר. ואין זה נכון, כי לפי הנראה מהכתובים לא היתה קללת האדם בשביל פקח העינים כאשר נראה מדברי הרב, אבל סיפר שאחר שאכלו מפרי עץ הדעת נפקחו עיני שניהם והכחינו שהיו ערומים לא שקודם זה לא היו מפרישין בין ההלבשה והערמות, אלא כי בהיות שלא היה שולט בהם היצר לא היו יודעים שחרפה היא לאדם להראות מקום הערוה, וזה טעם ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגורות. אבל לפי דעתינו אין צורך לדברי הרב, כי האדם כמו שנברא מתחלתו כן הוא ולא נשתנה כלל אחר החטא, כי מתחלת בריאתו נגזרה עליו המיתה וההפסד כשאר המורכבים כענין שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וכאלו יאמר בהיות שאתה עפר ומורכב מארבע יסודות צריך שתתפרד ותחזור לעפר, וענין העונש היה זה, כי כאשר נברא אדם שמו השו"ת בגן עדן הארצי ואמר לו מכל פרי עץ הגן תאכל, ר"ל מפרי האילנות אשר נטעתי אני בשבילך, כדי שלא תטרה לבקש אחר מזונותיך, שהיה אוכל ושותה מתבואת הארץ בלי טורה ועמל מאחר שהשם יתברך נתן כח לארץ להוציא הרשאים והאילנות, כל דבר ודבר על בוריו ומתכונתו ועושה פרי למינו; וזה טעם מפרי עץ הגן תאכל, וכשאכל מעץ הדעת ועבר על מצות הבורא, אמר לו המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת ארורה האדמה בעבוריך, ולא דבר לו מהמיתה כלל, וכאלו יאמר מאחר שחטאת ועברת על דברי ואכלת מפרי העץ שאני אסרתי לך, עתה אני מארר את האדמה ומסיר ממנו כח לחותה ושומנה שלא תרשא עוד מאליה כאשר חשבתי וגזרתי בראשונה, ואם לא תעבור אותה בדיך לא תצמח ממנה כי אם עשבים שאינן ראויים לאכילה, וזה טעם וקוץ ודרדר תצמיח לך, וכתיב בתריה בויעת אפיק תאכל לחם כלומר תטרה ותעמול אחר מזונותיך, ואם לאו לא תצמח בארץ מטבעה כי אם קוצים ודרדרים וזהו ואכלת את עשב השדה. ויצא לנו מזה כי האדם כמו שנברא כך נשאר אף אחר שחטא, ולא נשתנה כלל, אלא שנגרש מן עדן הארצי, והוא שם כולל לכל הארצות האלה שהבורא יתברך כבר נתן להן כח להוציא מעצמן הרשאים והאילנות, כי עדן הוא לשון מעדני וחמדה, ואחר שחטא ועבר על דברי ה' הוסר הכח ההוא מן הארץ והוא כאלו נגרש משם. והסתכל בענין הזה מאד, כי ענין גן עדן הארצי בדרך רמז ואינו כפשוטו, כי אם פישון הוא נילוס נהר מצרים כמו שאמרנו בתלמוד וכאשר כתב רבינו שלמה, כמה יהיה

גודל הפרדס הלוח יותר מאלף וחמש מאות מיל האורך שלו וששת אלפים מיל בריבועו אם אינו באלכסון, כי נהר פרט וחרקל כמזרח הם והראשון עובר בכגראד והשני הוא אצל הרי אררט והכתוב מעיד ששלשחם היו משקים את הגן ועוכרים בתוכו, אבל הוא כאשר אמרנו, כי לכל ארצות הארץ ממצרים עד ארצות המזרח קראם גן עדן שהיתה ארץ מעדנים בשביל לחותה ושומנה והכת שלה. אבל אחר שחטא והוסר ממנה טובה ולחותה מקללת הבורא, הכל פרח באויר ואף ארצות אלו היו כשאר המקומות הנשמות והנחרכות, ומה שאמר הכתוב ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם, כבר אמרנו למעלה שהאדם כבר היה יודע מתחלה מה הוא הטוב והרע, אלא שלא היה מבחין כי גלוי הערוה חרפה הוא, וכשאכל מעץ הדעת נלה לו הדבר, ואין כאן חוטא נשכר, כי מה היא ההנאה שהיה לו לידע ולהבחין שהיה ערום. וכבר רבו הרעות בענין דבור הנחש איך היה, ולפי דעת הגאון רב סעדיה ז"ל השטן בצורת נחש הוא הסית את האשה, וכבר השיב עליו החכם הרא"ב ז"ל שאם השטן השיא את האשה א"כ היא מה חטאה, ועוד אם השטן הסיתה ולא הנחש למה קלל אותה הש"ת, והאמת הוא כאשר יורו פשטי הכתובים, שהנחש עצמו הוא שהסית והדיח האשה, והשם נתן לו השכל לפי שעה כדי לנסותם, ואם דבר האתון עם בלעם למה לא ידבר הנחש עם זוהי. גם נוכל לומר שלא היה הדבור הזה בפה ובלשון ממש אלא על ידי נענועים ורישומים בידים כאשר יעשו העלגים. ואל יקשה בעיניך ענין האמירה, שהרי מצינו ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה, ואיך ידבר הש"ת עם שרץ המים אשר אפילו עם בני אדם הכשרים והטובים לא דבר כי אם עם מעט מזער מהם שהם הנביאים, אבל הענין הוא ששם בלבו וברצונו להשליכו אל היבשה, ועל הענין הזה ודומיהם תמצא לשון אמירה בתורה ובנביאים על ענין המחשבה בלי הפרדת המלות, כמו (עונדיק ג) אומר בלבו מי יורידני ארץ, (דברים לז כט) אמרתי אפאתם אשביתה מאנוש זכרם, ורבים כאלה.

מאמר שני

המאמר הזה כתב המחבר להשיב על דברי הכומר פאוולו מידיתשני חכם שהמיר דתו בעיר פירינצית בשנת ה' אלפים ת"נ"ב ליצירה. אמר הכותב במאמר אשר כתבתי על חטא אדם הראשון ושקדם לזה נחרקתי מדעת הרמב"ם בענינים רבים, וכשקראת בו תמהת עלי תמיהה גדולה, איך היה בי כח לחלוק עליו, והלא החולק על דברי חכמים נקרא כופר ואין לו חלק לעולם הבא? אבל דע כי לא כוונת א האמת בענין הזה, או מי שפירשו לך לא ביארו כהוגן, ותדע שקודם הגלות אנוחנו ומלכינו וכהנינו בארצות הגוים פירושי התורה שבכתב לא היו נכתבים על ספר, אבל מפה אל פה כל אב היה מוסרם לבנו איש מפי איש, ולא היו משתכחים כלל,

ומה צורך היה לכתוב בספרים שפרי עין הדבר הוא האחרון, והלא כל אחד היה יודעו כפי מה שהיה רואה מאבותיו, אבל לאחר חרבן הבית נשתכחו דברים רבים והוצרכו בימי ר' יהודה נשיאה המכונה אצלם רבי לכתוב על ספר כל הדברים האלה, וזו היא המשנה והגמרא, והוא עצמו סידרה, ור' יוחנן תלמידו סידר הגמרא הירושלמית, ובימי רבינא ורב אשי חתמו התלמוד בבלי שהוא האחרון והעקר אצלנו. ורב אחא ומרימר ואחרים מתלמידיהם הם הנקראים רבנן סבוראי, הוסיפו איזה דבר לפרש דברי התנאים והאמוראים הראשונים, ומהומן ההוא והלאה כל שהוא מענין הדין ממה שהוא איסור והיתר, אין לנו כח לחלוק על דבריהם ולהתרחק מסברתם ומגזירתם, ועל זה נצטוונו בתורת משה לשמוע דברי חכמים לא חסור מן הדבר אשר יורד זה מטעם נאה ומתקבל מדרך השכל, כי בהיות מחברי המשנה מהם היו קרובים לחרבן וקצתם ג"כ בזמן הבית, למה לא נאמין לדבריהם כפי מה שראו בעיניהם ושמעו באזניהם בזמן שהיה בה"מ קיים, או מה ששמעו מאבותיהם הקרובים אל החרבן, והיאך אנחנו בזמן הוזה נדע יותר מהם, זו לא תהיה כי אם שגיאה גדולה, ומפני זה גזרו כל הגאונים בהסכמת כל עדת ישראל, שכל מי שאינו מאמין לדבריהם ולפירושיהם ממה שהוא איסור והיתר שנקרא כופר, וכן הוא האמת, אבל בעניינים אחרים שאינם דינים ומשפטים, כגון הפירושים שאמרו בגמרא ובמדרשים, אע"פ שאין אנו יכולים לסתור ולהרוס דבריהם ולהשליכם ארצה, מכל מקום נוכל לבאר באורים אחרים כפי הנראה לנו מפשטי הכתובים. וכבר עשו כן כל גדולי המפרשים רש"י והרא"ב והר"דק שברוב הפעמים נחרקו מפירושיהם וחופשים דרך הפשט, כש"כ שקושיהך שהקשית עלי אינה שאלה משני פנים, הראשונה כי הרמ"בם אינו מחכמי התלמוד, ולמה לא נחלוק עמו כשיש לנו חלונה עליו בטוב טעם ודעת, ועוד כי המחלוקת שלי היה על חטא אדם הראשון, ואין שם דבר שר' איסור והיתר. וכיון שהביא אותנו משך הענין אני אבאר לך ענין אמרם ז"ל אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כ"ר פלוני, ובזכותנו פה אל פה היה נפלא בעיניך עד שאמרת לי שאפילו האוילים לא יאמרו ככה, ששנים יחלוקו על ענין אחד, זה אומר ככה וזה אומר ככה, ושניהם יכונו אל האמת, זו דבר בלתי אפשר, גם אומרם ואתנה לך את לוחות האבן וכו' אשר כתבת זו משנה. להורותם זה גמרא, כי איך אפשר שכל המחלוקת של התנאים והאמוראים מתלמידי הלל ושמאי ורבוי סברותיהם עד רבינא ורב אשי נתנו למשה בסני, ועוד הראיתה לי ביוצר פליאה מה שאמרו במסכת ברכות מנין שהק"ב מניח תפילין וכו' מנין שהק"ב מתפלל שנאמר והביאותים ל בית תפילתי תפלתם לא נאמר לא תפילתי, ואמרת לי שאפילו הטפשים והאוילים לא יפלו בשבשים ושיעות פאלה, ולמי מתפלל בורא עולם חלילה, ולמה ילבוש התפילין, והלא אינו גוף וגויה הוא? אבל סוד ה' ליראיו, ובהיות התלמוד שלך בתורתו שלא

לשם שמים יצא הפסדך בשכרך, כי ראויים ישראל בלבד ללמוד ולהבין עמקה של תורה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, וכן אמרו בשלשה כתרים נכתרו ישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, אבל אני אפרש ויהיו דבריהם קיימים.

כבר הרצנו אומר, כי התורה שבעל פה היא פירוש התורה שבכתב, וכל מה שאינו מתבאר מומנה לגמרי ובביאור כגון פרי עץ הדר שהוא האחרון, ענף עץ עבות שהוא ההדס וכן על זה הדרך, נדרוש ממנה מאוחזה מתורה שבעל פה לידע מהות הענין ואיכותו, ועל זה נאמר על פי התורה אשר יורוך, וכמו שכתב הרמ"בם ז"ל בהקדמת זרעים, וכן גבי זקן ממרא ודומיהם אמרו שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה. ודע שכל ספר שיהיה אם הוא כתוב בלשון סתום אי אפשר שהמון הקוראים אותו יבינוהו כי אם על ידי פתרון ובאור שאיזה חכם בקי באותה חכמה יפרשהו. וכבר אמרנו כי בזמן הבית לא היו צריכים לכתוב הפירושים והבאורים האלה על ספר, כי מה שהיו רואים מאבותיהם היו עושים גם הם ונוהגים כמותם, וחמצא דברים רבים שאפילו שהם דברי תורה לגמרי והקראים מודים בהם על כל פנים אינם נגלים ומבוארים כי אם על ידי התורה שבעל פה מתבארים, כי איך נדע כי פסוק ולטוטפות בין עיניך בא להורות על התפילין, כי מלת טוטפות לא מציינו לה חבר, כאשר כתב הרא"ב, גם חכמי התלמוד אחר שנשאו ונתנו בדבר על מצות התפילין לבאר אם היא דאורייתא או דרבנן, העלו שהיא הלכה למשה מסיני; גם צום יום הכפורים אינו מתבאר לגמרי מהתורה שבכתב, שהרי כתוב בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם, ומי הגיד לנו שהעיניו הוזה הוא העדר האכילה, וכבר היה אפשר לומר שהוא מין עיניו אחר לילך בשמש בקרח במטר וכדומה לאלה כמו שהזכירו במסכת יומא, אבל נדע שהוא העדר האכילה על ידי התורה שבעל פה. וכל דבר ודבר שיפול לנו ספק בו ובפירושו, אל מי נשמע אם לא לדברי קדמונינו שראו בעיניהם כל הנהגות אבותיהם, כשהיה המקדש קיים, וכמו שהשיב החכם ז"ל אל למבורק מקהל עדתכם בספר מחלוקתם. והנה על הביאורים והפירושים האלה מעניני איסור והיתר הוא מה שאמרו אשר כתבתי זה משנדה, להורותם זו גמרא הזנה בזה כמו שאמרנו, כי אותם הענינים כגון העיניו שהוא העדר האכילה, ופרי עץ הדר שהוא האחרון, והטוטפות שהם התפילין, ממה שאנו רואים שהוא חק קבוע מומן התחלת דת היהודים, נתבאר לנו בלי ספק שממשה קבלום מהר סיני, ואין ספק לדבר הוזה יבין אותה כל בעל שכל, וזהו כונתם ז"ל באמרם שהמשנה והגמרא נתנו מסיני, ירצו בזה הכללים והביאורים העולים מהם ממה שלא נתבאר בתורה שבכתב, לא שמשנה רבינו הביא מסיני המשנה והגמרא כאשר היא כתובה עכשו עם המחלוקת רבי פלוני אומר ככה ורבי פלוני אומר ככה כמו שחשבת אתה, כי אלו הרבנים שנשאו ונתנו במשנה

ובגמרא עדין לא היו בעולם, ואיך יאמרו עליהם שמושה הזכירם, אנשים שנולדו אלפים שנה אחריו, ולמה משה יערבב שכלם של ישראל בדברים העתידיים להיות, ומה הנאה היה להם לידע אלו המחלוקת שלא נולדו אחר כך כי אם לצורך השעה לגלות האמת ולהגיע אליה על ידי זכוחים וכח הגיון, וחס ושלום שחכמי ישראל כך יאמרו, וכך אמרו בהדיא במסכת ברכות שכמה דינים נשתכחו אחר מיתת משה והחזירים עתניאל בן קנז על ידי פלפולו כי הכל נרמז בתורה שבכתב. ואם קראת בתלמוד בענין ערובין, סכה, קמא, מציעא, זר"ה, לא תוכל להכחיש כי מחברי המשנה והתלמוד היו חכמים גדולים בחכמת החשבונות והתשבורת, ובחכמת התקופות והמזלות, גם בקיאים היו במקח וממכר ושאר עיניני הדיינות אשר היא חכמה גדולה כאשר נודע, ואיך אפשר שאנשים גדולים וחכמים כאלה מופלגים בכל חכמה שיאמרו כי משה הביא מהר סיני הויות דאביי ורבא כאשר הנה עכשו חלילה. והנה היה לאל ידי להראותך טעותך וחולשת השגתך להגיע אל עוצם שכלם וחכמתם אם לא יאריכו הדברים ואין כאן מקומו, רק אביא משל בלבד כדי לאמרת דברי, אמרו במסכת ברכות, אמר שמואל נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעא חוץ מככבא דשביט דלא ידענא מאן ננהו, ופי' הענין הוא שהיו גלויים לו דרכי השמים פי' חכמת המזלות והתכונה כדרכי נהרדעא שהיא העיר שנולד בה, חוץ מככבא דשביט, שהוא ככב שאינו קבוע ונראה איוה פעם ויש לו זנב, דלא ידענא מאן נינהו, פי' שאינו יודע מהיכן מתכוונן ונהיה והיכן הולך בסבובו כשאינו נראה עוד והולך מעינינו, הסתכל בגודל חכמתו של האיש הזה, כי עד עכשו אחר אלף ושבע מאות שנה שכמה חכמים קמו אחריו ומצאו כלים הגונים ונכונים לעיין ולדרוש לחקור וללמוד בחכמת ההנדסה והתכונה עדין אצלם הספק הזה ולא יכלו לבארו, ואיך יאמר על אנשים כאלה שהיו פתאים ויאמרו דבר שבאמת כפי מה שהבנת מדבריהם לא יאמרו אותה אפילו האוילים, אבל הוא כאשר אמרנו, כי משהו כאשר נתן להם התורה שבכתב, כל מה שהיו ישראל מסתפקים הוא שהיה רבם היה מפרש להם כל דבר ודבר על מתכונתה, וזהו הלכה למשה מסיני והיא נקראת אצלם משנה וגמרא, וזהו בלי ספק כונתם כשאמרו שמושה נתנם מסיני, פי' הדינין וההלכות שיוצאין מהמשנה והגמרא כבר משה הביא אותם מסיני בלא פלפול ומחלוקת אבל אח"כ בזמן הגלות והצרות נשתכחו והם החזירום על ידי זכוחים ומחלוקתם, וזה אמתת הענין ואין מקום למה ששאלת. וזו היא הסבה שלא אמרו כי אם על המשנה והגמרא שהם פי' המצוות, הטהור והטמא, האסור והמוותר; כי באמת צריך לשמוע דבריהם ולגרר עצמינו אחר סברתם, שאם כבר בזמנם התחיל הספק והמחלוקת אעפ"י שהיו בזמן החרב, כל שכן אנחנו עכשו שלא ראינו ולא שמענו אלא מה שהגידו לנו אבותינו, אבל ההגדרת והמדרשים שהם ביאורים ופירושים של הכתובים שאין יוצא מהם לא איסור

ולא היחר, לא טמא ולא טהור, זהו נקרא אגדה, על זה לא אמרו שניתן
מסיני כלל. והראיה שגדולי המפרשים מכארים הכתובים הפך התלמוד, כמו
רש"י, הראב"ע הרשב"ם ושאר גדולי ישראל, ולא חשב אחד מהם שחביאורים
האלו הנמצאים מפוזרים בתלמוד ובמדרשים שניתנו כך למשה מסני הלילה,
והם ז"ל חכמי המשנה והגמרא ראו וידעו שעקר דבריהם ובאורם היה על
דרך דרש ושחזן מפירושם בכתובים על דרך אסמכתא יש עדיין באותם
הכתובים הפי' הטבעי שהוא הפשט. וזהו אומרם ז"ל הוינא בר חמני סרי
שנין ולא הוה דענא מאי פשטיה דקרא כדאיחא במסכת שבת, וכמו שכתב
רשב"ם בפ' על התורה, כך הם עקרי הדברים ולא נסתפק בהם אדם מאנשי
השכל מעולם. ואם תשאל ותאמר איך פסוק אחד יסבול שני פירושים שונים
ושניהם יהיו אמתים, כש"כ לפי מה שהם גזרו אומה שאפשר לפרש פסוק
אחד בשבעים ענינים שונים, שכן אמרו ע' פנים לתורה? אני אודיעך דבר,
כי התורה לפי מה שקבלנו מרבתינו לא כתבה משה מעצמו אבל היא נתנה
לו בסני מלה במלה, ואם ככה הוא האמת והתורה היא דברי האל וראו
אפשר שתקבל שבעים פירושים גם מאות ואלפים פי' שונים אלו מאלו וכלם
יהיו מכוונים אל דעת המדבר והמתב דעת עליון, מלא כל הארץ כבודו אל
שדי הוא, כי אין דבר אצלו בלתי אפשר, וכל דבר וענין אצלו תחת סוג
האפשרות יתברך ויתעלה שמו. וזהו שכתב רש"י בפ' חיי שנה
התורה והנני חוזר עוד לעניני הראשון, כי כל מה שהיה ברור ופשוט מפירושי
התורה בזמן הנביאים והקדמונים באומתינו, נולדו אר"כ ספקות גדולות מיד
אחר החרבן כשנתפזרו היהודים בארבע פנות הארץ בבל ובמצרים וכשאר
ארצות הגוים. ובזמן ההוא נתכטל בית דין הגדול, והנה זה למכשול שנסתכת
הדינים והפירושים בפזור האומה, וכל דבר שלא היתה כתובה על ספר ענינה
ובאורה נתבלבלו בה התלמידים, וראשית הסכסוך הזה היה בין תלמידי הלל
ושמאי מיד אחר החרבן, והם התחילו במחלוקת זה אומר ככה שכן קבל
מרבו, זה אומר ככה, וכל אחד מהם היה מביא ראיה לדבריו, והנכות הזה
של התנאים הראשונים עד ר' יהודה נשיאה הוא הנקרא משנה, והוא עצמו
סידרה כמה מאות שנה אחר החרבן, וכל הוכחות והמחלוקות מימות תלמידי
רבי יהודה נשיאה המכונת רבי עד בנינא ורב אשי, הם הנקראים גמרא,
והוא באור ופירוש המשנה לברר דברי הקדמונים בקושיות ופירושים ביניהם
עד ששיגור האמת, וכמה פעמים תמצא שלא יכלו להגיע אליה ומניחים הענין
בספק ובבעיזא; אבל דע כי חוקי אלו המחלוקות אינם לפאר עצמם ולהדהר
סברתם לחאות גדול השם ולגאות, אבל עקר מחלוקתם היה דוקא כדי לברר
ולזכר האמת לשם שמים, כי תמצא לפעמים שנים חולקים בענין אחד,
אעפ"י שאחד מהם כבר ידע שאין האמת אחר, מקשה ערפו ועומד בדבריו
בראות של חתו כדי שלא יאמר שנצחו אדם אחר, וזה יארע כמה פעמים,

אבל החכמי המשנה והתלמוד לא היה דעתם ומאדם ככה, בנוי על הגאווה והזרות כי אם לשם שמים בלבד, והוא מה שאמרו אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כרבי פלוני, כי בהיות כונת שניהם לטובה אף על פי שהאמת היה עם אחד מהם שהרי הלכה כרבי פלוני, מכל מקום אל תחשוב שזה שלא כיון אל האמת לא זכה, אבל בהיות כונתו לטובה למצוא האמת שמצא חבירו, אעפ"י שהוא לא מצאה זכה כמוהו, נחשבים דבריו לפני הבורא כאותן של חבירו, והוא אלו ואלו דברי אלהים חיים הם, ולא כמו שחשבת ששנים יחלוקו בענין אחד וזה אסור וזה התייר ויהיו אמתים דברי שניהם רחמנא ליצלן, ואין מקום לדברים האלו שבדית מלכך ומדעתך, את כלם ישא רוח. והנה נודע לנו ואמת הדבר כי מנהג המחברים הקדמונים בארץ קדם בספריהם ובחיבוריהם לכתוב עניניהם בדרך רמוז, כאשר נראה מהספרים והכתובות שנשאלו לנו מחכמי היונים, ומפני הסבה הזאת כשרצו להתוכח בדברי מוסר וכדומה לזה מעניני דרך ארץ האדם, המשילו משלים ותורות כאלו החיות והעצים, האיננות והאבנים ידברו ביניהם, כדי להבין מוסר ותושיה את בני האדם, וזה ידוע לכל הבקי בספריהם, וכאשר כתב הרב ז"ל, וגם כשרצו לדבר מהבורא ית' שתפו לו תאר ודימו שהיה צורת בן אדם שהוא הבריה יותר שלמה ותמימה שבעולם, וכל שהיא בלעדה גרועה ממנה. והנה החכמים והפילוסופים הוכרחו לדבר הזה כי בהיות שהיו צריכים לדבר בספריהם מהאל יתברך וממעשיו, לא היו יכולים לבאר דבריהם אל ההמון בלתי הנמצא הזה, כי אי אפשר להבין ולהשכיל דבר לאדם אחר איך שיהיה אם זה האדם השומע לא יצייר בדעתו ובשכלו תוכן אותה דבר ומהותו; גם הנביאים התמידו במנהג הזה עד שמשה אמר ה' איש מלחמה, וגם הקב"ה אמר לו וראות אחורי לפני לא יראו, וישעיה אמר ואראה את ה' וישב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל ורבים כאלה, כל אחד ואחד מדתנביאים כפי סוגו ומעלתו, גם יחזקאל ראה את המלאכים כדמות חיות ואופנים, ואפילו צורת בן אדם לא שתף להם, והסבה בזה הוא, כי בהיות שהתחיל בספורו לדבר מהמלאכים כדי לסיים את"כ שראה הש"ת, בשביל זה קרא אותם חיות, כי אלו היה מדמה אותם לצורת איש לא היה נשאר לו עוד צורה תמימה ונבחרת לצייר בה בורא עולם, כי אין בגלגל התחתון צורה תמימה ותמונה ישרה כאדם.

ועיקר שאלתך ששאלת, היאך הקב"ה ילכוש תפילין והלא הוא אינו גוף וגויה, השאלה בעצמה תקשה למשה גם כן לומר קראו איש, והנני מוסיף להקשות, כי בהיות הא' ית' רוחני ובלתי גשם אין לו פנים ולא אחור לא עורף ולא עפני וכמו שכתב הרב ז"ל גם כן מישעיהו שראהו וישב, וידוע שלא ישב על הכסא אלא מי שהוא גופני וגשמי, א"כ אתה רואה בעניןך שאין תלונתך על חכמי התלמוד בגשמות הבורא, ואם יש לך תלונת צורקת

על זה תצדק ג"כ על הנביאים כלם, אבל הענין כאשר אמרנו, והוא כי הוצרכו לזה בחזקה ובתוקף כי הדבר אי אפשר להבינה אם אינה מצויירת קודם בשכל השומע או הקורא אותה וכמו שכתבנו, ואלמלא הנביאים מציירים האל ית' והשכלים הנברלים ברמיונים שונים ממה שהוא, צורת אדם ושאר הנבראים, היאך היינו יכולים להבין ולצייר דבר שלא ראינוהו מעולם ולא שמענו שמעו, ואל תחשוב כי מה שהם ז"ל אמרו שהקב"ה לובש תפילין שהוא כמשמעו חלילה, כי הם ז"ל היו יודעים שהקב"ה אינו בעל גוף וכמו שכתוב בתורה כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והגוף לא יהיה בזמן אחד בשני מקומות כאשר כתב הרב ז"ל בס' המדע, ונאמר כי לא ראייתם כל תמונה, ומי שאין לו תמונה אינו גוף, ואיך יתעלמו מהם כתובים ברורים ומבוארים כאלה, כי מי שאינו גופני אין לו ידיים ומי שאין לו ידיים לא ילבוש תפילין, ותמצא בדבריהם ז"ל במסכת חגיגה בפרק אין דורשין מבואר בהדיא כי הבורא ית' משונה משאר ההווים מצד רוחניותו, שכך אמרו שם, אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה לא עורף ולא עפוי (פי' עיפות). והנה מבואר בדבריהם ממש שאין לו ית' וית' שמו אכרים ונענונים כמו הכע"ה, והסתכל אומרים ז"ל שאין לו עורף א"כ לא ילבוש תפילין מאחר שהראש מקומם. ואל תשאל ותאמר א"כ לפי דברך איך נדמה ונצייר בשכלנו צורת בורא עולם כפי אמתתו, דע כי עקר הדבר הזה שהוא ידיעת הבורא כפי איכותו האמתית אין כח באדם לדעת, ועל זה נאמר החקר אלה תמצא אם עד תכלית שריו וגו'. הנה נתבאר כי דעת חכמי התלמוד כלם כאחד שוים כי הקב"ה אינו גוף וגויה כאשר יורו לכאורה פשטי הכתובים. והנה הרב ז"ל בהיות פשוט אצלו הענין הזה גזר בס' המדע כי מי שאינו מאמין ככה יצא מכלל ישראל וכן עיקר. ואל תשמע אל דברי ר' אברהם בן דוד, כי דבריו אינם נכונים כמו שנבאר בעז"ה. וברצותם להזכיר אותנו שענין התפילין היא מצוה גדולה שמקרכת האדם אל השי"ת ועבודתו השתדלו לתת כבוד ומשקל לדבר כאלו היו ראויים התפילין שילבישם הוא ית' מצד חשיבותם אצל הכריות ולא שהוא לובשם ממש כדרך שוכני בתי חומר בראשם ובאזרועם חלילה כמו שהבנת אתה מדבריהם, אבל אמרו כך כדי להשכיל אותנו הקרבתינו אל השי"ת. והנה תמצא בתורה ענין כזה דומה בדומה, כי הנביאים משתתפים לאל בורא עולם ענינים רבים שהם למעלה ממעלתו ואיכותו ואינן לפי האמת, אבל אומרים ככה כדי להבין אותנו מעלתו ומציאותו ית', תמצא בספר שמואל שאומר על השי"ת ולא אדם הוא להתנחם, ירצה כי הקב"ה בהיות ידוע אצלו העתידות והמקרים שיהו לעתיד ולהבא אחר זמן אינו שייך אצלו הניחום והחרטה ממה שעשה, שכבר הדבר היה ידוע אצלו וכל מקרה קודם שיבא לעולם, כי סבת הניחום באדם והחרטה הוא מפני שאין כח בידו לראות את הנולד וא"כ יחשוב הוא שיעשה דבר טוב והגון ואחר עשותו ימצאהו מעוות ושלא כהוגן מה שאין כן הבורא ית'

כי בהיות הוא ומחשבתו אחד כבר ידע העתידות ובשביל זה אין לו להתנחם ממה שעשה, וזה הענין אמת הוא ואין בו ספק כלל, והלא כתוב בתורה כי נחמתי כי עשיתים, ובספר שמואל ג"כ נחמתי כי המלכתי את שאול למלך, הרי שאומר בנידור שהוא מתנחם, אבל הענין כמו שאמרנו כי הנביאים כותבים ומספרים הדברים כדי להביא את בני האדם מה שיוכל ליפול תחת השגתם הגשמית ובשביל זה אמרו רבותינו ז"ל לא נתנה תורה למלאכי השרת, תמצא כי דוד אמר יושב בשמים ישחק, ומושה ג"כ אמר כעסוני בהבליהם, אשכיר חצי מדם, ורבים כאלה, כי הדברים האלו אינם שייכים לו יתברך, ולמה לא תקשה על הנביאים ותאמר עליהם כי כינו לאל ית' כנוים ואמרו עליו דברים כגון החרטה והכעס והשלכת החצים שאפילו הפתאים והאולילים לא יאמרו כזה עליו יתברך, אבל הטעם השווה לכל זה, כי בהיות שאתה מאמין דברי הנביאים כפי קבלת דתך אתה מפרש דבריהם ע"ד רמוז, והם מתוקים לך כנפת צופים אבל דברי חכמי התלמוד שאין אתה מאמינם, ואעפ"י שהן מהמין עצמו ומהסוג דומה ברומה ושיום לדברי הנביאים והתורה אין אתה רוצה לבאדם בדרך רמוז, וכפי כונה האמתית שהן אמורים, אלא כפי הפשט המעוות, הנאה והנכון להנאתך ומחשבתך. אבל אצלנו אינו כן, כי דברי חכמי התלמוד הם לנו ממש כדברי הנביאים, ואין הפרש ביניהם כלל ממה שיהיה תלוי מהעקרים והכללים אשר אנחנו בני ישראל חייבים להאמין בהם, כי הנושא יד בהם עובר על לאו דלא תסור שהוא עיקר התורה, וא"כ הדבר זה כמו זה ושניהם שוים לטובה דברי הנביאים ודברי רבותינו חכמי התלמוד. אם הראשונים דבר ברמוז ובחידה גם האחרונים ככה עשו בהיותם תלמידיהם, וכל דבריהם ישרים טובים ונכונים למבין. וכן מה שאמרו במסכת ברכות שהקב"ה מתפלל אין הדבר כמשמעו, אבל דבריהם ז"ל על דרך חידה ומשל הן אמורים, והענין הוא כי רצו להראותם התאוה והחשק של הקב"ה לרחם על ישראל עם בחיר ה', לולא שגרם החטא והוא אלהי המשפט, וכך אמרו בשמות רבה גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה, גלו לעולם שכינה עמהם וכו', פי' שכינה עמהם בעזרם ובסיועם כי הוא ית' לא עזב אותנו ולא יעזבנו לעולם ולנצח ונצח נצחים כמו שכתוב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכולותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם, וכן אמר הנביא (יחזקאל ל י"ג) כי אותך לא אעשה כלה ויסרחיק למשפט ונקה לא אנקך. וזו ההפלגה וההכבד בין האומה ישראלית לשאר האומות, כי אלה אם יעברו על דברי האל וילכו בדרך לא טובה, ישמדם ויהרסם מן הארץ, ויאבד זכרם מן העולם, כמו שמצינו כאנשי נגוה שאמר עליהם הנביא עוד ארכעים יום ונגוה נתפכת, ואלו לא היו שבים מדרכם הרעה במלאכות יונה בן אמיית היו מתים כלם בהפיכת עירם, וכן אנשי סרוס השמיד אותם מעל הארץ בגפרית ואש מן השמים, ובמקום שהיו עירות החוטאות האלה, נעשה יאור

גדול ממים מלוחים ונבאשים, הנקרא ים כנרת; אבל האומה הישראלית אינה כן, כי אעפ"י שיעברו על מצוותיו ית' יבוא אותה במשפט ויסר אותה אבל מעולם לא יעשה לה בלה ולא ישמידה, כי ברית כרת עמהם שלא לכלותם כמו שאמר ארון הנביאים והרו ונקה לא אנקד, והוא אומרם מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר והביאותים אל בית תפילתי, תפילתם לא נאמר אלא תפילתי, ומאי מתפלל יהי רצון מלפני שיכבשו כעסי לרחם על בני, והסתכל היאך הלכו באורחות ובנתיבות רבותינו הנביאים לדבר אתנו במשלים וחרות כשהתוכחו ממנו יחברך, וכדי להבין את בני האדם הגופנים לא נתרחקו בדבוריהם ממה שהוא מטבע האדם והנהגותיו התמידיים, וזה כי יארע לפעמים כי האיש יקעס ויחר אפן עם בניו ואנשי ביתו בעשותם דבר שלא כהוגן ושאינו נאה לו, ומצד גדול הרגזו והחמימה ילחש בלבו וידבר אל עצמו ויאמר הלוואי ומו יתן לי שהזוים לא אעשה נקמה ופרעון עליהם, אעפ"י שהרשות בידו בלבד אם אינו רוצה להנקם ולהפרע מהם, מתחנן ומתפלל על עצמו וכך הוא הרבר בעניינינו, כי חכמי התלמוד רצו להראות אותנו אהבת השנית עם עמו זרע קדש, ודימו לזה משרל מאב עם בנו של בשר ודם, והכל כדי שאנחנו שוכני בתי חומר נוכל לתאר דבריהם בתוך שכלינו, אבל מעולם לא חשבו שהווי' ית' ויתעלה שמו מתפלל לפי האמת, וכן האי דתני רבי אליהו שהזכירו שם במסכת ברכות, בכל יום בת קול יצאת ומכרת אני ששרפתי את ביתי וכו', וכן כל המדרשים והאגדות מתבארים על הדרך הזו כמו שאמרנו ולא על דרך הפשט.

מאמר שלישי

אמר הכותב: כבר ביארנו במאמר השני שקדם לזה הצורך הגדול שיש לנו לשמוע לדברי חכמים והכופר בהם ובפירושהם אין לו תורת משה כלל, כי המוכחיש בבאור שלהם שהוא אמתי מטעם שהקדמנו למעלה, ויבאר מדעתו באורים וענינים אחרים הפך מקבלתם ויטהר את הטמא ויתיר האסור, או יטמא את הטהור ויאסור המותר והרומה לאלה על ידי פירושו המזוייפים, יבא להתרחק ולכטל התורה שבכתב ואינו יהודי, וזהו הנקרא אצלם ז"ל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, פי' שמפרש פי' מדעתו הפך מסקנת ההלכה ופסק הדין לחדש דינין ומצוות או לכטלן ולהוציאן ממקומן, כגון מי שיאמר מה צורך יש באתרוג, אם הכתוב אומר פרי עץ הדר כל פרי במשמע ובלבד שיהיה יפה, כי עם זה יכטל מצות האתרוג אשר צונו האל ית' כפי קבלת הראשונים כן האומר מה איסור יש באכילת הגבינה שנקפא בעיר אחרת עם הבשר שנשחטה כאן, אם הכתוב אומר לא תבשל גדי בחלב אמו, אמו דוקא ובשר גדי בלבד, אבל בקר ושאר בהמות אפילו עם חלב אמו מותר כפי פשט הכתוב. ועל ידי הביאור המזוייף הזה יבא להתיר את האסור אשר כפי דבריהם

ז"ל נאמר בתורה ג' פעמים לא תבשל, אחד לאיסור אכילה אחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בישול, ונאמר גדי ג' פעמים לאסור בהמה וחיה ועוף. ועם מה שפירשתי מתישב מה שהקשו המפרשים על רבינו שלמה ז"ל איך בפרושו לתורה כתב במקום אחד שכפל הכתוב ג' פעמים לאסור אכילה, בישול, והנאה, ובמקום אחר אמר שנכפל הכתוב ג' פעמים לאסור בשר בהמה חיה ועוף, כי איך הפסוק עצמו נדרש לשני דינים, ואם אגדות חלוקות הן למה הביא שניהם, ועם מה שהקדמנו אחי שפיר, דלאו אגדות חלוקות הן ואלבא רכולי עלמא אחי דלא תבשל נכתב ג' פעמים לאסור אכילה הנאה ובישול אבל דרשת בהמה חיה ועוף לאו מלא תבשל נפקא ליה אלא מגדי גדי גדי ג' פעמים וכמו שאמרנו. וכן המפרש פירושים מרעתו נגד קבלתם להחמיר על מה שהם הקילו כגון המבאר פסוק אל יצא איש ממקומו ביום השביעי כמשמעו וכפשוטו שהוא מצוה לדורות או שאסור לצאת ביום השבת מן הבית כדרך הקראים, והו מנלה פנים בתורה שלא כהלכה, דלכולי עלמא שיעור תחומין מן התורה שנים עשר מיל וכן הסכמת כל הגאונים כמו שכתב הרב אלפאסי ז"ל בפרק קמא דערובין. ויש מי שחולק ואומר שלא נאמר זה שלוקין על ערובי תחומין אלא לדעת ר' עקיבא דקסבר תחומין דאורייתא, אבל לדעת רבנן דקי"ל כותיהו אין תחומין כלל מן התורה ואפילו בכמה פרסאות וכמו שהאריך הרמב"ן ז"ל בסוף פרקא קמא דלוקין, ולפי זה לא נאמר אל יצא איש ממקומו אלא כשהיו במדבר, ואפשר לתת טעם לזה, כי בהיות אסור להלחם בשבת אלא אם יבואו נגדם האויבים, מפני זה תקן להם משה שכל אחד ואחד ישב במקומו ביום השביעי בתוך תחום מחנה ישראל, כדי שלא ילכו להלחם עם אויביהם, וענין אלפים אמה תחום שבת מדרבנן הוא וכמו שכתב הרב ז"ל בתלכות שבת פרק נ"ז.

והנה מגמתנו במאמר הזה לחקור ולדרוש מה הם השרשים והעקרין שצריך להאמין בהם כל הנקרא בשם ישראל, ובלעדם אינו נאה לו התאר הזה, ויהיה אסור להכניסו בקהל, והרב ז"ל בפירושו למשנה בפרק חלק ובס' המדע הפליג על מדותיו, שהרי הכנים במנינו כמה דברים שאעפ"י שנודדה לדבריו שחייב להאמינם כל יהודי, עכ"פ לא יקראו עקרים ושרשים, ואם אחד מצד עינו ולמודו אעפ"י שיהיה משובש ובטעות יביאהו להכחיש בהם, לא מפני זה יאבד ממנו שם ישראל, ומהסוג הזה הוא מה שגזר בחבורו הגדול בה' תשובה כי מי שאינו מאמין בביאת המשיח מין הוא ואין לו חלק לעולם הבא, וכבר ידעת שמין הוא הכופר בתורה בודו וביד רמה, או בדברי רבותינו ז"ל בדבר שהסכימו כלם ואין בה מחלוקת, וזה פלא מהיכן יצא לו הדבר, שהרי משרו רבינו לא דבר כלום ולא חייבנו להאמין בביאת הגואל כלל באמונת הזאת, והיאך יאמר הרב כי מי שאינו מאמין בביאתו אעפ"י שישמור כל מצות ה' התורה והקוהיה כופר בעיקר הוא ואינו נקרא בשם ישראל, וגם

מפרשי דבריו בס' המדע לא מצאו לדבריו מקור בגמרא בענין הזה, והתימה הגדולה כי הוא ז"ל בס' המצות שלו עשה תלונה על בעל הלכות גדולות מפני שהכנים במנין תרי"ג מצות מקרא מגלה, קריאת ההלל, והנוכה, אמר והסתכל ממי שישמע לשונם נאמרו לו למשה בסיני וימנה ההלל ששבח בה דוד המלך אל ה' ית' אחר כמה מאות שנה וכו' אלו דבריו ז"ל, ויתגדל תלונתנו עליו, כי סוף סוף בעל ההלכות ז"ל באומרו שמקרא מגלה וגר הנוכה הם דברי תורה לא גור מפני זה כי אם אחד יכפור באחד מהם שנעשה אפיקורוס ואינו יהודי כמו שעשה הוא ז"ל ממצות הגואל וביאתו, כי בלא ספק אינה דבר תורה היא אלא אפילו הלכה למשה מסיני אינה כלל ומדרבנן היא, וגם כן במחלוקת תלויה ואינה אליבא דכולי עלמא כאשר נבאר בעז"ה, ואדרבא יש לנו להליץ בעד הגאון בעל הלכות גדולות ז"ל ולהראות שדבריו אינם רחוקים, כי המצות שמנה הוא ז"ל הם תקנות הנביאים ונכללים תחת אומרו ית' לא חסור, וגם במקום אחר נביא אקים להם וכו' אליו חשמעון, א"כ התקנות והגזירות והמצות שתקנו הנביאים אחר משה הם כאלו משה תקנם, מאחר כי כאשר אמר רבי שמלאי המימרא הזאת כבר המצות האלה במקומן היו כגון גר הנוכה ומצות ההלל ומקרא מגלה וערוכין שתקנו שלמה ובית דינו, ואפשר שגם להם כיון רבי שמלאי כדעת בעל ההלכות.

והנה הוא ז"ל הביא בחשבוננו גם התפילה שהיא מדרבנן בלי ספק בין למר ובין למר כמו שחמצא הדבר מבואר במסכת ברכות ומסקנא דשמעתא שם, תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות, ומפני זה גם תפלת ערבית חובה היא. והנה גבי בעל קרי בומן טומאתו אמרו שחייב לקרות קריאת שמע ומברך על המזון ואינו מתפלל, והעלו הטעם בפרק ג' דברכות קריאת שמע וברכות המזון דאורייתא תפלה מדרבנן, וגם כמס' סוכה אמרו על התפלה ואם התחילו אין מפסיקין, והקשו מלולב דחנן נוטלו על שולחנו אלמא מפסיק, והשיבו הא דאורייתא הוא דרבנן. ומהר"י די ליאון בס' מגלת אסתר וגם בס' לב שמח ובעל קנאת סופרים בקשו להליץ על הרב באומרם כי מה שהשיבו שם הא דאורייתא הוא דרבנן הוא על נוסח התפלה וזמנה שהיא מדרבנן, אבל עקר חיובה מן התורה, וכן מה שאמרו בברכות גבי בעל קרי שאינו מתפלל בטומאתו הוא על נוסח התפלה, שאינו מתפלל תפלה ארוכה, אבל תפלה קצרה אין הכי נמי שחייב להתפלל. ואלו דברי רוח, כי דעת בעלי הגמרא באומרם גבי בעל קרי שאינו מתפלל, שאסור לו בזמן טומאתו להתפלל לא תפלה ארוכה ולא קצרה וכפשט התלמוד וכדעת כל המפרשים, וכן היא דמסכת סוכה דסתם תלמודא הקשה עם הסלקא דעתן שהתפלות כנגד תמידין תקנום וא"כ מדאורייתא היא כמו הלולב, והשיבו דמסקנא דשמעתא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות הלכך תפלה מדרבנן היא ומפני זה אין מפסיקין כלל בין על ארוכה בין על קצרה, וכך הבינו הסוגיות המפרש

הגדול רבינו שלמה ז"ל וכל המפרשים והפוסקים, ועוד כי אם זמנה אינו מן התורה ואם אינה חובה בכל יום ואפילו פעם אחת בשנה או אחר שנים או שלש שנים, א"כ לפי דבריו של הרב מתי תהיה החובה הזאת מוטלת עלינו מן התורה, ויהיה די למלא החיוב להתפלל פעם אחת בכל ימי חייו ומדיה היא המצוה הזאת שלא מצינו כמותה בכל חר"ג מצות! ועוד כי לפי דבריו מי שנאנס ולא התפלל חפלה שחרית ובמנחה נסתפק אם התפלל או לא יהיה צריך לחזור ולהתפלל. אולי יאמר שכיון שמתפלל במנחה פעם אחת ביום סגי מן התורה וכל זה איננו שוה דסוף סוף לפי דבריו של הרב בעל קרי צריך שיתפלל חפלה קצרה בהיותו עומד בטומאתו וזה תימה הוא, כי אפילו לקריאת שמע אינו חייב אלא בפסוק ראשון דק"ל כרבא דהלכה כרבי מאיר דאמר הכי בפרק שני דברכות, וא"כ מה הפרש יש בין ק"ש לחפלה כי אעפ"י שיקצר בתפלה ודאי יהיה יותר ארוך מפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ונחזור לענינינו בענין הגואל, כי מה שהשריש הרב ז"ל שמי שאינו מאמין בו יצא מכלל ישראל אינו נכון כלל וכמו שביארנו, כש"כ כי המצוה הזאת חובה בתלמוד במחלוקת ורבים וכן שלמים מאנשי אומתינו לא האמינו בו, ואעפ"כ לא חשבו חכמי התלמוד להפרישם מהקהל, ולא אמרו עליהם שהיו מינים ואפיקורסים כמו שעלה על דעת הרב, חס ושלום. ותמצא במסכת סנהדרין כי חכם אחד מחכמי התלמוד כיוש בביורו בכיאת הגואל וזה אומרם שם אמר ר' הלל אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו, ולא מצאתי שם אחד שיאמר עליו על ר' הלל שהיה מין חלילה, אבל הקשו עליו מסברא ומדרך השכל לבטל דעתו ולהפיל דבריו ארצה כמנהג האמוראים. אמרו שארי ליה מאריה לר' הלל דלדידיה חגי ומלאכי על מי נבאו שהיו אחר חזקיהו, ובאמת כי דעתו נשברת ונפסדת. ונוסיף עוד אנחנו להקשות על ר' הלל, כי אפילו דברי הנביאים שנבאו לפני חזקיהו לא נתקיימו בימיו כלל, ומדיה היא ההנאה שנהנו היהודים בימיו? וכבר גזרו שם בגמרא שאנחנו כל בני ישראל חייבים להאמין בכיאתו, ואמרו ארור מושבי קצין. אבל צריך שיודה הרב כי אעפ"י שאנו צריכים להמתין בהשקט ובבטחה כפי מה שצונו חכמים מ"פ לא אמרו כי מי שאינו מאמין בו יצא מכלל ישראל, וא"כ למה יקראו אותו מין, ותמצא שם עוד בפרק חלק חמו כל הקצין ואין הרב תלוי אלא בחשובה, ובאגדה אחרת תמצא בהפך, כתיב אני ה' בעתה אחישנה, לא זכו בעתה זכו אחישנה, ולפי המאמר הראשון ודאי כי חזמן שנדר לנו הקב"ה כבר עבר, ואיחר לנו עד עכשיו מרוב פשעינו ועונותינו ולא יבא אם לא נעשה חשובה, אבל לפי מאמר השני אם נזכה יבא קודם חזמן שקבע השי"ת מקודם ויקדם אותו בשביל זכותינו. ואם לא נזכה לא יחיש ביאתו קודם חזמן. אבל בעתו ר"ל בשעת הקץ שקבע השי"ת בין נזכה ובין לא נזכה לא יאחר ובווא

יבא ולא יאחר כמאמר הראשון. גם תמצא מהם מי שהיה מתאוה שלא יבא
 בימיו, ואם יקום אדם חשוב, משכיל בתורת ה', ושומר מצוותיו שנתן לנו
 בתורתו הקדושה וכפי הקבלה והפירושים של רבותינו, ובראותו ההבדלים האלו
 והמחלוקת בין חכמי הגמרא והפרש דעותיהם ובחשוב כל אלה ומצד עיונו
 ובה לימודו יכחיש בביאת הגואל ויאמין כי הקב"ה יתן שכר בעולם אשר אחר
 החיים או עונש, וכל אחד יש לו תגמול כפי מעשיו אם טוב ואם רע, ויתחזק
 בסכרת ר' הלל, למה יוציא אותו הרב מקהל ישראל ומה טעם יש לו, ומה
 צורך כפי אמונת ישראל ושרשי תורתנו למשיח הוה, אשר לפי דבריו שכר
 המצוות צריך שיקבל אותו האדם בעולם הגשמי, ואם אחד לא יכניס בראשו
 ככה ויחלוק על זה ויאמר כי תגמול ה' ושכרו אל יראו אינו אל הגוף ובעולם
 הגשמי, אבל לנפש בלבד אחר המות, בשמים בגן עדן במקום השרפים והחיות
 וכמו שאמרנו, כשביל זה יהיה כופר בעיקר והלא הוא מאמין שכר ועונש?
 והנה הרב ז"ל בנה חומה גבוהה ב"ג עקרים אשר כפי דעתו א"א בלעדם
 להיות יהודי, והכריח כי כל מי שכופר באחד מהם שהוא מין, אבל הוא
 כפרץ נופל, שהרי גזר הוא ז"ל בעקר הרביעי כי כל הנקרא בשם ישראל
 צריך שיאמין כי תורת משה לא תשתנה לעולם, ואפשר שיהיה הדבר כן
 כדבריו בנצחיות התורה, אלא מה שגזר כי מי שאינו מאמין ככה אינו
 יהודי אינו אמת, ולא ידעתי למה ומאין לו. ולא מצינו בתלמוד וגם לא
 במדרשים הדבר הזה כלל ואין העקר שלו אמת, כי אדרבא לפי מה שמצינו
 בגמרא נאסר לאדם הראשון אכילת בעל חי אמר מכל פרי עץ הגן תאכל,
 ואח"כ נתח הותר לו, כירק עשב נתתי לכם את כל, וכך אמרו בגמרא כירק
 עשב שהתירתי לאדם הראשון התירתי לכם את כל אכילת בע"ח, גם התיר
 להם אכילת גיד הנשה ואסרו ליעקב, ונה ואברהם הקריבו קרבנות בחוצה
 לארץ, והותר ליעקב לישא ב' אחיות, ואח"כ נאסר לישראל בתורת משה,
 ומה יאמר הרב, כי כל דבר ודבר טובה ונכונה לפי שעתה ובהשתנות הזמן
 ישתנה הדין ואין כאן חרטה כלל, שהרי אפשר הדבר שבזמן אחד תועיל
 הנהגה אחת ואחר שנים ובעבור הזמן יועיל הנהגה אחרת! ומאחר שנשתנה
 כמה פעמים התורה האלהית שנתן לאבותינו הקדושים קודם מתן תורה, למה
 יגזור הרב גזירה מוחלטת שתורת משה לא תשתנה לעולם? ואם יקום משה
 או יבא נביא אחר גדול כמותו במלאכות אלהים ויאמר לנו שנתחדשה התורה
 כלה או מקצתה, ויביא אותנו בהר סיני או במקום אחר כפי מה שיגזור השי"ת
 וישמענו את קולו בנסים ונפלאות, בקולות וברעדה, ויתן לנו תורה אחרת
 מיד האל למה לא נאמין בו ולא נקבל דבריו? והרב ז"ל מוסיף עוד, [יסודי
 התורה ט' א'] שאם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות או
 מופת ויאמר שה' שלחו לדוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן
 המצוות פי' שלא שמענו מ'משה, או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל

אינן לעולם ולדוריו דורות אלא מצות לפי שעה היו, הרי זה נביא השקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה ומיתתו בחנק. אלו דבריו. ואין זה אמת ואין לו שרש בתלמוד ולא ענף, וגם מהר"י קארו בספר כסף משנה עשה עצמו כאלו לא ידע, ולא מצא מקורו, והכתוב שהוא ז"ל מביא כי את כל המצוה הזאת וגו' לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, הוא לאסור להוסיף ולגרוע מדעתנו כגון אלו שאומרים מה איסור יש בשעטנו וכדומה לזה המחקים דברי ה' מלבם ומדעתם הרעה וזה ברור. גם מה שהביא סעד לדבריו מפסוק לא איש אל ויכזב אינה ראייה כלל, שכבר אמרנו כי בהיות התורה נוהגת בין האנשים שהם גופניים וגשמיים אפשר שהיום יועיל להם דבר אחד ומחר יהיה יותר טוב ומועיל להם דבר אחר חדש בהשתנות האויר והאקלים ואין כאן חרטה וכמו שאמרנו. והנה נודה לדברי הרב שאם יקום נביא ויעשה לנו אות ומופת ויאמר לנו כי ה' שלחו לשנות מצוה ממצות התורה שלא כל כך בנקל נאמין בו, כי בהיות שינוי והבדל המצות שנתן לנו משה והתחדשם למצות אחרות ענין חדש לנו ומקרה שעד עכשו לא הגיע לאבותינו, ודאי לא נטה און ולא נשמע דבריו במלאכותו הוזה אם לא ישמיענו קול אלהים מדבר מתוך האש כמו שעשה משה, ולא בעשיית אות ומופת, כי אפשר שיעשה אותה על ידי כשוף כענין חרטומי מצרים שהיו עושים גם הם בלטיהם כאותות משה רבינו. והרב ז"ל מודה כי אליהו ביטל מדעתו מצוה מתורת משה והקריב קרבנות חוץ מיירושלים נגד תורה משה וקבל קרבנו ה' יח', והכזיב נביאי השקר כמו שכתוב בס' מלכים ואם היה צריך לבטל ג"כ כמה מצות להחזירם לדת ודאי היה מבטלם לפי שעה, אעפ"י שזה לא מצינו שהיה במלאכות אלהים, א"כ יש המציאות שתבטל קצתה, ולמה יוציא הרב מכלל ישראל מי שיחשוב שהידוש התורה איננו בלתי אפשר? ואם העולם כלו ישתנה בביאת הגואל ויתחדשו ענינים רבים, אפשר שהכורא יתברך ברצונו ובחפצו יוסיף או יגרע או יחדש תורה אחרת נאה ונכונה לפי השעה והיא כי מחשבותיו גדולים ממחשבותינו, ומי ימציא דבר ויגזור גזירה למה שהוא עתיד לעשות להבא, והוכירו בתלמוד כי צום ט' באב לעתיד לבא יתהפך לשמחה גדולה ויהיה יום חג לישראל מדכתיב תקרא כיום מועד וכו' במגילת איכה, וכן הנביא אמר צום הרביעי וצום החמישי וכו' א"כ לפי דבריהם ז"ל יתחדש חרוש ויוסיף מועד חדש יותר על מה שאנו עושים עכשו כפי תורת משה. ובמס' סנהדרין בפ' חלק אמרו ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וקא חשיב בהו האומר אין תורה מן השמים, ומפרש שם בגמרא שאפילו אומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו עליו נאמר כי דבר ה' בזה, ואפילו אמר כל התורה מן השמים חוץ מדרקוק זה, מק"ו זה, מגורה שוה זו, זהו כי דבר ה' בזה, עד כאן, ומהיכן למד הרב שגם האומר כי אפשר שתתחדש תורת משה אינו בכלל ישראל ואפיקורוס הוא?

ור' יוסף קארו הרגיש בזה כפי' לספר המדע והשיב כי מכש"כ הוא שאם המכחיש לגזרה שזה הוא אפיקורוס כש"כ האומר שהתורה אינה נצחית, ויתכן שיאמר ככה לבקש אמתלא לדברי הרב, כי באמת אי אפשר שחכם גדול כמותו יפול בטעות שאפילו ררדקי דבי רב לא יכשלו בו, כי תק"ו שבנה הוא ז"ל אינו אמת ופרכתו עמו, כי הפרש גדול יש בין האומר שרקדוק זה פלוני אינו מן השמים ואמרו משה מעצמו, ובין האומר שאפשר שברצון הבורא ית' אפשר שתתחדש התורה, כי המכחיש מקצת התורה או אחת ממצותיה הבאה מק"ו או מגזרה שזה ודאי אפיקורוס הוא, כי אח"כ יקום אחר ויכחיש מצוה אחרת, וככה כל התורה כלה תבטל בזמן קצר, ובהיות שהוא מכויב מקצת הענין שאירע, שהיא נתנית התורה שבעל פה, בהכחישו אחת ממצותיה וכמו שביארנו למעלה במאמר השני, ושהאל חייבנו להאמין בכלה ולא במקצתה אין ספק שעליו נאמר כי דבר ה' בזה, בהיות שלפי האמת בזה מה שכבר צוה השי"ת בזמן שהקב"ה עומד בדברו ובצוואתו, אבל האומר כי אפשר שהקב"ה הוא עצמו, לא שעד עכשיו חידש, אבל יתכן שיחדש התורה ברצונו ית' למה יאמר עליו כי דבר ה' בזה, ומה הוא הכווי שעשה לדבר ה', אם לא יש במחשבתו הזאת מעשה כלל, והוא עצמו מודה שלא יארע החדוש הזה אלא אם ירצה הבורא לחדש גזירותיו, אבל אם הוא לא ירצה, הרשות והיכולת בידו להניח לנו תורת משה כמו שניתנה במעמד הר סיני, ומהו תק"ו הזה מן ההוה לעתיד? ובחירת כהנים על פסוק אלה המצות אשר צוה ה' את משה אמרו הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, וכן הוא האמת שאם יבא נביא ויעשה אות ומופת ויאמר לנו שנתחדשה או בטלה מצוה ממצות התורה לא נשמע לדבריו וכמו שאמרנו למעלה, כי האותיות והמופתים אפשר לעשותם על ידי כשוף ולחט, ובשביל הדבר הזה אם אינו מוחזק שהוא נביא מוכן, ובתחלת נבואתו ושליחותו בא לחדש דבר ממצות התורה אפילו לפי שעה אין שומעים לו כלל, וכך אמרו בספרי אליות שמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שומעים לו, הנה נתבאר שאם הוא נביא מוחזק מקודם כמו שהיה אצלם אליהו בזמן ההוא נשמע לו לפי שעה, וכמו שאמרו ג"כ בפרק הנחנקין, אבל אם יאמר לנו שנתחדשה התורה או אחת מחוקותיה לעולם, לא נשמע בקולו מפני האות והמופת שעשה, כי אם באמת ירצה השי"ת לחדש תורה חדשה, יקרא אותנו על ידי משה או נביא גדול כמותו לפני הר סיני או במקום אחר, ובקולות וברקים ישמיע לנו את קולו כמו שעשה לאבותינו, וזה יהיה האות יחיד ומיוחד על אותה ההתחדשות, וכל מין מופת חוץ מזה לא יהיה כדאי כדי לבטל מצוה ממצות התורה. זו היא עקר האמונה מיוסדת על אדני פו, על דעת חכמי התלמוד, ולא כמו שעשה הרב שהסיר הממשלה מהבורא כביכול על ההתחדשות התורה ואמר שהוא בלתי אפשר לגמרי! ותמצא

עוד בגמרא כי לעתיד לבא יחבטלו כל הספרים חוץ ממגילת אסתר מדרכתיב וזכרם לא יסוף מזרעם א"כ יתחדשו ענינים רבים כפי מה שיגזור האל לפי הזמן ההוא, כי ידיעתו גדולה מידיעתינו, ומה יאמר הרב, כי אם אמת הדבר שצורת בה"מק במצוויר בס' יחזקאל הוא על המקדש שיבנה לעתיד לבא כמו שאר"ל, ודאי יש כמה דברים נוספים ונגרעים מאותו שבנה שלמה. ומה שכתוב ואת אשר ישנו פה עמנו היום, פי' וביאורו כי בהיות שהיהודים של הדור ההוא קבלו את התורה על ידי משה ואמרו לו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, הם היו מחוייבים באמת לשמור את התורה כל ימי חייהם עד יום מותם, אבל כח החיוב ההוא לא היה חל אלא על הדור ההוא בלבד ולא על בניהם ובני בניהם הבאים אחריהם, ומפני הסבה הזאת הוזכרה לומר להם ואת אשר ישנו פה עמנו היום, כי בהיות שאתם שמעתם קול אלהים מדבר מתוך האש, ובעיניכם ראיתם הנסים והנפלאות שעשה השי"ת לכם, וקבלתם את התורה ברצונכם, בשביל זה אמר להם שלא בלבד עליהם היה חל החיוב, אבל גם על זרעם אחריהם, והווי תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, וכך אמרו בגמרא וכל אשר ישנו פה עמנו מלמד שכל הנשמות הבאות היו שם על הר סיני באותה שעה, פי' כי בהיות האנשים והוייחם העתידה להיות הוא בורע האב, ובהיות שהאבות היו שם על הר סיני והייבו עצמם לשמור את התורה, עליהם ועל זרעם חלה השבועה גם על הבנים ונתחייבו גם הם כאבותיהם מכה ירושה, כי אם אמת הדבר שיש לבנים טעם צודק ונכון לקחה ירושת אבותיהם אחוזת בתים ושרות ושאר מטלטלין יתחייבו ג"כ ויכנסו בחובותם מכה הירושה עצמה. ומפני זה אצלינו אם יתהפך לדת הגוים וימיר דתו הוא כישראל שעובר עבירות בפרהסיא, וכן מי שנתהפך לעכו"ם ומת, בניו חייבים להתאבל ולקרוע עליו, כי המרתו שהמיר אינה כלום שכבר אבי אבותיו קיימו וקבלו ושבעו שבועה לשמור התורה ואין שבועה חלה על שבועה, והווי פירוש המאמר, ולא שלפי האמת כל נפשות הבאות היו שם ממש על הר סיני ביום מתן תורה כמו שהבינו רבים מאנשי אומתינו. הנה נתבאר כי מה שאמר להם משה ואת אשר ישנו פה עמנו היום לא בא ללמדנו כי תורת משה נצחית וכי אי אפשר שתשחנה, אבל אמר להם ככה כדי שלא יהיה להם כח לפרוק חיוב התורה מעל הדורות הבאים אחריהם אם לא יחדש הוא ברצונו, ולכך אמר שכלם יתחייבו וכאשר פירשנו.

מאמר רביעי

אמר הכותב אל יתפלא בעיניך ואל תשתומם הויך נתעלמו מעיני הרב ז"ל כל השאלות והקשיות שהקשתי עליו לנגד דבריו, כי לפום קושטא כמה ענינים נסחרו מהרבנים המופלגים בחכמה ואח"כ נתגלו לחלמדיים, ומפני זה נאמר מכל מלמדי השכלתי, והנביא אמר אל יתהלל חכם בחכמתו. וכל אחד

ואחד מכני אדם רשאי להכשל ולטעות כמו שאמר המזשורר כל האדם כוזב. ואם דברי הרב ז"ל ב"ג עקרו קבלה, נקבל, אבל אם על פי הדין הם אמורים אין דעתנו משוה לו. ונאמר כי לפי דעתנו העקרים שחייב להאמין בהם כל הנקרא בשם ישראל, הם ששה. א'. מציאות ה'. ב'. שהוא אחד. ג'. שאינו גוף וגויה. ד'. שנתגלה למשה בסיני ושנבואת משה אמתית. ה'. תורה מן השמים. ו'. שכר ועונש. אלו הם ששה עקרים, כי הסותר אחד מהם ואינו מאמין בו איננו כדאי לו שם ישראל ואמונת היהודים ויצא מקהל עדתינו הקדושה וכופר בעיקר הוא. והנה לא השיג דעתנו הנקל והחלש להביא ראיות נחתכות ונכונות על מציאת ה', כי חכמת אדם וחבונתו קצרה ואין לו כח להשכיל ולהחבונן בנסחרות, ואם לא נדע בבידור ולא נראה מה שיארע רחוק מאתנו שליש פרסה, היאך נוכל לידע מה שיארע בשמים ובמרום, וכל הפילוסופים והחכמים החושבים והמדמים שיש להם ראיות ברורות ומופתים חותכים על זה אינם אלא טועים, ובכללם הרב בספר המדע אמר בהתחלת הספר, יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא; והדבר הזה אמת בלי ספק, כי יסוד התורה והמצוה הראשונה שנצטוינו בה הוא לידע מציאות ה' ולהאמין בו, ובלא זה נופלת כל החורה כלה כי בהעדר המלך לא יהיו נימוסים, וזהו מה שכתוב אנכי ה' אלהיך, והוא ית' ודאי המציא כל נמצא בין העליונים ובין התחתונים, וכמו שכתב הרב ז"ל, וכל זה אנו חייבים להאמין בו כפי מדה שצוו אותנו הנביאים והקבלה שהם אצלינו יותר נאמנים ולמעלה מן המופת, אבל הוא ז"ל לא דבר מזה כלום ורצה להתפלסף ולחייבנו בכח ההגיון ומצד הטבע, אמר ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הויה לבדו יהיה מצוי ולא יבטל הוא לבטולם, שכל הנמצאים צריכים לו, והוא ית' אינו צריך להם ולא לאחד מהם, לפיכך אין אמתחו כאחד מהם אלו דבריו. והכונה בהן כי אפילו אם תמצא לומר שהנבראים כלם אינם נמצאים או שמחמת איזה דבר ישמרו ויתמו מן העולם, לא בשביל זה יתחייב שיבטל גם הוא, וזהו אומרו ולא יבטל הוא לבטולם אבל הם יבטלו לבטולו, כי אעפ"י שבמות הבונה לא תפסד מפני זה הבנין, זהו כשהבנין או המלאכה אחר גמר עשייתו אין לו צורך להאומן כגון בית או ספינה וכיוצא בזה, אבל אם הדבר צריך תמיד ידי האומן ופעולתו כגון האדם ושאר בע"ח שצריכין להשפע אלהי שנאמר כי לא על הלחם לבדו יהיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם, אם יבטל הוא יבטלו גם הם, שאם ימות הראש ימות כל הגוף, זו היא כונת הרב וכן עיקר; אבל מה שגזר בבכא הראשונה שאם הוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות איננו נכון כלל, כי ישיב לו המקשה לפי דבריו שאי אפשר שתמצא דבר אלא א"כ נדע שיש דבר אחר שנתהווה ממנה, א"כ אותה הקושיא עצמה תקשה על השי"ת ג"כ, אולי יאמר הרב כי

הקב"ה בהיותו נצחית הוא יחיד במינו ואין לו סוג ובהיות שאין לו תחלה אין לו סוף ואינו נברא כשאר הנבראים והוא היה לעולמי עולמים, וכל זה אמת הוא, אלא שגם לדבר הזה לא יש לנו מופת חותך, כי אי אפשר להבין ולצייר ברעיתנו דבר שהיה לעולמים ושלא היה לה תחלה וראשית, כי מה שהוא נכון אצלנו כי השי"ת אין לו ראשית הוא מצד הקבלה והאמונה כפי מדה שקבלנו מקדמונינו, אבל לפי הטבע אם יבא אחד וישאל אותנו ויאמר אם חפץ פלוני היה קבוע בכאן לעולם מעולמי עולמים, נשיב לפי דרך הטבע המציאות שלך שקר הוא, ואפשר כי מה שאמרת הוא דרך גוזמא, כי אפשר שהחפץ ההוא היה שם ממאזת ואלפים ורבבות שנה אבל בהיות שנמצא בכאן ודאי היה יד בעולם שהניחו שם וקודם אותו הזמן לא היה במקום ההוא, וכן בענין מציאות השם יאמר המקשה אם אמרת שהוא היה לעולמים אינו מבין, כי סוף סוף קודם אותו הזמן לא היה נמצא, והקושיא הזאת אין לה תשובה מצד הטבע כי אין כח באדם להכנס באלו הסודות ולהתבונן בהם, וזהו מקוצר השגתינו. סוף הדבר גם בזה לא כיון הרב יפה, אבל ידענו ממעשיו הנפלאים מציאותו ומהותו, וזהו שאמר דוד מדה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשיתי מלאכה הארץ קנייך, כי ידיעת הבורא אצלנו היא מוכרחת מכת הנבראים, וכשנסתכל במרום ונתוזה השמים השמש הירח והכוכבים והגלגלים מי לא יודע שיש כח בעולם שברא את כלם מן האפס המוחלט, וזהו שאמר הנביא שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם, ואם נראה בנין נדע בביורו שנמצא חרש שבנאו, כי אין פעול בלי פעול וכמו שאמרנו בפתחת הספר, ואחר שידענו זה יתברר לנו מציאת ה', אבל אין לנו שכל מוכן וידיעה מספקת להשיג ולברר הענין בראות ברורות ולהתבונן בו על בוריו, וזהו מקוצר השגתינו וכאשר בארנו וכתב בעל העקרים כי יש דברים שאלו לא ראינו אותן בעינינו לא היינו מאמינים למציאותם, ושהם תחת סוג האפשרות, כמו האבן השואבת הנקראת קלאמיט"א שמושכת אליה הברזל, והנני מוסיף עוד ענין אחר שהוא יותר נפלא ולא היה ידוע עדין בזמן הרב אלכו בעל העקרים, והוא כי האבן ההוא הופך פניו לעולם לצד צפון אע"פ שהרוח נושב מצד אחר, ואם תקח אותו כשהוא פונה לצד צפון ותהפך אותו לדרום או לצד אחר כשתעובנו מידך לעולם יחזור לצד צפון אפילו אם תעשה כך אלף פעמים, וכשיוצא מהקו השווה הוא תלוי בין צפון לדרום, ואין אנו יודעים מעם לכל זה; ואלו אבותינו ספרוהו לנו לא היינו שומעים אותם, אבל אנו מאמינים בדבר לפי שנפלא תחת השגתינו, א"כ הדבר אפילו בדברים מעניני הטבע יש כמה ענינים שלא נוכל להשיג הטעם שלהם אע"פ שלא נוכל להכחיש מציאותם ולומר עליהם שאינם אמתים, ולפי האמת לא שאין טעם לדבר אלא שעדיין לא יכלו החכמים להשיגו, וכן הוא מציאות ה' שהענין אמת אע"פ שאין לו

מופת. זו היא כונת בעל העקרים, וראיתו יותר נכונה מכל ראיות הרב, ואם כן הוא נכון הדבר כי השי"ת היה הוה ויהיה כאשר האמונה מפורת אצל כל האומות הדרים בארבע פנות הארץ בכל חלקי הישוב, ובלא ספק שכמה ראיות היה יכול האדם להביא על מציאותו ומהותו אלא שאין דעתנו יכול להשיגם ולהתבונן במופתים האלה בהיות טבע האדם וברייתו חמרי ואין כח לשוכני בתי חומר להשיג מה שהוא למעלה ממעלתו כמו שכתוב וראית את אחורי ופני לא יראו, כי מעט מועד יכול אדם להבין מעוצם הבורא ומעלתו, ואע"פ שיהיה חכם גדול לא ישיג כי אם דבר מסופק כמי שיראה אדם מאחוריו שאפילו שהוא גבוה ובעל קומרה ויחראה שהוא יפה עדין אפשר שיהיה מוכער אם לא ראה פניו, והוה ופני לא יראו כאשר כתב הרב ז"ל, ויותר אפשר שיטעו מעט מועד מאנשי השקר המכזיבים מציאות ה' ולא יתעו כל האומות המאמינים בו ובמציאותו, כי מסתמא דעת הרבים היא הנכונה והאמתית בכל מחלוקת. וישעיה אמר ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי וכמו שנבאר למטה בעז"ה. והנה כשנחזור פנינו בארבע פנות הארץ ונדרוש ונחקור דעת האנשים הדרים בעולם בכלל, נראה השפע אלהי על כל בריה ובריה מצד טבעה להאמין במציאותו ית' ובמהותו. כבר ידעת כי הקדמונים חשבו שסוף העולם וגמר הכדור הארצי הוא בים המערב בים קצר, שוכב בין שני ארצות בין ספרד ואפריקא, וגזרו כי שם היה סוף הגלגל הארצי כאשר כתב בטלמיוס בספר ציור הארץ, ובראות כי מיד אחר אותו ים הקצר ראו ים הגדול ורחב ידים שהוא ים אוקינוס גזרו כי משם והלאה כל העולם כלו היה מלא מים מלוחים, ולא היו נמצאים עוד ארצות מיושבות ולא בני אדם כמו שזכר המחבר הנזכר. והנה אמת הדבר כי אריסטו היוני שהיה כותב ספריו כמו ד' מאות וחמשים שנה קודם החרבן קרוב לזמן יחזקאל נסחפק בספר העולם ואמר כי לפי דעתו אחר ים הגדול נמצאים ארצות מיושבות, והוסיף עוד כי בימי קדם ארץ ספרד הייתה מחוברת ולא הייתה נפרדת מאפריקא ולא נתפררו כי אם על ידי רעשים שבקעו הארץ ונעשה ים בתוכם שהוא הים הקצר המפריד. עוד אמר כי בתחלת הבריאה הייתה אפריקא ג"כ מחוברת אל אמריקא (?) ובמקום שיש עכשיו ים המפריד ביניהם הייתה מדינה גדולה שקורא אותה אתלאנטידו שנשמרה ונהרסה על ידי רעשים גדולים ועצומים שהיו בימים ההם. אבל אע"פ שחכם גדול היה בחכמת אלהות ובחכמת הטבע ובכל שאר החכמות, כאשר כתב הרב ז"ל בס' מורה הנבוכים, עכ"פ כתב כל דבריו כמסתפק, והסבה היא כי בהיות חכמת הים נכרת בזמן ההוא מעט מועד והאניות מצד חולשת בנינם ואיכותם שלא כהוגן לא היו יכולים שרי החובל להתרחק הרבה מן היבשה, ומפני זה אע"פ שדבריו היו לכאורה אמתים ולפי האמת וכמו שחשב כן היה כאשר ראינו את"כ, הוא היה כותב כל דבריו כמסתפק מפני שלא יראה בעיניו אלא בדרך מקרה צמצם בחכמתו

הנפלאה; ובעבור זמן הרבה אח"כ מצאו אנשים אבן השואבת ועם עזר שלה נחרקו בהים רחוק הרבה מן הארץ והם עכשו קרוב לב' מאות שנה שמצאו אלו הארצות כאשר ניכא הפילוסוף, והוא עולם חדש לגמרי ואנשיה משונים משלנו ערומים בלי מלבוש, ומראה בשרם כעין הנחשת; וזה עולם החדש שמצאו, הוא גלגל מובדל מהקודם ורחוק ממנו מצד הצפוני שהוא היותר קרוב כמו שלש מאות וחמשים פרסה בקירוב כמו שחמצא באורך בספר דברי הימים. אבל די לנו עכשו מה שאמרנו לצורך ענינינו על אמונת מציאת ה' שהרי בכל מקום מדינה ומדינה שהגיעו והלכו שם הראשונים בזמן ההוא לא מצאו שום אחד מיושבי הארץ ואפילו היותר פראים וערודים שבתם שלא היה אצלם ידיעת האל, א"כ מוכרח הדבר שהאמונת אלהות הוא דבר טבעי נהיה בלב האדם מן המושכלת הראשונות מצד הטבע והוא כמו רחמניות האם על בניה, שאותה הרחמנות נולדה עמה מבטן אמה ואינו נקנת על ידי למוד. והראיה הזאת אעפ"י שאינה נחתכת, קרובה היא, אם חסתכל כי הפראים ההם אשר עדין יש מהם בארץ ההיא לא היה להם לא חכמה לא תבונה עכ"פ כבר היה הדבר קבוע בלבם וניכרת אצלם ידיעת בורא עולם ושיש אחד שהוציא מאין העולם והגלגלים והמאורות, וגם היה אצלם מנהג הקרבנות לנחשב באלוה, א"כ נכון הדבר כי מציאותו ומהותו ית' אמתי וכמו שאמרנו. ואחר שנתבאר לנו השרש הראשון, מהות השי"ת ושהוא מחוייב המציאות, נתבאר עכשו העקר השני יחודו ית', ושהוא אחד ואין יחיד כיתודו. דע כי האחרות יאמר לענינים רבים, רצוני כי מלת אחד הסבול באורים מובדלים הרבה ביניהם, וכבר נאמר על קבוץ גדול מאנשי המלחמה תאמר עליו שהוא צבא אחד אעפ"י שהוא מחובר מאסיפת אנשים הרבה וגם סוסים ושאר בהמות לצורך אנשי החיל, כאשר כתב רבי בחיי ז"ל בס' חובת הלבבות שער היחוד, ובשביל זה אצל המדקדקים נקרא שם כללות מפני שכולל ענינים הרבה. גם תאמר אדם אחד והוא מחובר מכמה אברים גידים ועצמות, וכן אילן אחד מחובר משרשים ועפנים, וכן תאמר אחד על אצבע ויד והרומים לאלה והם כוללים דברים משונים דם עצמות בשר ועורקים. אבל אין הענין האחרות האמתי, ולא יאמר עליהם שהם אחדים אלא מפני שהם דבוקים זה לזה. והנני אודיעך שאם תקח חפץ אחד קטן איך שיהיה ותחתוך אותו לכמה חתיכות קטנות, ותקח חלק ממנו כחודו של מחט עדין תוכל לחלקו ולהפרידו לחלקים עד אין מספר ולא תוכל לעולם להביאו אל צורתו הראשונה שחוכל לומר עליו שהוא אחד רצוני האחרות האמתי שהיא חלק אחד בלי חבור כלל, וגם חלק אחד מן הדקים שבחול היותר דקה מן הדקה שנוכל להמצא עדין תוכל להפרידו ולחלקו לכמה וכמה פירורים אחרים כאשר כתב רבינו בחיי ז"ל ואוקל"דו בספר החשבונית. ואני אקדים לך הקדמה כי האחד האמתי הוא שם העצם לא יתפרד, וזה ענין שמע ישראל ה' אלהינו

ה' אחד, כי הוא ומציאותו והוייתו אחד בלבד, ואין יחודו כשאר האחדים שהם מחוברים, וכבר אמרנו שאי אפשר להביא חפץ אל דבקות העצמי עד שישב לצורתו הראשונה נפרדת ובלתי חבור כלל, א"כ לא תמצא בזה העולם השפל החמריי דבר שתוכל לומר עליו שהוא אחד כפי האהדות זה האמתי בלי חבור, כי כל הגופים הנבראים בזה העולם מחוברים מגולם וכל המחובר מגולם יש לו צורה וכל מה שיש לו צורה הוא עשוי מארבעה יסודות, ואין שייך היחוד לדבר מחובר ומורכב מחומר. וכל המחובר נברא וכל נברא הוא גופני, אבל השי' בהיות בלתי נברא שייך לו האהדות בלבד ואין יחודו כשאר האחדים ולא יש דבר אחר שתוכל לומר עליו המין הזה של אהדות, כי כל גוף נכנס תחת סוגו כאשר ידעת, אבל הוא ית' שמו בהיותו בלתי נברא אין לו סוג והוא נבדל מכל ההווים והנמצאים שהוא ב"ה בראם, ויחודו הוא היחוד האמתי שאין יחוד כמותו לא למעלה ולא למטה לא בעליונים ולא בתחתונים. ובעיקר הזה מודים גם כן האומות ולשונות העמים והגוים המפוזרים על פני הארץ ככל חלקי הישוב ולא חשב אחד מימיו בעולם שיהיו אלהות הרבה, ואל יפחה אותך מה שאומרים כי הקדמונים היו מאמינים לאלהות הרבה, וזה הוא כדי להפאר ולהתגדל בדתם ולשכחה לומר עליה שהיא עקרה העבודה זרה מן העולם, וכבר אנחנו עתידים להתוכה על זה בספר אחר, אבל די לנו עכשו כי הקדמונים לא חשבו מעולם שהיה השמים מקום אלהות הרבה, ומי יעז פניו ויריס ראשו לומר שארסטו' היוני שכמעט נוכל לומר עליו שלא קם ולא יקום חכם גדול כמותו, ופתא"ג גורם רבו ואבוקר"ט, ונאלינוס' ושאר חכמים גדולים הזכיר הרב ז'ל ומדבריהם ומחיבוריהם לקח רוב דבריו מה שכתב בספר מורה נבוכים ובס' הרפואות וגם בהלכות יסודי התורה, היאך נוכל לומר שהיו מאמינים ברבוי האלהים חס ושלום, אבל דע כי האומות האלה היו מאמינים ביחוד השם שהוא ית' לבדו ברא את העולם, ואלו הנבראים הרוחניים העומדים לשמש לו במרום שאנחנו קוראים אותם מלאכים, הם היו קוראים להם אלהים, והדבר הזה אינה חוץ מהטבע כי גם בספרו הקדש מצינו הכנוי הזה למשרתי עליון, אלהים ראיתי עולים מן הארץ, מות נמות כי אלהים ראינו, וזאת היחה כונתם, ובשנבל הסכה הזאת היו אומרים אלוה פלוני ממונה על הצמחים אחד על הים, אחד על המלחמה, וכן על זה הדרך, וכל זה יש ג"כ באמונתנו שהוא ית' הפקיד פקידים לכל דבר ודבר כגון מיכאל שר האומה הישראלית השר שלום, וכן על כל דבר ודבר, ובתלמוד אמרו שלא יש דבר בעולם השפל הזה שלא יש לו שר למעלה כמו שכתוב באיוב אם יש עליו מלאך מלוץ אחד מני אלף וכו', ואם לא היה הדבר כן היאך אמר ישעיהו ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי, והלא האומות כלם בומן ישעיהו היו מאמינים ברבוי האלהים, והיאך גזר הוא שכלם היו מקטיריהם וזוכיהם לשמו, אבל הענין כמו שבארנו, ולא נסתפק אדם מעולם מאנשי

השכל, כי כלם מכונים לעבודתו ית', כל האומות והגוים והלשונות כלם כאחד מאמינים ביהוד האל וכאשר אמרנו. והרב כתב בס' המדע כי התחלת עובד אלילים בעולם היה בימי אנוש, ואם קבלה נקבל גם זה, אבל לפי הנראה משיקול הדעת אין הדבר כן כי בימי אנוש היה עדין חי אדם בעולם מעשה ידי האל, והיאך היה מניח לכן בנו לעבוד ע"ז? והוסיף עוד הרב כי עקר טעותם היה שהיו אומרים הואיל והאל ברא ככבים וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמושים המשמושים לפניו ראויים הם לשבחם ולפארום ולחלוק להם כבוד וזהו רצון האל ית' לגדל ולכבד מי שגדלו וכברו כמו שהמלך רוצה, לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות היכלות לככבים ולהקריב להם קרבנות ולשבתם ולפארום ברברים ולהשתחוות להם כדי להשיג רצון הבורא כדעתם הרעה, וזה היה עיקר ע"ז, כל אלו דברי הרב, ולא נתכוננו אצלי, כי מה שאמר כי האומות הקדמונים היו עובדים ככבים ומשמושי המרום כאמצעיים בינם ובין השם, אינו אמת כלל, אבל היו לפנייהם הככבים והמזלות ושאר הנבראים הנעבדים מהם כאלהים ממש. ויש לנו ספרים קדמונים שנכתבו בימי קדם כלשון יוני שלא היו נודעים להרב ז"ל והם מענין דתם, ולא מצינו בהם דבר ממה שכתב הוא, אף כי לפי דבריו לא היה זו ע"ז כלל כיון שהיו יודעים מהותו ולא היו משמושים להם אלא בשביל שהם משרתיו א"כ הכבוד כלו היה לו ולשמו יתברך ומה ע"ז היה כאן, ובמה היו משתבשים וטועים האומות, אם היו מתחננים אל משרתיו כדי שייבקשו מחילה וסליחה עליהם והלא גם אנחנו כ"י ככה אנו מאמינים שמיכאל שר האומה ישראלית מביא תפילתנו לפניו, ואם משה שהיה בן אדם כמונו בקש רחמים עלינו בענין העגל ושמע האל דבריו ותפילתו, אינו רחוק שהמלאכים ג"כ יעשו כזה, ומה שבוש יש כאן, ועוד כי המושל שהמשיח הרב אינו דומה להנמשל כלל, כי לא ירצה המלך שייכבדו את משרתיו מעין כבודו, כי אדרבא אם ככה יעשו בווי גדול יגלגל למלך וחרפה יחשב לו ובזיון והוא מרד במלכות: ואם אחד יקח העטרה וישימה בראש משרתו הגדול ואפילו יהיה משגרה למלך, ודאי האיש הזה המלבישה יהיה מורד במלכות וחייב מיתה. והנה הקדמונים היו מכירים בהפלגה הזאת בין המלך בשר ודם ומשרתיו הגדולים, כי פרעה מלך מצרים אחר שהגדיל את יוסף מכל משרתיו אמר לו רק הכסא אגדל ממך בהיות הוא סימן המלכות ונאות למלך בלבד, ואם היתה ידועה הדבר אצלם כי אינו כדאי שייכבדו משרתיו המלך בשר ודם מעין הכבוד של המלך עצמו כש"כ שהיו יודעים כי צורך הוא שיהיה הפרש בין הבורא ונבראו, והנה הקרבנות אם היה ידוע אצלם שלא היו כדאים ונאים כי אם לו יתברך, למה היה מקריבים אותם למשרתיו להשוותם לו? אלא שאין הענין כאשר חשב הרב, אבל עיקר ע"ז בעולם אצל האומות לא היה ברצונם אלא בשביל שלא

היו יודעים האלוה האמתי, וחמצא כי כשהלך משה אצל פרעה במלאכות האל ואמר לו ה' שלחני אליכם, השיב לו פרעה לא ידעתי את ה' כלומר לא שמעתי מעולם שיש אלוה ששמו ה' וכן דעת אונקלוס הגר עליו השלום שחרגם לֹא אֲתַגְלִי לִי שְׁמֵא דֵה' וְכֵן פִּי רִשְׁבִּים בְּפִירוּשׁוֹ לְחֹרֶה, וְכך אמרו במדרש מלמד שהיו נכתבים אצלו כל שמות ע"ז חפש ולא מצא השם שאמר משה מיד אמר לא ידעתי את ה'. והנה אברהם עצמו עובד ע"ז היה כאשר נודע וככה גם הוא היה מחמוד עד יום מותו אם לא היה מתגלה לו השי"ת. סוף דבר כל מין ע"ז אצל עובדיה מכשול ושגגה היחה ולא ברצון, והנה המצרים היו עובדים הטלה וגם אומות אחרות היו משתחווים לשאר הנבראים, ומה יאמר הרב כי ודאי האומות האלה לא היו עובדים הבהמות כדי שיביאו דבריהם לפניו יתכרך, ויש גם כן בזמן הזה במדינת הודו וגם בארצות הצפון גוים רבים גדולים עובדי ע"ז לשמש ולירח, ואין כונתם לשרתם בשביל שהם אמצעיים אבל הם עצמם, המזלות והכוכבים, נחשבים לאלהים ממש, והרב מביא סעד לדבריו מפסוק (ירמיה י') מי לא יראך מלך הגוים, וזה פלא, כי אדרכא הפך נראה מפשט הכתוב, והוא כי עקר ע"ז לא היה אצלם בשביל רצונם לעשות שלא כהוגן, אבל הסבה היה מפני פתיוחם וסכלותם ודעתם הקצרה להשיג האלוה האמתי, וכן ענין מי לא יראך מלך הגוים, פרושו וביאורו כאשר אמרנו, והוא כי כונת כל האנשים המפורים בכל חלקי הישוב לעבוד את האל הגדול והנורא הבורא את העולם, אלא שאין ביד כל אחד ואחד להשיג באמת כפי מה שהוא דורש ומבקש, ובשביל הסבה הזאת נכשלו אומות רבות לעבוד ע"ז ונגררו אחריהם כמעט כלם וזה טעם מי לא יראך מלך הגוים, כלומר מי הוא המלך של כל אומה ולשון איך שיהיה שלא יהיה ירא ממך פי' שעיקר הכונה שכלבו לא יהיה מהיראה שיש לו ממך, והזכיר המלך מפני שמן הסתם החכמה החבונה והידיעה אצל גדול העם ואחריו נגזר המון בענין הידיעה, והלא ידוע לכל חכמי הגוים כי לך יאתה פי' כי לך לבד נאה הגדולה. והתשובה היא כי באחת יבערו ויכסלו כי כלם כאחד נכשלים מצד פתיוחם וסכלותם שאין להם כח וידיעה להשיג מהות האל ית' ובשביל זה עושים אלוהיהם של עץ ואבן כאשר יעלה על דעתם, וכבר אמרנו למעלה שלזה כיון ישעיהו באומרו וככל מקום מוקטר מוגש לשמי כי אחת הוא הכונה ויחידה היא המחשבה אצל האל ית'.

והעיקר הרביעי הוא שנצטוינו להאמין אמונה שלימה כי הבורא ית' אינו גוף וגויה, אבל הנמצא הזה האל יתעלה ארון כל הארץ הוא רוחני ממין וסוג מובדל משאר הרוחנים וכמו שהכרחנו למעלה. והשרש הזה מנאו גם הרב ז"ל בפרק ג' מהלכות תשובה, ובעל העקרים במאמר א' הביא השגת הראב"ד נגד דברי הרב וזה לשונו, אמר אברהם אעפ"י שעיקר האמונה כן הוא, המאמין היווח גוף מצד תפישתו לשונות הפסוקים והאגדות כפשטן אין ראוי

לקרותו מין, ולא מסתבר לי בזה דעת הראב"ד כי באמת לא תמצא מינות ואפיקורסות יותר גדול בעולם כאותו שאומר כי הקב"ה הוא גוף ובעל תמונה, שהרי הדבר ידוע כי מי שהוא גוף וגויה מורכב מד' יסודות, ומי שהוא מורכב ומחובר יש לו סוג, ומי שיש לו סוג יש לו שטח ואורך וקו, ומי שיש לו אורך ושטח וקו אינו נצחיי וצריך שישוב להוייתו שיחפרד ויהזור למה שהיה בראשיתו, כי לא תמצא דבר בעולם מכל הנבראים שהיה נצחי וקיים לעולם מצד הרכבתו, וכך הם דברי רבותינו ז"ל בכל מקום אין למעלה לא עמידה ולא ישיבה, לא עורף ולא עפוי וכמו שכתב הרב ז"ל, ומה שהליץ הראב"ד על המאמינים שהקב"ה גוף וגויה מפני שתופשין הפסוקים והאגדות כפשוטן כך הוא האמת, ומפני זה לאנשים האלו יצא הפסדן בשכרן והוא מפני שרוצים לחקור ולדרוש ענינים שאינם רשאים ולא ניתנו להם ועדין לא הגיעו אל המעלה ההוא, ומי פתי הוא שיחשוב בדעתו ויאמין שהאגדות והמדרשים על דרך הפשט נאמרו, וכן אם ישים אחר בדעתו כי באמת יש עוף שביצתו טבע ששים כרכים ודברים כאלה שהן אמורים על פי הרמז וירצה שיהיו המאמרים כפשוטן ודאי יתבלבל מדעתו ויצא לתרבות רעה כמו שאירע לאלישע אחר, או ימות מהטורח והיגיעה שלא יוכל לסבול ולא יגיע למה שהייתה תאוה וחשקה או יכלו ימיו מצד אחר כמו שאירע לבן עזאי, וכך אמרו במסכת חגיגה פרק ב' ארבעה נכנסו לפרדס, בן עזאי, בן זומא, אלישע אחר, ורבי עקיבא. בן עזאי הציץ ומת, בן זומא הציץ ונפגע, אלישע אחר קצץ בנטיעות, רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. ותו איחא החם, אמר בן זומא צופה הייתי בין מים העליונים ובין מים התחתונים ואין ביניהם אלא שלש אצבעות שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, אמר בן עזאי כשתגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים כי כן כתוב ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני, עוד שם אמרו עדין בן זומא מבחוץ מכדי ורוח אלהים מרחפת על פני המים ביום ראשון כתיב ע"כ. הרברים האלה סתומים כספר החתום, אך נראה כי היחה דעת בן זומא שהשמים נבראו ביום ראשון שהרי על כרחק המים ביום הראשון נבראו בהיות כי השמים מאש ומים נבראו, ומפני זה אמר שאין בין מים העליונים ובין מים התחתונים אלא ג' אצבעות כלומר כיון שהמים ביום ראשון נבראו והם מים התחתונים אף מים העליונים שהם ברקיע נבראו ביום ראשון. וענין ג' אצבעות הוא על מנין הרקיעים כדאיחא בפרק אין דורשין דאמר ר' יודא שני רקיעים הם שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים, ואפשר כי בן זומא היה הושב שהם ג' וקרא דייק הכי השמים ושמי השמים תלתא, אבל חכמי הגמרא לא הסכימו כמותו ואמרו עדין בן זומא מבחוץ כלומר חוץ מהמדרגה ועדין לא הגיע אליה, שהרי השמים ביום שני נבראו ואלו ורוח אלהים מרחפת על פני המים ביום ראשון כתיב, וכן האי דשלשה רקיעים לאו הכי, דבין לרב יודא ובין לריש לקיש ז' רקיעים הם וכדאיחא

התם ולא פליגי אלא דרב יהודא לא קחשיב אלא תרתי וילין שהוא הנראה לעינים שהוא מדור לשכינה, וריש לקיש קחשיב כולו ז' וכדאמרן אבל ג' כדקאמר בן זומא לא משכחת לה, והאי דבן עזאי פליגי אבן זומא דלדידיה זבול שהוא מדור השכינה לאו ממים נעשה אלא מאבנים טובות ומרגליות, וזהו כשחגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים, וזה הנראה כפי' אלה המאמרים. ויהיה איך שיהיה מפני שמחו בבחרותן לא הפסידו אמונתם כי עדין קטנים היו ולא אשמה נפשותם, ומפני זה אעפ"י שהם מחכמי המשנה לא נקראו בשם רבי כי עדין לא הגיעו אל סמיכת הרבנות, אבל אלישע אחר שלא מת בקטנותו והתמיד לעיין ולחקור בסודות האל שלא היה ראוי נתבלבלה עצתו ושבה חכמתו לאחור ויצא לתרבות רעה ונזרקה מינות בקרבנו וזהו קצין בנטיעות שהוא מעין הפרדס והמשכיל יבין, וכן לפי דעתנו כל מי שיאמין שהקב"ה גוף ובעל תמונה מצד הפיסתו הפסוקים והאגדות כפשטן הוא קוצץ בנטיעות כי מי שלא הגיע אל המעלה ההיא לא ילמוד ולא יעיין בהם כלל, ועל זה אמר שלמה ואל תחכם הרבה למה תשומם, ואם ירצה לקבוע עתים לתורה, כמה וכמה ענינים טובים והגונים יש חוץ מאלו מענין האסור והמוותר שאין בהם סכנה. וכבר צונו אותנו חכמים על הענין הזה מאד והזהירונו בו שאפילו ליחיד לא נלמוד אותו ענינים כאלה אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו, פי' שיש לו שכל מוכן ומחוקק להבין מה שמבארים ומלמדים אותו ואז מוסרים לו ראשי פרקים כמו שתמצא שם בפרק ב' דהגיגה וכמו שכתב הרב ז"ל. ודברי הראב"ד מן המתמיהין. והעיקר הרביעי לפי מנינינו הוא להאמין שהקב"ה נתגלה למשה במעמד הר סיני וכי נבואתו היא אמתית כפי מדה שכתוב בתורה ובנביאים ודברי רבותינו שקבלו מאבותיהם וכמו שאמר האחרון שבנביאים זכרו תורת משה עברי, וזה ענין גדול הוא כי המכחיש בנבואת משה כופר בכל התורה כלה כאשר ידעת. וכל הנקרא בשם ישראל צריך שיאמין כי הקב"ה נראה לו בסנה בלבת אש וכי הוא ית' נתגלה לו ושלחו אל פרעה להוציא את עמו ישראל ממצרים כמו שמצינו בתורה, ושכל האותות והניסים והמופתים והנפלאות אשר עשה בין מצרים ובין חוץ ממצרים אעפ"י שהם דברים מנגדים את הטבע והפכיים אל הנהוג התמיד כולם אמתיים הם כמו שכתוב בתורה, וכל המסתפק באחד מאלו ואומר כי משה רבינו אשף וחרטום ומכשף היה וכי מופתיו לא היו אמתיים או עשויים על דרך אחיות עינים הרי זה מין ויצא מכלל ישראל ועליו נאמר כי דבר ה' בזה, וכמו שאמרו בפרק חלק, ובכלל הצווי הזה הוא להאמין ג"כ כי כל שאר הנביאים שבאו אחריו מיהושע ועד מלאכי כלם היו תלמידיו שקבלו איש מפי איש וכלם אנשי אמת הם ודבריהם צודקים אעפ"י שלא היו כלם כמעלה אחת, והפרש גדול היה ביניהם, כי תמצא מהם שעקר נבואתם היחה להם ולהנאתם בלבד כדרך ושלמה שלא היה הריבור שלהם עם הש"ת אלא לצורך

עצמם, וזהו הנקרא רוח הקדש, ולפעמים תמצא כי הנביא מתנבא והקב"ה קוראו ואומר לו שילך באיזה מקום לפי צורך השעה אעפ"י שאילו היה ברור אחר לא היה ראוי לכך כיונה בן אמייתי ששלחו אל אנשי נינוה להוכיחם וכדי שישובו מדרכם הרעה, אבל הנביאים האלו אחר שעשו שליחותם לצורך אותה שעה אין הנבואה שורה עוד עליהם, ולא תמצא שיונה בן אמייתי חלה עליו עוד הנבואה ורוח ה' אחר ששבו אנשי נינוה מדרכם הרעה גם לא נקרא עוד מאת ה' לסבה אחרת ולא נתנבא עוד כל ימי חייו. גם תמצא מהם שמשפטים באורך כל מה שראו בנבואתם כחוקאל, ומהם שמקצרים דבריהם כישעיהו. והמעלה האחרונה יותר גדולה, וכך אמרו בגמרא יחזקאל למטה הדבר דומה לבן כפר שנכנס לכרך, ישעיה למטה הדבר דומה לבן כרך שנכנס לכפר, וביאור זה הוא כי בן הכפר שנכנס לכרך כשהחזר לכפר אל אנשי עירו מתחיל לספר להם באורך כל מה שראה מהבנינים הגדולים של שרי העיר וממלבושיהם היקרים, אח"כ מספר להם עושר משרתי המלך כל ענין וענין לפי תוכנו עד שאח"כ מגיע אל המלך עצמו. כך יחזקאל בהיות שלא היה רגיל למעלה הזאת, כשראה המרכבה האריך הרבה בסיפורו, כי התחיל במלאכים והחיות והאופנים כל מעלה ומעלה עד שהגיע אל השי"ת קול המולה כקול שדי וגו', אבל ישעיהו אעפ"י שראה המרכבה וכל מה שראה יחזקאל אעפ"י לא היה לו חידוש על זה וסיפר סוף המאורע בלבד וממילא נשמע השאר וזהו ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא ולא חשש לומר שראה המלאכים האופנים והחיות וזהו בן כרך שנכנס לכפר. והמעלה של ישעיהו יותר גדולה והיא המעלה עצמה של שמואל הרמתי כמו שאמרנו היותר הגונה חוץ ממושה רבינו, כי מעלתו גדולה מכולם, ועל זה העידה עליו התורה לא קם נביא בישראל עוד כמושה, ומה שכתוב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם בעמוד ענן ידבר אליהם לא קאי אלא אשמואל ואהרן, והנה אליבא דכולי עלמא מעלת משה אדונינו גדולה מכל כתות הנביאים כאשר אמרנו, רק נשאר לנו עדין הספק לדרוש ולחקור מה הוא ההפרש בינו לשאר הנביאים, והרב ז"ל כתב בס' המדע ה' יסודי התורה פרק ז', שכל הנביאים היה נבואתם על ידי מלאך חוץ ממושה רבינו עליו השלום. ואין הדבר כן, כי המדבר עם המלאך אינו נביא כלל, כי מנוח וגדעון אינם מיוחסים בכלל הנביאים ואפילו דניאל שאמר עתידות ושעל ידו נגלו סודות גדולים ונפלאים לא נמנה בכלל הנביאים, וכמו שאמרו בהדיא במסכת סוטה אינהו נביאי ואידו לא נביא מפני שהיתה נבואתו עם גבריאל, והוסיף עוד הרב שם שכל הנביאים היה נבואתם בחלום. גם בספר מורה הנבוכים מצאחי דברים שלא ניתנו ליכתב. אמר כי דבור אברהם עם המלאכים היה בחלום וכמראה הנבואה, א"כ לפי דבריו גם ענין הסעודה היתה בחזיון לילה, וגם הפיכת סדום, והמילה, הכל היה במראה הנבואה ואינו כפי האמת הם

ושלום. והדברים האלה אסור לשומעם כש"כ להאמין בהם, אבל הדבר בהפך ממה שחשב הרב, כי כל הנביאים היחה נבואתם מפי האל ית' ולא מן השכלים הנברלים וכל ספרי הנביאים מלאים מזה, והרב ז"ל מביא ראיה לדבריו ממה שכתוב: ודבר ה' עם משה פנים בפנים, ואין הענין כאשר חשב כי לא נכתב מן הכתוב הזה ששאר הנביאים היחה נבואתם על ידי אמצעי, אבל ודבר ה' עם משה בפנים פירושו ובאורו כי בהיות שאר הנביאים נבואתם במקרה כפי מה שהיו נדרשים מאת ה' והיה המאורע איזה פעם בלבד כפי צורך הזמן והשעה, מפני זה היו מודעוים ומתחדים בשעת הנבואה, כי כל דבר שיארע לאדם לזמן ארוך כשיגיע המקרה נראה לו כאלו הוא חדש, אבל משה רבינו לא היה כן, כי דבורו היה עם השי"ת כאשר ידבר איש אל רעהו פנים בפנים לא ברעד ולא כפחד ולא כאחד מההמון שמדבר עם אדם נכבד והמיוחס שבעם, אבל בסדר פנים יפות כאשר ידבר איש עם רעהו, כי בהיות מעלתו גדולה מכולם היה מקרב שכלו ונפשו יותר מהם אל השי"ת, וכך אמרו בגמרא כאן באספקלריא המאירה כאן באספקלריא שאינה מאירה, וזהו מצד הפרש המעלה שהיחה בנייהם וכמו שאמרנו ולא הזכירו שהיחה נבואתו על ידי מלאך. והנה הרב ז"ל בנה חומה גבוהה והיא כפרץ נופל, שהרי הוסיף עוד כי ההפלגה למשה רבינו, כי המופתים שלו היו לעיני המאמינים והחולקים כמו שכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמושה וסמיק ליה לכל האותות והמופתים אשר עשה לעיני כל ישראל, אבל שאר הנביאים לא עשו מופתיהם אלא לעיני החולקים בלבד. והנני מוסיף להתפלא עליו ז"ל הפלא ופלא היאך יצא מפה קדוש הדבר הזה, כי הנה הנס שעשה אליהו בהר הכרמל לפני המאמינים והחולקים היה, גם עמידת השמש ליהושע היחה ג"כ לעיני המאמינים, ומה יאמר הרב כי הכתוב מעיד עליו ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש, א"כ הדבר הנס שלו לא היה גרוע מאותם שעשה משה, כי לפי האמת אותותיו לא יצאו מן הטבע כאותו של יהושע בעמידת השמש שהוא דבר נפלא שעל ידו שינה מעשי בראשית, דכתיב ויום ולילה לא ישבותו, והשי"ת בעשות לו הנס ההוא יצא מן הכלל ושמע לקולו, וזהו לא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש. והנה הוא ז"ל הרגיש בזה ואמר בפרק לה' ח"ב מספר מ"ג כי היה אצלם כיום הגדול שבימי הקיץ, ירצה בזה כי לגודל הנקמה שנעשה להם בזמן קצר נדמה אצלם היום כיום גדול אשר בזמן הקיץ, כי התשועה והנצחון הזה לא יעשה כי אם בזמן ארוך והקב"ה עשה להם בהוספת ב' או ג' שעות בלבד כדי שלא יראו אותו המאמינים וזהו לפי טעמו כאשר אמרנו, כי ההפלגה אשר שם להבדל בין נסי משה רבינו עליו השלום לנסי שאר הנביאים, הפרסום הנפלא שנסי משה היו בפרהסיא, וזהו פירושו מה שכתוב לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל, שבוה רצה לומר בסוג מופתיו לא קם כמוהו. והרב

ז"ל הכריח דבריו ממה שאמר ביהושע לעיני ישראל ולא אמר כל ישראל לומר שקצתם לכד הרגישו בזה הנס וזה מפני קצור זמן עמידתו, ולזה הוצרך לקצר זמן עמידת השמש ואמר שלא היה אלא קצת שעות, והוא שנחארך אצלם היום הקצר שבימי החורף עד שהיה אצלם כיום הגדול שבימי הקיץ. וממה שעמד איזה שעות בלבד וזמן קצר לא הרגשו בו זולתי קצת מהם מה שלא היה כן אילו היה עומד יום חמים, זו היא כונת הרב בלי ספק לפי הנראה לי, והארכתי כל זה להציל ממה שיחסו לו הנרבוני ושאר מפרשי דבריו בס' המורה שאמרו כי כונת הרב, כי היה אצלם כיום הגדול שבימי הקיץ ר"ל שקרא הכתוב עמידה לשמש מה שאמרו ושערו הם בדמיונם אריכת היום עם היות שהיום לא נשחנה כלל וכמו שכתוב הרלב"ג כפי' ס' יהושע, שהוא דבר נמנע שתעמוד השמש מתנועתה התמידית. וחם ושלום כי הרב רבינו משה בן מיימון מאור גלוחינו יכחיש הכתוב בעצומו, אבל כונת דבריו כאשר אמרנו, כי בהיות שנסו משה בלבד לפי דעתו היו לעיני המאמינים ושל שאר הנביאים לא היו ככה, לזה אמר שהזמן היה קצר, א"כ שקצר זמן הנס לא יכחש מפני זה בהנס עצמו, ושאריו ליה מאריה להרלב"ג ז"ל איך יצא מפיו הדבר הזה, וכאשר השיב עליו הרב עראמה כשער י"ג בטוב טעם ודעת, והכריח היות דבר אפשר כפי כח האלהי לעשות נסים ונפלאות גדולים מזה וגם בככבי השמים, וכבר אמרנו מה שהיכנו להאריך בזה אעפ"י שאינו מעניננו. והנני חוזר עוד אל דברי הרב כי מה שגזר הוא ז"ל שנסי שאר הנביאים לא היו לעיני המאמינים אינו אמרת שכבר אמרנו למעלה כי הנס אשר נעשה ליהושע היה גדול מאותו של משה כמו שאמר בהדיא ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש, ואין ספק כי עמידת השמש הוא נס גדול מכל האותות והמופתים אשר עשה משה, כי בהם לא היה שינוי מעשה בראשית, ואפשר כי היה מפני זה שחכמי החלמוד אמרו שגם למשה נעשה אותו נס בעצמו אע"פ שלא נחבא בתורה בכיורו, וזהו בלי ספק כדי להשוותו ליהושע בסוג הנסים. גם מה שאמר הרב כי עמידת השמש ליהושע היה לזמן קצר ואיזה שעה אינו נכון כלל, ולא ידעתי למה זמאין לו ולפי הנראה הפך מסתברא כי הכתוב אומר וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו, הלא היא כתובה על ספר הישר כי לא זו השמש מחצי השמים שהוא חצי יום ולא התמיד סיבובו עד שגמר יהושע וחילו להחנקם מאויביהם להחם ולכלה אותם וזה לא יארע בג' או ד' שעות כמו שאמר הרב, וכך אמרו בגמרא ע"ז פ' אין מעמידין ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אף לבא כיום חמים א"ר יהושע בן לוי כ"ד שעות, אול שית וקם שית כולא מילחא כיום חמים; ר' אלעזר אומר ל"ו אול שית וקם י"ב, אול שית וקם תרתי סרי עמידתו כיום חמים, ר' שמואל בר נחמני אומר מ"ה, אול שית וקם תריסר, אול שית וקם כ"ד שנאמר ולא אף לבוא כיום חמים מכלל דמעיקרא לאו כיום חמים הוה, איכא

דאמרי בחוספחא פליגי; ר' יהושע בן לוי אמר כ"ד, ואזל שית וקם חריסר, אזל
 שית וקם חריסר, עמידתו כיום תמים, ר' אליעזר אומר ל"ז אזל שית וקם
 חריסר, אזל שית וקם כ"ד ולא איץ לבא ביום תמים דמעיקרא לאו כיום
 תמים הוה, ר' שמואל בר נחמני אמר מ"ח, אזל שית וקם כ"ד מקיש
 עמידתו לביאה, מדה ביאתו כיום תמים אף עמידתו כיום תמים ע"כ
 האגדה, וכל דבריהם ז"ל הם נגד דברי הרב, כי אפילו לדברי ר' יהושע
 בן לוי שמקצר זמן הנס יוחר מכולם נתעכב השמש י"ב שעות מהרגל שיקוע
 שהם שעות העמידה? וצריך לומר לפי דבריהם שהשמש עמד ב' פעמים
 אחת כשהיה בחצי השמים וזהו אמרו ויעמוד השמים בחצי השמים, ופעם
 שניה בעת התקרבו לאופק שהמתין שם ולא ירד למטה להשתקע וזהו ולא
 איץ לבא כיום תמים, סוף דבר מכל דוכתא נראה כי הנס הוה היה בפרהסיא
 לעיני המאמינים והחולקים כניסים שעשה אדונינו משה שלא כדברי הרב.
 ואל יקשה בעיניך היאך עשה הקב"ה גם על ידי יהושע ומופת כל כך גדול
 שאפילו על ידי משה נאמן ביתו לא עשה, התשובה היא על דרך הפשט כי
 הנסים שעשה משה כלם היו לצורך השעה, אם הוציא המים מן הסלע לא
 היה אלא מפני העדר המים שהיו צמאים, ואם האכילם את המן מפני שהיו
 רעבים, וכן האוחזת שעשה כמצרים לא עשאה אלא כדי שישלחם פרעה,
 ואם היה מצטרף משה רבינו ע"ה לעמידת השמש באיזה מקרה וזהו מבקשו
 מאת ה' ודאי היה הש"ת שומע בקולו, אבל כיון שלא הוצרך לזה למדה
 הש"ת ישתנה שלא לצורך מעשה בראשית, והנה יהושע היחה השעה
 דחוקה לו שהרי כפי הנראה מסרה הכתובים הוא התחיל בבקר המלחמה
 והתחלת הנצחון כשחר היה אלא שבשעת הרדיפה היה משתקע השמש
 וירד לאופק, ומה היא ההנאה שהיה לו בנצחון הזה אם היו יכולים אויבי
 ישראל להתנצל ולברוח מלפניהם בעזר החשך של הלילה, ובשביל זה, רצונו
 מפני גדול הצורך, שאל מאת ה' שיעכב השמש ממרוציו עד שיחנקם מאויביו,
 והו הטעם שלי על דרך פשט ונכונה הוא; אבל כעלי הגמרא הביאו הענין
 בסגנון אחר וכמו שאמרנו למעלה, ומכת הקשיא הזאת אמרו שגם למשה
 עמדה לו החמה, והכי איתא בפרק אין מעמידין חנא כשם שעמדה לו
 חמה ליהושע כך עמדה לו למשה ולנקדימון בן גוריון, בשלמא יהושע קרא
 נקדימון בגוריון גמרא, אלא משה מנא לו, א"ר אלעזר אחיא אחל. ר'
 יוחנן אמר חת חת, ר' שמואל בר נחמני אומר מגופיה דקרא: אשר ישמעו
 את שמעך. מתיבי ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו לשמוע ה' בקול איש,
 אויבעת אימא שעות הוא ולא נפישין כולי האי, ואיבעית אימא אבני ברד
 לא הווי ע"כ המאמר. ופירושו כאשר אמרנו, כי הוקשה להם ז"ל היאך קבל
 יהושע גם כל כך גדול שאפילו מרע"ה רבן של כל הנביאים לא קיבלו ולזה
 אמרו שגם לו עמדה לו חמה ולנקדימון בן גוריון, והוא הנוכח בפרק חמשי

דגימין, והקשה בעל המאמר בשלמא יהושע קרא פי' בין המעשה בין הנס
מבואר בתורה, נקדימון בן גוריון גמרא, פי' מעשה נקדימון נלמוד אותו
מהקבלה, מפני שבימיו כבר נחתמו הכ"ד ומפני זה אף הנס שלו לא נשמע
אותו כי אם מפי הקבלה הלכך זה וזה שוין, ההוא כולו דאורייתא וההוא
כולו דרבנן, אבל משה מנ"ל פי' אילו כדבריו מדוע לא נתבאר בכתוב כמו
שנתבאר סיפור המלחמה, והשיב ר' אלעזר דאיתא ג"ש דאחל אחל, מה
ליהושע שנאמר לו אחל עמדה לו חמה כך למשה נאמר בו אחל מיותר
להשוותו לו, דהא אחל הנאמר גבי משה מיותר הוא שהרי נאמר לו במלחמות
סיחון ועוג ואיך יאמר לו השי"ת היום אחל תת פחדך והלא זו לא היתה
התחלה של גדולתו ונפולת פחדו על האומות, שכבר נאמר שמעו עמים ירגזון
חיל אחו יושבי כנען, וגם באזנם כבר הגיע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק
ואיך אמר א"כ היום אחל תת פחדך, אלא לגזרה שוה אתא וכדאמרן. ור'
יוחנן אמר איתא תת גבי משה נאמר היום אחל תת פחדך, וגבי יהושע
ביום תת, מה כאן יש עמידת השמש אף החם יש עמידת השמש, ולא
נחפיסה דעת ר' שמואל בר נחמני עם זה כי לפי דעת ר' יוחנן מה גזירה
שוה זו והלא לא יש כאן תיבה מיותרת, גם לא נחה דעתו במה שאמר ר'
אלעזר כי לפי הצורך הוא שבראשונה יפרש הדבר על מחכונתה כאשר תהיה
בבירור, ובשנית תרמוהו, כדי שנכון אותה ממה שכבר פירש באורך מתחלה,
זכאן הדבר בהפך שבראשונה גבי משה קצר ולא פי' כלום ובשנית, האריך גבי
יהושע ולכך אמר שעמידת השמש למשה נלמוד מהכתוב עצמו שאמר אשר
שמעו את שמעך ורגזו וחלו מפניך, אשר כפי האמת היאך שמעו כל הגוים
אשר תחת כל השמים בשביל שנצח סיחון ועוג, אלא ודאי שאין זה אלא
בעמידת השמש שעל ידי זה נתפרסם בכל העולם, ובעל הגמרא הוקשה לו
שאם באמת עמדה לו חמה למשה ולנקדימון בן גוריון היאך אמר הכתוב ולא
היה כיום ההוא לפניו ולאחריו, ולזה השיב כי למשה ולנקדימון בן גוריון אע"פ
שאירע להם הנס של עמידת השמש היה לזמן מועט ולא כל כך ארוך כמו
של יהושע, אם כן ההבדל הוא לא במהות הנס שהיה שוה לשלשתן
למשה וליהושע ולנקדימון בן גוריון ודייק קרא כי שאמר ולא היה כיום ההוא
לפניו ולאחריו ולא אמר כנס ההוא, לרמוז כי אע"פ שאירע נס כזה למשה לעבר,
ויהיה עתיד ג"כ להיעשות עם נקדימון בן גוריון עכ"פ לא היה כיום ההוא
עצמו שוה בשוה להתמיד הזמן הנס כאשר עשה ליהושע בן נון, וחדע שגם
יואל במכת הארבה שאירע בימיו אמר כמוהו לא היה מן העולם ר"ל כי רבוי
כזה של הזרעין ההוא לא עבר מעולם, ואיך יתכן זה, והלא משה אמר לפניו
לא היה ארבה כמוהו ואחריו לא היה כן, אלא שכבר השיבו בגמרא כי של
משה היה מין אחד בלבד וכמוהו מאותו המין שהוא ארבה לא היה כמוהו
לא לפניו ולא לאחריו, אבל של יואל היו מינים הרבה יחד ילק ארבה חסיל

וגם כמו שכתוב שם, והרבויו ההוא באמת לא היה בעולם, א"כ מין הארבה יותר גדולה של משה משל יואל, אבל רבוי המינים והכמות שלהם היה יותר גדול של יואל משל משה, וזהו וכמוהו לא נהיה מן העולם ר"ל ככמות ולא באיכות, ומה שכתוב בספר תהלים ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה, ושקמחתם כחנמל הוא על דרך מליצה לצורך השיר כמנהג המשוררים והפייטנים, ואף כאן בעמידת השמש אע"פי שכבר עמד גם למשה בהיות שיש הפרש ביניהם באורך זמן של העמידה מפני זה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו בסבת הרבוי ולא במקרה עצמו. ובפרקי דרבי אליעזר אמרו, מופת הששי מיום שנבראו השמים והארץ השמש והירח והכוכבים עולים להאיר על הארץ עד שבא יהושע ועשה מלחמתם של ישראל והגיע ערב שבת וראה בצרתן של ישראל שלא יחללו השבת עד שראה חכמי הגוים חופשים במזלות לבוא על ישראל מה עשה פשט את ידיו לאור השמש ולאור הירח והזכיר עליהם את השם ועמד כל אחד ואחד במקומו ששה ושלושים שעות עד מוצאי שבת שנאמר וידום השמש וירח עמד וראו כל מלכי ארץ לפי שלא היה כמוהו מיום שנברא העולם שנאמר ולא היה כיום ההוא וגו' כי ה' נלחם להם לישראל ע"כ, והנה ההיא דר' אליעזר הגדול ודאי חולק על מה שאמרו בפרק אין מעמידין כי לפי המאמר הזה לא אירע כלל המקרה הזה של עמידת השמש והירח מיום שנברא שמים וארץ אלא בימי יהושע בלבד, ומה יאמר הרב ז"ל כי לפי הסברא הזאת אשר היא באמת האמתית כפי הנראה מפשט הכתובים הנם של יהושע היה יותר גדול משל משה, והואך יגזור הוא שהנסים של משה היו מסוג אחר משל שאר הנביאים ויותר גדולים ומעולים מפני שהיו לעיני המאמינים ג"כ, והנה אליהו כשעשה הנם של לקיקת המינים ודאי לעיני המאמינים עשאו זשם היו ב"י והשיבו השי"ת ואו נאמר וישב את לבם אחורנית כי על ידי הנם השיב לבם אל האמת אצל הבורא ית' ממה שקודם היה אחורנית ר"ל למפרע מהאמת; וגם הנם שעשה דניאל כשניצל מפי האריות ושדרך משך ועבר נגו כשנשלוכו בכבשן האש לפני החולקים והמאמינים היה ולפני אחיו בני ישראל. גם הנם שעשה יחזקאל בהחיותו את המתים לעיני המאמינים היה ומה צורך להביא ראיה עוד אל הרב הזה, אבל התפלגה וההבדל בין משה רבינו ע"ה ושאר הנביאים אין אנו צריכים לבקשרה ע"י החבולות כמו שעשה הרב ז"ל, כיון שהיא מתבארת מן הכתוב עצמו בבירור ככמה מקומות ובפרט במחלוקתו עם אחותו שנאמר שם לא כן נביאכם פי' מין נבואתכם אינה כנבואת משה כי שלכם היא על דרך מקרה אבל שלו אינו כן כי בכל ביתי נאמן הוא, ועוד מהפסוק עצמו שאומר ולא קם נביא עוד בישראל כמושה אשר ידעו ה' פנים אל פנים לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל, וזהו כי משה היה מדבר עמו פנים בפנים מה שאין כן שאר הנביאים, וכך אמרו בגמרא כאן באספקלריא המאירה כאן

באספקלריא שאינה מאירה, כי נבואה אדונינו משה היתה בלא משלים וחדות, וכן ההפלגה בענין האותות והמופתים בינו, וכן שאר הנביאים הוא מצד הרבוי, כי הנביאים אם עשו איזה אות או מופת היה פעם אחת או שנים כאלהיו ויהושע, אבל משה רבינו ע"ה עשה נסים רבים, וזהו ולא קם נביא עוד בישראל כמושה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וסמוך ליה לכל האותות והמופתים כאלו אמר שלא קם כמותו לכל האותות ר"ל לרבו האותות. ואפשר עוד לפרש הכתוב בסגנון אחר ולומר כי שליוחות משה ומלאכותו לפני קהל ועדה היה וישראל שמעו באזניהם קול אלהים מדבר מתוך האש כיום מתן תורה וזה היה באמת סמן אמתת נבואתו, שקודם זה לא היו יכולים להאמין בו לגמרי, אבל כששמעו קול ה' באזניהם וראו חוד כבודו לא נשאר להם ספק, וזהו שאמר לו השי"ת, הגה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם, כלומר זאת תהיה הראיה הגמורה שלא יעוררו עוד אחריך ויאמינו כך לעולם, שאני בעצמי ובכבודי אדבר עם העם, כי אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך, וכמו שכתב המפרש הגדול רבינו שלמה ז"ל בפי' לתורה, וכן כתוב השומע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמערת אחת ויחי. וכתוב עוד וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויאמינו ב"ה ובמשה עבדו, כי האמונה שלהם אצלו היתה על כרחם בלא ערעור ובלא ספק כלל מתוך ששמעו באזניהם ובעיניהם ראו את ה' הגדולה וכמו שאמרנו, וזהו לכל האותות וכו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל כלומר שנבואתו ואותותיו נתאמתו לעיני כל ישראל בשמעם קול אלהים, מה שאין כן שאר הנביאים שלא היה אלא על ידי נבואתם ומלאכותם בלי ראיה אחרת וזוהי נשחנה אדונינו משה מכל שאר הנביאים ומחוקקים מכל אומה ולשון והמשכיל יבין ודי כמה שאמרנו בשרש החמישי.

מאמר חמישי

כבר חרצנו אומר כי העקר החמישי הוא שחייבנו להאמין כי תורה משה ניתנה לנו מן השמים מפי עליון כללותיה ופרטותיה וכל מה שכתוב בה בין מהמצות בין מהסיפורים מפי הגבורה ניתנו, וכשביל הסכה הזאת כל האומר שמושה רבינו כתב בתורה מדעתו ואפילו מקצתה נקרא כופר, וכך אמרו בגמרא בפרק חלק אפילו אומר כל התורה מן השמים הוין מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה עצמו כתבו עליו נאמר כי דבר ה' בזה. והנה הרב ז"ל ובעל העקרים לא אמרו לנו כלום מהקראים, אשר כפי האמת הם מורע ישראל כמונו, מעשרת השבטים שמרדו ונשאזו יד במלכי יהודה ונתפרדו משבט יהודה ובנימין בימי ירבעם בן נבט כמו שתמצא בספר מלכים. ויש גם כן כתב אחרת מתלמידי אנטיגנוס איש סוכו צדוק וביתוס שהתחילו כמו שלש מאות שנה קודם החרבן. ויהיה הענין איך שיהיה, לפי האמרת

כולם בני ישראל מזרע אברהם יצחק ויעקב הם, אבל אעפ"י שהם מאמינים בתורה ושומרים אותה, חולקים עמנו בפירושה ואינם מאמינים לדברי חכמי המשנה והתלמוד, ואומרים שכל מה שאנו מוצאים בתלמוד ובמדרשים אינו אמת, ואחרי הדעה הזאת הם מפרשים בתורה פירושים שונים ומשונים מפירושי רבותינו, משובשים ובלתי דעת ואין צורך להשיב עליהם, כי אבי אבותיהם התחילו בשבוש לעבוד עכו"ם ולילך אחרי הבעלים כשקשרו קשר על רחבעם בן שלמה בשומעם דברי ירבעם בן נבט שעשה הבעלים בבית אל ואמר אלה אלהיך ישראל, ואינו מן החימה אם עכשיו בניהם היוצאים מחלציהם נגדרו והלכו אחרי אבותיהם למרוד גם הם במרד ולישא יד נגד רבותינו כי מעשי אבות יעשו בנים, ורוב הפירושים והביאורים מהמחברים שלהם בפסוקי התורה הם דברי צחוק לעג וקלס, כי אפילו אוילים לא יפלו בטעויותיהם, כגון מדי שפירש ענן פסוק בחריש ובקציר תשבות שבא לאסור תשמיש המטה בשבת, מה ענין זה כאן אם הכתוב ההוא בא לאסור הזריעה בשנת השמיטה כאשר נודע. והראב"ע ז"ל הביא בפירושו לתורה דברי המפרש הקראי ואמר: בחריש ובקציר תשבות, אמר ענין שהוא על משכב האשה, והלא תכסהו בושר, כי אם אמרנו במלת חריש החריש, הלא במלת קציר יחריש ע"כ, והגני מפרש דבריו שהרי אם יהיה פי' בחריש על הבעילה שהיא סבת ההריון א"כ יהיה פי' ובקציר על הלידה שהיה אסור בשבת לאשה להוציא הולד מן הרחם וזה אי אפשר כי ללדה לא יש שעה מוכנת ולא זמן קבוע אלא ביד הק"בה והוא אומרו כי אם במלת חרוש החריש, הלא במלת קציר יחריש, פי' אין לו להשיב במלת קציר. גם הקבלה שלהם בענין השבת משובשת היא, שאינם יוצאים מבתיהם והכתוב אומר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי שהוא על תחום שבת, ולפי האמת לא נאמר זה אלא במדבר ולענין המן כי תחומין דרבנן הם כמו שכתבו האחרונים, ואם באמת יהיה האדם חייב לישוב בבית במקומו ביום השבת מה יהיה התענוג שחייב להתענג בו, והלא צער גדול הוא לישוב בבית כמו שיושב בבית אסורים. ונחזור לענינינו ונאמר כי לפי דבריו של הרב ב"ג עקרו הקראים אינם בכלל ישראל וכן הוא דבריו ממה שאמרו בפרק חלק אפילו אומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מק"ו זה מגזירת שוה זו עליו נאמר כי דבר ה' בזה. ואפשר לומר כי גם בעל העקרים יכול לומר הענין הזה בעיקר השני שהוא תורה מן השמים. וצריך שחדע כי תורה משה מקצתה ספורים מהמקרים והמאורעים והתולדות שאירעו לאבותינו ומקצתה מצות וחקים ומשפטים שהאל ית' ציונו על ידו, אבל צריך שחדע גם בן כי כל המאורעים והסיפורים שתמצא בתורה אינם ספורים של תהו כשאר ספורי דברי הימים, אבל צורך גדול יש מהם לענין האמונה, וכך אמרו בבראשית רבה אפילו פסוק ותמנע היתה פלגש לאליפו נכתב בתורה להודיע גדולתו של אברהם כמה היו מתאוים לידבק בורעו, כי תמנע זו

היתה בת אלופים, שנאמר ואחות לוטן תמנע, ותמנע מאלופי שעיר היתה מן החורים שישבו בה לפנים, אמרה אני זוכה להינשא לך הלואי ואהיה פלגש, ובשביל זה אמרו שהתחילה התורה לספר בכריאת העולם קודם כל דבר ללמד אותנו ולהראות כי הוא ברא את הכל, ובכלל הגלגל הארצי מאפס המוחלט, וכי הוא לבדו מושל בו ונותנו פעם בפעם למי שהוא רוצה, א"כ צורך גדול יש בסיפור ההוא לומר כי ה' איש מלחמה, וכל מה שיארע בעולם הזה התחתון הוא ברצונו ית' ולא במקרה, והיה בשביל זה התחלת התורה בכריאת העולם ללמד את בני האדם כי הוא מושל בכל, כי הבונה בית, כלי או חפץ אחר של בעליה היא והרשות בידו לתת למי שירצה. לשון בראשית רבה, א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם ומה טעם פתח בכראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו האומות לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות ז' עממים הם אומרים להם הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו, והוא לשון רבינו שלמה בפי' התורה. והנה הוא ז"ל הבין המאמר כמו שפירשנו כי כונתם הוא ללמדינו שהוא ארון כל הארץ ואחר שנתנה לז' עממים נטלה מהם ונתנה לישראל, אבל הרמב"ן ז"ל הקשה עליו ואמר כי צורך גדול היה לכתוב בתורה הכריאה להורות על חדוש העולם, כי מי שאינו מאמין בו אין לו תורת משה כלל, ולפי דעתינו לא הבין לא דברי האגדה ולא דברי רבינו שלמה, ובהיות רצונו של הרב הנחמני להשיג על דברי רבינו שלמה מחור חמדי אחר דבריו בלי עיון ובהסח הדעת, אבל ענין המאמר הוא, כי אע"פ שיצורך היה לספר בתורה בריאת העולם עכ"פ בהיות עצם התורה חקים מצות ונימוסים היה לו למשה להתחיל מהעיקר ואח"כ לנמור עם הטפל שהם המקרים והמאורעים, והוא אמרם ז"ל לא היה צורך להתחיל כי עיקר שאילתם היא על ההתחלה כאשר אמרנו, ומפני זה לא שאל ר"י לא היה צורך לכתוב בתורה אלא מהחדש הזה לכם אבל אמר לא היה צורך להתחיל, כי עיקר קושיתו על התחלה, וזה שסיים גם כן ומה טעם פתח פי' התחיל בכראשית, והשיב כי בהיות שהקב"ה לא ברא את העולם אלא בשביל עמו ישראל זרע קודש מפני זה התחילה התורה בכריאת העולם להורות כי תוכן הכריאה היתה בשביל ישראל, וכדי שהם ישבו בארץ ההיא, ולא נתנה לאומות מתחלה אלא בתורת פקדון כדי שאח"כ יתוורו לישראל במועד ובזמן הנגזר ממנו ית' והוא אומרם מה טעם פתח בכראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים. והנה סיפר משה כי הקב"ה ברא את העולם והוציאו מאין ליש מן האפס הגמור והמוחלט וקודם זה הוא היה יחיד בעולמו ולא היה שום דבר מארבע יסודות אלו שכל הנבראים נהוו מהן ואמר כי מתחלה ברא את החומר הראשון שממנו נהוו אחר כך כל הנבראים, והוא בכראשית ברא אלהים את השמים ואת

הארץ והארץ היחה תהו ובהו ורצה כי בתחלת הבריאה ביום ראשון היחה תהו ובהו אילו אבנים מפולמות, ואם פי' מפולמות דקות כמו שנראה מפשט הלשון, ודאי כיון בעל המאמר למה שאמרנו, והנה התמיד לספר מה שאירע א"כ ואמר כי בהיות כל ה"ד יסודות בערכוביא בזמן התהו ובהו לא היתה נמצא כי אם חשך ואפלה על פני הארץ למעלה מן התהום ובשביל זה תקן הבורא ית' שיתהוו האור, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור, ובראות שהאור היה טוב הבדילו מן החשך וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה כמ"ש רבינו שלמה והכונה היא כי בזמן התהו ובהו היו האור והחשך משתמשים בערכוביא שלא היה להם זמן קבוע כי בהיות הדר' יסודות מעורבים ביניהם פעמים היה נוצח האש ומתגבר ואז היה האור ולפעמים היה מתגבר העפר ואז היה חשך ואפלה כי האש מטבעו להאיר והעפר מתולדתו להחשיך כאשר נודע, ובראות הש"ת כי העולם שהיה רוצה לעשות היה צריך לאור, הפרידם זה מזה שלא ישמשו עוד במקרה האש והעפר, אבל קבע להם תחומים לזה ביום ולזה בלילה, והו' פירש מאמר בראשית רבה וכוונת רבי' שלמה, והארכתי כל כך להסיר תלונת המקשים על דברי רבותינו שאמרו איך אפשר זה, והלא החשך אינו כי אם העדר האור, הבינו הם כי באומרים שהחשך והאור היו משתמשים בערכוביא רצו בערכוב ממש כי האור והחשך היו מעורבים בזמן אחד היה אור וחשך ועל זה הקשו כי אי אפשר שהדבר יהיה כן, שהרי החשך אינו גשם וגוף כמו האור שנתהוית מגוף השמש מה שאין כן החשך שאינו מתהווה אלא מחסרון האור. ועם מה שפירשנו נסתלקה תמיהתם. ויש מן הפילוסופים שהקשו כי הואך נתהווה האור ביום הראשון והלא עדין לא נבראו המאורות, ולאו קושיא הוא כי אין מוקדם ומאוחר בתורה. או נאמר כי האור ההוא היה ממין אחר ואינו מהשמש כלל, והנה בארצות הצפון יש מקומות שמתעלם מהם השמש ה' חדשים בשנה והשלג מאיר להם מכח הליבון שבו א"כ משכחת לה שיהיה מין אור שלא יצטרך לכח השמש וכמו זה כמו זה ואין מקום לטענתם. עוד הקשו הפילוסופים כי איך קרא מאור ללבנה והדבר ידוע שאין לה אור מעצמה והיא כמו גלגל הארץ שמקבל האור מחשמש, והראיה שאינה מאירה אלא כשהיא קבועה נגדו שחוכל לקבל ניצוצות השמש; אבל הקושיא הזאת אין לה שרש ולא ענף לפי מה שביארנו למעלה, כי התורה ניתנה לבני אדם ולא למלאכי השררה ובהיות שהיחיד תאיר זוורקת אוררה בגלגל הזה התחתון, מה לי אם האור הוא שלה או מקבלת מן השמש, סוף סוף היא מאירה לעולם א"כ למה לא תקרא מאור אצלינו על הפועל והמעשה שהיא עושה, וכך הוא מנהג התורה ליחס השם מפני הפועל, כי אלילי העמים נקראו אלהים, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכן הכוידים מלבם דברי כזבים כדי להטעות את שומעיהם נקראים נביאים, והזובחים לאיליל נקראו כהנים ואת מתן כהן הבעל (ע"כ י"א י"ט), וכל זה הוא לדעת המאמין בהם,

וככה תלבנה למה לא תקרא מאור כיון שתאיר לגלגל והתראה לעינים מאירה, אם האור מעצמה או מסכת דבר אחר. והנה ספרה התורה ענין המבול כי בראות ה' רעת האדם גזר גזירתו להשמיד מין האנושי וכל שאר הנבראים בין הבע"ח ובין הצמחים עצים ואלנות וזהו קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והננו משחיתם את הארץ, והחמיד לספר כי נח איש צדיק תמים היה בדורותיו ושהיה מתהלך בדרך טובה וישרה במעגלות השם, את האלהים התהלך נח, ומפני זה הצילו הקב"ה מימי המבול לו לאשתו ובניו ולנשי בניו כי הוא צדיק וישר וכל דרכיו משפט וכל אחד ואחד הוא דן אותו לפי מעשיו אם צדיק ואם רשע, וזה הנראה מפשטי הכתובים; אבל כבראשית רבה אמרו את האלהים התהלך נח ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו, נח היה צדיק סעד לתמכו. עוד שם אמרו איש צדיק תמים היה בדורותיו אבל אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, א"כ נראה מדבריהם כי לא ניצל הוא ומשפחתו אלא כדי שלא להשמיד את כל מין האנושי כי ברצות ה' להשאיר מהם שריד ופליט בחר בנח שהיה יותר טוב מכולם מכל בני דורו אעפ"י שלא היה שלם במעשיו, וכך אמרו שם ויבא נח ואשתו ובניו וכו' מפני מי המבול, אף נח מקטני אמנה היה, וזה כי לא היה מאמין שיבא המבול אפילו שכבר אמר לו ה' והיה יודעו מפי המקום כמו שנאמר קץ כל בשר בא לפני וג' עשה לך תבת עצי גפר, וכשראה שהמטר התחיל לירד אפילו הכי לא היה מאמין ולא נכנס לחבה עד שהמים הגיעו לפיו ומעצמו דחפוהו לחבה, דכתיב מפני מי המבול, אלו דברי רבותינו ודעתם, רק צריכים אנו לחקור מי הכריחם להשוב ככה כי נח לא היה ראוי שיקרא צדיק אילו היה בדורו של אברהם? אך האמת הוא כי השי"ת בעלות על דעתו וברצותו ליסר כל מין הבע"ח מפני חטאתם חשב וגמר להשמיד כולם ולכלותם לפי שעה מעל פני האדמה, אבל בהיות רצונו שלא לכלות העולם לגמרי מבחראו אלא לפי שעה, כי הארץ לא לחהו בראה לשבת יצרה, מפני זה בחר בנח היותר טוב שבכלם אעפ"י שלא היה שלם במעשיו והחיה לו ומשפחתו, כדי שישאר גזע והוטר להתישב העולם אחר המבול, ותקן לו הקב"ה שיעשה התבה וישיכנס בתוכה להושיע עצמו וכל בני משפחתו מהכליון הכללי כדי להושיב את העולם אחר המבול, והנה לפי הנראה מפשטי הכתובים כל העולם כולו, הגלגל השפל, נחרב במבול דכתיב ויכוסו כל ההרים הגבוהים וכתיב עוד חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכוסו ההרים. וממה שאמר ותנה החבה על הרי אררט נראה גם כן כי המים גברו על ההרים ההם בארצות המזרח כי הם לפי האמת מההרים הגבוהים אשר בכל חלקי הישוב, והעיד יוסיפון בן גוריון כי בימיו בזמן חרבן בית שני עדין היו נראים שברי החבה שהוא ראה אותם בעיניו, וגם דעת רבותינו בתלמוד ובראשית רבה כך היא, שכך אמרו והנה עלה זית טרף כפיה, מהיכן הביאה מהר המשחה הביאה שנאמר ארץ וג'

לא גושמה כיום ועם, ואיכא מאן דאמר מגן ערן הביאה; והוכרחו לזה שהרי כתיב וימח את כל היקום הרי כל דבר במשמע שכל הנבראים נימחו ונפסדו מרוגז המים, והיאך אמר הכתוב שהיונה הביאה עלה זית, ובשבל זה השיבו שארץ ישראל לא ירדו עליה מי המבול, ואפילו לפי האוקמתא הואת צריכים אנו לומר כי אעפ"י שבא"י לא ירדו עליה המים מ"מ נתפשטו וירדו ברה משאר ארצות כי בהיות שכל העולם מלא ממי המבול ואפילו ההרים הגבוהים גם ארץ ישראל היתה מכוסה מהמים המפורזים ככל חלקי הישוב, א"כ מתבאר לפי דבריהם ז"ל כי המים עברו וכסו כל העולם כלו. ולפי דעת האומר שהביא מגן ערן היאך ידע נח כי קלו המים מעל פני הארץ; אולי יאמר כי כראות נח שהביאה סימן בחוך פיה אמר וחשב ברעחו שהיזה חרוש ברבר ואז פתח את החלון וראה כי קלו המים מעל פני הארץ. אבל דע כי כל סיפורי המבול מאורעיו ומקוריו מעניני התבה דרך נס היה, וברצונו ית' להושיע ולהשאיר פליטה ממין האנושי ומשאר בע"ח. ומי שבקי בחכמת הים ובתשבורת יתברר לו כירור יפה כי אי אפשר בשום אופן שתשב ותעמוד התבה בדרך הטבע נגד הסערה של הפוך המים מסוף העולם עד סופו כאשר קרה בזמן ההוא, והנה כתוב ויבקעו כל מעינות תהום וארובות השמים נפתחו, כי נשבר ונתקלקל הגבל ויצאו ממנו המים התחוננים כדי להטביעו מכל צדדיו מלמעלה ומלמטה, ואם המים היורדים מלמטה היו חמים כמו שארז"ל מה היה מצנן הזפת; ועוד כי היאך היתה התבה יכולה לסבול כל מיני הבע"ח זכר ונקבה עם המזונות הצריכים להם; וכל הענין הוא כאשר אמרנו שכל זה היה בדרך נס, והשי"ת תקן לנח בנין התבה והכניסו בתוכה כדי להראות שהוא יתברך שמו אינו רוצה דבר חוץ מהטבע והעולם כמנהגו נוהג, שהרי כפי הנראה לעינים כל המקרה ההוא דרך טבע היה ולא על ידי נס. והפילוסופים אמרו, כי לפי הנראה מדרכי השכל וגם מפשטי הכתובים כשיובנו על בורין אין צורך להאמין שהעולם כולו נשטף מפני מי המבול, כי בהיות טבע המים לירד למטה מצד כבדותם, מפני זה אי אפשר שכל העולם כלו נתכסה בזמן אחד בהיות שהוא משופע ואינו שוח, ולפי זה אם הארצות השפלות נתכסו ממי המבול היו הגבוהות מגולות וא"כ השטיפה לא היתה כללית ככל חלקי הישוב, והנה הכתוב אמר ויכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים, והוא כינוי שכולל בו כל הכדור הארצי, ואמר עוד וימח את כל היקום שכל דבר שהיה בו חיות ולחות מכל מיני חיות, דשאים ואילנות, נפסדו וכולם היו לאין. ומצינו כי המים היו משיגים ועוברים חמש עשרה אמה למעלה מן ההרים, ואם ההרים ההם הם הרי המזרח באר"מיניא אצל נהר פרת ונהר הרקל כמו שכתב הראב"ע אין ספק שהאמת עם הפילוסופים! ואפשר לומר כי נשאר הרבה מקומות בעולם שלא ירדו עליהם ממי המבול, כי יש ארצות יותר גבוהות מהרי ארמיני"אה ארבעת אלפים אמה, ואם המים גברו חמש עשרה אמה

מלמעלה מהרי אררט א"כ אותן הארצות לא נתכסו בימי נח. ולפי האמת וגם לפי הנראה מפשטי הכתובים, ההרים היוחר גבוהים שהיו ניכרים באותן זמן היו הרי אררט, שהרי הם הראו ראשם קודם שאר מקומות כשהמים התחילו להתחסר כמו שכתוב ותנח החבה על הרי אררט, ולפי זה צריך לומר כי בהיות רצון האל ית' לשלוח המבול ליסר בני אדם ובע"ח מפני מעשיהם הרעים והנפסדים, לא שלח הרונגו אלא במקומות המיושבים, כי למה ימטיר וישטוף ארצות הנשמות והחריבות, והלא אין שם שום בריה להתיסר, ובהיות עדין בתחלת העולם לא היו מיושבות כי אם אותן הארצות מעט מועד כי לא נתפזרו האנשים אלא ברור הפלגה כמו שכתוב ויפץ ה' אותם על פני הארץ, ובשביל זה אמר כי המבול היה כללי וכי נתכסו כל ההרים הגבוהים פי' שהגיע בפרט ובכלל בכל הארצות המיושבות ושנתכסו כל ההרים הגבוהים שהיו ידועים ומיושבים בזמן ההוא. ואם הרי אררט במזרח הם הרי אר"מיניאה הדבר מוכרע שהוא כאשר אמרנו כי בהתכסותן ודאי לא נתכסו הרי הצפון והרי אפריקא במדינות הכושים, זה הנראה לנו בענין הזה והאמת יורה דרכו. אבל עיקר קושיהם אינה טענה כלל, שלא נמלא העולם מהמטר כמו שחשבו הם, אבל המים שהמטיר השי"ת מלמעלה מ' יום ומ' לילה היו להרטיב את הארץ ולזעזעה ממקומה ולהרום יסודותיה כדי שתתבקע ויצאו ממנה המים המחוכאים תחת התהום לכסות הארץ וזהו נבקעו כל מעינות תהום רבה, ואם ירדו המים מלמעלה מן התהום ודאי אפשר שנתכסה כולו בזמן אחד אעפ"י שהוא משופע, כי רבוי המים שבתהום די למלאות כל הארץ, ויגיד עליו רעו, הים שהוא גדול מהארץ כמו שלשה פעמים והוא כלו מכוסה מן המים אעפ"י שאינו שוה הקרקע שלו והוא משופע כשיפוע הארץ.

והנה נולד לנו ספק גדול בענין הכושים מהיכן נהווו ואימתי היתה תחלת ברייתן כשנהפך מראה בשרם מהלבן אל השחור, כי אין ספק שאנחנו בני האדם כולנו בני איש אחד נחנו ובין השחורים ובין הלבנים בני אדם וזהו הם כאשר נודע, ולפי דעת רבותינו נהפכו לשחרות בני כנען מקללת נח שאמר: ארור כנען עבד עברים יהיה לאחיו. ולפי הנראה לכאורה צריכים אנו לומר כי שחרות עור הכושים הוא מאיזה סבה שאינה ניכרת לנו בהיות בנינו ובינם הפרש והבדלים רבים חוץ ממראה הבשר כי עור בשרם עב מאד ושלנו דק, וכן במראה העינים והשיער וגם בצורת הגוף כולו הם מובדלים ומשונים ממנו. וצריך לומר לפי דעתם ז"ל כי כל ההבדלים והמומים האלו נתקצצו עליהם בשעת הקללה, וא"כ הדבר מהזמן ההוא והלאה היו למשפחה נפרשת ונבדלת מהלבנים. ושחרות עורם אינה מחמת החמימות של המדינות שהם יושבים שם, והדבר הזה מוכרח ממה שאנו רואים כי בני אדם הלבנים שהלכו למדינת הודו ונתישבו שם אחר ג' מאות שנה נשארן בניהם לבנים ולא נשחרו עם היותם תחת קו המשווה ונשארו בעינם ומראה בשרם לבנה כאבותיהם כאשר

נודע, וזה סמך למה שאמרו כי השחורים הם משפחה בפני עצמה, היא מפני קללת נח, כי אם היה מצד חמימות הארץ גם לנולדים מאנשי הצפון היה צריך שיתהפך מראה בשרם מהלבן אל השחור ולפחות לבני בניהם אחר כמה מאות שנה, וזה הנראה לכאורה. אבל אחר העיון וההסתכלות בחכמת הטבע נראה שאין הדבר כן, כי הברל הלבן מן השחור במין האנושי אינו מן הקצה אל הקצה שבמדינה אחת האנשים שלה יהיו לבנים ובמדינה הסמוכה לה יהיו שחורים, דע שאין הדבר כן, אבל גם הדבר הזה הוא כשאר עניני העולם שהם הולכים עולים ויורדים מבעלה אל מעלה שלמטה ממנה ותמצא כי בצפון העולם במדינות הקרות יהיו האנשים לבנים, ויותר שחלקר אל הקו השווה כהתקרב אל השמש יהיו האנשים מתקרבים יותר אל השחור במראה בשרם וזה מעלה במעלה מעט מעט עד שיגיע אל השחורות השלם בארצות הודו במדינות המזרח, א"כ מוכרח הדבר כי בני אדם וחוה כמונו היו אלא כי לפי האמת מצד קרבת מדינתם אל עין השמש העור שלהם נעשה שחור, ולא היה זה ההפוך מיד אחר הליכתם שם, אבל מעט מעט אחר כמה מאות שנה שנכנס החמימות בחוד דמם ובשרם. והנה לא ספרה החורה קין והבל שני בני אדם וחוה את מי נשאו לנשים כיון שהעולם היה שומם ולא היו שם כי אם הם לבדם, והחורניים אמרו כי בני אדם הראשון נולדו עם זוגיהן, גם חכמי הנוצרים ככה אמרו, וכן באמת דעת חכמי התלמוד שאמרו תאומים נולדו עם קין והבל, ואם קבלה נקבל, ולפי הנראה משקול הדעת אינו נראה כן, כי לפי דבריהם אנו כולנו בני ממזרים שנולדנו מזיווג נפסד נחעב ונאלה. ויותר טוב לומר שהקב"ה נתן להם נשים עשאים בכבודו ובעצמו מפני הצורך כמו שעשה לחוה, וזה דעתי בדבר הזה אעפ"י שאין לי ראייה והרועה לחלוק עלי יחלוק, ואם תסתכל לבוני המגדל בענין דור הפלגה ותשאל בדעתך מה היתה מונחם וחוכן מעשיהם שהקב"ה קצף עליהם והרס בנינם מה היה פשעם וחטאתם, והנה יוסיפון בן גוריון בספר דברי הימים אמר כי בני דור הפלגה בנו המגדל לעלות בשמים להלחם עם הקב"ה והמלאכים ואחר זה נגרר הפייטון בחזרת המוסף שפייט לכו ונעלה הרקיע להלחם בו. ואלה דברי רוח שהעתיקם יוסיפון מספרי היונים הקדמונים עמו"ס, שכך באמת יש בספריהם, כי בני האדם מורע הענקים עשו שלם זבנו מגדל ועלו ברקיע והיה שם מלחמה גדולה בינם ובין האלהים ואלו נצחו את הענקים וגרשו אותם מן השמים והם ממש דברי יוסיפון והפייטון, והלואי שלא נכתבו. והפשטנים אמרו כי בוני המגדל היה מונחם להתאסף ולישב כולם במקום אחד וזהו ונעשה לנו שם פן נפוז על פני כל הארץ, והוסיף עוד הראב"ע כי אברהם אבינו מבוני המגדל היה, ובאמת לפי הנראה מחשבון הדורות כן נראה, ואפשר כי עדין לא היה יודע אברהם השו"ת וקטן היה כי עיקר ידיעת הכורא אצלו וכשנחזק באמונת האל היה בן מ' שנה כמו שאמרו בגמרא ר' יוחנן ור' חננאל אמרו

חרוייהו בן מ' שנה הכיר אברהם את בוראו, לפי גרסת הרב ז"ל בס' המדע, או בן מ"ח שנה כפי נוסחת הספרים שלנו, ואנחנו לא נכריע בדבר הודה כלום כי מצפונים סודות ה'. ולפי פשטי הכתובים לא חטאו בני המגדל ולא עשו דבר שלא כהוגן וא"כ למדה נענשו, ואעפ"י שאין תשובה נצחת מכל מקום יותר טוב לקחת דברי בעלי הפשט, אשר אמרו כי הבורא ית' כשברא את האדם אמר לו פרו ורבו ומלאו את הארץ, והוא שבקש להרבות את מינו כדי שבניו ובני בניו הנולדים יתפורו וימלאו את הארץ, ובהיות כונת בני המגדל הפך מזה שהיו מבקשים לישב כולם נאספים במקום אחד ולעזוב הארץ חריבה ושממה כשביל זה נחיסרו ונתבלבלה לשונם שלא יבינו איש שפת רעהו ומשם נתפורו ככל חלקי הישוב. והנה כל מה שאמרנו עד הנה ממה שסיפרה התורה מן הבריאה של אדם הראשון ושאר הנבראים צורך גדול היה בו לענן האמונה להודיע לנו השתלשלות הדורות מקריהן ותולדותיהן עד שהאנשים הגיעו לכלל ישוב ושולד אברהם אבינו ראש המאמינים, כי בהיות הוא עליו השלום שרש וגוע אומותינו היאך היה אפשר לכתוב המאורעות של האומה הישראלית אם לא היינו יודעים מהיכן נחווה ויצא. וכן לא הירא אפשר להודיע סיפור קורות של אברהם אם זה שכתב התורה לא היה מתחיל מהבריאה, ומפני הסבה הזאת כל מה שתמצא בתורה מסיפור הקורות והמאורעים שאירעו לאבותינו ושנראים כסיפורים דעלמא אין הדבר כן, כי לא יש בתורה אפילו מלה אחת שהיא מיותרת וישרים דרכי ה'. ולא ספרה התורה היאך הגיע אברהם להכיר את בוראו כי אבותיו עב"ם היו כמו שכתוב תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעברו אלהים אחרים, ותרח אבנו מומר בפרהסיא כמו שאמרו במדרש, ואפשר שיהיה הדבר כמו שכתב הרב ז"ל בספר המדע כי בהיותו קטן התחיל לשוטט ולחשוב בדעתו ביום ובלילה וככה היה לבו משוטט וחושב עד שהגיע אל דרך האמת והבין קו הצדק בחבונתו הנכונה וידע שיש אלוה אחד מנהיג הגלגל והוא ברא את הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו, ואז התחיל לערוך דין ולהשיב תשובות על בני אור כשרים ולקרוא בשם ה' ואמר לבני עירו כי ה' הוא האלהים ושהיה ראוי שישברו את צלמותיהם ויעברו בורא עולם שהוא ארון כל הארץ שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם, וכיון שגבר עליהם בראיותיו בקש מלך הארץ להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן. ובספר מורה הנבוכים הוסיף עוד שמצא כתוב בספר עבודת האיכרים המצרית, כי אברהם אשר נולד בכחא היה חלק על דעת ההמון שהיו עובדים את השמש וכששמע הדבר מלך הארץ היא שמוהו בבית הסוהר ואמר כי על כל פנים נעשה נס לאברהם אבינו, אם נאמר שהמלך הוא שם אותו בבית האסורים שלא חשב להרגו כדי להתנצל ממנו והקב"ה הסירו מדעתו, או אם נאמר שגשג לכבשן האש וניצל כמו שאמרו בתלמוד וכמו שרמז הכתוב אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשרים. והנה תמצא בתורה ענינים

אשר האדם לא יכול בנקל להתכונן ולהשתכל בהן אלא אחר העיון ובקושי גדול כגון מה שעשו שמעון ולוי שהרגו בערמה כל אנשי שכם וכאשר ידעת ויהי ביום השלישי ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי וגו' והדבר הזה שלא כהוגן היה, להרוג כל אנשי העיר בערמה ובנכליהם אשר נכלו, והרב ז"ל השיב בספר שופטים כי בן נח שזנה חייב מיתה ומפני זה דנו אותם בני יעקב כפי דינם. אבל מה יאמר הרב כי אם שכם היה חייב מיתה מפני שזנה לא היה בידו להרגו, ועוד כי אחר ששלמו והתנו עמו מה שהתנו אז היתה אחותם כאשת איש לכל דבר ושכם היה בעלה לגמרי וא"כ מפני מה הרגו אותו. ועוד כי אם שכם עשה שלא כהוגן זונה עם אחותם למדו הרגו כל אנשי העיר, ומה טעם לדברי הרב כי אם שכם היה חייב מיתה לא מפני זה היו מחוייבי מיתה כל אנשי עירו. גם מה שכחב רבינו שלמה ששינו את התנאי מהנקבות אל הזכרים אינו נכון ואין לו טעם כלל להרוג בשביל זה כמה אנשים, ואעפ"י שאין לזה תשובה ניצחת, טוב לתת טעם לדבר ולסמוך לה כעין טעם, והוא שהם חשבו כי שכם בשכבו עם אחותם הסיר הכבוד לגמרי ממשפחתם ומפני זה כשהוכיח אותם יעקב על הדבר הורה השיבו הכוונה יעשרו את אחותינו כי המרירות שהיה בלבם הוא שמאחותם שהיתה בתולה וצנועה עשרה זונה, שכך הוא לפי דינם מי שזנתה בבית אבירה בהיותה בתולה תקרא זונה ומפני זה עשו נקמה ממנו והרגו אותו. ואפשר שמפני זה הביא רבינו שלמה ז"ל דברי אונקלוס שתרגום את אחותינו ית אחתנא כי רבים יתמהו מה חידוש חידש לנו הרב, אבל הענין הוא כי המתרגם מנהגו להמיר מלת את עם מלת עם לפי הענין וכאן לא שינה כלל והניח מלת את כמו שהיא, והטעם הוא כי אם היה מתרגם הכנפקת ברא תעבר עם אחתנא אז היה פירושו וכי היה לו לעשות לאחותינו מה שעושים עם הזונות, אבל כשתרגם ית אחתנא היה פירושו היה לו לעשות מאחותינו זונה א"כ הכבוד הלך מאתנו ונשארנו מתועבים. ועדין נשאר לנו הספק כי לא היה הרשות בידם להרוג בשבילו כל אנשי העיר, כי הם לא היו אשמים מפני חטאם, אבל צריך שתדע כי בממלכות הקטנות האלו בימים הקדמונים לא היו המלכים מושלים לגמרי כמו שהוא בזמן הזה, אבל כל מעשיהם היו נגמרים בוועד הוקנים של אנשי העיר ומפני זה לא רצה שכם לגמור התנאי ולכרות ברית עם בני יעקב בלתי שמוע קודם דברי שער עירו, ובהיות כי הם לא מיחו בידו ונתנו לו יד לפשוע שעשה זונה מדינה אחותם בשביל זה נחייבו גם הם כמו המלך שלהם כי לפי מה שהם נצטוו על איסור הזנות היה להם להוקנים ולהשופטים של אנשי עירו לחייב מיתה את שכם מפני שעשה זנות עם בת יעקב ואז היו הם פטורים לגמרי, אבל בהיות שהם שחקו ונתנו לו יד לפשוע נחייבו גם הם מיתה כמו מלכם; ואולי כי לזה כיון הרב ז"ל. אבל עדין נשאר לנו מקום עיון, כי אם באמת

שכם היה חייב מיחה לא היה בידי בני יעקב להרגו, כי לפי דיני ישראל השוכב עם הבתולה בבית אביה אינם חייבים כלום לא הוא ולא היא ואפילו שם זנות לא יש כלל אלא חייב האיש לקחת אותה לאישה, וא"כ מאחר ששכם וכל אנשי עירו שלמו להם ונימולו כבר יצאו מכלל בני נח ולא היו עוד מחוייבים מיחה, ועוד מי הרשה להם להרגם מפני שעברו על דינם, ואם בן ישראל יעשה עון ויעבור על מצוה ממצוות התורה וחקותיה בשביל זה יהיה ביד השופט גוי לחייבו ולהרגו? אולי יאמר הרב כי בהיות המאורע הזה היה קודם מתן תורה חשבו עצמם בני יעקב כבני נח ובשביל זה הרגו את אנשי שכם ואלו דברים בטלים כי לפי דיני בני נח גם דינה אחותם היחה חייבת מיחה כמו שמצינו בתמר שאמר יהודה הוציאנוהו וחרשף, ומה שאמר רבינו שלמה בשם אפרים מקשאה משום ר' מאיר כי חמר חייבוהו למיחה מפני שהיחה בת כהן דרך דרש הוא וגם מסדר הדורות רחוק הוא, כי עדין בימי יהודה תחיה בת שם ותהיה ראויה לילד בנים, אבל לפי הפשט בין האיש ובין האשה היו חייבים מיחה כפי דיני בני נח, ומה שאמרו בסנהדרין בפרק בן סורר ומורה אסתר שנבעלה לאחשורוש ולא נתחייבה, הוא דוקא לפני דיני ישראל ולא כפי דיני בני נח, ועוד כי שם בגמרא על מה שאמרו אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוודק נמנו וגמרו בעלית בית נתוא בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג יעבור ועל יהרג, חוץ מעכו"ם ג"ע וש"ד יהרג ואל יעבור, כי אחא רבין אמר ר' יוחנן אפילו שלא בשעת ההמרה לא אמרו, פי' שיעבור ואל יהרג, אלא בצנעא אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור, והקשו שם והא אסתר פרהסיא הוא, פי' ונבעלה לאחשורוש שהיה כותי ולא מסרה נפשה וחרצו אמר אבי אסתר קרקע עולם היחה, רבא אמר הנאת עצמן שאני, אלמא כותי הבא על בת ישראל לאו בכלל גילוי עריות הוי, כל זה הוא לפי דיני ישראל בלבד ולא כפי דיני בני נח וכמו שאמרנו, והנה לא מצינו כי בני יעקב חייבו את אחותם לשום קנס א"כ כבת ישראל חשבה בין למר ובין למר ואפילו לדעת רבא דאמר הנאת עצמן שאני שאם בת ישראל נאנסה מן הכותי תעבור ואל תהרג אם מתכונן להנאתו ולא בכלל גילוי עריות הוי וכדעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ואם כן שרנו אחותם בדיני ישראל למה חשבו עצמם כבני נח והרגו כל אנשי שכם, סוף דבר לא מצאתי לזה פי' נכון יותר ממה שאמרנו, ואולי שלא כהוגן עשו, וגם יעקב אביהם הוכיחם על זה סמוך למיחתו: ארור אפם כי עז וגו' בסודם אל תבא נפשי שלא היה לו חלק עמהם בהריגת אנשי שכם, ואם כהוגן עשאוהו ועל פי הדין מדוע יחרק מעצתם ומקהלם.

ועתה נחקור ונדרוש אם יש טעם למצות התורה והחקים שצונו אל או הם גזרות ותקנות לפי דעת המתקן אותם בלבד. ולפי דעתנו נאמר כי אי

אפשר שהאל הגדול בורא העולם יצוה בני ישראל חקים ותקנות שאין להם חוכן והנאה, אלא שהוא תקנם בלי תועלת לנו, כי אם לראות בלבד אם אנחנו שומעים בקולו ונהיו קיימים ועומדים בעבודתו ית'; אבל אם ככה הדבר ואם היו התורה והמצות מבלי הנאה ותועלת לגופינו ולנפשנו אלא לנסות אותנו בלבד, א"כ אחר מאה או מאתים שנה כשראה נצחיות לבנינו אצלו ית' ובעבודתו, היה לו לומר לנו על ידי נביא כבר ראיתי שאתם שמעתם בקולי ושאתם אוהבים אותי בכל לב ובכל נפש, א"כ בהיות שאני צויתי אתכם מצות וחקים רבים שאינם כפי התועלת אלא לנסיון, א"כ מהיום והלאה אתם פטורים מהמצות האלה ואינם מוכרחת עוד מהיום הוה! אבל אנחנו מצנינו בהפך כי הווי יתברך עומד בדיבורו ומצוה אותנו תמיד לשמור מצותיו חקותיו ותורותיו כמו שכתוב והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבביך ושננתם לבניך ודרכת בם, וכל הכתובים מורים על צווי התמדת המצות, וכן אחרון הנביאים אמר זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אתכם בהורב לאמר חקים ומשפטים, א"כ נראה כי לתועלת ניתנו ולא במקרה ולנסיון. וכשנסתכל במצות בכלל נמצא חלק מהן שאפילו לא נצטוו בתורה היינו מחייבין לשמרן כפי הניהוג המדיני, ואלו הן הנימוסים שבכר היו אבותינו שומרים אותם קודם מתן תורה וגם כן נהוגות אצל האומות, כגון איסור ההריגה והגניבה והזנות וכיצא לאלו, ומפני זה יפקידו האנשים בכל מקום פקידים ושופטים בכל עיר ועיר ליסר העוברים על מצות האלה ולגרשם מעל הקבוץ שלהם. ודע כי אפילו מהמצות האלהיות מקצת מהן כבר היו נהוגים אצל האומות, כגון החלה והקרבנות שהיו נקבעים ומתנהגים אצל המצרים ואומות אחרות כאשר נודע מהרב ז"ל ממה שכתוב בספר מ"נ כי בהיות היהודים מיושבים בארצות הגוים שכבר היה אצלם מנהג הקרבנות נשא פנים למנהג ותקנם גם משה רבינו לישראל אחר שיעזאו ממצרים, כי אי אפשר להאמין את האדם שאינו אמת מה שכבר נהוג ומורגל אצלו, ואם היה משה רבינו אומר להם לישראל שמנהג הקרבנות לא היה נכון, יהיה כאלו יבא אחר בזמן הוה ויאמר לנו שהתפילות אינן רצויות לפני ית' שלא תמצא אחר שיאמין בדבר אלו דברי הרב ולפי זה אין בקרבנות תועלת כלום, וזה תימה היאך תקן הקב"ה בקרבנות בלא הנאה אלא על דרך אחיות עינים? והמקובלים אמרו כי הקרבנות הם דרך משל ובהתקרב הבהמה לפני האל ית' במובח כאלו יודה שכך היה ראוי שיעשה לו מפני חטאתו אשר חטא, לולי רחמי הש"ת החס ומרחם על מעשיו ידיו שבראו ברמותו וצלמו ומפני זה יהיה תמורתו בבהמה, וגם כפי דבריהם אין תועלת כלל בגוף הקרבנות מאחר שהוא כעין תמורה ואין בו ממש. ובגמרא אמרו האומר על קן צפור הגיעו רחמין משחקין אותו, נראה לכאורה מדבריהם שאין למצות טעם; אבל אין דעתם לומר שמצות האל וחקותיו הם בלי טעם ונתקנו במקרה וזבלי דבר

חלילה, אבל הענין כי ודאי יש להן טעם אלא שאין ידוע לנו כי ישירים דרכי האל ואין דעתנו יכול להשיגם. והרב ז"ל הביא הענין במחלוקת, וגזר ואמר כי מה שאמרו האומר על קן צפור יגיעו רחמיה משחקין אותו הוא לדעת האומר אין טעם למצות, אבל יש שאומרים יש טעם למצות, ואין זה אמת כי לא מצינו לא בגמרא ולא במדרשים מי שיחשוב שמצות התורה בלי חוועלת נחתנו ובלא טעם, וכל החכמים והנבונים צריכים להאמין כי בטוב טעם ודעת נחקנו אלא שאנחנו שוכני בתי חומר לא הגענו אליה, ומה יאמר הרב בפרה אדומה ומה טעם יש בה שאפרה מטהר את הטמא ומטמא את הטהור ומטמא השורפה וכן מצות המילה והשחיטה וכיוצא באלה לא נתבאר לנו הטעם וכן איסור אכילת הבהמות והחיות והעופות והדגים הטמאים אין לנו טעם כלל; ומה שכחב הרב שאסרם הכתוב מפני שהם מזיקים את הגוף אינו אמת, כי יש דגים שהם מלובשים מסנפירים וקשקשת שהם יותר כבדים מכמה מינים שלא יש להם הסימן ההוא ואף על פי כן מותרים, ובשר השפן והארנבת ודאי יותר קלה והגונה מבשר אקו ורשון ותאו וזמר שהתירם הכתוב ומפני הכשר הסימנים אעפ"י שמזיקים את הגוף ובשרם קשה כעץ וגורם חלאים העים ומביא לידי שלשול שהוא חולי גדול שהוא ממיח את האדם. והנה בארצות הצפון במקומות הקרים רחוק מהקו השווה קרוב לחמשים מעלות מהעולם בשר החזיר יותר מעולה ובריאה לגוף ומהוקה לחיך מבשר העוים וכבשים ומפני זה יהיה מותר באכילת חלילה; והתורה תלתה היתר בבהמה בכל מה שמעלת גרה ושוסעת שסע. והנה האמונת במצרים ובשאר מדינות אפריקא אוכלים בשר הגמל, והנוצרים בארצות הצפון וכמדינות המזרח אוכלים בשר החזיר, ואין להם עקש ופחלחול, אוכלים ושותים מזבחייהם ואינם מתים מפני כובד הכשר ואין טעם הרב נכון כלל כי הרפואה לחוד והתורה לחוד, ומה יאמר באיסור לא חבשל גדי בחלב אמו כי אין כאן נזק כלל לעשות בתוך המאכל מעט חלב בש"כ לדעת חכמי התלמוד שהתירו לאכול הגבינה קודם ואח"כ הכשר ולא הבשר ואח"כ הגבינה ונחתנו הטעם מפני שהבשר מתדבק בתוך השיניים א"כ אין הקפידא בשביל נזק הגוף ולא בתערובתן בתוך בטן האוכלים, ונגמרא אמרו ונטמאתם בם אל תקרא וְנִטְמַתֶּם אלא וְנִטְמַתֶּם, אולי כיונו לומר כי האדם נברא בצלם אלהים וכתמנתו כדי שיהיה לו שכל להסתכל בפעולת ה' ובמעשיו הנפלאים, כי מה שניתן לאדם ונירשה לו לאכול ולשתות וכן שאר צרכיו הגוף הוא לשמור את גופו ולעמוד בכחו כפי טבעו בתלק החמריי שלו, כי בנין האדם ואיכותו מקצתו בהמית אבל מקצת ממנו הוא רוחני ואלהי, ומפני זה אף שהותר לו לאכול לצורך הגוף כשאר הכע"ח, מכל מקום כל מדה שסוגר את שכלו וסותם את ראשו נאסר לו מפני דבקותו עם השי"ת, שהרי ידוע ההשבעה ומליאת הגוף סותם וסוגר המושכלות השכליות שלו, ובהיות המינים האלו מהסוג הזה נאסרו להם לישראל בהיותם מחוייבים להשתכל

בפלאי אל ללמוד ולדרוש ולחקור בהם שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ונאמר והגית בו זמם ולילה ומי שיחמלא כריסו במאכלות המכבידים את הגוף ודאי לא יהיה לו פנאי ושכל מוכן להשתכל בעיון בנפלאות ה' כי המאבד הזמן אחר התאוות הגופניות אינו יכול להשיג גבורת האל והחכמות וזה דבר אמת בלי ספק, ותמצא כי מסתמא לומדי החכמות השכליות כגון הרפואה וההנדסה והתשבורת אוכלים מעט מוער ואינם אוכלים כי אם מטעמים קלים ובהפך עובדי האדמה ושאר אומניות הנעשים בגוף האדם אוכלים ושוחים וממלאים כריסן, וזה אומרים ז"ל התורה מתשת כחו של אדם ולא דוקא הוא כי גם למוד כל חכמה מתשת הכח, ומפני זה נאמר בנים אתם לה' לא תתגודדו וגו' כי הסכלות הזאת וכדומה גורמים איבוד הזמן ואינם מניחים את האדם להסתכל בדרכי האל זהו הנראה לנו כעין טעם לאיסור המאכלות נשען על דברי רז"ל והשם ידיננו לזכות.

והנה נשאר לנו עדין ספק גדול בתורת משה. והוא למה היהודים בהכנסם לא"י הרגו והשמירו כל יושבי הארץ והיאך אפשר שהקב"ה יאמר להם למשה ליהושע ולישראל להתם ולכלה כל האנשים ונשים וטף השוכנים בארצות האלה בהשקט ובכטחה על לא חמס בכפם, והלא מעשי ידיו היו ושמואל אמר לשאול לך והחרמת את עמלק ומה חטאו הקטנים משדי אמותם שעל כלם נגזרה ההשמדה? וכל הפילוסופים הרגישו בטענה הזאת, כי באמת גדולה היא שהרי כל האנשים שהרג יהושע מאת ה' נבראו ומידו הגדולה ומאווה טעם וסבה יתקן ויאמר לו שישמידם א"כ יהיה הענין הזה כאלו אומן בשר ודם יטרח טורח גדול ויעשה מלאכה גדולה וייגע בה כמה שנים ואח"כ יקח הגרון והקרדום ויהרוס אותה פתאום כי זה אי אפשר בשום פנים; ושמואל קצף על שאול על שהשאיר את אגג מלך עמלק ועל שחמל עליו וזה הפך המדה הטובה של הרחמנות: מה הוא רחום אף אתה היה רחום מה הוא חנון אף אתה היה חנון, וא"כ מנגדי תורתנו יאמרו אלו היו היהודים נוצחים אומות רבות וגדולות כמו שעשה אלכסנדרוס מוקדון וכמה מלכים אחרים כמותו יהיו הורגים כל יושבי הארץ, אנשים ונשים וטף, שהיה משתעבדים להם והיה העולם מתחרב על ידיהם ולא היו מפרסמים האמונה אצל האומות. וגם יהושע שרף והחריב כל הערים והכפרים שנפלו תחת ידו ושלכד במלחמה והרג לא"י מלכים וזה הפך נימוסי המלחמה שאינו הגון להרוג הנשים וכש"כ הטף והמלך בכלל אחר שנצחו. אבל דע כי לא היתה כונת יהושע ודעתו להחריב את העולם ולהרוג את בני האדם אשר בו כי הקב"ה מרחם על מעשה ידיו, אבל בהיות ששבעה אומות היו רשעים ונהפכו לדרך לא טובה חשב הקב"ה להשמידם מעל פני הארץ כמו שעשה לדור המבול ולסדום ועמורה, וזהו כי הקב"ה כשהוציא את עמו ממצרים ובני ישראל בצאתם היו נרדפים מהמצרים לא רצו השכעה עממים לקבלם בארצם ויצאו לנגדם לערוך

מלחמה עליהם וזהו שאמר הכתוב זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך וכו' אשר קרך בדרך, וכונת היהודים היחה לילך להתישב בארצותם בשלום בהשקט ובבטחה אלא שהם לא רצו והוכרחו מפני זה להלחם עמהם ולגרשם מארצותם. והנה רש"י ז"ל אמר בפירושו לתורה כי הכתוב וקראת אליה לשלום כמלחמת הרשות הכתוב מדבר, כענין שנאמר כן תעשה לכל הגוים הרחוקים ולפי זה כתב המורחי כי לעמים הרחוקים אנו חייבים להקדים להם השלום ואפילו אם מתמידים בעבודת אלוהיהם, אבל לשבעה עממים לא נקדים להם השלום אא"כ יקבלו עליהם הגירות שלא לעבוד ע"ז או נקבלם ואם לאו לא נקבלם, ועם ההקדמה הזאת דחה דברי הרמב"ן שהקשה על רבינו שלמה מדכתיב לא היה עיר אשר השלמה את בני ישראל בלתי החוי יושבי גרעון שנראה מזה שאילו השלימו היו מקבלים אותם. ולדברי הרב שפסק וקראת אליה לשלום כמלחמת הרשות דוקא נראה כי לז' עממים אפילו השלימו לא היה להם תקנה, ודעת הרב מורחי כי הכתוב הוזה דוקא בשלום הגרות שלא לעבוד ע"ז ובה לא הסכימו שאר האומות ולזה החריבם והרגם יהושע, ובהיות שהוקשה לו הדבר א"כ שהגבעונים השלימו כראוי עם בני ישראל ואפילו שלא לעבוד ע"ז א"כ למה הוצרכו לערמה, והשיב כי הגבעונים טעו כמה שחשבו כי לא היה תקנה לז' עממים ואפילו אם לא יעברו ע"ז מפני שראו שהרגו אנשי עי ויריחו ולא הבינו כי עשו להם ככה מפני שלא קבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז אבל הם חשבו שלא היו רצפים לקבל כלל מ"ז עממים ובשביל זה בא בערמה, ואמר כי תלונת הנשיאים היה בשביל המרמה שרמו אותם, ומזה שאמרו בירושלמי דשלוש פרוטגמאות שלח יהושע קודם שיעברו את הירדן כי אז הם היו משלימים אותם כלל, והראיה מהגבעונים שהוצרכו לערמה, ובמסכת סוטה אמרו למען אשר לא ילמדו אתכם הא למדת שאם חוזרים בתשובה מקבלים אותם. ופי' רש"י שם דההוא ביושבים חוץ לארץ ישראל קמיירי ואפילו הכי אסר רחמנא לקבלם שמא ילמדו אותם מעשה קלקולם וזהו ליושבי הגבולים אבל היושבים חוצה לה אם חוזרים בתשובה נקבלם, ומזה נראה שאפילו האומות הרחוקות לא נקבלם אלא אם ישתעברו שלא לעבוד ע"ז ומפני זה אמר דההוא דרשו לה ל"ז עממים ואמר שכך מצא בקצת נוסחאות דז' עממים אם הם בתוך גבול ארץ ישראל אפילו שהתנו שלא לעבוד עבודה זרה לא ינצלו שכן שהם אדוקים בטומאה חשינן שמא ילמדו אותם אב"ל אם הם חוץ לגבול יקבלו ולא חשינן להוויא, ומה שכתוב למען אשר לא ילמדו אתכם אפילו ל"ז עממים דוקא ביושבים חוץ לגבול אבל ביושבים בתוך גבול א"י עליהם נאמר לא תחיה כל נשמה אלו דברי הרב המורחי ואינן מעלין ולא מורדין בהיות שהם חולקים וסותרים זה את זה, שהרי בתחלה אמר כי שבעה עממים אם חזרו בתשובה וקבלו שלא לעבוד ע"ז

לדעת רש"י נקבל אותם ולא נהרגם והוא לא היתה עיר אשר השלימה ולא
 אמר רבינו שלמה שלא נשאל מהם שלום ושלא נקבלם אלא בענין המס
 ועבדות אם ירצו להשלים כלו ביטול ע"ז אבל לענין הגרות אם ישלימו לכטל
 ע"ז והאז נקבל אותם, ואח"כ בפ"י דברי רש"י בסוטה סתר דבריו הראשונים
 ואמר בהפך דו' עממים אם הם בארץ ישראל לא נקבלם כלל אבל אם הם
 חוץ מהגבול נקבלם וזה שלא כדבריו הראשונים, ועוד כי לפי מה שאמר כי
 ז' עממים לא יקבלו בתוך החומה הנה לא טעו הגבעונים בבואם בערמה
 שאלו זה לפי דבריו לא היו מקבלים אותם כי הם בתוך הגבול הוין, אבל
 דעת הרב כאשר מתבאר ממה שכתוב וקראת אלהי לשלום במלחמת הרשות
 לכד הכתוב מדבר שצריך להשלים להם השלום אם ירצו, אבל עם ז' עממים
 בין קודם העברת הירדן בין אח"כ אין מקדימין להם שלום כלל, ועליהם נאמר
 לא תחיה כל נשמה בכל הוכחא, ומפני זה הגבעונים הוצרכו לערמה, כי
 יודעים היו שז' עממים אינם ניצולים אפילו כביטול ע"ז ואמרו מארץ רחוקה
 באנו כלומר שלא היו מ"ו עממים והו' דעת הרב ז"ל שלא כדעת המזרחי,
 אלא בין בתוך הגבול ובין חוץ מהגבול ז' עממים אפילו ביטל ע"ז לא
 מהנזא וכתנא דספרי ומה שאמרו בספרי למען אשר לא ילמדו אתכם מלמד
 שאם עשו תשובה מקבלים אותם הוא דוקא כשיבאו מעצמם מבלי קדימת
 שלום להתגייר כמו שעשו הגבעונים, שאז מקבלים אותם ואנו חייבים להחיותם
 בקרבני, וקצף הנשיאים היתה בשביל הערמה כי לענין הדין כהוונן עשו לקבלם
 בהיות שבאו להתגייר מאליהם מבלי קדימת שלום זו היא כונת הרב אבל כל
 הפוסקים ובכללם הרמב"ם ז"ל כולם הסכימו כי פסוק כי תקרב אל עיר כולל
 לז' עממים גם כן ולכולם צריך להקדים להם השלום ואם שלום יענו הענין
 שזה לכלם, כי אם יודו על העבדות ויקבלו ז' מצות ב"נ אנו חייבים להחיותנין
 בקרבני. ואי קשיא לך א"כ מה הפרש יש בין ז' עממים לשאר אומות, אינהו
 אם לא יקבלו העבדות וז' מצות הזכרים יתרגו והנשים והטף והבהמה יבזו
 להם, אבל ז' עממים אם לא ישלימו ויקבלו עליהם המס וז' מצות ב"נ יהרגו
 כלם האנשים ונשים וטף והבהמה כי עליהם נאמר לא תחיה כל נשמה, וכן
 דעת החוספות בפרק השולח דעל כרחין פסוק לא תחיה כל נשמה אינו אלא
 אם לא ירצו להשלים כדמוכח משפטיה דקרא, והביאו ראיה ממה שאמרו
 שם לא ישבו בארץ פן יחטאו אותך לי, יכול בנכרי שקבל עליו שלא לעבד
 ע"ז ח"ל לא חסגור עבר אל ארזו דההיא כל נכרי בשמיעו ואפילו מ"ו עממים
 אם קבלו עליהם תשובה שלא לעבד ע"ז אנו מחוייבים להחיותם בקרבני.
 והנה הכתוב אומר לא היתה עיר אשר השלימה וכו' הא אם השלימו כולם
 היו מקבלים אותם. ואי קשיא הא קשיא א"כ למה הוצרכו הגבעונים לערמתם
 והלא אף אחר שעברו את הירדן היו מקבלים אותם על ידי המס והעבדות?
 דע כי קודם שעברו את הירדן ג' פרודגמאות שלח יהושע לז' עממים, א'

עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו וכו'. והוסיף עוד הלכה ג' כי דבר זה עיקר גדול הוא ועמוד התורה, אמר אלו היה האל גוזר על האדם להיות צדיק או רשע או אלו היה שם דבר שמושך את האדם בתולדתו למדע מן המדעות או למעשה מן המעשים וכו' היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הטיבו דרכיכם והוא מתחלה ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמושך אותו לדבר שאי אפשר לנו ממנו, ומה מקום היה לכל התורה כלה ואזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר טוב לצדיקים, השופט כל הארץ לא יעשה משפט, ואל תחמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורים בידו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו וחפצו והכתוב, אמר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ וכו' שמא תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע אי אפשר שלא יהיה, ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הרבר על בוריו. דע שתשובה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אבל אתה צריך לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר ביארנו בפרק ב' מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו שהם ודעתם שנים אבל הוא י"ת ודעתו אחר ואין דעתו של אדם יכול להשיג דבר זה על בוריו, וכמו שאין באדם כח כדי להשיג אמתח הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי כך אין כח באדם כדי להשיג ולמצוא דעתו של בורא וכו' וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הנבראים ומעשיהם, אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך וכו' ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם לפי מעשיו אם טוב ואם רע והוא העיקר שכל דברי הנבואה תלוין בו. כל אלו הם דברי הרב. ובאמת כי בטוב טעם ודעת כתיב עליו הראב"ד שלא נהג מנהג החכמים שאין האדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל כשאילת וקושיות. והניח הרבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק, ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם. והוא ז"ל אמר שמעשה בני האדם הם מסורים ביד המזלות אלא שהש"ת נתן לו השכל להיותו מחוייב בכח המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא ידע כח מעשיו ורגעיו אם יש בו כח כשכל להוציאן לזה מידו אם לא חו הידיעה אינה גזירה. ואין בזה ממש דסוף סוף אפילו יהיה מכח המזל ידעת הבורא ממה שיהיה האדם אם טוב ואם רע כיון שכבר היה יודעו מתחלה קודם שיארע על כרחין לא היה בכח וביכלות האיש ההוא לעשות בהפך ממה שכבר ידע הקב"ה ומפני זה סיים הראב"ד ואמר כל זה איננו שוה, והנה הרב ז"ל הוסיף עוד שם כי הש"ת אע"פ שידע בכלל כל המאורעות הם בדרך כלל ולא על דרך פרטי ואחר

מרצונו ועבודתו יתברך נחשם וחרכם ושם במקומם היהודים בארצותם במושבותם.

עוד הקשו מנגדי התורה למה ניתן רשות להיהודים ללות ברבית לנכרים? ואין זה שאילה כלל שהרי הרשה הכתוב להלות ברבית לאומות העולם כל זמן שלא יהיה יותר על המדה וכענין משא ומתן שמוחר למכור הסחורה אם יהיה הנאה עליה כדין וכהוגן, וכן הוא האמת, כי מה הפרש יש בין הכסף והסחורה, והכתוב שאמר לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך הוא ללמד שמן הדין צריך ללות לאחיך בלא רבית אם יש לאל ידיך ללות לנכרי ברבית, ולא יהיה לך מותר שלא להלותו ותפטור עצמך מן המשא בתואנה ותאמר שהטעם הוא שאין אתה רוצה ללותו הוא שלא לקח ממנו רבית כי אדרבא זה יהיה יותר עון מכופל וגדול מהמלוה ברבית כי עני זה אתה מזיק יותר, שהרי אם בא אחיך לקנות סחורה שיוכל להרויח עליה שלישי אם תלוה לו ותקח ממנו חצי שלישי שהוא שישית כבר אתה עובר על דברי תורה שאמרה ולאחיך לא תשיך שאסור לקח ממנו שום דבר ממה שיהיה הנאה בלי סכנת הפסד, ואם אין אתה מלוה לו ויש לאל ידיך והיות מלוה לנכרי כדי ליקח הרבית או אתה עובר יותר ויותר שהוא מאבד כל השלישי בשביל זה*); אבל אם הוא איש נכרי ואינו מאומתו למה ירויח אותו בדמיו והוא אינו מרויח, זהו ענין לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך. ואלו שנתנים ברבית גדול יותר מראי אעפ"י שעושים אותו עם הגויים הוא הפך דתנו ועתידין לתן את הדין. ומה שאמרו בספרי לנכרי תשיך זו מצות עשה ולאחיך לא תשיך זו מצות לא תעשה, הוא לומר שהלות חייב ללות לישראל בלא רבית ואם איננו מלוה לו עובר בלא תעשה אבל אם רוצה ללות לנכרי בלא רבית הרשות בידו זהו אמתח הענין וכן דעת כל הפוסקים. אבל הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול וגם בספר המצות הבין לשון הספרי כפשוטו וגזר שהמלוה לנכרי בלי נשך עובר על מ"ע, ואלה דברי רוח כי למה יעבור על מצות עשה מי שיעשה מדת חסידות ולפנים משורת הדין; וכבר השיבו עליו הראב"ד והרמ"בן והרשב"א שהפסק שלו בענין נשך וחרבית טעות מבואר ופשרה משובשת, והחימה הוא כי לנכרי תשיך מנאו למצור עשה ומנאה במנין חרי"ג חלילה וכבר הסירה הרמב"ן ז"ל בחשגותיו מהחשבון. ונשאר לנו עכשו להתוכח מענין הבחירה, אם האדם עושה מדעתו כל מה שלבו רוצה או אם נגזר ממנו י"ת על מעשיו ופעולותיו. והרב ז"ל אמר בספר המדע הלכות חשובה פרק ה': רשות לכל אדם נהונה אם רצה להטות

* זהו מה שאמרו ז"ל אם היה יודע משה כמה הנאה יש בדבר לא היה כותב זה, רצונו כי משה כפי מדת חסדו וטובו חשב שיהיו כלם כן וילוו לישראל בלי רבית ואם היה יודע שיעשבו ידיהם מלהלות לישראל בלי רבית ויבאו העניים לידו הפסד נזה לא היה כותב זה.

עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו וכו'. והוסיף עוד הלכה ג' כי דבר זה עיקר גדול הוא ועמוד התורה, אמר אלו היה האל גזור על האדם להיות צדיק או רשע או אלו היה שם דבר שמושך את האדם בתולדתו למדע מן המדעות או למעשה מן המעשים וכו' היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הטיבו דרכיכם והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמושך אותו לדבר שאי אפשר לו ממונו, ומה מקום היה לכל התורה כלה ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר טוב לצדיקים, השופט כל הארץ לא יעשה משפט, ואל חתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורים בידו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו וחפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ וכו' שמה תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע אי אפשר שלא יהיה, ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו. דע שתשובה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אבל אחה צריך לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר ביארנו בפרק ב' מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו שהם ודעתם שנים אבל הוא י"ת ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכול להשיג דבר זה על בוריו, וכמו שאין באדם כח כדי להשיג אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי כך אין כח באדם כדי להשיג ולמצוא דעתו של בורא וכו' וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הנבראים ומעשיהם, אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גזור עליו לעשות כך וכו' ומפני זה נאמר כנבואה שדנין את האדם לפי מעשיו אם טוב ואם רע וזהו העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו. כל אלו הם דברי הרב. ובאמת כי בטוב טעם ודעת כתיב עליו הראב"ד שלא נהג מנהג החכמים שאין האדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלת וקשיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בחמימות החמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק, ואולי שעה אחת יבא הרחורר בלבם. והוא ז"ל אמר שמעשה בני האדם הם מסורים ביד המזלות אלא שהש"ת נתן לו השכל להיותו מחויקו בכח המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא ידע כח מעשיו ורגעיו אם יש בו כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה. ואין בזה ממש דסוף סוף אפילו יהיה מכח המזל ידיעת הבורא ממה שיהיה האדם אם טוב ואם רע כיון שכבר היה יודעו מתחלה קודם שיארע על כרחין לא היה בכח ויכולות האיש ההוא לעשות בהפך ממה שכבר ידע הקב"ה ומפני זה סיים הראב"ד ואמר כל זה איננו שוה, והנה הרב ז"ל הוסיף עוד שם כי הש"ת אעפ"י שיודע בכלל כל המאורעות הם בדרך כלל ולא על דרך פרטי ואחר

שהכריח שפרעה לא גזר עליו שיעשה רע לישראל וכי חטאו גרם לו למנוע ממנו התשובה, הקשה והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי גזר על המצרים לעשות רע, וכתוב וקם העם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ הרי גזר על ישראל לעבוד ע"ז ולמה נפרע מהם, והשיב לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה הוא הזונה אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים שעבדו ע"ז אלו לא היה רוצה לעבוד לא היה עובד ולא הודיעו הכורא אלא מנהגו של עולם הא למה זה דומה לאומר העם הזה יהיה בהם צדיקים ורשעים לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו גזרה זו שיהיה רשע מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל, כענין שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ וכן המצרים כל אחד ואחד מאותן המצערים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו שלא גזר על איש ידוע. וכבר אמר שאין כח ביד האדם לידע היאך ידע הקב"ה דברים העתידים גם אלו דברי הרב, והראב"ד השיג עליו בהשגותיו שדבריו אלה הם דברי נערוח עיני שם. והנה דברי הרב שאמר כי אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הנבראים ומעשיהם וזה פלא גדול, מי הכריחו לדבר זה להודות שהקב"ה יודע כל מעשי האדם ופעולותיו קודם שיהיו, אבל אנחנו דעת אחרת יש לנו בכל זה, והוא כי באמת יש כח לשו"ת ממשלה לדעת ולהכיר כל מעשי האדם ופעולותיו קודם שיהיו אילו היה רוצה, אבל עכשו שהוא בעצמו וברצונו הסיר הממשלה הזאת מידו מיום שברא האדם והעולם, ורצה שכל אחד ואחד מכני האדם יעשה מה שלבו רוצה, אלא שנתן להם השכל והלב להשביל להבחין ולהתכונן בין הטוב והרע, א"כ הוא ית' אינו רואה ואינו יודע מה שיעשו האנשים בפרט אבל מסר כח ויכולת לגלגל הארצי שילך ויחנהג כפי הכח והשפע שקבל ממנו ית' בכלל ולא ידעתי מי הכריח להראב"ד לומר כי ידיעת הכורא הוא כידעת האצטגנינים שרואים ואינם רואים כי דבריו אלה דברי הבאי הם וחס ושלום שהקב"ה יראה הדברים שלא על ברויח ורחוקים מהאמת כהוברי שמים, ואלו היה רוצה לראותן כתקונן מי היה מוחה בידו; אבל הדבר כמו שאמרנו כי השי"ת הסיר כל יכולתו בענין הזה והניח האדם ברצונו לעשות כל מה שלבו חפץ, ומה שהקשה הרב היאך יעשה האדם כל מה שיחפץ וכי יעשה דבר נגד רצון קונו וחפצו, לאו קושיא היא, כי מאחר שהסיר הממשלה הזאת מידו וברצונו ולא רצה לידע מה יהיה אחרית האדם אם טובה היא אם רעה יהיה מה שיהיה אינו עושה דבר שלא ברצון קונו כי מה אכפת לו ית' בזה אם יעשה בעיניו יקבל שכר פעולתו ואם רע יקבל היסורים כפי מה שעשה. ואם חשאל ותאמר א"כ למה הקב"ה שולח נביאים ומוכיח לאמונת ומזהירם תמיד שיעשו הטוב והישר בעיניו, התשובה היא כי בהיותו אל רחום וחנון ומרחם על מעשה ידיו אעפ"י שנתן להם כח מסור בידם לעשות כל מה שירצו על כל פנים ירחם ויחמול תמיד על כריותיו וזהו שאמר הכתוב כי לא אחפון במות הרשע, ונאמר הנה נתתי לפניך את

דגים וכל דבר המתנועע, והמין האנושי, בעל נפש המדברת; ואיך אפשר שהקב"ה בעשותו האדם בצלמו ובדמותו שיעשה אותו יותר גרוע ונפחת מכל שאר בע"ח כי הבהמות וחיות אינן יודעין כלל מן העבר והעתיד ובהיותן נעדרים מהשכל ומכח הדבור אינם יודעים מה יהיה סופם ומהות המיתה כי סוף כל בעל חי והקץ שלו והתחפכות גופו והוייתו לאין ולאפס הוא דבר גדול שלא יוכל שאת אותה כש"כ האדם שהוא בעל חי מדבר משתכל ומתבונן בסודות האל ובנפלאותיו הגדולים א"כ כבר ידוע אצלו מתחלת ברייתו מה יהיה סופו שהוא המיתה הגוע והכליון מה שאין כן שאר בעלי חי כי לא תדע מה יולד יום, ואם הדבר כן האדם שנברא בצלם אלהים הוא יותר מתועב נבזה ונאלח מן הבהמות, כי אלו אוכלים ושותים עד הגיע יום מותם בלי לדעת מאומה ממה שיבא, וזה המות, לא כן האדם הכוזב בשכלו ויודע העתיד לבא עליו והוא המות יחמו שנותיו וכענן יכלה א"כ הוא גרוע מהבע"ח; אלא שאין הדבר כן כי הבע"ח כשימותן יכרתו ויחמו מן העולם ולא ישאר זכר מהם כי עמהם במותם תמות הנשמה שהיא כח ליחות דמם וכמו שאמרנו, מה שאין כן האדם, כי מלבד הנשמה הזאת שיש לו כשאר בע"ח יש לו צורה אחרת והיא הרמות הרוחני הנפש המשכלת שלא תמות לעולם נצחית וקיימת לעולמי עולמים, ובשביל זה יקבל האדם תחומין, כי אם הוא יודע ומבחין שיגוע וימות כשאר בע"ח יש לו כח המשכלת ג"כ להבחין שצורתו שהיא נפשו בהפרדה מן הגוף תשוב אל האלהים להיות נצחית לעולם אצל העליונים וכמו שאמרנו. והנה אם נפש נצחית והשאר קיימת אחר העדר הגוף וכמו שהכרחנו באבוד הגשם וכללותו מעל פני האדמה א"כ היא תלך אל האלהים לקבל השכר והעונש כפי מה שפעל האדם שהיא היתה בקרבו בעולם הזה, וזהו השכר והעונש המוזכר בכל מקום בתלמוד ובמדרשים. ובאמת כי א"א שלא יהיה הדבר כן, כי אנו רואים כמה רשעים ומלאי עון ואשמה והם מצליחים וישיבים בהשקט ובבטחה בעולם הזה ובהפך אנשים צדיקים וחמימים שמחוסרים צרה ורואים בניהם ובנותיהם בבהלה ביגון ואנחה, וא"כ החוטא נשכר והחסיד והישר נרדף וכלי מזון, וכבר שמענו כי רבי עקיבא ושאר הרוגי מלכות נהרגו במיתה משונה ומרה על ענין בן כוזבא בימי אדריאנוס קיסר כשנלכדה ביתר והם היו צדיקים גמורים ואנשי שם, ולפי זה מעלתם יותר פחותה מהרשעים אם אמת הדבר כי במות הגוף תמות עמו הנפש ומרה הוא שכר הצדיק שומר מצות האל חקותיו ומשפטיו, ועונש הרשע המכזיב מצותיו י"ת, ומה הפרש יש ביניהם והיה כצדיק כרשע ואם במות הגוף נגמר האדם וכלה חייתו לגמרי יהיו א"כ שוים בין מי שעבר עבירה אחת קלה ובין מי שעבר עבירות רבות וחמורות, ומה טעם לכל החזרה כולה ולדברי הנביאים המצוים אותנו חמיד ללכת בדרכי האל ולשמור מצותיו חקותיו ומשפטיו. ומה הפרש יש לפי זה בין משה רבינו ארון הנביאים ובין ירבעם בן נבט שהחטיא את הרבים והלא כלם שוים הם

מהם ע"כ. וכן אמר הכתוב וגם את הגוי אשר יעבודו הן אנכי כלומר אעפ"י שגורתי כי גר יהיה ורעך בארץ לא להם אעפ"כ גם הגוים שתחתיהם יהיו בניך הן אנכי פי' אשפוט אותם לפי מעשיהם שיעשו עמהם אם יעשה מה שגורתי מוטב ואם לאו שיוסיף להצר להם יותר מדאי ממה שגורתי אני אשפוט אותם, ובהיות כי המצריים לא ענו אותם כפי מה שגור הכורא אבל הוסיפו על צוואתו בהריגת הילדים שלהם להטביעם בים סוף מפני זה נתחייבו גם הם ואין כאן חלק עם הבחירה.

מאמר הששי

השרש הששי והוא האהרון להאמין בשכר ועונש, והוא כי כמות האדם ובהתפרר הנפש מהגוף ובהתחלק הגשם אל ה"ד יסודות שמהם נחתה עדין תשאר הנפש המשכלת חיה וקיימת, ובצאתה מן הגוף ברגע המיתה תחזור אל העליונים אם טוב עשה האדם והישר בעולם הזה תקבל שכרה שם ואם הרע תקבל היסורין כפי מה שחטאה עד שחטאה מעונותיה ומחטאמיה שחטאה ואח"כ תשוב לאיחנה כנפשות הצדיקים, וזהו שאמר שלמה והרוח תשוב אל האלהים, כלומר הרוח שהוא הנפש המשכלת, כמות האדם ובשוב הגוף על העפר היא תשוב ותחזור אל אלהים. וממה שאמר והרוח תשוב ולא אמר ילך נראה שדעתו ברעת קצת הפילוסופים שאמרו כי נפשות האנשים הם ניצוצות מהשכינה עצמה והוא הצלם והדמות הנזכר בתורה נעשה אדם בצלמו כדמותו על הצלם הרוחני וזהו נברל האדם מבע"ה, ואמרו כי כמות האדם הניצוץ שלו חוזר ונרבק בהשכינה שמשם נוטלה. ומה שלחוב ויפח באפינן נשמת חיים הוא על הנפש החיונית שהיא נמצאת בחוך כל בע"ח וגורמת בה התנועה ונמצאת בחוך הרים ובסיכוכו בחוך הגוף, והוא ימות ויעדר כגוע האדם, אבל הנפש המשכלת אינה נמצאת בשאר הבע"ח אלא בחוך האדם ועמו יתקרב האדם אל בוראו והוא הדמות העליון והצורה המשכלת שעליה נאמר נעשה אדם וגו' ויברא אלהים את האדם בצלמו וכן אמרו חז"ל חביב אדם שנברא בצלם כלומר חביב האדם ומובדל משאר הבע"ח מפני שנברא בצלם אלהים. ועם מה שאמרנו נתישבה קושית השואלים למה לא נתבאר בדברי הנביאים נצחיות הנפש, ואם תשאל ותאמר מה הוא איכות הנפש הזאת אשויבך דבר כי בהיותה רוחני ובלתי נראית היאך נדע איכותה ומהותה מאחר שאנחנו שוכני בתי חומר לא נוכל להבחין אלא מה שיפול חת השגתנו ומראה עינינו. ובתלמוד ובמדרשים אמרו למען יאריכון ימוך לעולם שכלו ארוך ולמען יטב לך לעולם שכלו טוב, ואפשר שהכריחו כן מפני כפל הדברים או שכך היתה קבלה בידם איש מפי איש כי הכתוב מדבר על עולם שלאחר המות והוא הנקרא עולם הבא בדברי רבותינו. והנה העולם הזה השפל וכל מה שתחת הגלגל מתחלק לשני תלקים, בעלי נשמה, שהם הבהמות היות עיפות

רגים וכל דבר המתנועע, והמיץ האנושי, בעל נפש המדברת; ואיך אפשר שהקב"ה בעשותו האדם בצלמו ובדמותו שיעשה אותו יותר גרוע ונפחת מכל שאר בע"ח כי הבהמות וחיות אינן יודעין כלל מן העבר והעתיד ובהיותן נעדרים מהשכל ומכח הדבור אינם יודעים מה יהיה סופם ומהות המיתה כי סוף כל בעל חי והקץ שלו והתהפכות גופו והווייתו לאין ולאפס הוא דבר גדול שלא יוכל שאת אותה כש"כ האדם שהוא בעל חי מדבר משתכל ומתבונן בסודות האל ובנפלאותיו הגדולים א"כ כבר ידוע אצלו מתחלת ברייתו מה יהיה סופו שהוא המיתה הגוע והכליון מה שאין כן שאר בעלי חי כי לא תדע מה יולד יום, ואם הדבר כן האדם שנברא בצלם אלהים הוא יותר מתועב נבזה ונאלח מן הבהמות, כי אלו אוכלים ושותים עד הגיע יום מותם בלי לדעת מאומה ממה שיבא, וזה המות, לא כן האדם הבוחן בשכלו ויודע העתיד לבא עליו והוא המות יתמו שנותיו ובענן יכלה א"כ הוא גרוע מהבע"ח; אלא שאין הדבר כן כי הבע"ח כשימותן יכרתו ויתמו מן העולם ולא ישאר זכר מהם כי עמהם כמוותם תמות הנשמה שהיא כח ליחות דמם וכמו שאמרנו, מה שאין כן האדם, כי מלבד הנשמה הזאת שיש לו כשאר בע"ח יש לו צורה אחרת והיא הדמות הרוחני הנפש המשכלת שלא תמות לעולם נצחית וקיימת לעולמי עולמים, ובשביל זה יקבל האדם תנחומין, כי אם הוא יודע ומבחין שיגוע וימות כשאר בע"ח יש לו כח המשכלת ג"כ להבחין שצורתו שהיא נפשו בהפרדה מן הגוף חשוב אל האלהים להיות נצחית לעולם אצל העליונים וכמו שאמרנו. והנה אם נפש נצחית וחשאר קיימת אחר העדר הגוף וכמו שהכרחנו באבוד הגשם וככלותו מעל פני האדמה א"כ היא תלך אל האלהים לקבל השכר והעונש כפי מה שפעל האדם שהיא היתה בקרבו בעולם הזה, וזהו השכר והעונש המוזכר בכל מקום בתלמוד ובמדרשים. ובאמת כי א"א שלא יהיה הדבר כן, כי אנו רואים כמה רשעים ומלאי עון ואשמה והם מצליחים יושבים בהשקט ובכטחה בעולם הזה ובהפך אנשים צדיקים ותמימים שמחוסרים צרה ורואים בניהם ובנותיהם כבהלה ביגון ואנחה, וא"כ החוטא נשכר והחסיד והישר נרדף ובלי מוון, וכבר שמענו כי רבי עקיבא ושאר הרוגי מלכות נהרגו במיתה משונה ומרה על ענין בן כוזיבא בימי אדריאנוס קיסר כשנלכדה ביתר והם היו צדיקים גמורים ואנשי שם, ולפי זה מעלתם יותר פחותה מהרשעים אם אמת הדבר כי במות הגוף תמות עמו הנפש ומרה הוא שכר הצדיק שומר מצות האל חקתיו ומשפטיו, ועונש הרשע המכזיב מצותיו י"ת, ומה הפרש יש ביניהם והיה כצדיק כרשע ואם במות הגוף נגמר האדם וכלה חיותו לגמרי יהיו א"כ שוים בין מי שעבר עבירה אחת קלה ובין מי שעבר עבירות רבות וחמורות, ומה טעם לכל החזרה כולה ולדברי הנביאים המצוים אותנו תמיד ללכת בדרכי האל ולשמור מצותיו וחקתיו ומשפטיו. ומה הפרש יש לפי זה בין משה רבינו ארון הנביאים ובין ירבעם בן נבט שהחטיא את הרבים והלא כלם שוים הם

בעולם הנה וכמות זה כן ימות זה, וגם מעלת אחאב בן עמרי תהיה יותר גדולה משל רבי עקיבא חלילה. אבל הוא כאשר אמרנו והדבר נכון מאד אלהים שאחר שתתפרר הנפש מהגוף ובשוב הרוח אל האלהים שהוא מקום מוצאו אם טוב עשה ישלמו לו ואם רע יקבל עונש הראוי לו כפי הטאו, וכן כתב הרב ז"ל בס' המדע כי הטובה הצפונה לצדיקים היא עולם הבא, והוא החיים שאין מות עמהן, והטובה שאין עמה רעה, והוא מדה שכתוב בתורה למען יטב לך והארכת ימים למען יטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך וזה הוא עולם הבא ולא נודע לנו מה יהיו התענוגים שיהיו לצדיקים ומאווה מין הם כי נסתרים דרכי ה', אבל נדע בלי ספק כי הוא י"ת משלם לאיש כמעשהו אם טוב ואם רע. וכתב הרב ז"ל כי פרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיי עולם הבא אלא יכרתו ויתמו שנותם כבהמות, ואמר שזה הוא הכרת האמור בתורה הכרת תכרת הנפש ההיא, מפי השמועה למדנו כרת בעה"ז חכרת לעוה"ב. גם הרמ"בן בשער הגמול אמר שזו היא מנחתו. ואין דברי הרב נכונים כלל שהרי אמרו במסכת סנהדרין ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא, דוקא, כחנא דמתניתין כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ומני להו כלעם, הוא, אהיתופל וגחזו, והמלכים, ירבעם, אחאב בן עמרי, ומנשה. ונראה בבירור דאינהו דוקא ולא כל הרשעים כמו שחשב הרב, ואין לומר אגדות חלוקות הן כי משנת כל ישראל יש להם חלק וכו' אליבא דב"ע איתא ואינה שניה ממחלוקת דר"יש נמי קרא דועמד כלם צדיקים דלפום קושטא לאו כולהי צדיקי ניהו אלא לומר לך שאפילו פושעי ישראל מלאים מצות כרימון. ומה שלמדו מפי השמועה מקרא דכרת חכרת אינו כאשר חשב שהוא על כליון והשמרת הנפש. כי ח"י שנפשות החוטאים יכרתו לגמרי כנשמות הבהמות כי אל רחום ותנון הוא ואפילו נשמות המלאכים וההדיוטות המנויים שם בפרק חלק חלילה לומר שספו ותמו כבהמות ושאריו ליה מאריה לרב ז"ל כי ברוב דברים לא הדל פשע להוציא מפיו פה קדוש שנשמות מלכי ישראל נשמדו מן העולם אחר המות ולא זכר מה שהזכירו שם שבא אחד מהם בחלום הלילה להחיות תנא להוכיחו ואמר לו מי אתה שאמרת עלי שאין לי חלק לעוה"ב וכו' כדאיתא התם ושאל ממנו שאילדה ונתעלמה לו הלכה. א"כ לא נשמדו נפשותם אחר מוחט חלילה כמו שכתב הרב בהיות כי אחר כמה מאות שנה נפשם היחה צרורה בצרור החיים ודבר עמו בחלום הלילה, ומה צורך להביא עוד ראייה אל הדבר הזה. ואם המנויים במשנה שהם היותר חמורים לא תמו נפשותם כש"כ רבותא דרשיעי דלאו חמירא כ"כ כדאמרן. ואין כליון לנפש כלל מאחר שהיא רוחנית ואינה גשם, ומה שאמרו בגמרא כרת בעה"ז חכרת לעוה"ב הוא לומר שאפילו שכבר נתיסר החוטא ההוא בעונו אשר חטא בקצור ימיו וסלקא דעתך שעם זה נגמר עונשו במותו ושלא יהיה לו עוד יסורים בעוה"ב ת"ל חכרת לעוה"ב שלא די מה שלקה

בעה"ז אלא גם בעה"ב ילקה ויתסר כי שם מקום המשפט וכל אחד ישולם לפי מעשהו, זהו אמתות הענין הזה כפי העולה מדברי רבותינו ז"ל ואין כאן לא כליה לנפשות ולא השמרה כלל כמו שחשב הרב. והנה נשאר לנו עכשו לדבר מעט מוער מתחיית המתים. כי לפי הקבלה שיש לנו יקומו כל המתים כבוא הגואל וישפטו בדין ובמשפט. והרב ז"ל שכתב הענין הזה בספר המדע ולא זכר שם כי אם העה"ב שהוא אחר המיתה, ובוה נשתבש הראב"ד במשמעות דבריו שכך אמר: א"א דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד וחיי ראשי לא היה דעת חז"ל על זה וכו' אבל אפשר שהבורא ית' ישים גוייתם הזקים ובריאים כגויית המלאכים וכגויית אליהו וזכור לטוב ויהיו העטרות כמשמען וכפשוטן ולא יהיה משל אלו דבריו. והם דברי הבאי כי הרב ז"ל מודה ג"כ בכל מה שאמר בתחיית המתים אחר ביאת הגואל שהכל יהיה כדבריו אלא שדבריו בכאן הם לעה"ב שהיא אחר המיתה וזה ברור וכמו שאמר מהר"י קארן, כי שם אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשיש, מהיות שלא יש בו גוף וגויה אחר שהנפש נתפשטה מן הגוף. והנה כל המאמין בספרי הנביאים ודאי יאמין לתחיית המתים שיהיה בזמן הגואל, מאחר שכבר נעשה כזה ע"י יחזקאל כמש' שם. והענין הוא כי הנפש שלהם כבר היתה מוכנת ומוזמנת וגם העצמות היבשים ולא היה להם צורך אלא לרוח והיא הנשמה המזכרת בפרשה בראשית ויפח באפיו נשמת חיים וכשהשית' הכנים לתוך גופם הרוח ההוא אז ויגשו עצמות עצם אל עצמו, ואם קמו מקצת בני אדם ע"י יחזקאל למה לא יקומו כולם ע"י משיח צדקינו. והנה אלישע החיה את בן השונמית שכבר היה מת בהגיע אליה, ובספר מ"ג נאמר כי בן השונמית היה חולה עד מאד קרוב למיתה כשהגיע הנביא אבל עדין לא היה מת לגמרי, וזהו עך אשר לא נותרה בו נשמה, וכאלו יאמר שהיה כמעט וקרוב למי שאין לו נשמה אבל לפי האמת עדין הילד היה חי, ואלו דברי הכל, כי לפי זה לא היה כאן נס כלל מאחר שכמה פעמים רופאים בקיאים מצילים מן המיתה החולים שהם קרובים למות ע"י התרופות שלהם, והנביא מעיד בהפך כי אלישע בהחיותו את הילד נעשה לו נס מאת השית' אחר תפלותיו. ומה יאמר הרב ממתי יחזקאל כי מתים היו ממכרה מאות שנה ועצמותיהם היו יבשים ואעפ"כ בצווי האל וברצונו חזרו לאיכותן וכן כל דבר ודבר לא תהיה בלתי אפשר ברצון האל יחברך ויתעלה שמו כי אל שדי הוא

תם.

ספר המוסר.

צוואת החכם יוסף בן כספי לבנו שלמה.

אמר יוסף אבן כספי: כל ימי יגעתי להתגדל בין החכמים ומנוחה לא מצאתי, זה לי עשרים שנה גליתי למקום תורה לפי הנשמע, שכנתי באחרית ים ירדתי מצרים בית מדרשו של הרב הגדול החכם השלום המורה ומצאתי שם זרעו זרע קדש דור רביעי ובניהם חמשי כלם צדיקים אבל בחכמות לא היו מתעסקים, וגם בכל המורה לא היו שם חכמים וקראתי על עצמי: הוי היורדים מצרים לעזרה! ואשוב אל ארצי בכשת פנים וכל זמן עמידתי בהליכה ובחזרה היו חמשה חדשים. אחר כן שקדתי ימים רבים בארצי ובביתי בחכמות ובפרושי התורה והמקרא כולה. והי היום רוח ה' העירני לחפש ארץ המערב ואשיב קטלוניא וארגון והנני היום העיר הגדולה בלנצ'אה, ואם יחינו מחיה המתים אסוב עוד כל ארגון וספרד ואעבור פאס, כי שמעתי שמה ישבו כסאות לחכמים. ובכל מקום אשר אני הולך עושר וכבוד אתי תהלה לאל, אולי פעם אחת בימי אעשה לך רב או אקנה לי חבר או בריאה יברא ה' תלמיד הגון אנחילנו ירושת סודותי ודעותי החלושים והדלים, לכן טרם ארחיק ללכת אמרתי בלבבי לעשות זה המוסר ולשלח לשלמה בני צעירי [כ"ה זכ"י לאנדון וכ"י מיכעל צעירי] היושב טרשקון, יהיה לו לזכרון בין עיניו תמיד והוא יישר אורחותיו, פן רוח ה' ישאני בארץ רחוקה או יפסקני המות והייתי אני ושלמה בני חטאים. ואולי יועיל זה המוסר להבין ולהורות לרבים מיושבי הארץ, ולכן קראתיו יורה דעה (זה חסר זכ"י לאנדון) וב"ה אעזר,

פרק א. שלמה בני! דע את אלהי אביך ועבדהו והוא ירכיב במרכבת המשנה אשר לו וגם המעשה יעלה אותך במרכבתו להתקרב אליו בכל אשר בכחך, אך כמו שאמר דוד ע"ה לבנו: אם תדרשנו ימצא לך. ודע כי ידיעת ה' הנכבד שזכרתי לך היא המצוה הראשונה לכל תר"ג מצוות שלנו כמו שכתוב וידעת את ה' אלהיך, וזה יסוד לארבע המצוות שסדר המורה בראש ס' המדע קראם יסוד התורה והם לדעת שיש מצוי ראשון ושהוא אחד ולאזהבה וליראה ממנו. ונקראו אלה יסודי התורה כי הם תכלית ועקר לכל המצוות וזה סוף כל האדם.

(* הרב המסיד ר"י יענן, בקצפו הגדול על מלאת יוסף לא הביא בספרו אור החיים דף י"ט דברי המסדר ככתבם. המגיה.)

פרק ב'. השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר: אחר שאלה הר' מצות הם עיקר והחכלית, מה לי וליתר המצות, הלא טוב לי שאקל מעלי תר"ט מצות. חלילה לך מעשות כדבר הזה, חי ה' כולם מועילות תועלות גדולות מצד עצמם ומצד הישרתם לאלה הארבע, ולא תוכל לקיים אלה הארבע קיום אמת אלא בקיום כל המצות. ואם תזכה לדעת החכמות על השלמות, אז תבון כי האדם מורכב מגוף ומנפש ותדע כי כח הדברי מן הנפש ממנו מעשי וממנו עיוני ואין לאחד מאלו השנים קיום בלעדי חברו, וכן אין קיום לנפש בלעדי הגוף, לכן נחלקו המצות תחלה לתקון הגוף ותקן הנפש ואחר למעשיות ולעיוניות; וכבר ביאר זה המורה באור שלם בס' המדע וכן בס' המורה, וזכרו זה תחלה רבותינו המכובדים במקומות מפורים וביאר דבריהם אריסטו בס' המדות באור שלם, כי בזמן בית שני היה זה החכם ומהם למד וכל מה שאמר אמת, ואין אני זוכר שיצא מגדר דבריהם רק בענין הקדמות ובענין מזלות חזרין וגלגל קבוע שהודו הם בעצמם ובוה נצחו חכמי אומות לחכמי ישראל [ענת כ"ד]. ובכלל אם תחיה ותזכה להבין הדברים תדע כי לא לשקר עשה עט סופר ספרים.

פרק ג'. אתן לך שני משלים קלים בחזק מה שצויתך להיות זהיר בכל המצות המעשיות, המשל הראשון, כתוב בתורה במצות ציצית שהטעם הוא: וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה', אולי תגע עדיך ותבהל איך בראיית הציצית נזכר כל מצות ה' שבכללם הארבע שקדם זכרם? התשובה כן הענין בלי ספק, ובאור זה בקצרה וכפי כחך היום, כי האדם איננו מלאך שיהיה שכלו גמור בפעל תמיד ואיננו פרד שלא יהיו שכלו נכח כלל, אבל הוא כמו אנדרוגיניום חצוי מלאך וחצוי פרד על צד הקרוב ולכן לא נצטוו בציצית לא המלאך ולא הפרד. ואמרו רבותינו המכובדים כי השי"ת אמר למלאכים תורה מה תהא לכם, אבל נצטוו בזה וכדומה לזה האדם, להיות ממוצע כמו שאמרנו, הוא פעם שכל ופעם איננו שכל בפעל, וההתעטפת בציצית יזכירנו כל המצות עד שיוכור באחרית כי השם ית' הוא הסבה הראשונה כמו שכתוב אנכי ה' אלהיך הוא אמת וברור. ולזאת המצוה תועלות אחרות אבל על כל פנים אמת מה שכתוב בתורה וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה'. וסוים ולא תחורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ובוה טעה שלמה ע"ה שאמר: אני ארבה ולא אסור, והקש על זה. והמשל השני במצוה קלה כמון שאמרו רבותינו והיא מצות סוכה (ע"ג) ונתנה התורה טעמה ותועלתה ג"כ: למען ידעו הרוחניכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אתם מארץ מצרים, וראה איך האמת עד לעצמו כמו שפירשנו, כי לא אמר כי בסוכות ישבו בני ישראל ולא אמר ג"כ בצאתם, אבל אמר הושבתי וכן בהוציא שיהא כינוי להשי"ת שהוא הפועל הראשון, כלומר אין הטעם בזה כדי שזכור הוציאה והישיבה לבד, רק שזכיר המוציא והמושיב, והטעם כדי שידעו זה

בפועל וזה ענין ארבע מצות שזכרנו. ובכלל כי כל המצות המעשיות הן עשה הן לא תעשה, כולם מועילות תועלות רבות ואחת מתועלותיהן הכוללות היא כדי שנרע בפועל הד' מצות היסודיות שהסוג לכולם. ידיעת ה', וזה אם לשמרו עמנו חמיד אם להושיבו אליו אם נשמט ונשכח כרגע מה, כי אלן השני פעולות הם בגדר הרפואה, רצוני שמירת הבריאת העומד וההשכה אם סר, וידוע כי חולי הנפש ורפואתה הולך על דרך חלי הגוף ורפואתו.

פרק ד. כי תאמר בלבבך אקיים כל המצות המעשיות וגם אלן הארבע מצות הלביות והעיונות כי ארעם דרך קבלה כמו שכחוב בחורה; דע כי עושה אלה הוא צדיק וישר ובכלל איש טוב, אבל יש טוב יותר ממנו, כי הטוב מקבל פחות ויותר, ואין זה אלא כמו שנאמר הוהב טוב מן הכסף. והנה הוהב הטהור הוא המקיים כל המצות המעשיות והמקיים הלביות והעיונות כראוי להם רצוני שידעם במופת. וכבר מנה המורה כי אע"פ שהמספר הכולל הוא חרי"ג. איזה מהם חמיד*) וכולל רק ששים, וסימן להם ששים המה מלכות. והנה כאשר תדקק יותר תמצא ההכרחיות יותר מעט מזה, תענין בס' המצות ותבין זה. ובכלל כל המקיים המצות כלם כראוי להם הוא הטוב השלם והפוחם מזה תהיה פחיתת מעלתו כפי פחיתת פעולתו, ולכן אר"ל כל ישראל יש להם חלק הע"הב, אבל אין החלקים שוים, כי אם אינו כן לא יהיו כל דרכיו משפט.

פרק ה. שמע ה. שמע בני מוסר אביך, החוק במוסר לקיים המצות כאשר צויתך, ואלה תקיימם כראוי, והוא המעשה, ותעמוד על אלה ממה שכחוב בחורה ופירשם רבינו משה בס' הכולל משנה תורה וגם מה שחבר רב אלפסי ותן חלק לשבעה וקבע עתים לגמרא כמו שאודיעך עוד בע"ה. וכי יפלא ממך דבר מאלה המעשיות עשה כמו שאמרה תורה, וקמת ועשית וכו' אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם וכו' ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וכו' ראה הפלגת זה הלשון, כי אמר ועשית ולא אמר וידעת, וכן פרט תחלה על איזה מצודה יתנהג כן ואמר סוג כולל מאד והוא בין דם לדם ואמר עוד בין דין לדין שהוא כלל אחר ואמר דברי ריבות בשעריך. וחמשל בזה כי אינו הכרח שנרע כולנו כל פעם דין ארבעה שומרים או כל הלכות טוען ונטען והלכות שאלה ופיקרון, ואם הידיעה הזאת טובה די לנו אם יש לנו בימינו שופט או שופטים ידעו זה וישפטו את העם בכל עת, וזה כי אם אוכל לשבת כל ימי ודבר אין לי עם אדם מענין ריב ומדון לא יהיה חסרון בנפשי כי לא ידעתי אלה הדינים, ואם ה"ו יארע לי ריב

*) ר"ל רק מקצת מהם יקיימו תמיד והן ס' מצות ההכרחיות אשר ענה המורה בס' המצות סוף מצות עשה; ובשמי כ"י אשר לפני הלשון מקולקל. המגיה.

עם זולתי ואלכה לי אל אחר מהרבנים היודעים דינים אלו, אין זה חסרון בנפשי כלל, ואמר החכם אבן עזרא, אלו היינו כולנו צדיקים, לא נצטרך למסכת נזיקין, אבל יהיה חסרון בנפשי אם אעבור הדין. ואמנם במצות הלביות והעיוניות לא כן, חי ה'! כי כל עצמם ומתוכם הידיעה הנפשית אשר לאיש ואיש וזה בפועל תמיד ציור שלם ודבוק שכלי, וגם זה אינו שלימות גמור אלא אם כן חדע זה כמופתים והקשים הכרחיים, ולכן אמרה התורה: וידעת את ה' אלהיך, ואמר המורה לדעת שם מצוי ראשון ולדעת שהוא אחד; וגדר שם הידיעה הוא הידיעה המופתות, כי זולת זה נקרא מחשבה או סברא לא ידעה בסתם על דרך האמת. והנה המוה לא אמר להאמין או לסבור ולחשוב רק לדעת כלשון התורה „וידעת“.

פרק ו. אמר המורה בפרק נ' מראשון: דע אחת המעיין במאמרי זה כי ההאמנה אינה ענין הנאמר בפה אבל ענין המצוייר בנפש כשיאמינו בו שהוא כן כמו שיצוייר. ועוד אמר ואם יגיע עם זאת האמונה שאי אפשר חלוף זאת האמונה בשום פנים ולא ימצא בשכל מקום רחיה לאמונה היא ולא לשער אפשרות חלופה תהיה אמתית. עוד פרק נ"ה על ידיעת הדברים שראוי שירוחקו מהאל להיוחס מונעים השלימות מאתו ית' אמר זה לשונו: ואם ידע אלו הדברים ולא ידעם כמופתיהם לא ידע הפרטים המתחייבים מאלו ההקדמות הכלליות חיוב הכרחי ולזה לא יהיה אצלו מופת במציאות האלוה. עוד אמר בפרק ס': והשמר מאוד שחוסף שלילת מה שחשולול במופת לא שחשולול בדבר בלבד כי כל אשר תחבאר לך במופת שלילת דבר שיחשב מציאותו לשם ממנו תקרב אליו מדרגה בלא ספק ובכלל, הנה המורה בזה ובמקומות רבים וכל הפלוסופים השלימים הסכימו שלא נקרא ידיעה שלמה רק בידעת אלו הציורים השכליים במופת.

פרק ז'. והנה צונו שנדע שיש שם מצוי ראשון ואיך אדע זה שהוא אמת אלא אם כן אדע זה בטענות וראיות שלא יוכל אפיקורוס לחלוק עליו כמו שצונו רבותינו ז"ל שער זה הגבול הוא חיוב לימודתנו בתורה, וכן איך אדע שהוא אחד שנאמר תמיד בקריאת שמע אלא אם כן אדע מהו האחד כמו שהתבאר בס' המורה וספרי מה שאחר הטבע, כי שם התבאר שהגלגל אינו אחד וכן השכלים הנפרדים אינו אחד ואף לא השכל העליון המניע הגלגל היומי, ואין שם אחד רק האל ית' לבדו שהוא למעלה מזה השכל. וכל זה התבאר במופת שאין בו ספק בספרי האלהות לאריסטו. על כן קנא הרב השלם קנאה גדולה כאשר ראה שאריסטו התנשא לפרש המצות היקרות שלנו וייחס פירושם לעצמו תחת אשר גנב כל זה מספרי שלמה ע"ה זולתו שחזברו בענין זה, ולכן חבר השלם ס' המורה שהוא כולל פי' אלו המצות ומופתיהם כמו שקדם לו ס' משנה תורה שהוא כולל פי' שאר מצות. ואמנם

מי מכלנו מוכין ענין היחוד באל יח' עד שנדע בלבבינו מה כונת אמרינו חמיד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחר, עד שנדע שזה האחד אינו המניע הגלגל היומיומי אבל הוא מה שהוא למעלה מזה כש"כ כשנדע זה במופת, וכן מצות לאהבה את ה', כי אין הטעם שנאהוב אותו כדרך אהבתינו אל נשינו ובנינו, וכן שנירא ממנו כמו שנירא מאחד מן האנשים, אבל כמו שפירש המורה במדע ובמורה, ואין מי שידע זה או יבין זה אלא היודעים ספרי הטבע ומה שאחר הטבע. והנה אברהם אבינו הראשון שקראו השם אוהבי הוא המציא בעצמו בדיקות שכלו זאת האמונה שלנו הכוללת שעל הגלגל יש מצוי שהוא אחר, ולכן אמרו בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו (צ"ל ז' ק"ג מ"ג) והכונה בפעל במופת, כי זאת ההכרה לא היתה לו בקבלה מחרת אביו או מזולתו מבני דורו כי הוא היה המחדש אותה וכלם זולתו היו מאמינים שהגלגל שהוא גשם היה האלוה, ולכן טען כנגדם טענות מופתיות, לא שאמר להם אני מאמין כך וכך או חלום חלמתי שראוי להאמין כך וכך, לכן ראוי לנו שנדרמה אל אבינו הראשון, הביטו אל אברהם אביכם. ואין אני אומר שכל בני הזמן יוכלו להגיע אל זאת המדרגה, אבל אומר אני שזאת המדרגה היא היותר טובה והעליונה, ואשר למטה מזה טובים גם כן כמו שקדם לנו.

פרק ח. (*). אבל אצורך בני היקיר לי שתעלה אם תוכל אל המדרגה היותר עליונה. חכם בני ושמח לבי!

פרק ט. לך אל ימהר להתחיל בלמידת ספר המורה וס' מה שאחר הטבע לארסטו, בעבור שאלו הספרים מודיעים אל ארבע מצות היקרות. לא כן בני בני! מעט מעט תעלה אל האמתיות לא תוכל כלותם מהר פן חרבה עליך הטעיות והשכושים, וכבר באר זה המורה בספרו הנכבד פרק ל"ד מראשון ובמקומות אחרים כמו שתראה עוד.

פרק י. בני שמור אמרי, הנך היום בן שנים עשרה שנה, לכן שקוד בחורה במקרא ובגמרא עוד שתי שנים אחר זה, ואחה בן י"ד שנה תקבע עתים לכל מה שקדם ותן חלק גדול להכמת הלמודיות וזה תחלה ס' המספר מאבן עזרא ואחריו ס' האקלידס ואחריו ס' אלפרגאני וחשבון המהלכות, וגם קבע עתים בספרים המוסרים המישרים אורחותיך בכל המדות, והם ס' משלי וקהלת ומס' אבות עם פרוש המורה והקדמתו, וכן הלכות דעות מס' המדע וכן ס' המדות לאריסטו אשר עשיתי ממנו קיצור וכן ס' אחר נמצא אצלנו המקבץ מוסרי הפלוסופים (המתורגם מר"י אלמיוני) כל זה תבין בב' שנים ואחה בן י"ז שנה תקבע עתים לתורה

(* כן הוא חילוק הפרקים בשתי כ"י אשר לפני ולכן לא שניתו בחלוקותיהם אף כי נראה צעליל כי הסופרים פתחו שערים האלה. הענייה.

ולמקרא ולספרי הרב אלפאסי וס' ר' משה מקוצי וס' משנה תורה
 מן הרב השלם, ותן חלק גדול למלאכת ההגיון, ובע"ה אעשה לך קצור מואת
 המלאכה יספוק לך כמו שעשיתי קיצור מס' המדות, ובוה תחמיד שתי שנים
 אחרים, ואתה בן שמנה עשרה שנה תקבע עתים לכל מה שקדם ושקוד
 בחכמת הטבע ובוה תחמיד שתי שנים אחר ובנית ביתך ואתה בן עשרים שנה;
 אל תרף ידך מן העיון בספרים ותחחיל באלהיות, הם ספר מה שלאחר הטבע
 לאריסטו ותלמידיו וס' המורה. אך קח לך אשה מבנות היחס נאה בגופה
 ובמעשיה ולא תתן עיניך במזון כי העושר אינו רק ההסתפקות לחם לאכול
 ובגד ללבוש ולמה תיגע בני להשיג כסף רב ולא תוכל אתה ולא זולתך להגיע
 אל הגבול שהשיג מזה ההר הגדול אשר בכספיא המקום עיר מולדתנו,
 עם היות ההר ההוא דומם שאינו בעל נפש כלל. (עין „ולא תוכל" מסר עד
 הכהנכ"י) על כן צויתך להגות חמיד במוסרים, ואין רצוני להעתיקים בכאן
 הלא הם יורוך על זה ועל כל הראוי, ועל כל פנים שמור כל הכתוב בהם.
 ועל הכל בני השמר לך מהסתכל בנשים כאשר נשמר אביך, אך בכלל חלכל
 דברוך במשפט בסידור ביתך עם אשתך ובניך אשר תוליד אם ירצה הבורא
 על פי הדברים אשר יגידו לך הספרים המוסרים ועל כל פנים תקרא חלק
 מה מהם כל ימי חיך אחר גמר כל סעודה אחר וברכת את ה' אלהיך.
 ובכלל שוקד על טוב המדות, והם הדעות אלהיות כאשר חבון מספר המורה
 ומן הספרים כלי הכסף אשר אעשה לך אם יחינו האל, או תבין יראת
 ה' ודעת קדושים תמצא, ובוה תחמיד עד יום מותך ותעלה אז מעל לשמים
 ותבנס בכת המלאכים הרחניים בתענוג לא ישוער.

פרק יא. בני! שחים המה קוראותינו בחכונות בני הזמן מעמנו בני
 אל תלך בדרך אחס מנע רגלך מנתיבתם. המין האחד המתפלסים מכני עמנו,
 תלמידים אשר לא שמשו כל צרכם הורסים בעיונם ופורצים בלמודם ומלעיגים
 על דברי חכמינו ז"ל ומקילים כמצות המעשיות ועושים ציורים לספורים בלתי
 ראויים ואלו מזוייפים מתוכם ומעידים עדות נאמנה על נפשם שאינם יודעים
 ספרי החכמות שחבר אריסטו ותלמידיו כמו שמבואר זה למי שידעם. ואני
 מעיד עלי שמים וארץ כי אין אני (כ"ל אכן כי אני) מקטני חכמי הזמן ואני נשבע
 בחי העולם כי ארסטו וחבריו ותלמידיו כולם מזוהרים לשמור כל מה שבחורה
 ודברי הנביאים ובפרט להזהר במעשיות. ואמר אפלטון: הרגו מי שאין
 לו דת, ואמר עוד: התפלה רסן הנפש המתאוה, ואמר עוד: אנחנו
 לואים להבין מה שבא בחורה על יד הנביאים. ואמר אריסטו: אין הכונה
 שחדע לבד אבל שחדע ותעשה ותקבל ותאמין כל מה שבא בחורה האמיתית
 ולא תעמיק חמיד לבקש טעמים וסכות למצותיה ואזהרותיה ולא תקשו לדבר
 שיונח בה, כי הנביאים ע"ה ידעו הכל מאת ארון הכל ולא כן אנחנו הפילוסופים
 חכמי העיון. והו חורף דבריהם וזולת זה כהם וכהם, ולא נשאר על אלה

הנכבדים חסידי אומות העולם תערומות אחרי כל זה ולכן אמרו רבותינו ז"ל עליהם שיש להם חלק לעוה"ב. והנה הקדמת הניחו אריסטו מצד עיון הנפש, ואחר נכנע לאמונת החרוש כי בא בתורה מצד בעלי הנפש הנבואית שהיא למעלה מן העיונית והכתוב אומר: ומורה ועוב ירוחם. ובכלל השחיתו התעיבו עליה אלה התעלולים המקילים במצות ובדברי רבותינו ז"ל ועתידין הם ליתן את הדין על זה ועל אשר נתנו יד להמון לבנות החכמות וחללו שם שמים. — המין האחר הוא הנמצאים מעמנו שיבזו החכמות המיוחסות וספרי אריסטו וחבריו ולא ידעו כי בנפשם ידברו (כ"מ יודו) כי אלה החכמות היו שלנו מקדם, והעד על זה כי הם פירושו ומופת למצות תורתנו, ועוד כי רובן מפוזרות בהגרות בגמרא ובשאר ספריהם וכל שכן בס' המורה שחבר רבינו משה אב בתורה אב בחכמה ומי לנו גדול ממושה. והנה בני זה המין אין אני מגנה אותם בהיותם משימים כל ימיהם בשקלא וטריא מן הגמרא וכל אחד כמו שאמר אבן גאנח (נהקיינו לס' הרקמה דפוס פלאנקפורט) „מהולל על טרחו ומשובח על יגיעו“ אבל אני מגנה אותם כי יבזו החכמות ולומדיהם.

פרק יב. בני כי תבא באנשים אמור להם, רבותי! מה מצאו אבותיכם על במלאכת ההגיון ובמלאכת העיונית כי אין בהם דבר נוגע למצוה ואמונה רק דקדוק הדבור והישרתו כמו שידוע מגדרה, היש בהישרת הדבור עול ועוונת? האם קוצים יש בתאנים? וחלילה כי מואת החכמה האמתית יאמרו רז"ל: מנעו בניכם מן ההגיון, כי הם לא מנעו הטוב והאמת מעמנו; אמנם השמחים להקל מעליהם טורח הידיעה ושישו כי ימצאו קבר העצלה. ואחרי זה מה תאמרו מספר השמע ומה שאחר הטבע וספר המורה, ואין אחד מהם לפי הנראה מבחיץ אף כי שוה מבפנים, ואלו ידעתם אותם תמצאו בס פירוש ומופת על מצותינו היקרות כמו שקדם; ואם ח"ו יש באחד מאלה דבר קשה אליכם, השליכו אותו ואכלו טוב, כי כן נאמר על רבי מאיר תוכו אכרל כליפתו זרק (מגינה ע"ו) וכן יעשו חכמי הנוצרים, כל שכן שהם מנשאים ספר המורה ואם יש בו דברים סותרים לאמונת הנוצרים.

פרק יג. עוד חשוב ואמרת אליהם, שמועו רבותי! אם באתם בימים ולא ראיחם עדיין דברי חכמים המודיעים במופתים וראיות ברורות ואמיתיות אותן הארבע מצות הנכבדות, פקחו עיניכם עד אשר לא תחשך השמש. ושאלו לחכם אם נאה לזקן שילמוד, והשיב אם הסכלות גנאי לו הלמוד נאה לו. ואם בשום פנים יש בושט מה בענין זה, כבר יסרונו רבותינו המכובדים מוטב לי כסוף בהאי עלמא ולא לכסוף בעלמא דאחא, ולמה רבותי תשימו לב לדברי הנשים או האנשים אשר דרך נשים להם, כי יאמרו: ראו זה הרב והרבן גם שב גם ישיש האדם הגדול וחשבנוהו, ועתה הוא למד ועושה לו רב? מה לכם ולהם, האם ילכו אלה עמכם וילוו אתכם לעולם הבא שכלו ארוך, או את פדה יפרה איש, ומה לנו ולדברי בני הזמן שמחר יהיו כולם

מתים ומה גם עתה בחייהם קרויים מתים, ומה לנו לאנשים החסרים כי יכבדונו וכי יבוננו, ואמרו רבותינו ז"ל (?) לא דברים ממייתים ולא דברים מחיים. פרק יד. אודיעך בני דבר אמת. בכחוחי למדתי מן התלמוד חלק גדול אבל בעונתי לא עלה בידי ידיעת הפוסקים כלם, והיום זקנתי וזשבתי ואצטרך כמה פעמים לשאול הוראה מהרבנים ואם הם צעירים ממני לימים, ולמה אבוש מזה, האוכל להיות בקי בכל המלאכות? הנה כשאצטרך אל כוס זכב עד"מ אלך אל צורפי הוהב והאומנים, ולא אבוש שהאל יפה לכל אחד אומנתו בפניו. ויהי היום זכתי את זכתי צאן ובקר וחרנגולת מפוטמות וברבורים אבוסים, אף ערכתי שולחני, קראתי למאהבי לאכול ולשתות עמי, כי זכב משפחה היה לי והלכה השפחה הארורה והכניסה כף חולבת לתוך הזורה, ונעלמה ממני הלכה, אם ככולה משערינן אם כמאי דנפק מנה משערינן, ואלך מר בחמת רוחי רעב וצמא לאחד מהרבנים הנכבדים שבעם, והיה הוא מסב על שולחני עם אשתו ובניו אוכלים ושותים יין, ואוחיל לו על פתח ביתו עד נטו צללי ערב כמעט לא נותרה בי נשמה, ויורני ויאמר לי הרינן כך וכך. ואשיב אל ביתי והקראים והעניים והאביונים היו יושבים ומצפים אלי, ואגידה אליהם כל המאורע, כי לא אבוש לומר אינני בקי בהלכה זאת או בזאת המלאכה, אבל אני בקי במלאכה אחרת, ולמה לא ישוה פסק אל הוראה מידיעת הכורא אחרותו הגדולה ככף חולבת הקטנה?

פרק טז. בני! עוד דבר ואמרת אליהם: אבי השביעני לאמר, אין ראויה לאמת שתהיה לא פחדנית ולא ביישנית ולמה אשא פנים בחורה, ואין לי לחלוק נחלת זמני רק עם כוראי נתן נשמתי, וחלילה לי משוב לבי לכבוד או להפנו מכל בני הזמן זולת היחידו סגולה! לכן רבותי שמעו אלי וישמעו אליכם אלהים. רואה אני כי כונת המתעסקים מכס בגמרא וחרושים ושטות היא לדעת ראיות על מצות המעשיות, כי לא יספיק לכם הקבלה מספר משנה תורה שחבר רבינו משה ואעפ"י שאמר הוא ז"ל: "ואינו צריך לספר אחר מיניהם", והמשל בזה, הרב המורה כתב בהלכותיו: סוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' אמה פסולה; ותאמרו נואש, ולא ינח לבכם עד שתדעו אם הוא משום דלא שלטא ביה עינא או משום דאין אדם יושב בצל סכך אלא בצל דפנות או משום דסוכה דירת עראי בעינן כמו שכתוב בגמרא. והמהדרין מן המהדרין לא יספיק להם גם את זה ולא ישבעו עד אשר יוסיפו על זה קושיות ושטות ואם תמצא לומר ויש לומר וכאלה רבות. ובאמת מודה אני שזה טוב הוא, אבל מדוע ידיעת הראיות במצות המעשיות, חובה וידיעת הראיות במצות הלביות רשות או מקום פטור אבל אסור גמור, ומה חטאו אלו הארבע מצות הלביות שזכרתי שלא תעשו להם כמו זה הדבר אבל יספיק לכם הקבלה החלושה כמעט דברים וגם עם העדר הבנת הענינים כמו שזכרתי. אוי נא לנו כי חטאנו! היהודים מואסים או עוזבים היום את ספר המורה שכל האי

עצמו להביא מופתים על מציאות אלהינו ואחדותו וקדמותו, והמצרים יכבדוהו וינשאורו והעתיקוהו וכל שכן הישמעאלים בפאס ובשאר ארצות אשר קבעו שם מדרשות ללמוד ספר המורה מפי סופרים יהודים.

פרק יו. בני! למה איחס כל אלה דברים הטובים לעצמי, אמור אליהם! דרשו מעל ס' המורה וקראו בפרט פרק נ"א מחלק שלישי, או חדעו כולכם מה תעשו, וכדאי הוא ז"ל לסמוך עליו עם היות מפורסם שהוא היה רב ורבן וחכם ושלם מכל הנמצאים היום, כש"כ שהוא ז"ל הביא ראיות מדברי רז"ל וחלילה שתעברו על דברי חכמים ז"ל ובכלל הדבר אל תביטו אל אומר הדברים, קחו עמכם דברים כמו שצוה החכם; קבל האמת ממי שאמרו, ועל דרך מליצת השיר אומר אני קחו מוסרי ואל כסף.

פרק יז. בני! בדרך חכמה הורתיך; אכן, עוד אזכירך דרך אחר פן תשכח בעבור היות לך גרסא דינקותא בגמרא ובפרט במס' ברכות שהיא ההתחלה ובאו בה כמה הגדות יורה פשוטן מציאת ענינים נמנעים אצל השכל או ענינים מיחסים גשמת או שינוי או הפעלת מה לשם. פן תאכל ושבעת מאלו המאכלים הרעים סמי המות, רצוני אותן הפשטים, האלהים יצילך. לכן דע בני כי רוב ההגדות הנמצאות בגמרא וביתר ספריהם, אשר פשוטם יורה אלו הענינים אשר זכרתי יש בהם חוך והסתור והם כלם משלים, הן שנבין אנחנו הנסתר הן משלא נבין, ולנו יש לדעת כי מי שהוא מזרע אברהם אבינו, אשר השליך את נפשו לחלוק עם כל בני ארצו ומלכם שהיו מאמינים גשמות באל ויתברך, הוא מאמין באמונתו, ומי שמאמין חלוף זה, בגשמות, הוא מעיד על עצמו שאינו מזרע אברהם אבינו, אכן הוא מזרע נמרד או מיתר בני כשרים בני מחלוקת של אברהם אבינו. ואם ירצה אחד מרבותיך התלמודיים שקצת ההגדות אין להם תוך אבל הם כפשוטם, עם דיוחם אומרים דברים נמנעים או מיחסים גשמות או דבר מרוחק אצל הי"ח כמאמר האומר העמוד הזה אינו רואה ואינו שומע*) לא תאבה לו ולא תשמע אל דברי המאמר ההוא ולאומרו כי יחידאה הוא, והאמת כי כמו שהיה מחלוקת ביניהם במצות המעשיות זה אוסר וזה מתיר, זה מחייב וזה פוטר ונפסקה הלכה כאחד מהם בהכרח והאחר נדחה, כך הענין במצות הלביות ובכלל בדעות העיוניות כמו שזכר הרב המורה רבים מזה המין.

פרק יח. כי האמר בלבבך מה נעשה לכתובי החורה והנביאים שהם מיחסים לאל גשמות, באמרו בצלמנו כדמותנו וכן יחסו לו פנים ואחור וידיים ורגלים וכל הדומה לזה? דע כי לכל זה פרוש ואינו כפשוטו, אבל איך תוכל לדעת כל זה בהיותך בן שנים עשרה שנה, כי פי' כל זה תמצא בס' המורה וכבר צויתך שלא תעיין בו רק אחר שתהיה בן עשרים שנה. אמנם טל ילדותך

(*) כוונתו בלשון סגי כהור אל המאמרים המיחסים ראייה ושמיעה להצורא ית'. המניה.

או טל אורות טליך בימי בחורותיך שמור מצותי וחיה, האמן בקבלה ממני, כי לכל זה פירוש, והאמת הוא שאין לאל גשמות או יחוס גשמות או רבוי בשום פנים, וכי הוא נכבד ונעלה מכל גשם ומלאך; אמנם איך כל זה אמת ומה כונת זה, הנה כמו שלא ידעת ביום צאתך מבטן אמך, כן לא תדענו עד היות בן עשרים שנה ומעלה, כי אז תעלה לזאת הידיעה הנכבדת ותכנס לפנים בג"ע ותתענג בפרדם עם כל פרי מגדים ואכלת ושבעת מפרי עץ החיים כמו שאמר שלמה על החכמה: עץ חיים היא למחויקים בה ותמכיה מאשר.

פרק יט. כאשר צויתך בני להיות כל ימי חיך מלידה ומבטן ומהריון על זאת האמונה הנכבדת, אמונת אברהם אביך הראשון, והוא העדר כל גשמות, כן אצוך להיות כל ימי חיך בהאמין שאחרי מותך תזכה לחיי העולם הבא, ויהיה שם העדר כל גשמות, אבל תהיה כמלאך ה' צבאות, את וריע עם יתר המלאכים אשר שם. ומה יש טובה והנאה ועדן ושמחה ועונג וזולת זה, אך תזכה למעלה העליונה והגבוהה מזה הטוב אחרי מותך, אם זכית בחיך לקנות לנפשך כל אשר צויתך כמו שאמרו רבותינו המכובדים במשליהם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע"ז ג'), ואמרו שינא חטוף אכול חטוף ושחה דהאי עלמא דאתי לבי הלולא דמיא (עירובין כד).

פרק כ. כי תאמר איך זה? דע בני כי לא תוכל לדעת גם את זה עד היותך בן עשרים שנה וחשים עיונך באלהיות שמכללם ספר המורה הקדוש ואז תדע זה ברור כשמש. ואולם בין האי וכן האי ראוי לך שתאמין ותבטח ותשען עלי. ובכלל אני ערב לך בני, כי אם תעשה כל מה שצויתך תשיג אחר מותך אל היותר טוב מן המדרגות היעודות לנו לעה"ב עד שאחרי מותך הוא על דרך העברה, אבל כשתחשב או כשיחשבו בני ביתך שחמות או תחיה וכן אמר רבותינו המכובדים צדיקים במיתחם נקראים חיים (ברכות יט). והנה רב לך היום שאחה בזה התחלת הנכבדה לעולם הבא, ואז תנצול מכל המכאובים המוצאים אותך בעולם הזה, כי אז בטנך לא תאכל ומעיד לא תמלא פרש רעי וזבל וקיא ומוגלא, או לחה מוראה ונגאלה, ולא יכאיב לך עינים וברכים, ולא תצטרך לעביט של מימי רגלים, ולא תנום ולא תישן, ולא יעלה באפך ריח רע ועשן, ושם תראה בניך ובנותיך אוכלים ושמים ויתר הקרובים והאחים, ומה תבקש עוד בני!

פרק כא. סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור! והנה בכלל מצותיו המצות המעשיות והמצות העיוניות, אחת מהנה לא נעדרת, כפי הראוי לכל אחת. וזה הלשון הוא מאמר אבותינו נעשה ונשמע! והוא מאמר מודקדק הפוך שסבר ההוא מינאה (ענת פת) עד שקראנו עמא פזיזא, שחשב ששני אלו הענינים היו על נושא אחד, ואינו כן, אכן הוא על שני נושאים, וזה כי כאשר קדם דבר משה אליהם בצווי מצות מעשיות ועיוניות

מאת ה', ענו הם על הכל: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. והקדימו נעשה על המעשיות ונשמע על העיוניות הלביות, כי המעשיות קודמות בזמן לעיוניות שידעתם ושמועתם בלימוד המופתים; וזה מבואר, כי הנער יחונך תחלה במעשיות שבכללם הם הלשוניות; וכן אמרו רז"ל (סוכה מ"ד) אביו מלמדו תורה צוה לנו, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחר, כלומר יתנכהו וילמדוהו שיאמר זה בלשון הקודש, וכן יתעטף בציצית ויחפלה, ובכלל המצות המעשיות, אבל שמועת הלב שהוא הידיעה האמתית כמו שקדם לנו זה יהיה לך בני אחר עשרים שנה ברצון ה' ואולי לזולתך אחר ארבעים או חמשים שנה. ובכלל על כל פנים השמיעה בלב ובשכל כמו שהוא מונח בעברי בכמה מקומות על הציור השכל הראוי, הנה יהיה זה במצות הלביות העיונות אחר זמן רב כשיגדל האדם ובכלל אמרם נעשה ונשמע היה כולל שתי חלקי שלמות, המצות שלנו שהם שני חלקי הנפש, רצוני המעשי והעיוני. ואחה תנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין והשם יוכך בני לחיים טובים בעולם הזה ובעולם הבא אמן ואמן. (נשלם*) הספר המוסר הנקרא יורה דעה, תהלה לאל ית' נוטה שמים כיריעה. —

וכתב** זה **אבן כספי** אבן, חדש אלול שנת תשעים ושתיים לפרט האלף הששי למנין, בעיר ולנסיאה.

מכספך אל כספך הן קצפך.

כסעופיך לא ירפך עד יאספך.

היחברך וום עברך אל קברך.

או שברך אל שברך כי יקרך.

תשובות מן רב האי גאון ז"ל.

א.

על שאלה דשאלו מניה מר רב יוסף בר מר ברכיה ורבנא ותלמידיה דבי מדרשא דמר רב יעקב ראש כלה בר מר נסים על אודת השם וכי יש כמה שמות ויש מי שיעשה בהם מעשים גדולים שלא יתכן לאדם לעשותם אלא בדרך אות ומופת כגון המחביא את עצמו מן הליסטים והאוסר אותם, והשיב כי כל אלה וכיוצא בהם דברים בטלים, ואמר כי אפילו הם צדיקים גמורים אין נעשה להם כזאת. ותמהנו מזה כי כמה מחכמי א"י ומחכמי ארץ אדום, אנשים חכמים חברים ונאמנים, מגידים

(*) חסר בכ"י לאנדון. (***) חסר בכ"י מינבען.

נה תשובות מן רב האי גאון דל

כי ראו זאת בפהרסיא מי שלוקח עלים של קנים ושל זית וכותב עליהם ומשליכן כנגד הליסטים ולא יכלו לעבור, ויש מי שכותב אותו על חרס חדש ומשליכו על הים והוא נח מועפו, ומשליכו לאדם והוא מת לאלתר, וכמה וכמה דברים מגידים וכמה ברורים ועניינים הגידו, כי ראו פלוני, אדם ידוע, עם בעלי השם בערב שבת במקום ונראה במקום אחר מהלך כמה ימים עוד בערב אותו שבת ונראה באותו השבת במקום הראשון. ודבר ברור ומפורסם לאנשי צרפת ומסורת בידם מאבותיהם כי מר רב נטרונאי בקפיצת הדרך בא אליהם מכבל ורובץ תורה וחזר, וכי לא הלך בשיירא ולא נראה בדרך. וכמה ספרים מסרם אצלינו כתוב בהם כמה מהשמות ושמות מלאכים וצורת חותמו ואומר הרוצה לעשות כך והרוצה לכך יכתוב כך וכך ועל כך וכך ויעשה לו כך ויתקיים המעשה. והיו הוקנים ואנשי היראה כשרואין אותם הספרים מתפחדים מהם ולא מגיעים אליהם ואומרים כי פלוני עשה מעשה כך וכך כמו זה הכתוב בספרים ונתקיים המעשה, אבל נסתמו עיניו ויש מי שלא הוציא שנתו ויש מי שלא הוציא שבתו לפי שלא היה בטהרה בעת שזכר אותו השם. ואם על כל זה יאמר ארוננו כי דברים בטלים? ארוננו יודע האמת וחכמתו למעלה ממה שהגיע לנו, ועוד שנראה מדברי רבותינו ממה שיש בו זכרון השם מפורש כגון מעשה דאשמדאי שדר לבניהו בן יהודע ויהיב ליה שישילתא וחקיק עליה שם ועסקתא דחקיק עליה שם ועוד בסוף אתיו לשלמה ויהבו ליה עסקתא דחקיק עליה שם ושישילתא דחקיק עליה שם; ובכמה מקומות מוזכרים חכמים מעשיות של שם (גיטין סא). ועוד במעשה דר' אליעזר שאמר להם שאני שונה שלש מאות הלכות ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קישואים וכו' עד ואמרתי דבר אחד ונתמלא כלל השרה קשואים (סנהדרין סא), מהו הדבר שאמר? ולענין השם שאמר ארוננו ושפירש אותו לצדיק הזקן נ"ע ואמר כי מי שיודעו זוהיר בו ומשמרו בטהרה יהיה אהוב למעלה וכו', זו הידיעה מה היא, ידיעת צירופו וחבור האותיות עד שזוכיר אותם כמו שפירש ארוננו, או יש ידיעה אחרת. ועוד מי שיהיו בו המדות התמימות וזקן ושבור לב וכל מדות השבת שרוצה להתפלל בו ולהתחנן בו ולבקש מהב"ה בקשה, היאך אומר, בתוך התפלה מחוברת כגון סליחות ורחמינות ומזכיר הצורך שיש לו והצורה שהוא בה ומזכיר אותו השם במקום שיאמר, או בשמונה עשרה וזכר אותו בברכה שהוא צריך להזכיר בה הדומה לה, כגון תפלה על החולדה בברכת החולים, וכן כל ברכה וברכה מה שראוי להזכיר בה ובחתימת הברכה במקום שרוצה להזכיר ה' יזכור אותו השם. וכן בשאלות חלום היו כמה זקנים וחסידים אצלינו יודעים אותם ומתענים כמה ימים, לא אוכלים בשר ולא שותים יין במקום טהרה ומתפללים וקוראים פסוקים ידועים ואותיות במספר, ולנץ והואים חלומות נפלאים כמו נבואה; ויש מהם מי שהיו בידינו וידענו אותם היה לכל אחד צורה ידועה

תשובות מן רב האי גאון ז"ל

לזה זקן ולזה בחור ותראה לו ויגיד לו ויקרא לו פסוקים שיש בהם אותו ענין שישאל עלי, יודיעני אדוננו ויבאר לנו כל זה בחכמתו. ואם יזכור אותו השם באותה התפלה של חלום ע"ד בקשה והאיך יהיה והאיך יעשה. ואם יראה אדוננו שיכתוב לנו אחת או שתיים ממה שידע וממה ששמע מאיתנו עולם אבותיו שהיו עושים אותה והאיך היו כדי שחאה לנו מסורת מפיו הקדוש והטהר, יעשה בחכמתו, כי כמה מצויות אצלינו ואומרים לנו בני א"י ונתפתחנו מלהגיע אליהם אלא כדי שנשמך על פי קדוש וטהור כמו אדוננו. ולענין הכשוף שאמר אדוננו אינו אלא מהקטרת וכיוצא בהם ושרים; זה שאמרו רבותינו ז"ל בשאלה ששאל טורנוס רופוס הרשע את ר' עקיבא ובסופא אמר קברו של אביו וזכח שלא מעלה עשן בשת, (סנהדרין ס"ה) ואנו רואים אותם כי עושים כמה מעשיות בלא קיטור, מה פירוש המעשה הזה והאיך תחזוק ידי עוברי עבירה לעשות מעשים הללו לרואיהם כמעשה נביאות מעשה כשפנות ומעשה אחוזת עינים יבאר לנו אדוננו כל זה.

תשובה.

כך ראינו כי יש בשאלה זו כמה ענינים מהם ראויים לתשובה ומהם תואנות ותסקופין ודברים שאינם כדאיי כגון מה שכתבנו אליכם בעבור דברי הבאי שכתבתם אלינו כבר, כי יש כמה שמות שיעשה בהם מעשים גדולים שלא יתכן לאדם לעשותם אלא בדרך אות ומופת. והשבני: כי אלו וכיוצא בהם דברים בטלים, ותמהתם עכשיו בשאלה הזאת כי כמה מחכמי ארץ אדם וארץ ישראל אנשים חכמים חברים ונאמנים מגידים כי ראו זאת בפרסיא. ולא ידענו ממי תמהתם ממני או מהם תמהתם, כך ראו ואם לאו כי מאחר שעמד בלככם כי נעשה בשם מעשים שלא יעשו אלא דרך אות ומופת, כמה תכירו אותה של נביאים ממה שהריוטות עושים בשם ומה יהיה הפרש בין נביא ובין זולתו. ודבר זה האמור בשאלה בעבור צדיקים גמורים, חלוקה הוא בין חכמי שיקול הדעת, יש שאומרים כי איפשר שהקב"ה עושה נסים לצדיקים שהם כאותות הנעשים לנביאים, ויש אומרים כי האותות אין נעשות אלא למופת ולהפריש בין שקר לאמת ולהיות אות למדבר בשם אלהים אשר הוא שלחן באמת. ולפי זה רוב הגבורות והנפלאות שאין יכול לעשותם אלא הכורא לא תהינה אותות לנביא אשר שלחו י"י באמת, כי שמם האלהים במנהג של עולם, ואין האותות לנביאים אלא שנוי מנהג העולם בדבר שאינו נוצר יכול לעשותו ואין עושהו אלא היוצר בלבד. ואם תאמר שאם הצדיקים הגמורים עושה להם אותות להודיע צדק, איפשר שירבו הצדיקים בעולם ורבו המעשים האלה בעולם ויהיו במנהגו ולא יהיו כאותות שאין נעשות אלא לפרקים ולעתים, שכיעשו בני אדם תמהים מהם, אלא כשירבו יהיו ככל גבורותיו של הקב"ה הנוהגים בעולם, ויהיה שוב השמש ממערב לכזרח בעיני בני אדם כצאתה ממזרח למערב, זה היה אין נוצר יכול לעשותו, אלא

זה אות כי אינו מנהגו של עולם ואין היוצר עושהו הרבה ואין נראה אלא מופת וזה אינו אות כי הוא עושה תמיד, ואם ירבה זה גם הוא לא יהיה לתמוה וסוד הדבר מלהיותו אות. ויש דברים שאי אפשר להיותם כל עיקר כאשר אמרתם, כי יש שאומרים שם ומגביהים עצמם מן הלסטים, ודברים הללו צריכים פרט, כי אם כן אומרים שעניהם חשיכות כמו מוכה בסגורים שאינו רואה את אלו ולא זולתם, עיקר דבר זה חולי הוא ומצוי בעולם, אבל להיות שני בני אדם זה רחוק כמו זה ושניהם גופים עבים ולא כראי הרוח שאינה עבה ואין בה שהוא קטן מלהראות, והלסטים רואים את זה שלא אמר שם ואין רואים זה שאמר שם, דבר זה אי אפשר להיותם כל עיקר, כי ההרגשה אינה דבר שניתן לזה ולא ניתן לזה. ואם יאמר לך אולי יש כנגדך ברחוק ד' אמות פיל וגמל ותנגחום ואחה רואה זכובים ויתושים שהם רחוקים מאותו המקום ואי אחה רואה פיל ולא גמל קרובים, ההיתה אומר אולי יש כן אבל לא השלטני אלהים לראותו, הלא חרע כי המדמה כזאת בשוטים הוא נחשבי. ואם אמר לך אדם שא עניך לרחוק ד' אמות וראה אדם זה עומד ואחה מביט בעיניך עד מ' אמה ואינך רואה אדם וכשתאמר לו אני איני רואה כלום ואמר לך אני רואה ואולם האלהים לא השליטך לראות, ההיתה מדמה אולי אמת אמר? וברעתכם כי אדם שיש בו דעה לא יחשוב כזאת חרעו כי זה דבר שאי אפשר להיות, והטוען כי אפשר להיות כטוען כי הייתי ביום הזה כבבל מבקר עד ערב אבל במעשה נס ובאמירת שם, וכל אלה דברי רוח. ודאי כי יש דברים שהן גופן קל וחומר, וקיקין וקטן כמו הרוח, שאין במאור עיני בני אדם כח לראותם וכשחפץ הב"ה להוסיף במאור עיני בני אדם לראותם מוסיף ורואה אותם אותו אדם מטעם שנפקחו עיניו יתר מחבריו ולפיכך כתוב ויגל ה' את עיני בלעם וירא את מלאך ה' נצב בדרך, כי המלאכים כרוח הם, שאין מאור עיני אדם שולט בהם אלא שמי שמשנה ויצרו מאור עיניו ממאור עיני אדם, וגם על פי כן כתוב וראיתי אני דניאל לבני את המראה כי אם לא במחזה ראה [הוסיף] הב"ה את מאור עיניו, ואם במחזה נבואה הרי הוא כחלוסי. ותמהני כי חרדה גדולה נפלה עליהם. וכן לענין פקח נא את עיני הנער ויראה שאמר אלישע, אבל להתכסות מאדם דבר זה שהוא נראה לאדם זה שהוא כמוהו והם שניהם במרחק אחד מן הנראה ומאור עיני שניהם שוה זה דבר שאי אפשר.

וזה שכתבתם כי הגידו לכם אנשים מרומי ומארץ ישראל בנוסחים נראה ואותם הנוסחים וכיוצא בהם אצלנו הם ויש בהם עוד דברים אחרים ומהם כי שם זה אתה אומר על המת והוא חידו והמעידים עדיהם נתכישו להעיד כי ראו מי שיואמר את השם על המת וחיה, ואין טענותיהם של אלו ראייה. ועל מה שכתבתם אליכם והמסורת שזכרתם כי ביד אנשי צרפת בעבור מר רב גטרונאי ז"ל, שמא אדם רמאי נודמן להם ואמר אני גטרונאי,

תשובות מן רב האי גאון ז"ל

נו

אליעזר בן ערך ודרש במעשה מרכבה וירדה אש וסיבכה את האילנות, ובסוף מעשה זה מפורש וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושע ור' יוסי הכהן אמרו אף אנו נפתח ונדרוש במעשה מרכבה ואותו היום תקופת תמוז היתה ונתקשרו השמים בעבים והיו גשמים מולפים ויורדים והיו מלאכי השרת מתקבצים וכאים לשמוע כבני אדם שמתקבצים לראות במומוני חתן וכלה (מגינה יד). וכן חוקה ומסורת שכל שאינו ראוי ומתעסק בשם המפורש מיתחו קרובה, ואפילו בצדיק גמור טהור ונקי שנינו ודישתמש בתגא חלף; ושנו רבותינו קל וחומר מכלשצר שנשתמש בכלל בית המקדש שהם מעשה כשר ודם ויש להם דמים ויש להם חליפין שנמלו חייו מן העולם. ותמרנו מאשר הזכרתם ענקתא דשלמה דכתיב עליה שם, אין אנו יודעים כי השם יעשו בו כמה דברים מופלאים, ואי אתם צריכין למעשה זה דאשמדאי שיש בו דברים שאינם נכונים. ומה הוא מעשה דאחיתופל דחליל ממנו אנו למדים תלמוד ברור שאסור להשתמש בשם אלא בעבור דבר גדול מאוד, כמו שאמרו חכמים בשעה שכרה דוד שיתין ובקע התהום ובקש להחריב את העולם אמר דוד מי שרי למכתב שם ואשבעיה לתהומא דניחות וניקום בדוכתיה ליכא דאמר ליה ולא מידי אמר כל היודע דבר זה ואינו מגיד יחנק בגרונו ונשא אחיתופל ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמר הב"ה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים כל העולם על אחת כמה וכמה אמר ליה שרי כתב שם אחספא ושדיה לתהומא ונחית תהומא קם בדוכתיה כיון דחזיה דוד דעמיק טובא אמר חמש עשרה מעלות ואספוקה (סוכה ג). וגם למדנו (יומא סט) שאין אומרים שם המפורש בגבולין ויכרך עזרא את ה' האלהים הגדול אמרו מאי הגדול אמר רב יוסף ברוך ה' המבורך רב מתנה אמר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. אמר ליה אביי לרב דימי אימא שגדלו בשם המפורש אמר ליה לפי שאין אומרים שם המפורש בגבולין. ומקשינן ולא והכתיב ויעמוד עזרא הסופר על מגדל עץ ואמר רב יהודה אמר שמואל שגדלו בשם המפורש ומפרקין החם הוראת שעה היתה דכתיב ויקראו בקול גדול את ה' אלהיהם ואע"פ שחורנו ואמרנו במערבא אמרי גדול שגדלו בשם המפורש, כלומר כי אמר את השם הגדול, אלא שלמדנו כי במקומות אחרים אין אומרים שם המפורש, וכל רבותינו ואבותינו אוסרים להזכיר שם המפורש כבבל וכשמוזכרין אין אומרים אלא אדני, כי מועתק הוא בקריאתו והגיונו ומסור מאתה לאחר. ואין אומרים אותו אלא בקדושה ובעת צרה ולא בכל עת וענן בהא אמרו. והשם האחר הגדול שהוא בשבעים ושתיים אותיות הוא לקוח משלשה מקראות שבחורה ואין אותיותיו ידועות, וזה בן מ"ב אותיות אע"פ שאותיותיו ידועות אין מסור בהגיונו וקריאתו אלא בקבלה, יש אומרים בראשו אבגיתין ויש אומרים אבגיתין ובסופו יש אומרים שקנציות ואין מוכיח. וגם חליפין אחרים יש בו ומי הוא זה ברורות הללו שיאמר שם המפורש על הים ויניח ועל האיש וימות וכיוצא באלו המעשים אין אלו כלום אלא דברי שוא אל תאמינו בהם.

תשובות מן הרב האי"ג גאון ז"ל

ואשר שאלתם על שאמרו רבותינו (קידושין ע"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל שם כן מ"ב אותיות לא היו מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעביר על מדותיו והיודעו והמשמרו בטהרה אהוב מלמעלה ונחמד מלמטה ותלמודו מתקיים בידו ואיתו מוטלת על הבריות ונחל שני עולמים עולם הזה ועולם הבא, ואמרתם זו הידיעה מה היא, הנה פירשנו למעלה שאין אנו יודעין היאך קריאתו והגיגו באמונה ולא מסרו בדינו רב מפי רב שמסרו לו רב אחד מסורה משולשת מפי חלוקים בקריאתו במסירה והוא צריך מסירה וכונה שיש כזה ומוסר לזה בטהרה ובקדושה מסורת קבע וכונה, וכל מי שאינו מסור בידו כסדר הזה חשוב כאלו אינו יודע. והרי אמרו חכמים אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שם בן ד' אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע וכו' אמר רב נחמן בר יצחק מסכתא כמאן דאמר פעם אחת בשבוע מ"ט זה שמי לעולם כתיב לומר כי רוצה להעלימהו ולבלתי גלותו אלא כמצוה וגם אמרנו רבה סבר למדרשא בפרקא א"ל ההוא סבא לעלם כתיב לעלימה עלומיה וחתן החם (סוטה ל"ג) לענין ברכת כהנים במקדש אומרים את השם ככתבו ובמדינה בכנוי וללמד שאפילו זה הכתוב אסור לאומרו במדינה ותינא אידך כה חברכו את בני ישראל בשם המיוחד או אינו אלא בכנוי ת"ל ושמו את שמי על בני ישראל מה להלן במקדש אף כאן במקדש ר' יאשיהו אומר אינו צורך כך הוא אומר בכל המקום אשר אזכיר שמי בכל מקום ס"ד אלא מקרא זה מסורס הוא בכל המקום אשר אבא אליך וברכתך שם אזכיר את שמי, ואפילו הכהנים לא היו מוסרים אותו אלא לצנועים שבכהונה וצנועים שכלייעין אותו ואפילו במקדש שלא ישמעוהו כל אדם וכן אמרו חכמים ת"ר שם בן שתיים עשרה אותיות בראשונה היו מוסרים אותו לכל אדם פי' מן הכהנים, משרבו הפריצים לא היו מוסרים אותו אלא לצנועים שבכהונה וצנועים שבכהונה מכלייעין אותו בנעימת אחיהם הכהנים, ותינא א' ר"ט פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לרוכן והטיתי אוני לכהן גדול ושמעתי שהיו מכלייעו בנעימת אחי הכהנים, ואפילו כהן גדול ביום הכפורים שנינו אף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המכרכין ואומר תטהרוי מכל אלה תלמדו, כי המסירה מעכבת. וגם יש בואת תשובה לאשר שאלתם, מי שרוצה להחפלה ולהחנן בו היאך אמרו' כי כבר נגלה שאסור לאומרו במקומוותינו ובמקומוותיכם, ועוד מי יודע היאך אמרו ושמה יטעה האומרו וגוררת עון ואף במקום שראוי לאומרו לא יכשר לשומו בכלל הברכה אלא האומרו סודר אותו ואומר אחריו תהלה שבת וזמרה כסדר שיר ותובע צרכיו מלפני המקום. והזכרתם בשאלתכם שאלת חלום, וכי יש אצליכם מי ששואל רואה כמו נבואה, גם זה רחוק, ושמענו כי היה גם הנה מי שרואה תשובות מוכיחות למה שישאל, אבל עכשיו לא ראינו אלא מי שתובעין סימנין כגון תלמידי חכמים אם יהיה כך וגוים גמורים אם יהיה כך ופסוקים מן הענין הנחב. ויש אנשים שחלומותיהם הרים וברורים כששאלין שאלת חלום מחלומות

אחרים ויש עתים שהתשובה ברורה ופעמים שהיא מסוחמת ופעמים שאין תשובה (אל יהיה פחת) על השואל צא וראה מה כתיב בשאול ולא ענהו ו' גם בחלומות גם באורים גם בנביאים, כי דברים יש בחכמות שלא גילו הקב"ה לבשר ודם, וכבר כתבנו גם פנים ממה שידענו בשאלת חלום, אבל זה שאמרתם כי לכל אחד צורה ידועה בעל חלום שיבא אליו לזה זקן ולזה בחור, שמענו כי היה כן אבל אנו לא ראינו זאת ולא אמר לנו מי שראה כן וראינו נוסחים שיש בהם כן ואמרנו לפננו אנשים כי נסים פעם, כמו זה כתיב ובה האות והמופת שאם אמר לך (אם) כך וכך ואיך יודע היאך נעשה לא תשמע. וכן אם יאמר לך חולים שבאים לכאן נרפאים ואתה מוצא כן לא תשמע. כי בולם מרמות עשויות להטעות ומנהגות העולם ואינם כמופת נביאות. ואם תאמרו הלא גלוי להב"ה כי הרבה טועים בהם מפנו מה אינו מבטלם? דעו כי מנסה ה' אלהיכם אתכם כדי שלא תטעו אחרי מהתלות האלה ואם תמצאו נענועים אליהם כי יש שם טובה והנאה ממהרת קבלו שכר גדול כי תעמדו בנסיון של אלהיכם. וזמן הדברים האלה היה לאשר היו דבקים בע"ז נענועין לה ונכספין אליה במה שהן אומרים ומאז הדלנו לקטר למלאכת השמים ולהסידק לה נסכים חסרנו כל ונחרב וברעם חמנו, ואלו הדברים יש מהם שהניחם הקב"ה בענין, כי מנסה" כמו יצר הרע המנסה את האדם לדבר עבירה ואינו אלא נסיון שאם סבלו ואם עמד בנסיון בוראו יזכה לקבל שכר ואם טעה אחריו הרי הוחלק במעשה עצמו להטריד מן העולם במו שכתוב בסוף ענין פרשת שובה שהושפעה לרשעים בעולם ואם כמעט נטו רגלי כי קנאתי בהוללים ופירש בסופה אך בחלקות תשיב למו הפלחם למשוואות. ואלו חלוקות האמורות כאן מעין מה שפתרו חכמים אשר חלק ה' אלהיך אותם כראמרינן החם (ע"ז כ"ה) א"ל זונין לה' עקיבא לבאי ולבך ידע דע"ז לית בה מששא והא קא חוינן דעילי כי חברי ונפקי כי צמודי כלומה שמשברין נכנסו בבית ע"ז, א' ליה רבי עקיבא אמשול לך משל למה הרבר דומה לאדם נאמן שהיה בעיר והיו מפקידים אצלו שלא בעדים ובה אחד והפקיד לו בעדים פעם אחד שכת והפקיד אצלו שלא בעדים לימים הלכו עדיו למדינת הים אמרה לו אשתו בא ונכפרנו אמר לה בשביל שוטה זה שקלקל אנו נניח אמונתינו; אף יסורין בשעה שמשלחין אותן משיבועין אותם לכו ביום פלוני כיון שהגיע זמנם לצאת הלך זה לבית ע"ז אמרו בשביל שוטה זה שקלקל אנו נניח שבעתינו ואנו אומרים כי גם יש שם סממנים ומיני רפואות שמנהג החולים להתרפא בהם אותו חולי ואין הקב"ה משנה מנהג שהנהגו בו את עולמו בעבור אלו וכענין ששנינו שאלו את הוקנים ברומי אם אין הצונג בע"ז מפני מה אינו מבטלה? אמרו להם אלו לדבר שאין צורך העולם בהם הן עוברין היה מבטלו הרי הם עוברין לחמה וללכנה ולכוכבים יאבד עולמו מפני השוטים האלו א"ל אם כן יאבד דבר שאין צורך לעולם בו ויקיים דבר שצורך העולם בו, אמרו להם אף אנו מחזיקים יריהם של עובדיהם של אלו שואמרו הרעו

חשובות מן דברי ר' האי גאון ז"ל

שהם אלוהות שהרי אלו לא בטלו. ת"ר שאלו הפולסופים את הוקנים ברזנו אם אין רצונו בע"ז מפני מה אינו מכטלה ומפורש מדבריהם אלא עולם כמנהגו נוהג ושומים הללו שקלקלו עתידין ליתן את הדין שאלו על אשת חבירו איפשר שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו הולך ושומים שקלקלו עתידים ליתן את הדין והיינו דאמר ריש לקיש אמר הקב"ה לא דיין להשעים שעושין סלע שלי טוב עים אלא שמחתימין אותי. הרי דברים האלו מברכיך כי העולם כמנהגו נוהג ואע"פ שהרשעים הללו עושים מהם דברי מרמות להשנות ולהטעות אין הקב"ה משנה ואע"פ שגלוי לפניו שהרבה שוגין בהם, נסיון הוא כדי לזכות את העומדים וחלקות לאשר מעשיהם מפילים אותם כדאמר ליה רב יהודה לרבה בר יצחק אי הווי שבכנא ולא אמרי לכו הא מילתא דאמר רב מאי דכתיב אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים מלמד שהחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם. ואשר שאלחם מה התפרש המוכיח בין מעשה נביאות למעשה כשפנות, הרבה רחוק מופת של נבואה ממעשה כשפנות וכיוצא בהם; כי מעשה כשפים כלם דברים שהן מצרך במנהגי העולם או שיכולן הברואים לעשות, אבל מופת הנבואה אשר בו יודע כי זה מלאך ה' ושלוחו, צריך שיהיה בו שתי מכות אם נעדרה אחת מהם לא יקרא מופת נבואה. אחת מהן שיהא ממעשה אלקים דבר שאין ברואים יכולים לעשותם ואין עושהו אלא הבורא ולא הנהוג בו את העולם, אלא הוא שינוי סדרי העולם ומנהגיו הנהוג כגון האותות שנעשו למשה שהרי אין ברוא יכול להפוך יאור כמו גלום אל דם ואין זה אלא מעשי הבורא ואף אין במנהגי העולם שהפך היאור והנהרות לדם ובגון העמדת השמש ליהושע והורחת השמש לישעיהו שבבר ידוע שאין מי שיוכל לעשות כן אלא הבורא ואף הוא שינוי סדרי העולם ומנהגיו, וכיוצא באלו להפך, ומי שיבא ויאמר אני נביא, ה' שלחני, וזה אות להודיע כי הוא שלחני כי סמך לדברים האלו, יעמוד את השמש או יחזירנה ממערב או שיהפוך את הנהר הזה דם או שיחיה את פלוני המת אשר נקבר מכמה ימים ויעלהו מקברו, וסמך לדבריו יעשה ה' ככה שיהפך הנהר לדם או שיחיה המת או שיעמוד השמש כיון שאלה מעשה ה' וישנה בהם את מנהג העולם הרי הוא כאלו אמר כי זה אמת הוא אומר משמי. וכבר האמינו במעשה הזה, ואלו אמר הנביא כי המופת שלי דבר שברוא יכול לעשותו אם אדם ואם שר. ואע"פ שעשה, אין בואת להאמינו, כי יש לומר בדרך הזה נעשה ולא ה' עשהו. להאמין את זה. וגם אלו אמר הנביא כי המופת שלי דבר שאין יכול לעשותו אלא הבורא אבל הוא מנהג העולם, גם זאת אינה עדות להאמינו כי יש לומר כמנהג סדרי העולם עשה אלהים זאת ולא להאמין את זה. ויש בואת לידע כי אין הב"ה עושה אות נביאות כזבן כי אות זה יש בה האומר דברי ה' והאומר כזבן הוא כזב וחלילה לאל מרשע עושה עול. כי מה לא יאמר מופת זה וזה ויבאישו לא יבי מרשעין לבי כחתי. וזהו פסוק וזהו פסוק וזהו פסוק.

תשובת שאלה לרבינו האי גאון זצ"ל על ענין הישועה.

ב וישאלתם לפרש לכם איך תהיה הישועה מתחלה ועד סוף ותחירת המתים ושמים חדשים? אם באתי לפרש כל דבר ודבר עם דקדוקו ועלה הזמן, אבל אני מגיד כללות שלכל דבר ואומר: בהותר משני הקץ ח' שנים הם שני תחלת הישועה שנחננו חכמים בהם סימן ואמרו שבוע בן דוד בא וכול' בו שבוע המליך אדם על ישראל אין פחות מט' חדשים ולא יתר על ג' שנים יען כי ישראל לא יקחו המלוכה אלא מיד אדם שנאמר והיה אדם ירשה וגו' ויורד מיעקב אחרי אשר לקחו אדם את המלוכה מיד אשור שנ' וצים מיד כתיב וגו' אחרי אשר לקחו אשור את המלוכה מצד הקינים שהם המדנים שהם הישמעאלים שנאמר כי אם יהיה לבער קין, לפיכך כשאנו רואים ששלטה אדם בארץ ישראל אנו מאמינים שהתחילה ישועתנו שנ' ועלו מושיעים וגו'. ובעת ההיא יעמוד איש מבני יוסף בדברא בלבד ויקרא משיח י"י ויקבצו אליו אנשים רבים בגליל העליון ויהיה להם מלך ואף אנשים אחרים יתלקטו לו שנים וגו' ממדינה זאת וה' וד' ממדינה זאת, ועל אותה שעה הוא אומר ולקחתי אתכם אחד מעיר וכול'. אבל רוב ישראל בגלותם כי לא יחברר. למו כי בא הקץ, ואז יעלה משיח בן יוסף עם האנשים המלקטים אליו מן הגליל לירושלים ויהרגו את הפקיד אשר למלך אדם ואת העם אשר עמו; על אותה שעה הוא אומר ונתתי את נקמתי באדם ביד עמי ישראל וישבו לירושלים ימים אחדים, וכי ישמעו כל העמים כי עמד מלך לבני ישראל בירושלים יעמדו עליהם כשאר המדינות ויגרשום ויאמרו עד עכשיו היו הם עמנו באמונה ושלט יהיה לכם מלך ולא שר, ועכשיו שיש לכם מלך לא תשבו בארצנו. והרבה מן ישראל יצאו למדברות אשר כנגד מדינותיהם על אותה שעה הוא אומר והבאתי אתכם אל מדבר העמים, וישבו שם באהלים והרבה מהם יחסרו להם ומים ועל אותה שעה הוא אומר עוד אושיבך באהלים ויצטערו כפי מעשיהם על אותה שעה הוא אומר והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסורת הברית ורבים יצאו מברית ישראל כי יקיצו בחייהם ועליהם הוא אומר והעברתי אתכם וברותי מכם המורדים והפושעים ב', והיה כי ישב משיח בן יוסף וכל העם אשר עמו בירושלים ושמעו ארמילום את שמעם והוא בא ועושה כשפים ומדחזים להטעות בה רבים ויעלה וילחם בירושלים וינצח את משיח בן יוסף ועמו ויהרגו מהם וישבה מהם יחלק שללם; על אותה שעה הוא אומר ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה ואף יהרג משיח בן יוסף ותהיה צרה גדולה לישראל ועל אותה שעה הוא אומר והביטו אלי את אשר דקרו וגו'. כיום ההוא יגדל המספר בירושלים, ומפני מה תנחן רשות לארמילום להרוג את

משיח בן יוסף, כדן לשבור לבב חולקין של ישראל שאין להם אמונה ויאמרו
 זה האיש אשר אנו מקוים לו, וכבר בא ונהרג ולא נשאר להם עוד ישועה
 ויצאו מבית ישראל וידבקו באומות ויהרגום ועליהם הוא אומר בחרב ימותו
 כל חטאו עמי. נמצאו אלו אשר נשארו בירושלים יצרפו ונזקקו ואף אלו שיצאו
 למדברות נבחנו ונצרפו והלך מאלו שתי ידות ונשארו מאלו השלישית, עליהם
 הוא אומר: והיה בכל הארץ נאום ה' פי שנים יכרתו והשלישית יותר כה וגו'
 ובאותה שעה יעבד עליהם כל חבלי משיח המפורשים בכמה מקומות מן המקרא
 ומדברי רבותינו ואח"כ צועקים והב"ה שומע צעקתם שנא' הוא יקרא בשמי
 ואני אענה אותו. בעת ההיא יגלה אליהו מן המדבר לאלו הנמצאים במדברות
 וישיב לבותם שנאמר והשיב לב אבות וגו' וגם משיח בן דוד יגלה לאלה
 הנשארים בארץ פתרוס, כי כבר כבש את העם לפניו משיח בן יוסף שנאמר
 הנני שולח מלאכי ופינה דרך לפניו וילכו ישראל אשר במדברות אחר אליהו
 עד אשר יגשו ביהודה וישראל אשר בארץ ישראל עם משיח בן דוד עליהם הוא
 אומר בימים ההם ילכו בית יהודה על בית ישראל וגומר. ורוב ההרגים יהיו
 בתוך הארץ מ' יום כי משיח בן יוסף בההרגו החיה נבלתו מושלכת מ' יום
 ולא נגע בו דבר טמא עד בא משיח בן דוד ויחיהו בדבר ה' וזו החלת האותות
 אשר יעשה והיא החיית המתים אשר יהיה ואז ישב משיח בן דוד ואליהו
 וישראל הבאים מן המדברות לירושלים בטח שאנן ימים רבים ויבנו בתים ויטעו
 כרמים ויצליחו במקנה וקנין עד שמוע גוג את שמעם ככתוב ואמרחי אעלה
 ארץ פרוות אבוא השוקטים יושבי לכטה. וארץ גוג ומגוג מארץ ארזים כי בן נאמר בו
 נשיא ראש משך וחובל ויביא עמים מכל סביבותיו ומן אדום שנאמר ירכתי
 צפון ואת כל אגפיו ימים רבים ואף יאספו עמים רבים מכל עיר ועיר מדינה
 ומדינה אשר יעברו בה אנשים רבים רעים ומוחלטים ליפרע מהם רעים ולכלותם,
 ואנשים מטובי הגוים ליכנס החת כנפי השכינה ואז יבואו כולם להלחם וילחמו
 על ירושלים ועם משיח בן דוד ואליהו ואנשים אשר בה ועל אותה שעה הוא
 אומר הנה אנכי שם את ירושלים סף רעל וכל האמור בפרשה גוג, ובאותה
 שעה יהיה רעש גדול על אדמת ישראל וגומר. ואף ילחם בגוים בהם בד'
 מיני פורענות יש מהם שאובדים באש וגפרית ואבני בליסטרא, הם אבני אלגביש,
 ועליהם הוא אומר וגשם שוטף ואבני אלגביש, ויש מהם שאובדים זה בחרב
 זה שנא' וקראתי עליהם לכל הרי הרב ויש מהם שבשרם נמוך אבר אבר
 ועליהם הוא אומר וזאת תהיה המגפה והיה כי יאחזו איש ביד רעהו וישען
 אליו תהיה נופלת ידו שנא' והחזיקו איש יד רעהו וגו' ויש מהם שיפול בסימוי
 עיניו ושבורת ידו ורגלו או חתיכת חוטם ואוזן וינזפו וילכו למדינות רחוקות
 וידומה ראו בעיניהם ככתוב ושמתי מקום וגו' (?) ובאותה שעה מחשבין כל
 אומות העולם ואומרים איזה דורן נשאל למלך זה והלא כל כסף ושמלות וכלים
 אין חשובים לפניו, אבל בני עמו זערתו' אנו נושאים לו מנחה שנאמר והביאו

את כל אחיכם מכל הגוים מנחה ליי' וגו' וכל אומה לפי עושרה תשאם יש
 מהם בסוס יש מהם ברכב בצבים ובפרדים ובכרכרות ויש על כתפותיהם ישאום
 שנאמר והביאו בניך בחוץ ויש מהם באניות תרשיש שנאמר ואניות תרשיש
 בראשונה להביא בניך מרחוק ויש מהם בכלי גומא שנאמר השולח בים צירים
 בכלי גומא על פני מים מעבר לנהרי כוש וגו' שאין אניות עץ יכולים להלך
 שם מפני אבנים וסלעים התבואות כמים. ושאר ישראל אשר במדברות שאין
 שם עמים ינשאם אלהינו ברוחו כמו שנאמר ברות צפון וגו' אומר לצפון חני
 ולחמן אל הכלאי וכמו נשואים על העבים ועל הענן שנאמר מי אלה כעב
 תעופנה. ובבא הגליות האלה יקרע להם ים מצרים לאחד ונחל מצרים לו'
 נחלים ועל אותה שעה הוא אומר אפתח על שפים נהרות אתן במדבר ארז
 שיטה וגו' לסיכך עליהם ולא ישאר מישראל החיים בשום מקום עד שיבואו
 לירושלים שנאמר ולא אותיר עוד מהם שם כל החיים ולא ישארו אלא המתים
 אז יתקע בשופר גדול שנא' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. ואומרים כי
 זרובבל חוקע בשופר הזה. ולמה יהיה רעש גדול כדי שיעלו העצמות אשר
 נדשו בארץ ואשר נבנו בבנינים ואשר נשרפו כלבנים ואשר נפלו עליהם מפולח
 וקרבו עצם אל עצמו כאשר כתוב בפרשת הבקעה והב"ה ממתח בהם גידים
 ומסך בהם בשר וקורם עליהם עור ורוח אין בהם ואחרי כן מוריד הקב"ה טל
 חיים מן השמים שיש בו אור חיי נפש כדכתיב יחיו מתוך נבלתי יקומין והם
 מכירים כי היו חיים ומתו ואחרי כן יהיו כדכתיב וידעתם כי אני יי בפתחי
 את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי וכל מי שיהיה בו מום עומד
 תחלה במומו ואם זקן הוא בא בוקנתו וכחישת בשרו כדי שלא יאמרו ברוח
 אחרת המה אלה ואחרי כן הקב"ה מרפא אותו שנא' אז תפקחנה עיני עורים
 וגו' אז ידלג כאיל פסח אז תהדרש כנשר נעוריק ושבעה רועים ושמונה נסיכי
 אדם והם אדם שת מושולח אברהם יעקב משה דוד, ושמונה נסיכים הם ישו
 שאול שמואל עמוס צפניה חזקיה אליה משיח. ולמי תחית המתים הזאת, לכל
 מי שיהיה צדיק מישראל מתחלתו וגם למי שחטא ועשה תשובה אבל למי
 שעונותיו מרובין מזכותיו ולא עשה תשובה אינו עומד לימות המשיח שנאמר
 ורבים מושיני אדמת עפר יקצו, לפיכך שגו רבותינו חלה ונטה למות אומרין
 לו התורה שכן דרך כל המומתין מתודין ואם אינו יודע להתודות אומרים לו
 אמור חטאתי עויתי ופשעתי היא מיתתי כפרה על כל עונותי כדי שיוכו כל
 ישראל לתחיית המתים וגו', לפיכך מתים שעתידי הקב"ה לחיות, שוב אינם
 חוזרים לעפרם שנאמר בהם אלה לחיי עולם ואומר קרוש יאמר כל הכתוב
 לחיים בירושלים. וזממו ישראל ויאמרו מאין באו כל אלה פתאום שנאמר ואמרת
 כלבבך מי ילד לי את אלה ואף אומות העולם תמהים שנאמר מי שמע כזאת
 מי ראה כאלה וגומר. ואחר שהמתים והחיים נקצו הגלה לנו צורת הבית
 ותקנתו כמראה אשר ראה יהוקאל בן בוזי הכהן הנביא במקומה ויש אומרים

מן השמים תרד על מקומה שנאמר ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחידיו
 ואז יהיו כל ישראל נביאים שנאמר והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל
 בשר וגומר, והעבדים והשפחות של ישראל שנאמר גם על עבדים ועל השפחות
 וגומר והאומות הנשארות יתגיירו שנאמר או אהפוך אל העמים שפה ברורה
 וגומר ויאמרו לנו ונעלה הר ה' אל בית אלהי יעקב ויורינו מדרכיו ונלכה
 באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ובבואם לפני המלך המשיח
 יצוה אותם להשבית חרבות ומלחמות שנאמר וכתתו חרבותם לאיתים וגו' ואז
 ישב סרום ועמורה בעריהם וכל הכר כלו שלא תהא ארץ ישראל פגומה
 במהפכה אשר בתוכה ככתב ואחיותיך סרום ובנותיה תשובנה לקדמותם וגם
 ישבית כל חיה רעה מן הארץ שנאמר וגר זאב עם כבש ופרה רדוב תרעינה
 ושעשע יונק על חור פתן לא ירעו ולא ישחיתו ככל הר קדשי. והעם אשר
 ימצאם מלך המשיח חיים יחיו חיים ארוכים וימותו שנאמר לא יבנו ואחר
 ישב לא יטעו ואחר יאכל וגו'. ולא ימות אדם בחור ולא נער שנאמר ולא
 יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי הנער בן מאה
 שנה ימות וגו'. ויעקור המות מן העולם כדכתיב בלע המות לנצח. והמתים
 בימות המשיח יחיו לחיי עולם הבא בזכות צדיקים גמורים, בן מאה שנה ימות
 לא שימות ודאי אלא כך יהיה בעת הישועה מי שימות בו בן מאה שנה
 הוא דומה למי שימות עכשיו בן עשרים שנה, ואף אלו יהיה בן מאה שנה
 חוטא על בני אדם מקללו לא יהיו סובלים אותו, לפי שאינו ראוי בעיניהם
 לסבול שהוא נער כבן עשרים שנה לנו. ובעתים ההם בהגלות המקדש וירושלים
 ירד שכינה מן השמים ויתיצב כעמוד האש מן הארץ ועד הרקיע שנאמר וברא
 ה' על מכוני הר ציון וגומר וכל מי שמבקש (מן השמים) לבוא לירושלים רואה
 ממדינתו את עמוד האש הולך לאורו עד שהוא מגיע לירושלים שנאמר
 ותלכו גוים לאורך וגו', לפי שהאור הוא גדול מן אור השמש והירח שהיא
 מכהה את שניהם שנאמר וחפרה הלבנה וגו'. באותה שעה רואין את השמים
 ואת הארץ כאלו נתחדשו וכאלו שמים וארץ של שעבוד עברו וחלפו והובאו
 השמים וארץ חדשים תחתיהם שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה
 ואף רואים ירושלים וישראל כאלו הם חדשים וכאלו ישראל ירושלים של
 שעבוד חלפו ועברו וכמו הובאו אחרים תחתיהם של ששון ושמחה שנאמר
 כי הנני בורא את ירושלים גילה ועמה משוש וישבו במלכותם עד סוף העולם
 וי"א עד תום שבעת אלפים שנה מימי בראשית ויש אלפים הרבה בלא שיעור
 נודע ואחר כן יכלו שמים וארץ שנאמר כי שמים כעשן נמלחו וגומר והמתים
 יחיו ויראו את הישועה ויצאו בעצמן אל העולם הבא שנאמר וישועתי לעולם
 תהיה וצדקתי וגומר ובאותה שעה יברא הקב"ה שמים וארץ אחרים חוץ מאלו
 והצדיקים שוכנים ביניהם לעולם ולעולמי עולמים שנאמר כי כאשר השמים
 החדשים וארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני תמיד בן יעמוד זרעכם

ושמכם וגומר. המקום ישקוף משמים לחנכם, ויאזין ממרום לישועתכם, ויפן ברחמי אליכם, וישאירו לכם לחוצאכם מעבודתכם, ויבנה דבירכם וישכלל היכלו בבחיכם ויבנה ביתו בימיכם ויקרב קץ גאולתכם ויחיש במהרה מבוא משיחכם ויקבץ נפוצותיכם מבין אויביכם, ויאמר בעל רחמים לקרב אותה העת ואותו הזמן וכן יהי רצון אמון.

ספר בן דוד.

והוא מאמר נגד אמונת גלגול הנפשות.

חברו הרב הכולל כמה"ר יהודה אריה ממודינא זצוק"ל

לתלמידו הרופא כמה"ר יוסף חמין ז"ל.

שאלת ממני הבן יקור להגיד לך העת באמונת הנפשות אם חתגלגלה כאשר האמינו קצת, שחבא נפש אדם אחר מוחו בגוף אדם אחר וקצת מהם בגוף איזה בעל חי שיהיה, אם לא? דע כי אם שאלני אחר בדבר כזה הייתי מרחיק מעלי דברים ואומר לו בפה ולא לב שוה כי אחרי רוב החכמים אני הולך וגם לוי לבב כמוהם, יען כי עולם כמנהגו נוהג וכל המשנה ממטבע שנמכע בלב המון ידו על התחתונה להקרא או סכל או כופר; אמנם לך אשר אהבת עולם אהבתיך כיצא חלצי לא אשקר באמונתי, כי סוף סוף מהרתי התורה וחשכל חוצתה ומחכמי ישראל אלנות גדולים להתלות בהם, לכן עתה בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך. אמונת גלגול הנפשות לדעתי חדשה ולא ישנה היא באומתינו ולא נתקבלה ממשנה ולא מן הנביאים, שאם כן היה לנו ממנה דברים ברורים בתלמוד ולא היו מרחיקין ומגנין אותה בפירוש הגאונים והרבנים, ומורא לא יעלה על ראשי מן האומרים שהוא ישרש גדול מהמכנים עצמם מקובלים וחכמי האמת ומספר הורה וזולתו מספריהם כי אין כאן מקום להאריך, כי ערבך ערבא צריך, די שעליהם יחרה אפי בכל עת אשר אני רואה אותם אומרים שקבלה היא לחז"ל מן הנביאים ושהסכים עמהם פיטאגורה כאלו יתנו סיוע לאשר הם סוברים שהיא קבלת הנביאים מדעת בן נבר, אשר לא היה בעובדי אל כיתורה ועוד לקרא, אלא שהסברא רעועה מעצמה עד שכמו שכתבתי בנימוקי ברי לי כי חכם כפיטאגורה לא היה מאמין דבר זר כזה באמת לאמתו, אלא שלימד בן ליטע אהבה בין האנשים שיאהבו אף לבלתי קרובים להם ממשפחתם באמור, אולי פלני זה הוא אבי או אחי או בני מצד נפשו, וחוסף שתתגלגלה הנפשות גם כן בב' עת בלתי מדברים כאויל לשטתיה לאסור אכילת כל דבר שיהיה בו רוח חיים מפני מדת האמוריות [כנודע לקוראים ספרו], ולכן היה מפחידם באמור להם מי יודע אם בשור או שה אשר תשחט

לא תהיה נפש אחת מקרוביכם, ואכלתם בשר אבותיכם, ובשר אחיכם תאכלו, אמנם בלי ספק לא עלתה על לבו אמונה בלי שרש ויסוד כזו. ואני לא ראיתי בינינו בעל סברא מן הכתובים כי אם הרב הגדול דון יצחק אברבנאל ז"ל מרחיב הדבור על כך בדעת צלולה ומיושבת כאשר הוא ישר ונכון בכל אמריו, ובכל מקום שאני מוצא דעות ופירושינו אני עושה אנוני כאפרכסת. בפירושו פרשת כי תצא עודנו מדבר בענין היבום הניח טעמים לאמונה זו וקצת מהספקות בה ובקש להחירם הגם שלא קבע בה מסמרות כסף אלא באמור אם קבלה היא נקבל, ולכן עתה כבואי להראות כי אין בדעת זה ממש, להסיר האריכות אשר היה צריך ולדבר בסדר, הסכמתי להראות שאין טעם בטעמיו ולא היתר בהתירו ולקיים הסתירות עד אשר תפול החומה תחתיה. אך צריך שיהיה לפניך ספרו במקום הנזכר להבנת דבריו אלה כי אביאם פה בקיצור נמרץ בעשותי מאמר ממה שיהיה הצורך בו לחבור גדול, ואח"כ אעירך על דברי חכמים וגדולים שכתבו ברור בכיטול דעת זה, לסתום פה החכמים הפתאים רואים אמרותי פה וחושבים שהמכחיש זה כופר בעיקר גדול מעקרי תורתנו הקדושה. ראשונה אמר שם הרב הנזכר שהגלגול הוא בחסד האל שאם נפש אחת תחטא מפאת מזג חומר הארמיי בשפיקות דמים או מפאת מזג הדמיי בנאוף זכו, רצה השי"ת שתשוב בחומר אחר, אולי ייטיב מעשיו ולא תאבד הנפש ההיא, כי לולא כן היה התנצלות לחוטא מהכרח החומר ויאמר, למה לא בראת לי חומר זך וחמר נקי כאשר בראת לאחר; להשיב על זה היה לי להכנס בדרוש גדול רחב ידיים ראוי למאמר ארוך בפני עצמו ועכשו ריש מלים אומר, כשם שאי אפשר לכהן שהגרמים השמימיים יש להם במולד האדם ממשלה גדולה על הנהגתו כל ימי חייו בהצלחתו או בשפלותו כמו שקיימו חז"ל (ע"ק כ"ט) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלחא אלא במזלא וכמעשה ד"רא בן פדת בגמרא שאמרו לו נחא לך דאחרביה עלמא והדר לברייה אפשר דנפלת בשעתא דמזוני, שזהו ודאי סבת צדיק ורע לו, כן הגרם השמימי בשעת מולדו הוא המשים הנולד דמיי או שחוריי ומזוג כל חבור המביאו אח"כ לפעול פעולותיו כפי מזגו עם שיטה אבל לא יכריח, ומשם יבינו האצטגנינים המקרים העתידים לבא על האדם, אשר על כן יקראו מהרא"ב זולתו חכמי התולדה, והמכין יבין, וא"כ כמו שאין מעצור לה' מהושיע נפש צדיק שבחיים חייתו סבל יסורים רבים ולחת לו שכר רב בעה"ב ולרשע יאמר אלהים להענישו בגיהנם אם התענג ושלו ושקט בעה"ז מפני מזלו הטוב, כן הוא היודע מזגי האנשים ובוחר לבות יתן לצדיקים שכר רב בעה"ב או מעט כפי מה שהיה מזגו רע או טוב, ולמי שחטא מפאת מזגו הרע יעוררנו לתשובה או יקל בעונשו מאד בטרם ימות כי ייסרנו מעט בעה"ז או פחות לע"ב. וכבר יתורץ כזה למה נענש שאול על חטא קל עונש גדול כי היה שוה התכונה, ורוד מחטא גדול עונש קל להיחור ממזגו נוטה מאד לרע; וא"כ למה נאמר

שיחזור הנפש בגוף אחר לתת לו חומר טוב וכולי האי ואפשר, ואינו עדין בטוח שלא יחטא כי גם מוג טוב אפשר שיחטא ואם ייטיב ירויח מעט ואם ירע יפסיד הרבה, ואם אפשר להשוות כל המדות בעודנו בגוף ראשון להקל לו העונש בעה"ב ליסרו בעה"ז, וא"כ איפה הרחמים והסליחות לאלהינו להביאו פעם אחרת ככל כך סכנות, כי אם מה טוב ומה נעים כי יצדיק בריותיו חכף אחר מותם באופן שאמרנו מהשכר והעונש בערך למוגם ונטייתם, ובכן לא יוכל שום אחר להתרעם על מזלו ועל חמרו כאשר הוא הדין בודאי, והצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. שנית אמר: שכאשר ימות איש בקוצר שנים תחזור נשמתו בחומר אחר להוסיף בתשלום עבודתו כדי שחוסף הנפש בגמול האמתי התשובה הראשונה תשובה גם כן לזה, כי מי יבטיחנו שלא יחטא ויפגע בהזרתו זאת ויאבד טובה הרבה שעשה בראשונה ויד ה' לא תקצר לתת שכר למי שעשה מעט מפני קצרות שנים שקבע לו מזל לידתו כמש"אול במדרש שיר השירים יגע ר' בון לכ"ח שנה מה שלא יגע תלמיד ותק לע' שנה וכו'. שלישיית אמר: שלפעמים תחגלגל נפש הרשע מחדש כדי שלא תענש בעה"ב שהוא עונש גדול וחבא לקבל עונשה בעה"ז שהיא יותר קל ושהו האומרים שחבא לפעמים גם כן בגוף כלב או בע"ח אחר בלתי מדבר להתיישר ולהעניש. התשובה שאם רצונו י"ת להעניש אותו רשע בעונשי עה"ז ולא מהבא מי עכב על ידו שלא להענישו וליסרו בטרם ימות בכמה דרכים שיש לפניו כאשר העקר אצלינו שהוא עושה בכל יום לכמה חוטאים, כל שכן שגם בזה, רצוני לומר בכואה בגוף אדם אחר להסתגף עדין אנו מסופקים פן יוסיף הרוה על הצמאה בעוונות ופשעים אחרים, ומה שלא רצה לייסרו מעט בענשי הע"ב תחייב עתה ביותר בהם, ואולי להיות מן היוודים ואינם עולים. עוד אמר מפסוק הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר יש רמו שעד שלשה פעמים יהיה שחגלגל נפש אחת, עד כאן. דבר זה אין ראייה ממנו ומשום מקום מהכתובים גם אם יוכלו לסבול איזה רמו בזה, יען לשלש יש להם מהמוכן כפשוטם וכמו שחראה לפנינו וגם זה כאחד מהם, שלעיל אמר שהשי"ת מעורר האדם לתשובה בחלום או ביסורים או בצדקה שיעשה או בחפלה או זודוי ושכל אלה ההתעררות והחסדים יעשה הקב"ה שמים או שלש פעמים עם האדם, ומאן דכר שמיה דנגלגול הכא? ועוד שאם כדבריהם היה לו לומר פעמים שלש עם נפש לא עם גבר, שגבר הוא שם האדם בחבור הנפש עם הגוף לא לנשמה נפרדת, מלבד שיש מהמקובלים שסוברים שעד אלף פעמים תוכל נפש אחת להחגלגל ממה שנאמר דבר צוה לאלף דודי, ולא אשיב עתה על המאמינים שהנפש תחגלגל ג"כ מאדם בב"מ שלכן יפרשו פעמים שלש עם גבר מכאן ואילך כבהמה, ואף כי ראיתי ממקובלים חדשים ממש שמאמינים שחגלגלנה הנפשות בפירות וצמחים ודומם, כי הבלי אוויראו (Ovidius) קרובים לשכל מאד מהמה. אחר כך סייע עצמו מהדברים שדברו פילוסופים הראשונים שזה היה דעת סוקראטי

ופיתאגורא ושאלו קבלוהו מהדרות הראשונים ומומן הנביאים אשריהם ואשר
 חלקם שזכו לקבל מה שלא זכו רוב התנאים והאמוראים זגאונים ורבנים וה"סג
 ז"ל והרש"בא וכל חכמי צרפת והרמ"בם ז"ל ולהעשות סיוע לקבלת הנביאים
 כמו שאמרנו לעיל. והביא שיש טענות לאריסטו ומפרשי ספריו נגד זה והתירם
 אחת לאחת. מונח הראשון שהנפש תתחדש בחדוש חמרו. וכ' שהגם שיש ג"כ
 מהתורניים מאמינים כך [עיי' בעל עקדה שער ז'] שלדעת המאמינים שהנפש
 עצם רוחני נברל עומד קודם ואחר צאתה מהגוף, יחורץ בנקל. ונאמר מהב'
 שהצורות לא יחולו כי אם בחומרים מיוחדים מוכנים אליהם והמצא חומר שני
 שוה למוג וטבע לראשון לא ימצא (ברצון מהשנים). וה"ג שאם יהיה שוה בכל
 לראשון א"כ אין גלגול כאן אלא הוא האיש הראשון. תרצו לראשונה שאפשר
 שעם היותו בלתי שוה עם המת דמה לו במגונו מצד מה ולשניה שכיון שאינו
 שוה ממש איננו הוא כי אם מצד נפשו. כמה מן הדוחק נמצא בהחירו זה
 ברור לכל משכיל, לומר שהוא שוה ובלתי שוה עם המת, ידמה לו במגונו מצד
 מה ולב' שכיון שאינו שוה ממש וכמוהו ומשונה ממנו, מלבד שאם יהיה ב'
 בצד מה שוה למוגי הראשון יבוטל הטעם שאמר לעיל שלמען לא יתנצל
 החוטא שיהיה לו חומר ומוג רע על כן ישלחנו בחומר אחר זך ונקי, וכן מי
 שמת בקוצר שנים שאמר שיחזירנו כרו שיוסיף מצות, שגם עתה ימות בקוצר
 שנים מאחר שיהיה לו מוג דומה לראשון, שיבוע הוא שאורך ימים וקצורם הוא
 מפאת המוג וחום הטבעי ולהות השרשי. הד' שאם נפ'ש אדם שתגלגל בחומר
 יותר טוב מהראשון א"כ מנע ה' טוב מבעליו לכל חתו לה בראשונה, ואם
 פחות תקבל חמס לגלגולה בחסר מהצריך לה, לזה תירץ שתגלגל ליותר טוב
 כשהוא להוסיף שלימות וליותר רע כשהוא לעונש, ואם כראשון א"כ אינו אחר.
 וכבר ביארנו לעיל שאי אפשר לא זה ולא זה, אי אפשר שיהיה להוסיף שלימות
 כי הוא באפשר חמיר שיגרע ויחטא, והגם שיוכה ירויה מעט, ואם ירשיע
 יענש הרכה כי ידינהו האל בערך לשלימות חמרו. וכן א"א שיהיה להענש כי
 היה מענישו בתחלה בעה"ז אם כך היה רצה ולא להביאו בספק להוסיף חטא
 על פשע. ה"ה שיתחייב שיהיה הנער היולד שנית משוכל בלי למוד וזוכה מה
 שכבר השיג והוא הפך הנראה לחוש, ותירץ זה באמרו שההשתנות מוגף אל
 גוף תשכית ממנו עד שיסתך מחדש. והוסיף דא"ה זהו סבה שאיזה נערים
 ישכילו מכן ב' שנה יותר מס', וכן אמר סוקראט כמוהו, אך אין ספק שאם
 היחה הנפש הבאה באותו ילד פעם אחרת בעולם והנה היא שבה עתה בחומר
 ומוג דומה וכמו שוה לראשון כמ"ש לעיל לא היה מספיק ההשתנות מוגף אל
 גוף להשכיה ממנו ויהיה כמו מי שהיה בעיר אחרת כמה זמן שגם שלאחר
 שנים רבות ישוב אליה יחזור בנקל להוכרחו מכל מה שידע ממנה, מה שאין
 אנו רואים בשום אחד מהילדים, כי מה שיקרה לפעמים באיזה אחד מהם
 משכיל מן הילדים אשר בגילו כבר אמרו הטבעיים בזה שהוא מפני דקות חמרו

מזולתו, אשר זה סבה ג'כ שרובם מהחכמים ביותר ימותו כמעט שנותיהם ואין
 זו ראייה שחרא נפשם מגולגלת. הו' [וזאת הטענה נלאו כל מאמיני הגלגול
 להחירה] נפש אחת שהיתה מגולגלת בגופים רבים לזמן החחיה והדיו באיזה
 גוף מהם חחיה ותעמוד לדיו, הוא ז"ל השיב שתשוב בגוף הראשון מאחר שהוא
 היה האיש ההוא בעצם, והגופות האחרים היו כלים לכר אם להשתלם או
 להענש, ושוהו שאמר דניאל ורבים משיני אדמת עפר יקיצו ולא כלם. ורחוק
 הוא זה מן הסברא, שאם נשתלמה בגוף שני ישאר הגוף ההוא שהטיב לעשות
 מת ויהיה חוטא נשכר, או אם סבל עונשים לכפרת מה שחטא האחר, הוא
 לא יראה בטובתו והגופות שחטאו לא יקומו רשעים במשפט וינוחו על משכבותם,
 אשר על כן היה מהם מי שאמר שיחיה הגוף האחרון שישתלם, וגם זה הוא
 הוץ מן הדעת שלזמן החחיה לא יזכר שם האנשים כלם שנודעו בעולם ויאמרו
 שקצרה יד ה' להחיות את כלם, הפך אמרו ז"ל שסומא ופסח וכל בעלי מומים
 יחיו כמזמיהם שלא יאמרו אחרים חחיה, עד שנמצא מי שנלחץ אל הקיר ואמר
 שיהיו כלם כנפש אחת כניצוצות ממנה וכמדליק נר מנר. וככל הנרות הללו
 לא ראו ולא ידעו ולא הבינו שאין הדמיון שוה ואין המשל דומה לנמשל.
 והטעם שהנר שהודלק מנר אחר שב להיות נר בפני עצמו בחלק החמרי ר"ל
 שהחומר ההוא מתפשט ומתרכב, ולא כן אפשר שיהיה כנפש, כי הצורה לא
 תחלק ולא תתרכב לחלוק הרבה עצמים נפרדים שכל אחד יהיה איש בפני
 עצמו ויעמוד לדיו, סוף דבר לא היה מי שחרץ ספק זה כי אם בדבר שאין
 לו שחר. ומה אענה ומה אומר מסכלות ובלתי אפשרות אחר שלא מלאה
 נפשו של הרב ז"ל לדבר בו קראוהו סוד העבור שששים ושלוש נפשות תבאנה
 ותהיינה בגוף אחד חי ותחולנה ששים ושלוש צורות על חומר אחד בזמן אחד.
 חי האמת, אלה הדברים תצלנה אננים משמוע אותם מן המתפארים לעמוד
 בסוד ת' ובסתר היכלי. ומה שכנה הרב ז"ל וחכת הזאת יסוד גדול להוכיח
 כמעט לראית מופתית דבר זה ממצות יבום, ואמרו שאם לא כן חיה מצוה
 בלי טעם, והו דבר בלי טעם שנכרית הדבר בעצמו, כי מי יאמר אפילו שלא
 נרד לעומק מחשבתו י"ת אשר חשב כמצוה הזאת שנהיה כשביל זה מוכרחים
 לומר כי הוא זה ולא אחר, כש"כ שהנה הרב עצמו אחר שכתב בענין זה
 מהגלגול שהוא טעם מצות היבום כתב טעם אחר יותר מתקרב לפשט המאמרים
 וגלויים, והוא שצוה התורה בו לזכות המת ולפיוס העתו ולזכות אשתו וכו'
 והאריך בנתינת טעם פשוט וקרוכ לסברא ומספיק ע"ש. מלבד טעמים אחרים
 איפשר שיכונו דעות נכונות ושכלים זכים, אשר נאמר כי כן המה טעם המצוה
 מבלתי שיחוייב להאמין דבר זה ורחוק מן השכל. ואמנם שחרעת הזה מן הגלגול
 אינו קבלת הנביאים. אבל דבר קל, שככל תלמוד ולאחריו לא נמצא מכל ישרי
 לב גדולים אנשי השם, כי בהפך ענינו. רואות חשובים וטובים שלא תחישו
 לגנותה ולהרחיקה קודם התפשטותה כל כך בינינו. ואח"כ מלבד אותם שלא

שאלה מן הר' יהודה בן אשר ותשובת הראשון ל סה

והוא האפר זמים יוצאים ממנה ואש וככלל יהיה האויר. ולא ראינו אש בפועל יורד מן השמים לבא בה גם לא חסר דבר מן העפר אשר בו גדלה שתאמר עליה שנכנס בה בפועל. ועוד ראינו מבצלים שמושמים בעליה וצומחים מן העפר בלא עפר [מים], אלא ודאי הכח אשר בחטה הנקרא אצל המדברים וחוקרים על הדברים האלה צורה, כי זו היא צורתה והכרלה מן הדומם ששם בה הבורא ית' כח למשוך בה כאמצעות נצוצי החום הבאים אליה מיסוד האש מקום השמש הזורח עליה, או על העבים או על הרקיע לפי פירוש רבינו סעדיה ז"ל, בכחה וכחום הוה תמשיך מן העפר ומן המים רוח וכח וישפיעו בה הר' יסודות כחם וככה אשר נהן בה הבורא ית' תפעול בכח אשר ישפיעו בה ותחזירנה להיות מעין יסודות בפועל, גם תשפיע עליו מכחה ותעלהו לעלות ולהיות במדרגת הצומח; וכחו וצורתו נמצא מאלה הגידולין יאמר עליהן שנחצבו מן היסודות אבל לא היו מתחלה בפועל, כמו שהם עתה. ולא חייבה חכמת הבורא ית' להעשות חטה מחטה, אבל החטה הראשונה נפסדה ומפקדת כחה וצורתה לגמרי כמה שהיא נברלת משאר הצמחים [ר"ל צורת החטה נפקד ממנה] שהיא כח ההונה ומה שהיא עושה פעולה המיוחדת לחטה מצוי בפעל כאשר נפסדה החטה ושבה להיות שרשים וקלה ועלין אבל כחה וצורתה הוא ככח השרשים וקלה להוליד אחרות בדמותה מן הכח אשר נתנה החטה בהם ככח הנשפע עליהן מן היסודות, ולפעמים (איין) המקום אשר החטה בו גרוע ואינו ראוי להכליח הורע ולצאת הבואה הגונה ולכן בעליו עוקר אותו מן המקום ההוא ושחלו במקום הגון לשאת ענף ולעשות פרי. ככה מעשה הנפש, נחצב ממקור השכל ונשפע על ד' יסודות אדם הראשון אחר אשר הוכנו היסודות ההם לקבלו, וזאת יצירת ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה שהושוו כמוג אחד שוה וישר לקבל שפע אלהי והשפעה זו היא נפיחת באפיו נשמת חיים. והנה מתחלה לא היחה מצואה בפעל ואם מקום חולדתה והשפעתה נכון מאו; אבל עתה נתחדשה בריאה זו המורכבת הנכבדת לקבל התחוננים כח והשפעה מן העליונים. והכח הזה אשר שב להיות נשמה בפעל ראוי לה להמשיך אליה כח ומזון מן העליונים ממקום מתעבה וחזון ותפרה עד שהשוב חלק מן העליונים ותמשול על כל התחוננים כיון שהם משועבדים לעליונים, ואלה הם נסי החכמים והצדיקים. גם בהפירה מן הגוף תהיה צורתה גמורה. נמצא עתה ביצירת האדם דבר יקר מאד להוציא יקר מוולל ולגדל ולהצמיח בדבר שפל כלה ואבד דבר נכבד ומעולה נצחי וקיים וזאת תכלית מעולה גדולה אפילו לעלות מדומם נבוה לדומם יקר ומצומח גרוע לצומח חשוב כש"כ מדבר כלה להוציא דבר עומד. והנפש הכלה והאברה בעונה תמות והיא גמלה לנפשה רעה אשר תחת חטה העלתה באשה ולא דרכה בה בהכח וההשפעה אשר קבלה מן העליונים כמוזנו הראוי לו להתגדל ולהוציא צורתו אשר בכח לפעל; כש"כ אם האכילתו סם המות והכריתה שרשו הלא תכהו השמש וירמס בגללים ויאבד כאבד

שאלה מן הר' יהודה בן אשר וחשובת הראש ו'ל

הגוף כי לא דרכה להשלים צורתה. ומכלל הכח הנתן בנפש להוליד בדמותה בצלמה כהוריע זרע במקום הראוי יקבל הזרע ההוא מן היסודות ועל ידי הכח המצייר אשר בו ושאר הכחות הצריכים לזה מכוין הזרע ההוא דבר לקבל שפע מן העליונים בכח הטמון בו מן השפע שקבל אדם הראשון למשוך אליו שפע מן העליונים ואם אינו נמצא בפעל נמצא הוא בכח עד יהיה לו הכנה ומקום להיות נמצא בפעל. והכח והשפע ההוא לנפש בכל אחד ואחד בידו להדבירו ולהנהיגו כראוי ולהעלותו ממעלה אל מעלה עד יוכל להתבדר מן השפלים אשר שם נוצר ולשוב בפעל אל מחצבו אשר ממנו נחצב וזהו והרות חשוב אל האלהים ואין שלימות ותכלית גדול מזה. ואם הנפש הזאת זכתה כפעם הזאת הראשונה לאשר היתה תחלת המחשבה ותצא מעולמה מווקקת וטהורה חשוב למי שנתנה ואם לא הכינה לה צדה ומוון ולא פנתה אל מקורה ושרשה למשוך משם די מחסורה אשר יחסר לה ותשרש שרשיה, מאין לה חיים, הלא תכלה ותאבד ואין לה מעמד וזהו עונש הכרת. אך אם לא פנתה לגמרי אל גילוליה ותכוין לעצמה צדה לחיי שעה אלא שלא טהרה בראוי ואין כח בה לעמוד בהיכל המלך צריך לחשוב מחשבות לבל תהי נדחת ומושלכת לדומן על פני האדמה ויהיה עמלה לריק וצריכה לשוב לעפרה אשר היתה מצרפה וכורה ומקום גדולה, ושובה שכל ודבר עומד בפעל ומווקקת וזכה לאור באור החיים. וזהו פקד עון אבות על בנים אצל בעלי הדעת הזאת, וטעם צדיק ורע לו, וכן הוא אומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר וכן טעם היבום, שאם המת יהיה מן הכח הבינונים שצריכים צרוף שייבם אחיו את אשתו, ובציור מחשבותם אם ראויים לבנים יצא מאתם מצרף למח לנוח מעצבו ויגיעו כי אין ספק כי אין עמל וכעס כעמל הכעס אשר בא ממקום קדוש וירצה לשוב ולעלות אל מקומו ולא יכול כי לא נגמר כחו לשוב כאשר לא נגמר כח אברי הקטן להלך על רגליו ואם מחקו ללכת. ואם זה הבא ממקום קדוש יהלך ימצא מקומו הראשון אשר נתגדל בו או כיוצא בו לא יצטרך כל כך ואם אף הוא בארץ נכריה כיון שלמד לשבת בה אבל אם הוא נע ונד ולא יוכל לשוב למקומו העקרי אין לו חיים. ובאה מצות יבום לאחיו לבנות לו בית. ואשר אין המעשה מזה צריך לאשר יש לו בנים, כי יראה מן הדעת הזאת כי אין הנפש נחשבת נאבדה ונדרה כל כך אם הניחה בעולם הזרה חילופיה, כי כהכרח בחליפין ההם יש קצה כח מן צורת האב ושפע שקבל מן העליונים א"כ גם אם הוא לא יזכה לשוב שכל בפעל להיות לו מהלכים בין העומדים*) לכן לא חששה החורה לבקש לו תקוה; וגם אם מת הזרע ההוא אחרי כן ולא נראה אל התכלית המבוקש עשתה החורה מתים כחיים

*) כל שספר כאן הוא זכה להיות צוה העולם קיים הגם שהוא אינו טוב כעולם העליון כבר הרגל צוה העולם אף אם הוא ארץ נכריה לוכמו שאמר למעלה.

כתב ששלח הרב הגדול רבי אהרן ב"ר משלם לרב ר' מאיר הלוי.

צבי נחמד לשם ויקר וחהלה, ומחכמה ומושכל ממולא ושחולה, משרת יקר פאר וגדולה, ככתם בין ופן מדע מסולא, נטה אונך, שמע דברי חכמים לדעתך, למסלה שיח לבך שמע מוסר וקה מוסר השכל פחה פיך אכול את המגלה, ומאהבה מסותרת צפונה אמת טובה בחוכחת מגולה.

כשחתי מויעיד ומשומם אחוז כבבלי פחד ואימים והחתתי מחולות הימים והתהפך הזמנים וצוק העתים והנה יד שלוחה אלי ותגיעני על ברכי וכפות ידי ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה היוצאת ורוח בכנפיה ולקול פעמוניה מאז נפשי נכספה, ולצלצלי שמעה לצלה שאפה לשוש עליה כמו שחור נשקפה תורת אמת בעודה מעולפה ולבונה ספירים מעולפה כי חשבתי כמו שחור נשקפה תורת אמת בעודה מעולפה מאלפה ברה כלבנה כחמה יפה אור והרה לכל עבר נוצצת ואבני נזר עזר ארמתה מתנוססת תפח גנה ילו כשמייה ואעבור עליה ואראה מתכוססת כדמיה, גם בכנפיה נמצא דם נפשות נקיים וצדיקים אספה תורה המסה וחוק חלפה ודברי צדיקים תסלפה יפאת המוסר הרסה וחומתה ערפה במטר גאה וגאון סחפה וגשם גבורה מניפה זטרל גאה וכוז ערפה* ורביכי אמרי עתק מטיפה ער את רוחי חבלה ועצמי רחפה ופנת לבכי חפפה ונפשי מחונה דלפה ובהגיגי חבער אש כלות נשרפה כי אורתה לא צרפה ודרכה בסערה וסופה יאלף לדרוש אנה המה מוליכות את האיפה ואחשב כי להנה כנפים ככנפי יונה בכסף נחפה, ונמצאו ככנפי האנפה ונת היענה כי הפכה לראש משפט וצדקה ללענה ואשלח לקחתה לי כשמים ראש וחהי בפי לענה ורוש כי מי שמע כזאת ומי ראה וכדבר הגדול הוזה הנהיה כי על הנשר הגדול גדול כנפי חכמה וחשיה זרבה הנוצרה, ברעת ושכל ומועצה וקומו יוני גאיות לשבת במארב להכות בצדיה להשבות ישרים לפוק פליליה ולהפוך שורק כלו זרע אמת סורי הגפן נכריה ואם על גפן ממערים חסיע**). שלוחות קציריה ער ים אשר כסו הרים צלה וענפיה ארוזי אל יעל כיונק לפני וכשרש מארץ ציה ברוח הקדים להוביש פריה וראיתי אני את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עלי כי מיום בשם ידעתך, ולשמע און שמעתך ומעלות תהלותך ספרו לפני ושאון המון חכמתך נגלה באוני על לוח לבי חרשתך ועטרות ענתך כי חשבתך ראש יניקות המשרה פאררת

(* מלשון יערוף כושר, וחיותה ערפה מל' עגלה ערופה.
(**) וילת תסיע סוכב הולך על כרות קדים וסרס העקדל ואם על גפן מונכרים אשר עלימות קצירי' וכו' תסיע כרות קדים וכו' אבל הרב אהרן ב"ר הכתוב גפן וינכרים תסיע.

תפארת גדול אתה וגדול שמך בגבורה אוהב חכמה וראש תעודה ומכבד התורה מקדם בן חכמים בן מלכין קדם המכין המשיכיל ר' מאיר הלוי הנשיא בן החכם הגדול הנשיא ר' טודרוס הלוי.

ועתה מה זה רוחך סרה וזרה על הנבר אבי כל בני עבר המכונן בית התעודה, ומעמידה על עמדה המפנה דרכיה להסיר מכשולה המחיה אותה אחרי נפלה, כי העמקת סרה לדבר על ספר משנה התורה כי אם אינך יודע אם יש אם למסורת ואם יש אם למקרא ורעת פיך שלחת ולשונך תהלך בארץ מה פרצת עליך פרץ, וכי תעדה דבריך לשוא חטיפה ושבר עמי על נקלה תרפא המחזיקים בבית תרפה, ועליו דברים אשר לא כן תחפה דברים אשר כל שמעם תצלנה אוני ותולדה עיני וקירות לבו בעצמותיו אש תשלחנה חבליהן תשלחנה וכליותיו תפלהנה כי דברת על צדיק עתק בגאווה וכוז ובגדול לבב וגאווה ולבך שלף חרב גאותו מנוה, וברך ממורחך עליו הלוד ועוזו אפו וחמה עליו תשפוך ותפץ עברת אפך כי תכתוב עליו מרווח ולא נזהרת מגחלתו ומצרכת המכוה ותאמר זך לקחו בעיני כל בעלי אסופות שומרי מצוה כי השפילו ותאמר גוה ומי יתן ידעתי ואמצאך אבא עד תבונתך אשמעה באוני חבונתך אשר שתלך השם בטוחות אערכה לפניך משפט ופי אמלא תוכחות אדעה מלין תענני ואכינה מה תאמר לי מדוע אליו ריבות ועל דברו בגאווה ובו השיבות וחשבת כביר צדיק להרשיע ודמית להשמיע לכל פניה ואפס כי דבריו אין ואפס וכי גדל מנשוא עונג ומעלה המקנא אתה לו הכרב כח חלמוד חריב עמו הבאת עד נכבי ימיו והתהלכת בחקר תהומיו ועברת מי כביר זרמיו החבונת עד רחבי חלמוד וחרריו להופיעה עיפת ששת סדריו החקר סוד אלוה תמצא כי ירום לבבך ויתנשא הנגלו לך שערי חכמות לאמר הרני ככן עזאי בשוקי טבריא הידעת חקות שמים ושמי השמים ולמה לא שמרת מחסום לפיך דבר שפתים לשום עליו בריח ודלתים פן תאמר מצאתי חכמה ודעת וחכונה כגבר ואיש לפי מהללו הן קדם אהלוד ואיננו ואחור ולא אבין לו ואביט ימין ולא אראנו ואחור ולא אשורנו לו משכיל דורש את האלהים צדיק מושל ביראתו אלהים ויחסרהו מעט מאלהים הוא משה איש האלהים הרב הגדול בן הרב הדיין ר' מיימון ז"ל גדול בתורה בישראל נודע שמו בקש לו איש כלבו וימצאו ולכל מוצא פי החכמות ימצאו וילמדוהו דעת ודרך חבונות יודיענו שכב רבין במשפתי החכמות כארי וכלביא מי יקימנו והוא באחד ומי ישיבנו ויסתר פנים ומי ישרנו ע"ל כן מפניו תכהל תחבונן ותפחה ממנו לכן שמע נא ממני וכל דברי האוינה כי בתבונה וברעת כל גבר יוחן כי און מלין תבחן מוסר השכל נבחרה לנו נדע בינינו מה טוב ומה נעים לערוך מלין ואון שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין כי את אשר יאהב יוכיח באחזה ומלה כי טובה תוכחת מגולה ואתה עתה ברוך ה' אם אלהיך היה בעורך ומשחק שמן רוקח יקר מחכמה ומכבוד מחכריך ויפית מבני אדם ונעמת, כי טעם טעמת בקצה מטך בדבש החכמה ותאורנה עיניך לחביאך עד פה למרה יגאו רעיוניך לשיח גאון גליך עד פה ולשוט באי שיטך ומשיטך עד יס יפו ותחשוב

כתב ר' אהרן בר' משלם

לשכון כמפרצו ולשבת בחופו לקמול קנהו וסופו ותאמן לאכרל יערו וצופו ואולי
 הכית את יושבי עירך לפי חרבך מבין עם תלמיד ולהגדיל חורה ולהאדיר ונשאך לבך
 להכביר וגאון גבה לבך כלב אלהים ונועדת להצות על ה' ועל משיחו ולדבר במשה
 [איש] האלהים למשל ולשנינה והחולק על רבו כחולק על השכינה ועל כרחך
 הוא רבך ורבא דרבך וכל היושבים סביבי וסביבך והשוכנים בקרבי ובקרבך על
 כן ילדות גדולה היחה בך בהשיאך שיאך וגודל לבך להגביה פתחך ולהוציא רוחך
 והעתיך עליו דבריך כי האמנם שלחו אלהיו למחיה כי ראה כי אולת יד חכמי
 פליליה והלך יד בני ישראל הלוך וקשה והרים ידו ונטה מטה עזו על ים התלמוד
 עד אשר יבאו בני ישראל בתוך הים כיכשה ומים הסכלות עמו משה ונתן תורתו
 בלבם כתובה וחרושה והנה כתובה לפני לא אחשה כי אמנם מימות רבינא ורב
 אשי לא קם עוד בישראל כמשה להפליא עז ולהגדיל תושיה וגדולים מעשיו
 ממעשה ר' חייא כי הקים עדות ביעקב וחורה שם בישראל בשכלו ומדעו אשר לא
 תשבת מפיו ורעו ואתה הרחבת פיך והארכת לשונך והרימות קול עליו : תשובתו
 לא חויא לבר בי רב דחד יומא ורמי האי צורבא מדרבנן כרלא גמירי אינשישמעתא
 (כך אמר רמ"ה על רמ"בס). נוקשת באמרי פיך ונכשלת כי בכחך לא משלת,
 ומאד נסכלת והבלת כי שפתיך לפיך לא גבלת וחיל חומת דעתך האבלת וזרם
 שכלך חבלת ובמראה הגאווה נגאלת ובים המוסר לא נטבלת וידעתי כי ארת
 פי הרב החכם אביך וזקנד לא שאלת כי לא דברת בפיך כמתלמד וכשואל רק
 כמתגבר וכמתגדל וכזאת לא יתהלל המתהלל כי תחלת דברי שאלתך ברוך וסכל
 ואחרית פיך רעיוניך שגו ברואה ושלו העת שמות זכרוניך אחר המזווה ותדבר בגאווה
 וכוזה פרשת רשתך ותפשט במצודתך ונלכדת במלכודתך ותענדה עזות ולא
 מחכמה שאלת על זאת כי העמוד אשר בו חוקרת ידך ועליו משענתך נשבר
 מטך ורצוין קנד וכהה פשתך חשבת למכפת ואת נכפתת סברת למחפר ואת
 נחפרת באמרך בספרך טעות גדולה היא זו ובאמת מדרך חכמה וכבוד תלמידי
 חכמים נטית ותטאת ופשעת ועוית ולעמי על כל דבר ה' ביות היאמר חומר
 ליוצרו מה עשית וכי יש תלמיד שיאמר לרבו טעות ואם קרית לא שנית ואם לפי
 ראות עיניך שגה וסיגים מכסף לא הגה היה לך לומר לפי סברתך כתוב בתורה כך
 ואמנם כי כל חכם לב משכיל יחזה בספריו ויבט ויחשוב כי שכת או השמיט או
 נשאו לבו לומר כי מצא בשגגה שיוצא מלפני השליט היה לו לפסוח והציל גזון
 והמליט לא לדבר בשאט גודרל להמעיט כי לא שמענו באונינו ולא ספרו לנו
 אבותנו חובר ספר אשר חובר אחרי חבור הגמרא כחבור ספר משנה תורה,
 ולמקצה חבל ועד אפסה לא נמצא איש אשר ירקח כמורו וכמתכונתו לא נעשה כן
 כי יפלא ממך דבר בספר תורתו כאמרי בינה להבין בין דין לדין היה לך לדבר
 כמשחמסם על המראה ואין מבין לא כמעפיל לעלות ולדבר גדולות ועתה בחירי
 וגבירי שמע נא דברי ומוסרי אם יהיה נביאך או רבך או נשיאך גדול בחכמה
 ובמחע במראות התלמוד יתודע לשאת ולתת ולפלפל ובמשפט דבריו וכלכל

לא משלה ידו בכל דעת בחכמה ובהשכל לגזור ולהיות כאמרכל ואם האלהים נחן לו לב לדעת להבין שמועות כאמונת עתך חוסן ישועות אין ישיבתו נקבעת, וחבונתו נודעת וחכמתו נובעת בעסק חכמה ואם בעיניו ההרים תלויים בשערה, ואיך יאזור חלציו לדבר בגבורה ולשוף בשערה גבר אשר דרכו נסתרה ואשר נעלמו ממנו סדרי חדרי התורה וספרי וספרא. לא כן משה רבינו עליו השלום בכל כתי חכמות ודעות נאמן הוא איש אשר רוח אלהים בו ולבו כלב היס הגדול רחב ידים ככל הארץ יצא קו מעלתו ונשמעה רוממות קרן גדולתו ולמי נאה להלל גבורות ה' להשמיע קול תהלתו ומדוע לא יראת לדבר ברכינו משה, ואם פקח האלהים עיניך בחכמה אינך כבן עזאי וכבן זומא לדבר בגבורה ולהגיש עצומה בעצמה ומי יתן החרש תחריש מדבר בגאווה ובמרמה והיה לך לחכמה, וכד נפל זממא כפומך וכי הא מילתא לא תימר קמי רבך ואם חשקה נפשך בחורה כמבין ותחכמוני ובשמן ראש בילת התלמוד ראשך חני דבר כשואל לא כידעוני, החלש יאמר גבור אני ונהי דאהני לך קמרא דאבוך לישוויין נשיאי אבל לא מספר בגנות חכמים ודבה להוציא. ואלמלא בן טרוס אהה נשיא ורבי נגיד ורב חבונות וחחן המלך רב ברכות איש נדיבות קם על נדיבות אשר שמעו הולך בכל המדינות ושמו הטוב כמור עובר לכל הלשונות וכבוד משפחתו יולדתך וכית אבוהך הנשיאים ראשי המהנות גזור אני עליך כמושב זקני וחכמי על אשר מעלת וחללת שר הקדש להתנהג כל ימך כמעשה דר' יהושע על דברי ב"ש בפרק חומר בקדש (דף כ"ג ב') וכמו שלא תחבונן מאן הני רבנן.

אמנם אתה נפיל בן ענק ושמת חכמה לית הן ולגרוהו ענק ומסלע החבונות רכש לבך ינק למה תעדה גאון וגובה תענק, לדבר גבוהה גבוהה יצא מפיך עתק מי הוא זה ואי זה קטן הוא שלא כלו לו חרשיו אשר מלאו לבו להרים ידו ולשאת ראש על ראש זקני ישורון ושישיו מבחר חרשיו חכמי חכמי תעורות ושופטיו וראשיו רכב ישראל ופרשיו הלא תמורתו יהיה שוא ואם אתה לא חלקת כבוד להדרת זקנתו ויקרת ישיבתו ורוב חכמתו וגודל מעלתו ומעלות הוריו ומשפחתו כי מעיד אני עלי שמים וארץ כי שמעתי כתב ספר יחוסי כלם חכמים וידועים עובדי אלהים רב ברב דיין בן דיין קורא הדורות מראש במהלל עד רבינו הקדוש כלם אנשים בעלי חורה ויראה שם ותהלה בעלי חכמה וגדולה, עד שהתורה חונת לאכסניה שלה ועתה אחי וגבירי הוה זהיר ברוחך הלאיש כמוך שיתך כי תשיב אליו רוחך התחשוב שאון ים חכמתו להשכית ושם תהלת ולהשכית ולהצמיח מוצא דשן על שן צחית בבדי עבות תשובות טטריח והנה כל נהרי נחלי מקור חכמה אל פיו יגיה וברכדעת חכמה וכינה אלהיו אותו הרית מים עד ים גן כשמי תעורתו יפיה ולמה לכך תקשיח מתורתו חברה והוכה ולא חרבר בלשון רכה והריב אותו בחוקה החמשוך ליתן בחכה ומי שלח ידו במשית ה' ונקה וצא מאצטגנינותך ואל תשען על בינתך ולא תהא חורה שלימה כסברת שיתך והיה לך לאחוז ברכי אבוך ולחמוך בנתיבות יולדיך וללמוד מדרכי מוריך להתנהג בדעת ומוסר וחכמה וכבוד ועל פי חכמים וזקנים המעוות

לתקון, או לאמר הורה כבר זקן כמו שאמר רבינו הקדוש ע"ה שהיה נשיא ורב גדול
הרור ומכבד ת"ח זפני זקניו הראויים לשבת ולקום מפניו נשיא לדור כמו שאמר ז"ל
בא וראה כמה מחבבין זה את זה שאלו ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני רבי ואמר
כמה הורה זקן ודע אחי וגבירי כי הענוה עדי החכמה וחליו והנה נשמעו באוני קול
צלצלי מאמרך ואני באתי בדבריך להשיב על דברי שאלותיך ומקצת מחלוקתיך
על חשובותיו אשר חשבתו לתועה ורוח רעה ואראך כי הטעות כך ואתה תולה בברך,
אבל לא אשיבך על חשובת דבריך שבאת לחלוק כנגדו ועליו תתגבר כי לא חדשת
לובהם דבר ומבין ריסי אגרתך ניכר כי לא הפצת צדקו במחשבתך כי אם בהתגלות
לכך ואתה לא החילות כי אם להראות חכמתך כי לכך נופח באש דת להוציא כלי
במעשה ומשחית לחבל ולסתור ולהיות כקנתר להרעיש הספים והכות הכפתור ואני
מאז חשבתו דבריך לפרח וכפתור כי מיום לשמע און שמעתך חשבתך איש תמים,
מאיר עיני חכמים לתורה ולתעודה ועתה נחשבת בעיני כתלמוד ר' מאיר לר' יהודה,
ואם אתה נשיא ורב כבן חרוסם היה לך לשמור לפיך מחסום ולמה לא ישרה דרכך
ונתכנה ולא זכרת תפלת בן הקנה והנה חשבנוך כבן אלקנה אכן מצאנוך כאבי
אלקנה והלא אתה חוזה בן חוזה ולמה דבריך דברי חוזה ודרכיך כוזה ושפתוך לווה
הכוה יעלה תמיד על לבו לענות לרבו הנחשב כששים רבוא ולאמר למוה בן
מוה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה כי כבוד כל בית ישראל בעיניך נקלה ולא
נסתפות מדליקתא ומנורא יקידתא ומן גומרתא דגברא רברבא דהויא עקצתא
כעקרבא וזורתא ומן זקוי אשתא דמרי אלפנא דרתא דנפקא מגו אורייתא
עתיקתא ומכוכבא ומרזפנא דחבר אסיתא דפרולא ונחשתא ומטרקתא דחוויא,
קלא הליח ליה אסותא ומרסקתא דקנייא דמטללתא דבעיא למכוע מוחא דארנקתא
(נרכות יט) ומכודגמתא דאיתיה ללוי מטלעתא וטרדוהו מכולה חברתא ואפקוה לבר
ממתיבתא דרקייע על דאחליש דעתא דרבא מלפנא ומרא דשמעתא (עס יט) והנה אני
באתי על אמרך לעבוד השם משקר ברית ואשם ומפר ברית השם ומפיה תקוה
שוכני עפר איך מלאך לכך לעלות על רוחך לדבר באיש אלהים כי נטור
לכבו מתורת אלהים חיים ולא יאמין בחיים כי יקיצו וכי יעירו משנתם שוכני
עפר וחלילה להוציא עליו דבת על זאת ועל כיוצא בה כי נודע בישראל ויהודה,
שאין עזרה ננעלת בישראל בחכמה ויראת הטא וכאמונה וישרה לב כמוהו היום,
והנה בספר מדעו היקר מזהב ומפנינים דבר בכמה מקומות על מי שאינו מודה בזה
ואינו מאמין כי הוא כופר ואפיקורוס ומין ואך שגית במאמריו ולא בינות בספריו,
ולא הבינות דבריו בהמשך על משענת קנה הרצון הוא אשר דחה בו רבן גמליאל
אויביו הצדוקים ונטשת עמוד הברזל והחומה הבעורה אשר בה נסמכו הצדוקים
ואנשי השכל והחכמה ובלבם שומה בכתב אמת רשומה וחחומה ומרגלא
בפומא ואיך לקחת הדברים כפשטן והפסוקים כצורתן לקטרג ולצאת כשטן
השמת לכך אל חכמי המחקר והתעודה אנשי שם נשיאי עדה הם הם הגאונים
רבינו סעדיה ורבינו האי ז"ל אשר הרחיבו לדבר בענין החיות המחיים ובענין עולם

הבא והנבואה העתידה והם אמרו אין סומכין ואין מביאין ראיה מכל דברי האגדה, ואין מקשין מדברי הגדה והם הם כתבו בספריהם כי אחרי תחיית המתים בנגווייתם, ימותו שנית וישנו שנחם ויחיו ויקצו מאדמתם והביאו ממקומות רבות ראיותם, ומדברי רבותינו משענתם ואחה אמרת וכי ואמר חיו יחיו אך ימותו אחרי עמרם, אל תבא נפשי בסודם האומנם אם לכוד ילכוד וניעור חבלו שאול וכמוקשם למה לי חיים טוב לי עוד אני שם" וז"ל הוא בדבריו מתים שהחיה יחוקאל שאמרו חז"ל שנשאו נשים והולידו בנים ואחרי כן המיתם לא החיה אותם כי אם לדעתם, וטוב להם לשבת בקבורתם ואחה באמת לא הבינות דברי רבינו משה ז"ל שאמרו שעולם הבא אין בו לא גוף ולא גויה על איה עולם הבא אם על תחיית המתים או על העולם שיתחדש אחר תחיית המתים אחר שיחרב ימים רבים כמו שאמרו חז"ל שיחא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב ה' לברו אביו אמר חרי חרוב שנאמר יחינו מימיו ומצא שלדברי רז"ל יש עת וזמן רב בין תחיית המתים והעולם הבא וכן אמרו ז"ל צדיקים גמורים שעתידי הקב"ה להחיות שוב אינן חוזרין לעפר, וא"ת אותן שנים שיחדש הקב"ה את עולמו מה הם עושים וכו' נמצאת למד שאחרי תחיית המתים יחרב וישמש העולם ואח"כ יתחדש, ועוד אתה למד מכאן שאז"ל צדיקים גמורים שעתידי הקב"ה להחיות אותן חוזרין הא צדיקים שאינם גמורים חוזרים לעפרם ואח"כ יקצו ויעמדו לגוהלם שלא בדרך סברתך ומחשבתך, ואיך יעלה על לב ואיש שנתן השם חכמתו בלבו לקרות דברי האגדה כפשטן והפסקין כצורתן והנה אמרו ז"ל להעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שחיה וכמוקם אחר אמרו עתידה הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מלוחתן לעולם הבא שנאמר יכרו עליו חברים ואנטונינוס שאל לרבינו הקדוש אם יאכילהו מלוחתן לעולם הבא והשיב לו הן אמר לו אנטונינוס הנה מגדי הפסח אי אתה יכול כוונת להאכילני בעולם הזה ואיך האכילני מלוחתן לעולם הבא ועוד אמרו ז"ל עתיד צדיקי דאכלי בסעודא דארבעה רגלי לעלמא דאחי; ועוד אמרו ז"ל עתידה הקב"ה להוציא נחל מכית קדשי הקדשים ועליו מכל מיני מגדים, ומכל אלה הדברים נראה לדעת רז"ל שהעולם הבא יש בו אכילה ושחיה א"כ דבריהם סותרים זה את זה לאשר שומע אמרו אל ומחזה האמת בעין לב לא יחזה, ואמנם אם רוח המושל העלה עליך, ושמרת פתחי פיך לא הכבדת מליך ולא העתרת דברייך ולא הגדלת פיך לדבר מלבד דברים שאין לך בהם קבלה מפי רבך כש"כ מדברים שאפילו מחכמים הקדמונים והגאונים לא ירדו להכלית אמרות העתידות יבנו בהם סודות ואינם מפורשות ככל הצורך בספרי הנבואות לדעת האמת כמה ימי שני חיי המשיח וכמה יהיה בין ימות המשיח ובין תחיית המתים וכמה יהיה בין תחיית המתים והעולם הבא ומה יעשו החיים בנתיים; ואחר שנעלמה ממך תושיה, ולא ידעת על איה זה העולם הבא אמר הרב שאין בו גוף וגויה, היתה לך דומיה תהלה עד דרשך ותקרך סחרי הדברים מפי זקן משכיל דורש את האלהים כי אמנם יש בה סודות נפלאים ונכסים ונעלמים מעיני רבנים חכמים ונגלים לברו לב משכילים ואשר אמרת כי שמח כליותיך אנשי מועצותיך,

מה טוב היה לך אם יסרוך כליותיך להיות יועצך הרב אביך וזקנך והוריק ומוריקך
 כי אז תשא פניך ממום וחלו פניך רבים ואשר חרדת אלינו את כל החרדה הזאת
 ויחס לך בקרבך בשמעך כי נפלא בעיני הספר מאד באמרנו כי יפלא ממנו ההבנה
 הגישה האפוד חיי דמרי שמיא ורקיעיא די במימריה חוטר אהרן תנינא בלעא
 וימא דסוף בוע וחיי הרבנן קדישי ארעא לבשי מלתא דרהמי דאורחא אם יש עליו
 מליץ אחד מני אלף ממעלתו בעינינו והמגיד לא הגיד חצי מרבית תהלתו לפנינו
 ולא יאמר עליו הגישה האפוד כי יש אפוד נחמד ונכבד ויש חגור אפוד ברא כבד
 יאמרו עליו כל הזקנים והנכונים והחכמים, הגישה את ארון אלהים אשר שם
 לזכות הברית וחשן המשפט את האורים ואת התומים שמאירים דבריהם ומשלימים
 וכמוהו לא היה לפנינו נשיא ורב ממורת וממערב ובכל מערב כל חבריו וסדרי
 ספריו להיות ידיו רב לו ועוז מצריו וחכמה וחכמה ודעת אלהים וכל אשר
 הקדימוהו לא דמו אליו ולא עממוהו ועל כל חברי הגאונים והרבנים אשר שמעו
 אזנינו וספרו לנו אבותינו הנזכרים ונעשים אחרי הסתם מעינות התלמוד ועל כל
 חיבור ספר וקרא לכל איש ממרום עליו יערה ושגיב בכחו מי כמוהו מורה דעה
 להבין שמועה ולהעמוד תורה ותעודה על עמדה ועל יסודה ועל מטעה כי באמת
 ובאמונה תורתו משיבת נפש ומאירת עינים מחכימת פתאים ורוגנים ומוספת לקח
 לחכמים ולנכונים וסדרותיה נאמנה פתשגן אוריתיה מנרתא דנהורא לאנהרא
 עיני חשיכי אולפנא יהיב חכמתא לחכימין ומנדעה לידעי בינה ואחה לו שקול שקלת
 חכמתך ומסרך וכינתך ונהגת בספריך מנהג הוריק ומנהג בנים משכילים ומבינים
 דורשי תורה לשמוע ולהבין הלא נמצאו בדבריך דברים הראויים לכא לפני ולפנים
 לשבעה מטיבי טעם רואי הפנים הכונים העושים כמלאכה הנשאים הנותנים
 בהלכה אך אתה הראת חכמתך בגובה רוח ובגודל לבב בגאווה ובזי יחריו תמים
 ושחת דבריך הנעימים לכן הט אונך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתם ולדעת
 וכתוב וחרוש על לוח לבך וחתום כחותם על זרועך ועדית על גרגרות מדעך מדרש
 (עירובין נד) ומדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל כמות ומכמות הגיא עד כל
 גיא ינשא ומדבש העם מקצתו

והנני חותם דברי בחותמת דברי שלום ואהבת חסד ואמת לכן הנני מודיעך
 כי כל אשר העירותי רעיוני ומצפוני רוחי אשר פציתי פי לא לכבודי ולא לכבוד בית
 אבא עשיתי כי אם בקנאתי לאלהי ולשם קדשו ולמשיחו ולקדושו ולתורתו הקדושה
 והיקרה הברה והטהורה המאירה עיני כל ישראל וקנאתי לגודל מעלתך ולשמך
 הטוב משמן טוב אשר יצא לך מכל סביכותך מנעורך לכל יהי לשמחה לבלתי ישח
 המים הרעים להרבות מחלוקת ונמצא שמך ושם שמים מתחלל ומאשר חשקה נפש
 באהבתך ואהבת הגבירים האדירים אבותיך וכבוד השרים והנכבדים אנשי גאולתך
 ואנשי מודעתך וידעתי אני בלבי כי ידיוני לזכות וזכרוני לטובה וגם אתה תוסיף בי
 אהבה כתוכחת ר' יוחנן בן נורי לר' עקיבא לקיים מצוה הכתובה הוכח לחכם ויאהבך
 ולמוסר אהבתי לכן אל תקשית כי את אשר יאהב ה' יובית ואשרי הדור שהגדולים

נשמעים לקטנים לשון נפש אשם וישאו הקטנים ק"ו כנפשמ לעבור מלכם
לפניהם וה' בראשם ואשרי הרור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגתו ואתו לא
חלין משוגתו ולהיות בה' מבטחך עתהו אמרי פיך להוכיחך לתח מערנים לנפשך
ולהניחך ולהודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך צעיר חכמים ורב
ימים אהב טהר לב והולך בדרך תמים ודורש שלומם וטובתם כל ימיו לעולם.

אהרן בר' משלם ז"ל מלוניל.

שיר מר' ששת בן יצחק הנשיא.

שאלוני יידי איך יכונה

בשם מאיר והוא הולך חשכים.

השיבותים כבר קראו חכמים

ללילה אור — והוא מן ההפכים.

שיר אחר נגדו (לא כודע מחברו)

אשבור אמאיר דברי מאיר ולא אשאר פליטה לו;

סגר דלתי הבין בשתי ידיו שפתי שקר חבלו;

חכמות כוזה ולאיש מזה גם בן מזה עצום חילו.

קלות ראשו קלקל ראשו הרבה כחשו הגדיל מעלו

הוא במורה חצו יורה הוא בן מורה לא תאבה לו

וברע רחשון האריך לשון בבני דישון יקוט כסלו

גם באדונו העז פניו חרק שניו מרוב סכלו,

אם צלם הוא יאמינהו כפשטיוהו כפר באלו

ואם יש גשמות כיד עין ודמות הוא מות מות אין קומה לו

על בן שקר כי לא חקר בין אור בקר לאישון לילו

שירו צובר שוא כחובר הוא מתעבר על ריב לא לו.

(* הכב ר' מאיר הלוי היה מן המתקנים ילי מונאי דבה על הרב מורה נדק זכ"ל
הלך המה ר' שלמה בר' אברהם עם צ' תלמידיו, רבינו יונה, רבנו של הרשב"א
ור' דוד בר' שאלו, ואלו הוא ר' דוד, אשר ה"ן לסקנהדין מביא תמיד
כירשו ובכראה מדף. י"א שם היה גם תלמיד הרמב"ן ונודע בזה לאדם גדול
(ולא כדעת הרב ש"ר בכ"ה). והרב רמ"ה כתב אגרת מלינית לרמב"ן
המתחלת, גם היום מרי שיק"י (כדפסת בתוך אגרת הרמב"ם) וגם אגרת
קנאות לחכמי לובלין, לקנא לכבוד ה' ולתורתו' ואל אגרת קנאות האת
(אשר נאצדה מעמנו) ירה חזי שנויים ר' אהרן בר' משלם כתב אשר לפנינו,
והנשיא רב שש של אגרת אל חכמי לובלין על דבר כתב הנזכר של אגרת
רמ"ה; (והמעתיק ס' מלמעת השם כללה להעתיק אגרתו שהיא אל ס' דפין
כאשר כתב צפוט). וגם הנשיא ר' אברהם בר' שמואל בן חסדאי כתב עליו
בזמני שיחו באגרתו המתחלת, בדעך יימי' (באגרת הרמב"ם). המגיד.

אגרת ר' הלל החסר אל ר' יצחק הרופאי

רוח שהורה ונשמה יתרה נפש נקיה כבוד חונה בצורת גויה חלוק מחלצות
 התעודה גדול בישראל נודע ביהודה יביע גולות עליות גולות החתיות החל
 ברפואות ויכל בטבעיות ויגבה לבו באלהיות וישלמו בו מעלות המדות ומעלות
 שכליות. איש אשר אלה לו וזה צבא מהללו אדוני ומורי החכם יצחק
 רופא הגופות סועד הנשמות קונה שני עולמות הלל החסר אהבך
 הקדמון ומשועבדך בלב חפץ ובנפש שוקקת יפוק לך את רחמי מצמירת
 לאדונתך את כל יצוריו ואת כוחו לכל אשר עליו תשוה וזכל אשר נפשך
 תאוה אתה תצוה ואספרנה י"עש.

כשמוע אדוני צלצלי פעמי פעמוניך ובהילך על ראשי ממרחק אורים מצד
 חביונך ויער מערבי ממוזרחך וילהט דרומי מברקי זהב צפונך וממרחק הפיחו בי סמי
 רקחך ששו בני מעי ששו זמרוח נדיבה התנוססו ורעיוני באהבים התעלסו. ברכתי
 והללתי נקודות העת אשר בה ראיתך והיום המאושר אשר בו ידעתך אדוני אחי
 קראתיך אזכורך ואברכך כי אהבת החכמים אהבתך ידגה ה' תשכון עליו ברכה
 בקרב עמך אלהים יענה את שלומך.

הן הנשחזן הזה יודע לאחוזתך כי זה כמה שמעתי עליך טובות גדולות
 ונפלאות וכי הוספת מעלות חכמה חוספת מרובה עד מאד על המעלה הראשונה
 אשר בה ראיתך, ועתה מקרוב בא הנה סוחר, איש בצואר עתק והשלימני
 עד מאד בעל פה מצידך ואמר לי, כי נתת לו אגרת אחת שיביאנה אלי ואחר
 כן נתחרטת ותקחנו ממנו ובכן בא בלא אגרת; אמנם בפני הביא אלי תשורה
 אחת מבשרת שלימות וברכות מוגרות ואו נחחרשה בי תכונה אחת מורכבת
 משני הפכים יחדו, כלומר שמחה ועצבון, השמחה על כשורת השלום ועצבון
 על אשר מנעת מפי את מנך ולא זכיתי לראות את טורי יהלומך. ואיך ולמה
 היחה הסבה כזה לא אשאל ולא אנסה כי אולי ידעתי וסחמה מוחר ופירושה
 אסור זאני עם כל זה אקרא ולא אטה וארכה לא אסור. אמנם אודיעך כי
 גם אם ארכו הימים ונשנו העתים מן היום אשר נתחברנו בעיר רומי עד
 היום הזה, וספו טבעיי ונחלשו כוחי מאז ועד עתה, עם כל זה לבני חדש
 וטבעיי חזק וכוחי גדול להתחבב בחיבתך אם אני ראוי לכך והנני עז כנמר
 וקל כצבי וגבור כארי תהלה לעשות רצון קוני שבשמים ית' ואחר כך למלאות
 חפצך ולעבוד עבודתך בכל אשר אוכל לחשוב שיהיה כבודך וכבוד חכמתך
 ומליך לצואת אלי לשמור ולעשות ודי כזה. ואחר כן אודיעך כי הנני גר בעיר
 פורלין וביקר כל ילן ובשכתי פה אינני יודע מן הענינים המתחדשים בעולם
 היהודים אלא במקרה בסור הנה לעתים רחוקות קצת אנשים שיאמרו לי כך
 וכך נחחדש בעולם היהודים ובמקום פלוני, וזה עתה ימים רבים ששמעתי שכא
 בפררא אחר מאשכנו שמו שלמה שליט ועבר על עמו ואו לא נודעו לי

מהלכיו ועקבותיו, אך עתה מקרוב נודע לי כי עיקר עקבותיו והליכותיו היו להלחם בה' ובמשה עבדו וכי הוא נושא עמו כלי חרש מלא טומאה מתוכם כלומר שהחתים אגרות מצד חכמי אשכנז הזכות סרה על דברי רבינו משה ובפרט על מורה הנבוכים כדי לגזור על כיעורו. והנה כי חכמי אשכנז יצאו
 וזכשומעי ספקתי כף על כף על שלא ידעתי זה מידי עוברי באלה הגלילות שאילו ידעתי הייתי פונה מכל עסקי ורץ אחריו עד אנקונה ולא היה נפרד ממני לעולם עד הביא אותי בכור המצרף לפני חכמי ישראל וחכמי גוים לדעת מהמינות והכפירה שמצא בהם הוא וחביריו עדי שקר והייתי מסדר בכל כוחי כשר בעיני ואגרותיו לעיני השמש בכיאר ארץ. והנני אומר כי אותה ש' למה אם החתים האגרות בודונג' זרוע לכבו' לא החתים בשרו מזובו אבל רר בשתי ונפשו כחובי. עוד שמעתי כי באלה האגרות נידה והחרים זגירה מדון בקהל עכו ושם חרב איש באחיו, חרבם תבוא בלבו והקללה תבוא כמים בקרבו. ולכן מפחתי ופן נתפשטו הבליו ועקריו גם שם בקהל רומי ושמה נטחה שום כת סכלות אחריו, אמרתי אל לבני להזהירך אחי ולהשכיךך לאמר השמר לך ושמור נפשך מאד מהצטרף עם קשר רשעים, ואם יפתוך חטאים לא תאבה ואם תשמע דברי שיהיה נגד דברי רבינו הקדוש וספריו, הכה את שני הדובר ההוא ואל תשא לו פנים ואפילו אם יהיה מן הנקראים רבנים בפה ההמון תקרא אליו רב החובל, ובכן תזכה ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואנשים ואל תחוש החישים. אם חטאים וצדיקים יחד ואל תאמינו כי צדיקים יחד
 ואל אחי שאל נא לימים ראשונים ושנים קדמוניות והישישים שנהיה אשר התעוררו קצת מחכמי פרוכינצא וקטלונייא על ספרי רבינו, ולא כווננו כזה לכבוד אמונת התלמוד ושום דבר אמונה, אלא כעבור שנת הדרשה שנאה וקנאה ביניהן ולא היו יכולים לחנקם איש מאחיו, ולכן מצאה כת אחת תואנה על האחרת באמור הם מינים ועוסקים בספרי מינים, והוליכו עמהם כמה וכמה כרכים מספרי מדע ומורה והלכו אל צרפת והלשינו את הכת האחרת לפני חכמי צרפת בדברי מינות וכפירה ושהם עוסקים בספרים פלוגיים שרובם דברי מינות והוציאים וקראו בהם לפני אותם החכמים ופירשום לגנאי ולבוזן כרצונם; ואותם החכמים המשולחים לא דקדקו בספרים ונתנו אוזן על אותם המדברים והחליטו גזרתים לבער ספרי המורה והמדע בכל אשר ימצאו שם וכל ההוגה בהם יחרם הוא וכל רכושו ויבדל מקהל הגולה, ולא היה דיים בזה אבל נתנו למאכולת איש לעיני השמש כל אותם הכרכים. ולא דיים בחכמה לבר אמנם עוד האש אשר בה שרפום הבעירוהו מן הנר הגדול שהיה דולק בבית הכומר ייא הגדולה של פריש לפני המזבח והכומרים הבעירו איש ונתנוה עליהם ושרפו הספרים ברחובי עיר פריש לעיני כל העם. וכל זה עשו להשמיע קול שאון הכפירה והמינות ולהבוז ספרי רבינו ושלחו הנידויים והגזרות בכל קהילות פרוכינצא ובוה נתנו חרב חדה איש באחיו ברוב הקהלות. ודתי הרעה הולכת וגדלת

אגרת ה' הלל החכם

עד ששתיה הכחות נלחמו במונט פליטר בהכה ופצוץ והוצאת שם רע ולעוים
 מגונים וזכת המורים במורה צדק נפלו בפח יקשקף בני שכרם עידי שקר נגד
 הכת העלובה והעירו עליהם עדויות רבות ורעות לפני שופטי הארץ והזומו.
 וככן נרוננו בקציצת לשונות ונכתבו וזכרנו מעשה זה לשונות של טובי
 הכת המורה במורה יודע יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו והנה ישגור בפי
 כל: שחו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. ועתה אשוב אל מה שנעשדה
 בעיר פרושזומה קבלו על ככה ומה הגוע אליהם ה' משמים השקיף וקנא
 לכבוד רבינו הקדוש ולכבוד ספריו ושלח בקהלת צרפת חרון אפו וחמתו ולא
 נשא פנים לתורתו ואל תחמה על זה לומר איך לא נשא פנים לאלף ומאתים
 ספרי תלמוד ואגודה בעבור המורה המרע? הלא תחשוב כי רבינו משה היה
 כמעט משנה כרוחו של משה תינו וצדקת כל הרוח היתה תלויה בו ואותם
 הנמהרים כזוננו לכיישו ולהוציא עליו שם רע שלא לשם שמים ולכן חרה אף
 ה' בהם שהרי אמרו רבותינו ע"ה בגיטין פ' הנוקין אמר ר"ש בא וראה כמה
 גדולה כוחות של בשה שהריו סיעה הק' בה את בר קמצא והחריב את ביתו
 ושרף את היכלו ואם על בר קמצא שהיה קל אחר ברוחיהויות על דבר
 סעודה הקפיד השם ב"ה מה תאמר ברבנו משה שהיה משנה למשה רבינו שבחיו
 והוציא עליו שם רע ממנינות וכפירה. ואי שמים אי לואת יסלח להם סלה
 הלא תראה מה שנאמר בירושלמי ר"פ החובל שדרשו ע"ה על מקרא שאומר
 ישור על אנשים ויאמר וג' ואז פדה נפשו מעבור וג' במת הבהים אומרים
 שלא הוציא עליו שם רע אבל הוציא עליו שם רע אין לו מחילת עולמית,
 והטעם בעבור שהוצאת שם רע הוא כתב שאינו נמחק מדור לדור. ולכן אחי
 אל תחמה אם השם ית' ענש את תורת בני צרפת לכבוד רבינו משה ולא
 נשא פנים לספרי התלמוד שלהם וישקף עליהם בעמוד אש וענן עד שהרעיש
 עליהם כל הגלחות ואז נתחדשו הגזירות הגדולות את הקהלות הרגו, ויתר מג'
 אלפים, ואת ספרי התלמוד שלהם כולם נתנו לשריפת ולמאכולת אש ואז יצאה
 הגזירה שלא ילמדו עוד ספרי תלמוד בגלוי עד היום הזה. ואם תשאל מי
 יודע שאותם הגזירות היו בענן שריפת המדע והמורה, אענך הנה האורת
 והמופת שלא הפסיקו מ' יום כיון שריפת ספרי רבינו לשריפת ספרי התלמוד
 ובאותו מקום עצמו נשרפו כל הסדרים והפירושים שנמצאו בפרש ונתערב
 אפר ספרי התלמוד באפר ספרי המדע והמורה, כי עדיין היה האפר במקום.
 וזה דבר אמת וגלוי ומפורסם לכל העמים יהודים וגוים, ולאחר ידעו הכל
 כי דין שמים היה וממרום שלח אש על אשר שלחו יד בספרי הקדוש ויצא
 מן המהר' צונה הגדולה מכה צלונה וצ"ל היה ראש וקצין על כל אותם
 הרעות הגדולות שנעשו מצרפת, ואז נמס לכבוד ולכב כל עזרו וקבל עליו ללכת
 ולהשתטח על קבר רבינו כמנן עשרה ולבכות על קברו ז' ימים שימחול לו
 על אשר מעל בספריו, וחורה בפיר בפני כל העם ואמר בלשון זה: הנני מכה

על פני נבוש ומתחרט על אשר פערתי פי נגד רבינו הקדוש הר' משה בן
 מיימון וספריו, והנני מודה מלב ומנפש ואומר משה ותורתו אמת וכולנו כדאק
 ואני מקבל עלי מעכשיו ללכת להשתטח על קברו במנין עשרה וללכת על
 קברו 4 ימים ולומר בכל יום: המאתה לאלהי ישראל ואל רבינו משה אבן
 מיימון, שדברתי והעייתי נגד ספריו: כלשון הזה אמר בבית הכנסת של פראנץ
 לפני הקהל הנוחרים מן הגוירה ויצא משם ובא לו למונטפלייר עירו ואמר
 כן בב"ה של ברצלונה במעמד כל הקהל ואז נפל פחד רבינו על כל הקהלות
 וכל מי שפער פיו נגדו קיבל דין שמים עליו והר' יונה קבע ישיבתו בברצלונה
 ובכל הלכה והלכה היה מזכיר מחיבור רבינו משה ואמר: רבינו משה כתב
 כן בחבורו זנראין לך דבריו ולא חלק עוד על סברותיו אמנם עם כל זה
 נעש בעבור שאיחר את נדרי שנים הבות עד שכמעט נשכח ממנו והלך לו
 לעיר טוליטולא כדי לעבור משם וללכת על קבר רבינו, וכחיותו שם חבמו עליו
 קהלות ספרד והפצירו מאד להתעכב בעיר שנה או שנתיים ונתרצה להם וקבע
 לו שם ישיבה גדולה: ואעפ"י שתורתו וצדקתו תלוו לו עם כל זה לא מרקן
 העין כי שם נשתלם לו את גמולו, שהמלאך בא וחקטו ומת פתאום במיתה
 שאינה ראויה לזכרה וקרהו כן בעון איחור הנדר, כי בעת יציאת נשמתו היה
 צועק את רבינו: וכל אותם שהשגיחו על נדרם נצלו ונכפר להם, ואותם
 שנחרשלו חמו נכרתו ואבדו מתוך הקהל ולא נשאר למו שורש וענף: ואם
 תשאלני איך ידעתי זה? אשיבך בברצלונה ישיבתי ג' שנים ושמשתי לפני מוכרי
 הר' יונה והוא הצדיק ספר לי מפיו אות באות כאשר כתבת לעיל בכל אשר
 עשה וכל אשר קרהו עד יום צאתו מברצלונה ללכת אל טוליטולא, ואני הייתי
 בברצלונה בנוסע ונשקתי את ידו בעת הפרידה וברכני עקב, והמקרה שקרה
 לו ממוחתו בעיר טוליטולא היה דבר מפורסם לכל קהלות טולטולא אך אין
 ראוי לפרש כעד כבוד תורתו וחסידותו והענינים שהיו במונטפלייר ובפריש
 ידעתיים מפני כל בני הקהל של מונטפלייר כחיותי שם והנה עתה קמו אלה
 תחת אבותיכם חרבות אנשים הטאים לספות חרון אף ה' עליהם ואוי לנפשם
 כי גמלו להם דעה, ראה אדוני ואחי כי הארכתי בסיפור הזה למען תלמד
 ממנו לאזהרה וליראה את כבוד רבינו הקדוש וספריו וחסידו מתוכך ממוטה
 ותלחם בעתו נגד כל הסכלים וכל אשר הצני על משה ואם אתה מסתפק
 בשום דבר מספריו ובפרט במורה הכתוב לו כל ספיקותיך באה היטב, ואני
 כיך אלהי הטובה עלי: אחיר לך את כולם ואפרש לך כל הסתומות, כי תהלת
 לאל חיי אני אומר באמת ולא כמתפאר אלא כמשבת את יוצרי ית' אשר
 חנני בזה, שאין היום בישראל איש שידע כל סתר המורה ושרשיו וענפיו ותה
 ממנו ובפרט החלק השני והשלישי שהם עיקר המורה, וכל כונתו מכוארים
 אצלי, וזה בעבור שהספרים שהם שרשיו ויסודותיו כלומר ספרי חכמות הטבע
 וחכמה האלהית ידועים אלו ופירושם מפי רב מובהקת חכם אלו ספרים ואני

ואני לכבוד רבינו שמתי אל לבי זה ימים רבים לחקור על כל המקומות שאפשר למחקר ולטעון עליו שקר, וקבצתי כל נפזרים והסורתי כל הספיקות הנפלים עליהן ובארתי כל תעלומם. גם עתה מקרוב הגיעו אלי קושיות שהקשה הר' משה מייזנדרא על קצת דברי המורה מן התלמוד ובראשית רבה ותנחומא ושאר ספרי אגדה, וראיתי שהן מליץ תפלין בלי מלח ותבלין, ותיכצתי בולם וכמעט שלא היו צריכין תירוץ בעבור שלא נולדו אותם הקושיות אלא מחמת חסרון ידיעה בדברי רבינו ובעמוד המשליל על אמתת נוסחת הספר, וזכנת השער, ולא לאחר יפונה לפניו הדרך ויורם מלפניו כל מכשול, ולא תקלה ולא קושיא. וזוה המקרה קרה לסכלי אשכנז ולנמהר צרפת וכל מי שולעיג על דברי רבינו הוא אחד משנים, או כל תימבין או מקשה עצמו לדעת וזרע אחי כי בע"ה ית' הנני מעותר לשלוח אגרות גדולות בשנה הזו אל נכדי רבינו ואל חכמי ארץ מצרים ואל קציני קהלות בכל, למען העיר את רוחם ולבבם לערוך מלחמה נגד חכמי אשכנז וצרפת החולקים על דברי רבינו, ושלא ישאו על פניהם עוד מסוה הכושה הזאת אשר נשאו זה ס' שנה ויותר, ואזכר להם דברי עונות ראשונים והחוצפות אשר התחצפו אותם החכמים בשם וסכלים בפועל על דברי רבינו מומי עולם ושנים קדמוניות. ואתן עצתי שיעשו קיבוץ בעיר אלכסנדריאה אשר על שפת הים ושם יעשו הועד, ומשם ישלחו שלוחים נכבדים וחכמים כאגרותיהם אל קהלות אשכנז וצרפת ויעידום למשפט לזמן פלוני בחדש פלוני ובמקום פלוני בוויניצאה או במרסליא או בנייאה לבאר להראות את כחם ואת טענותם מדוע כזו ספרי רבינו ומה שמצאו בהם עול, והיה אם יהיו טענותם עליו אמתות, יהי מה ויגנז, ואם ימצאו טענות פסולות ושקריות יקבלו עליהם דין כאשר יגזרו חכמי ארץ מצרים ובכל עלמה שעשו הם ואבותיהם. וחכמי בכל יהיו המכריעים בדבר זה כי להם את דברי המשפט על כל חכמי ישראל וכולם הם כפופים אליהם מדין תורה. ומה אינם יכולים להתנצל בשום פנים לפי הנראה לי. ואם ימאנו חכמי צרפת ואשכנז מבווא אל מקום המשפט, הם יגדו וישמתו ויחרימו אותם בכל הקהלות בכל ומצרים. כן אייעץ וכן אכתוב באורך ובמליצות וראוות מן המקרא ומן התלמוד אל כל קהלות מצרים ובכל, ואראה להם פנים לדבר איך הם חייבין לעשות לכבוד רבינו רבם שהאיר עיני כולם בתורה ובמצות ובחכמות ולכבוד עצמם, וכי המה נשארים בכושה ובכלימה כל ימות עולם וחכמתם ותורתם תהיה לאין אם לא יעשו כן. והיה אם שמוע ישמעו לי הנה מועד שמתה וששון אל כל אותם דברי רבינו. ואני הקטן נבזה אצטרך עניניהם אם אהיה לכך בעיניהם וידעתי כאמת כי כל אותם הסכלים יפלו בנפלים ובהבל יבואו ובהבל ילכו ובחשך שמים יכוסו. ואני בוטח ברחמי הנותן לאדם לשון לימודים כי אנכי לבדי אלכוד להם כל המעברות ואתן הרסם כפיהם והחטם כאפם כל שכן בתיות שם כל גאון יעקב וכל כבוד חכמת ישראל שאו ופיגו וממם ויהיו כאבן דומם, ודבריו

אגרת ר' הלל החסר

עג

רבינו ישארו על מכונו ומקומם. ואם ח"ו יתשלו בדבר ולא ישגוהו לטרוח בכך, הנה אני כבר התנצחתי ועשיתי את שלי ואין לנפש רבינו עלי הרעומות אלא עליהם, וקהלוחינו וקרוביו אשר בארץ מצרים ישאו את עונם ומשחתם בהם ובושה חכסה פניהם ודי בזה, ואתה אדוני ואחי מזה בן מזה מחזה שדי יחזה. — אמר הלל החסר מארץ נוד.

אמר המגיה. הנני בא ללקט שבלים מה שהשאר לי החכם כרמולי בהקדמתו בענין אגרת היקרה הזאת. — מן החסרם של נשיא הגולה אשר ברמשק ישי בן חזקיה בן ישי הנשיא הנדפס בכרם חמד ג' דף קסט נראה כי עצמו של ר' הלל נשאה פרי בענין זה שהחרים הנשיא עם בית דינו כל מי שידבר חוזה על הרב ועל ספרו מ"ג, וגור שכל מי שיש בידו כתב או אגרת שכתובה בה דבר כנגדו שימסרם ביד הנגיד רבינו דוד ש"ץ בן הנגיד ר' אברהם ז"ל — והוא נכר הרמ"בם כמו שכתוב במאור עינים סוף פ' כה — ואלו כון ר' הלל כמה שכתב, הנני מעותר לשלוח אגרות אל נכד רבינו. וכן עמדו קהל צפה על קבר הרב זצ"ל וקראו חרם הנשיא, ע"ש. אכן זמן כתיבת אגרת הזאת, אשר הייתה בשנת ג"א או לאחריה כמה שכתב זה ששים שנה אשר התעוררו וג' והמחלוקת הראשונה הייתה בשנת ד' חתקב, אינו מסכים עם זמן חרם הנשיא שהיה בחדש תמוז ה' מ"ג, אם לא הנדפס שיש בזה שם טעות המעתיק; וכאמת מצינו בכתב מן ר' שם טוב הנדפס בסוף ס' מנחת קנאות, בשנת ה' אלפים וחמשים קמו שנית מקצת מהצרפתים וג' ונדעו הדברים אל הנשיא אשר ברמשק ונידה הוא ובית דינו וג'. — עוד יש נבוכה בענין זמן שריפת ספרו הרב אשר היה לפי ר' הלל מ' יום לפני שריפת ספרי התלמוד וזה היה בשנת ד' לאלף הששי כמו שכתבו התניא ושבולי הלקט (הנייסס והכסס כרמולי) ולפי דברי אברהם בן הרמ"בם הייתה שריפת ספרי הרב בשנת ד' חתקצה וז"ל בס' מלחמות השם דף יב, עד אשר באה אלינו מעכו בסוף חרש שכט בשנת צ"ה לפרט אתק"מו לשטרות מגלת ספר הגידה לנו מעשה שהיה מתחלתו ועד סופו וגם שריפת הספרים היאך נשרפו ונקטם שופט העולם מן המלשינים וג'. גם כתב שם בחרוז. שחן בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ" מה שהיה שגור בפי כל כמו שכתב ר' הלל. — ודע מה שכתב הרב החכם שיר (כ"ס ס' ה') כי תלמידו ר' שלמה (ר' יונק ור' דוד) כאשר ראו כי נלכדו בפחוי ר' שלמה נחמו על מעשיהם מתנגד לדברי ר' הלל שלדבריו רק לאחר שנגלדה חרון אף ה' על מורדי אור שב ר' יונה משנאתו. וכן מה שכתב החכם הנזכר לחפארת ר"י על שהשחמש לפעמים בס' משנה תורה לא לכבוד ולחפארת היא לו, כי לא נשא את שם הרב על שפחיו רק באחרית ימיו כאשר ראה כי מן השמים נלחמים עם הקמים כנגד הרב זצ"ל, ור' הלל היה תלמידו של ר' יונה ונכון להאמינו. ור' יונה זה קרא ר' הלל ר' יונה הגדול מברצלונה וכתב ג"ב מונטפלייר עירו ונקרא מחכמו זמנור ר"י או ר"י מגירונדא (שנת דצטז תק"א) וגם ר"י החסיד וכן רשום על מצבתו בטוליטולה (אבני זכרון סי' יב), ומת במרחשון שנת ה' כד. — ר"י ורמבן היו ב' בני אחיות כמו שכתב בשו"ת רשב"ש סי' רצ"א ולא היה תלמיד הרמ"בן כמו שכתב ביוחסין (ולאס נצט"ג) והראיה היותר חזקה על זה ממה שהקדימו הרשבא ר"י לרמ"בן אף לאחר מיתת שניהם כתשובתו המוכאה בארחות חיים דף י'. ור"י זה חיבר ס' שערי החשובה, כ"כ בכל הספרים: ורבו ר' שמואל שניאור שהזכיר בס' היראה הוא בלי ספק

תשובות הרמ"ם ז"ל

ר' שמואל מאיברו שהיה רבו כמו שכתב בא"ח דף כט ולזה נתחלף בנמוקי יוסף ה' ציצית של ר' שמואל עם ר' משה בן שניאר לפי שר' משה מאיברא היה אחיו של ר' שמואל כמו שכתב בא"ח קא ד'. ומלבד ר' יונה זה נזכרים עוד לחכמים גדולים ר' יונה בן יוסף שנין, והביאו הרשב"א בתשובות תולדות אדם סי' ר"מו ואחרים, וכן בתו הנשואה לר' שלמה בן הרמ"ב הנולד אחר מיתת ר' י' ולכבודו קרא אותו הרמ"ב יונה כמ"ש בש"ת הרשב"ש, וזוהי נראה שלא מת הרמ"ב בשנת עשרים לאלף הו' כמ"ש שב היוחסין דף קל"ב כי עוד היה חי בשנת כ"ד בשנה שמת ר' יונה.

תשובות הרמ"ם ז"ל.

א

תשובה לרבינו משה ז"ל למר יוסף בן גאבר מאנשי כנרת על אגרת שנכללו בה שאלות.

שויתי ה' לנגדי חמיד. הגיעה אלינו אגרת הזקן הנכבד היקר התלמיד מר יוסף בן אבן אלבער נ"ע הידוע אבן גאבר והוא זוכר שהיה עם הארץ, אבל נתבאר לנו בכתבו שיש לו השתדלות חזקה על תלמוד תורה ושהוא הרבה מתעסק בפירושינו למשנה ושאינו מבין החבור שחברנו ר"ל משנה תורה בשביל שהוא בלשון עברי וזכר לנו גם כן ששמע מתלמידי חכמים, ישמרם צורם, שיש שם בכנרת, שתפשו עלינו אותם הדברים שזכרם ובקש להשיב להם וחלה פנינו שנכתוב לו בכתב ידינו כדי לסייעו על הלמוד ואנחנו עושים זה. תחלה מה שאחה צריך לידע, השם יחמיד ערכך ויוסיף בהצלחתך, שאינך עם הארץ אלא תלמידינו ואהובנו אתה, וכל מי שמבקש להדבק בתלמוד תורה ואפילו הבין פסוק אחד או הלכה אחת, ואין הפרש שהבין אותו הענין מלשון קודש או מלשון ערבי או מלשון ארמי הכונה היא הבנת העניינים ככל לשון שיהיה וכל שכן הפירושים והחיבורים, והעיקר הוא שתתעסק בלמוד, וכל מי שמניח הלמוד אם לא למד דבר מעולם נאמר בו כי דבר ה' בזה, וכן כל המתנצל מן התוספת ואפילו היה חכם גדול הוא מבטל עשה של תלמוד תורה שהוא כנגד הכל. ובכלל אומר לך שלא תבוה עצמך ואל תתיאש מן השלימות. גדולי החכמים התחילו הלימוד והם גדולים בשנים מאד והיה מהם מה שהיה, וראוי לך גם כן שתלמוד זה השעור מן החבור מלשון הקדש שחברנו בו החבור כי הוא קל להבין וקרוב להתלמוד מאד. ואחר שתתחנך בספר אחד תבין כל החבור כולו, ואינו רוצה בשום פנים להוציאו בלשון ערבי לפי שכל נעימותו יפסדו, ואני מבקש עתה להחזיר פירוש המשנה וספר המצות ללשון הקדש וכל שכן שאחזור זה החבור ללשון ערבי, ואל תבקש זה ממני כלל. ועל כל פנים אחינו אתה השם יסייע אותך ויחנך השלימות האמתית, ויקבץ לך הצלחת שני עולמות. אבל מה ששמעת אותם אומרים שאנחנו הרחקנו תחיית המתים ר"ל הורת נפש לגוף, זה הוצאת שם רע גדול עלינו ואומר זה עלינו או שהוא

איש רשע ערום מוציא מדברינו מה שלא אמרנו, או איש סכל נתקשה עליו להבין מדברינו העולם הבא וחישוב שהוא תחיית המתים. וכבר חברנו בזה הענין מאמר להבנת זה הטעות והוא בלי ספק יגיע לכם ויסיר מעליכם כל ספק בזה הענין. והכרת לנו ג"כ שחפשו עלינו אמרנו שהמילה אמנם אנחנו נצטוינו בה על ידי משה רבינו ולא על ידי אברהם אבינו, ואמרו שאלו י"ג בריתות שנגזרו עליה, אמנם היו עם אברהם. וזה המאמר מאמרו סכלות גדולה וראיה עליו שלא ידע דבר מעקרי הדת ומאמרינו הוא האמת שאין בו ספק, שחרי"ג מצות שנאמרו למשה בסיני בכללם היא המילה וגיד הנשה, אבל הדבר כמו שאמרנו ז"ל נכתב במקומו. ואמנם אנחנו הולכים אחר מה שנצטוינו בסיני שנזכר לנו אסור גיד הנשה המוקדם והמילה המוקדמת. ושלוש עשרה בריתות הנזכרים במילה ראוי לשאול אלו הסומים שרוצים להירמות לבעלי עינים לומר להם: אם הכתובים שיש באותה הפרשה שלש עשרה בריתות נאמרו לאברהם וזכרם אברהם וכתבם וכשבא משה רבינו העתק אותם הפסוקים שכתבם אברהם וכתבם בתורה כמו שכתבים שאר בני אדם דברי זולתם וחרויו זולתם, או אם אלו הכתובים הנזכרים בתורה נאמרו למשה מפי הגבורה, וכל מי שלא יאמין שאלו הפסוקים עם כל התורה כולה נאמרו למשה מפי הגבורה הוא בכלל האומר אין תורה מן השמים. ומאין היינו אנחנו יודעים, אלו לא ידע משה רבינו מה שנאסר לאברהם אבינו בעת שנצטוו על המילה, ואמנם נודע לנו זה ממש מסיני, א"כ עיקר זו המצוה והחיובה ממש. ואלו השלוש עשרה בריתות ממש נצטוינו ממה שהודיעו השם; וזה הדבר מבואר ולא יתעלם אלא על מי שלא עיין ולא השתכל בלימוד עקרי הדת והאביד כל ימיו בשריגים. אין בתורתנו חלוק, תורה צוה לנו משה כולה ממש, מהשם י"ת, וכל מה שיש בה ממה שקדם לזולתו כמו שבע מצות לנה, ומילה לאברהם לא להאמין בו אנחנו מפני שהדבר הזה מוקדם, אלא מפני הצווי האחרון המיוחד בנו אנחנו קהלת יעקב, וההארכה בזה יש בו איבוד זמן.

וזכרת שגינו עלינו החרת ההליכה, בנהרות שמימיהם הרכה בשבת, אמת שהוא מותר בלא ספק, ומה שזכרת שהם חשבו שאני אמרתי החומין דרבנן והם דאורייתא. וכבר הגיע אלינו דבר ראש הישיבה יצו וידענו שהוא טעה מאוד ולא נסתכל בדברינו ולא הבין ענייניו בשום פנים, והביא דברים רחוקים וכבר השיבנו אותו על זה בחשובה ארוכה (ראה אגרות להרמ"כ) וכבר כתבו אותה התלמידים והיא בידיהם דומה למאמר ונתפרסמה, וכלי ספק שהגיע אליכם השאלה הראשונה והחשובה עליה כהתחלה ההליכה בנהרות וראיותנו על זה וחפשות וקושיות ראש הישיבה יצו עלינו בלשונו וחשובותינו השנית בבאיור מה שנסתפק עליו מדברינו, והמופת אל אמתת מה שהורינו בו תחלה בהיות זה ספיקה דרבנן ומותר. תחת זאת יש לנו זמני ימים רבים, ומה שיש לנו

תשובות הרמ"ם ז"ל

ומה שזכרת ממה שגיני עלינו שהחרנו בשבעת ימי נקיים שחשב האשה בכיתה, איני יודע מה הוא ענין זאת המלה אצלכם. אם הוא עניינו שחגע בכעלה אפילו באצבע קטנה או תאכל עמו ותשחה עמו בכלי אחר, או שתעשה אחת משלשה דברים שהם רחיצת פניו דיו ורגליו והצעת המטה בפניו ומוזגת הכוס לו, זה אינו מותר אלא אחר שבעת ימים וטבילה כמו מקוה. ואם הענין הוא שתעשה שאר העסקים כמו הלישה והבישול או שחגע בכגד או תלך על מחצלת זה מותר, ואפילו בימי נדחה עצמן, לפי שענין הטומאה והטהרה זולת האסור והמותר אצל הרבנים. והיו מנהגנו המפורסם בכל ארצותינו ובכל ארץ צרפת והוא דין התלמוד ועליו מצינו בני ארץ ישראל כלם בעת שהיינו ביניהם. אבל אנשי מצרים מצינו אותם בזה נוטים לרברי מינות והולכים אחר סדור הקראים. אם כן אם מנהג אנשי ארצכם כמו אנשי מצרים אנחנו לא נצוה עליכם שחסורו ממנה ולא אטעה אתכם בהוספת השמור והברלת הנדה, ואין בזה אלא חיוב מה שאינו חייב, אבל על תנאי שימנו שבעת נקיים ושיחפפו ויטבלו במי מקוה; אבל אם הוא מנהגכם גם כן שמשחמרוין שלא תגע כסף ולא תלך על כך וכך והם רוחצים בין השמשות ואינם טובלים במי מקוה זו מינות גמורה לא מנהג וראוי להתרחק מזה הדבר ולהסירו ולהכריח בני אדם על דין התלמוד לא יותר, כמו שעשינו אנחנו בארץ מצרים; ולא הספיק לנו ההזרה בלבד עד שהחרמנו בספרי תורות בכל בתי כנסיות (ראה פאר הדור סי' קנב) וכתבנו הסכמות בזה והיה החרם שארורה כל אשרה שלא חמנה שבעת נקיים או חבטל הטבילה או תרחוץ בלבד כמו שעושים הקראים ואפילו עם הטבילה. ואמרנו להם שהנגיעה בכגדים ובמאכלים הוא מותר, אבל תשאר על מנהגכם, מי שרוצה להתיר יתיר, ומי שיימאם הדבר מפני זוהמא או מפני חוספת סייג כדי להתרחק מן הנדה יש לו לעשות, אבל אם הוא סובר איסור במאכל או במשחה שחגע בו הנדה ונתרחק ממנו מפני האיסור, יצא מכלל הרבנים וכפר בתורה שבעל פה, זהו מה שנתפרסם מהוראותינו ותעשנו בזה הענין, וזה כלו אמת מבואר לא יחלוק על דבר ממנו אלא או סכל או מי שאינו מדקדק בתורה ומגנה האמתות אצל הרמון, ואם יאמר עלינו אשתן זה אחד מן המגנים אשר שקר.

אבל הציצית שכתיבים עליה פסוקים אינו מותר לעשות ואותם הפסוקים ראוי לחותכם ולגונזם, וכבר נשאל זה הדבר ממנו והשבנו עליו בתשובה אין ספק שהגיע אליכם. (והתשובה הזאת היא בש"ת פאר הדור סי' ז').

ומה ששאלת שאבאר לך איך היא השארות הנפש בעולם הבא, כל מה שאפשר לנו לומר בו ולהקריבו להבנה כבר אמרנוהו במה שחברנו. ואני איעצך שלא תעסוק באלו העמוקות לפי שמציאות הדברים הנפרדים מן הגלגלים איך הוא, יקשה ציורו מאד על כל בעלי חכמה המפורסמים ולפיכך הם מכחישים בו ולא ידמו אלא שהוא גשם וכל שכן להמתחילים ומי שלא קדם לו חנוך, ואל

חציר ברעךך אלא במה שאתה יכול להבינו ולא ישים לך בדרך שחסבור שבני העולם הבא הם גופות; עד שיתקיים לך היטב מציאותם, ואפילו חסבור בהם שהם אוכלים ושותים ומולידים בשמים העליונים או בגן עדן כמו שנא' לא יזיק לך זה בדרך, שיש דברים רבים הוסכלו והם יותר מבוארים מזה ולא חזיק סכלותם בעקרי הדת; אבל יהיה בו הכחשת דברי המעתיקים לפירוש האמתי שאמרו אין בו לא אכילה ולא שתייה שמתחייב ממנו הסתלקות מציאות הגוף כמו שבארנו בזה המאמר האחרון שיגיע לכם בלי ספק. הוא שיש להבין שכלל המאמר הזה הוא על דברי הרמב"ם שכתב בל"ב ע"ב
 ותפלת תענית איך מקבלים התענית שיאמר בתפלה מנחה אהא בתענית למחר, או שיאמר למחר אתענה או מה שדומה לזה. ונראה שהראוי לאמרו אחר תפלת מנחה, לפי שכן יראה מן הירושלמי, ואם [אן] אמרו בעצם התפלה בשומע תפלה כמו שזכרנו בחבור בספר אהבה. ואמנם ענינו לא יאמר אלא מליל התענית*.)

ואמנם הערבה אני רואה שאין ראוי להוסיף בה על שני בדים כמו שאין ראוי להוסיף על לולב אחד ואחרונו אחד. וזולתינו מן הגאונים מתירים הוספת הערבה כמו שמוחר להוסיף ההדס, ואנחנו אין דבריהם אצלינו חזק אלא הוספת ההדס מצאנוהו כתוב ר"ל בהושענא***) וכל דבר שלא נמצא אותו בחובב בביאור הוא שיש להבין שכלל המאמר הזה הוא על דברי הרמב"ם שכתב בל"ב ע"ב

(*) מזה נראה שהדין עם הב"מ מה שכתב פ"א ה"י מה' תענית שנסחא משוגעת כדמנא לה"ה. ומה שאמר הר"מ שיקבל התענית אחר תפלת מנחה שכן יראה מן הירושלמי, לא ידעתי מקומו איז ואולי בזכרו אל מגילת תענית שזמנה מביא הגמרא (תענית י"ב) סיוע לשמואל ע"ש.

(**) ה"ה וב"מ הביאו התשובה הזאת פ"ז ה"ז מה' לולב בקיצור ומשנה מגירסת דלקמן; הב"מ גרס: בהדס מוסיפין מפני הושענא; וה"ה: שכיון שלא מצינו בגמרא התר תוספת אלא בהדס. ועל זה תמה הב"מ כי לא מצינו בגמרא התר תוספת בהדס. ובס' ארמות קיים הגי' כדלקמן וכן הוא בס' כל בו אשר זה דרכו להלך בדרך ארמות קיים, ועיין במגדל ע"ש. ושאתי את פי החכם מהזכר בער אלדער ואמר שדעתו להגיה וכ"ל "לפי שתוספת ההדס מוטב וכו' כתוב ר"ל בהושענא", וכל האגודה נקראת הושענא (סוכה לג ז), וכונת הרב לא שתוספת ההדס בעצמו היא המנוה רק האגודה כולה מנוה להדרה נזה שתייה גדולה משום זה לא ואנחנו כמו שזכרנו אגוד מזה הטעם וההדר היא מוסברה רק בהדס ולא בערבה כמ"ש בגדול ע"ש שס ר"י והרב המגיד, וזהו אולם קושית הרב כ"מ על ה"ה. ע"כ דברי פי חכס. ול"כ להגיה ר"ל בירושלמי. וכן מפורש בס' תניא: אם רצה להוסיף בהדס מוסיף בשאר מינין אינו מוסיף ואינו גורע [כדאיתא] בירושלמי פ"ג ה"ד דסוכה ר' בא בר מנל בעא קומו ר' אימי כמה דר"י מרבה בהדס ירבה בשאר כל המינין אל מסבור את סבור על דר"י קטום הדור כלומר דשגים קטומין לר"י כמאן דליתנהו דמו (וראה בשבלי הלקט). ופרשו סתום ועלם

תשובות הרמ"ם ז"ל

לחכמים שהוא מותר נשאר אותו על גבולו בלי תוספת ולא גרעון מפני שאין הפרש אצילנו בין התוספת על הדבר המוגבל או בין החסרון ממנו וכשלא נעשה אלא שני בדים קיימנו מצוה מן המובחר ר"ל שאין בה חשש תוספת ולא גרעון. זו היא דעתנו ומי שרוצה להלך אחריה ילך.

וממה שזכרת ממה שגנו עלינו רואה קרי כליל הצום ואמרם זה שרואה קרי טעון טבילה ואנחנו לא נשגיח בגנות ההמון ולא נתלו באמרים המפורסמים אלא במה שהוא מוסכם העיון. וכבר בארנו עקר זה הדבר בהלכות קריאת שמע ותפלה באור שלם יבינה כל בעלי עינין.

ואמנם היוצר אני רואה כשם שמתפלל אותו שליח צבור כך מתפלל אותו היחיד, וכבר אמר זולתנו מן הגאונים ז"ל וזאתי זה ונתלו באמרם אין היחיד אומר קדוש, ורוב גאונינו מן המערב על דעתינו לפי שזה הוא מספר מה שאומרים המלאכים. והקדושה שאין היחיד ראוי לאמרה הוא שיכוין הוא להקדיש כמו שאמר השליח צבור בתפלה נקדישך ונעריךך. וכבר כתוב זה המאמר וראיתי אבן גאסוס נ"ע חלמוד רבינו נסים בספרו שחבר בתפלה ובלו ספק שהוא מצוי אצלכם (וראה יעשה רוקח ראשיתו ד"ה רבנה מן החכמים וכו').

וכל מה שזכרת מאהבתינו והוספת בה, יש לך שכר גדול לפי שהוא אהבה לשם שמים והיא נמשכת אחר מה שראית מדברינו בחורה שהוא מאצל השם ית' א"כ עיקר זו האהבה היא לשם, וכן חייבים אנו לאהוב את השם

וכ"ל לפרש המוקשה ס"ל דעיקור טעמא דר"י אינו הדרשה דעקף עץ עבות לא הטעם משום הדור ופחות מו' לא קרינן הדור ולכן מוסיפין בהדס ומוקשה דא"כ ירבה ג"כ בשאר כל המינין משום הדור, וע"ז השיב דע"כ לר"י אין הטעם דג' הדסים משום הדור דהא קטום לאו הדור הוא ור"י ס"ל אפילו שנים קטומים, לא הטעם דמדרשא יליף לזריך ג' והכתוב אינו מוקפיד על ההדור אלא לענין המספר דפחות מו' לאו הדור הוא ורק מסביר ומכריך לפחות אחד שאינו קטום משום הדור המין ויש"ה ס"ל דמוסיפין בהדס, אכן מספר שאר המינין הוא כפסגות הקרא פרי עץ הדד אחד וערביי כחל שנים ואין לנילף מזה הדור לענין המספר יותר מהמפורש.¹⁰ ולכן לא השיב ר' אינו בקצור ר"י קרא קא דריש, דא"כ היה אסור להוסיף בהדס על מספר הכתוב, אלא מומאי דאמר ר"י קטום אינו הדד כראה דס"ל דכונת הכתוב להקפיד על הדור במספר ולכן כל המוסיף ישנא. המבונה.

וכן דעת החכם והחודר זלמן גייר כי כונת הרב ז"ל היכולתו וכן חסדו מרוב של ר' אינו, ומיכבוד את סבור על דר"י קטום הדד הא מיינן ר"ט אחד אפילו ג' קטומין וא"כ ע"כ ס"ל לר"י ג' קטומין פסולים וטעם דקטום לאו הדד [הוא] והשנים הקטומין כחולן ליתניהו דוון, והשיב ר' בא ג' לית בר נש אחד אפילו אלא דהוא מודה על דקדומות אחר"י סי' דר"י ג' עזבו אחד אפילו שנים קטומין א"כ וכו' ס"כ דס"ל דג' שליוון כשרין כמו שאמר בקדומות ג' הדסים וקם הפסוק על גודלו כמו שזכרנו בהדס ירבה בשעור כל קטומין ולכן אחד הרמ"ם היה שלא כנראה

בכל לב ובכל נפש ומחוקק אהבתו ראוי לנו לאהוב מצותיו ואזהרותיו, ואנחנו הם היודעים אותם והמלמדים אותם. ואפשר שתהיה אמת, ושלא יהיה אמת, שיש שם מי שמדבר עלינו רעות והוא מבקש להתכבד בקלונו ויצא משטת הראוי בחבורנו ושמענו שאחה מוחית בידם קצת מחוי, והתקוממת בזה קצת התקוממת, אל תעשה דבר זה ואנחנו מותלים. לכל מי שיעשה זה בשביל סכלותו וכל שכנמי שיש לו בזה תועלת, ולא יזיק לנו אנחנו, וכופין על מדה סרום זה נהנה זה, לא חסר וכש"כ שההנאה בזה לא כלום לזה האומר בשביל מה שזועילנו בעיני הנושבים לפניו מן השלמות ושהוא חכם ושהוא תופש על מי שיוחשב בו שבני אדם נסמכין עליו, וכש"כ אם היחה התפישה בחכמה וברעת, וזה כולו מזועיל למי שעושה בעולם הזה, וזועילנו אנחנו גם כן בעולם הזה ובעולם הבא. ואמנם מעוה"כ מבואר, והעו"הו מפני שכל מי שמבקש להעלים מה שגלהו אמנם מוסיף לו גלוי, ויותר מכל זה שאחה מביא על עצמך מריבות ורעות שאין בהן צרך ואנחנו לא נבקש סיוע מאדם ומניח כל אדם עם מה שירצה לעצמו. והשם ית' יעזור אותך על רצונו וישים כל מעשינו ומאמרינו לשמו. ושלומוך ירבה ושלום כל הזקנים והתלמידים יברכם אלהינו. משה בר מימון זצ"ל.

ב

תשובות אשר השיב הרמב"ם לר' שמואל אבן תבון על השאלת ששאל לו במורה נבוכים.

אמר המגיה: תשובות האלה כתב הרב בכתב אשר שלח לר"ם, הכדפסם באגרות הרמב"ם ובס' פאר הדור סי' קיג, וכתב בו, והכני מתחיל עתה להשיב לך על כל פרק מפרק וגו', והמציאים לאור דלגו באוריו ופרשויו והתשלנו להדפיסם מבלי מבין כי דברי הרב יהיו למשיב נפש לדורות הבאים, ובחטאם זה כאבד רוב תשובותיו ובאוריו על ס' המורה ולא נשארו רק דברים המעטים האלה. ויש לפננו צ' העתקות, שזכות בלשון ולא בענין, מן החכם המפואר מונק ומן החכם גאלבערג, ועל פי שניתן ילאו דברי הרב מתוקן. — פרום הרב להקדמה כ"ג הבוא ג"כ ר"ט ע"ב מורה המורה. — המעתיק הזה לא העתיק רק מה שחסר בכתב הזכר, וזה השלו:

ועתה אני מתחיל להשיב אותך על כל פרק ופרק ואבאר לך מה שבקשת ממני לברר ואבאר לך הנוסח המתוקן ובו חתקן הנוסח ההוא המשובש על הסדר הבא בכתבך. הח"ב ההקדמה הכ"ה חשבת שיש בה חסרון ואין בה חסרון, אבל הנוסחא היא כאשר בנוסחתכם וסדר הרבר כך הוא: אין כונתי במאמר הזה להעתיק דברי הפלסופים בו ולא לבאר ההקדמות הרחוקות.

בפרק הא' תקונו ואם תשקיט תנועת הנפש ושקוט מי שיתנועע בעבודה. כפ' הב' בסופו תקונו ואחר אשוב לאשר אמרת לך. להורות על חדוש העולם. בפרק הי' תקונו שמירת מינו חמיד. (כ"ה גם בנספח שלנו).

באור הענינים ששאלת עליהם.

מה שזכרת מסדר ההקדמה הדי' אין בה חסרון וכבר ידעת מה שכללנו בפתיחת הספר כי חברתו למי שקרא הרבה מן החכמות ולא חברתו למי שלא קדם לו לעולם עיון בדבר מענינים העמוקים האלה הקשים להבין ומן הידוע אשר אין ספק בו כי כל השתנות תנועה על כל פנים לפי שכל השתנות יהיה בזמן והזמן הוא שיעור התנועה בקודם ומתאחר בתנועה כאשר נתבאר במקומו. — ההקדמה הי' אין חסרון בסדרה. ההקדמה הכ"ג כי כל מה שהוא בכח ויש בו שום אפשרות יהיה אפשר בשום עת שלא ימצא בפועל. פרושה, יאמר כי הדבר הוא בכח להיות שום חזאר מן התארים נעדר עתה מן הדבר ההוא, אך הוא מוכן ומועד להתישב בו להמצא החזאר ההוא ויאמר בחזאר ההוא שהוא בדבר ההוא בכח כאמרנו בחתיכת ברזל שהוא סוף בכח וכאמרנו בגריענה של תמרה שהוא דקל בכח, והדבר אשר הוא בכח שום ענין יש בעצם הדבר ההוא אפשרות להתישב בו הענין ההוא כמו שתאמר בחתיכת ברזל שהוא אפשרי להיות ממנה סוף. ולדעת ההבדל בין הכח והאפשרות הוא דבר דק וקשה מאוד על הפלסופים הבקיאיים וכבר דבר כזה הענין אכן אלצאוי בתחלה פרושו לשמע הטבעי דבר טוב מאד. ונאמר בדבר שהוא בפועל כשנחארהו בתאר נמצא בו כאמרנו בסוף שהוא סוף בפועל. וכבר נתבאר כי כל אשר בכח דבר אחד בהכרח יהיה החזאר ההוא נעדר בעת מן העתים, כי זאת החתיכה של ברזל לא יאמר בה שהוא סוף בכח אלא כשלא יהיה סוף עת אחת מן העתים; אמנם אם לא חסור לעולם מלהיות סוף אינו סוף בכח אבל היה סוף בפועל לעולם ועד. — ההקדמה הכ"ד. כי כל מה שהוא בכח שום דבר הוא בעל חמר על כל פנים כי האפשרות הוא נמצא בחמר לעולם. פרושה, כבר נודע כי האפשרות והכח הם סמוכים זה עם זה דברים כאחד ולא יוון האפשרות לעולם מהיות בחמר הראשון ובכל מה שיחווה ממנו. וכאור זה עוד יתבאר לך מתחלה פרוש השער וזולתו. הפרק הראשון (משני). פשטו כמו שנזכר בהקדמה א"כ אין תנועה מגעת עד לאין חכלית וכו'. שאלת הישיבה על זכרנו, כי היא נחלקת כהחלקו" מה תועלת בזכרנו זה וכבר היה די לנו, בהיות כח מגיע לחכלית שלא יגיע עד לאין חכלית וגו'. שאלתך טובה ותורה על טוב שכלך והנה חשובתך כאשר בארנו שהכחות הנמצאות בכל גוף מהם פשוטות נחלקות בהחלקו כמו שזכר בי"א ומהם אשר לא החלקנה בהחלק הגוף בעבור שאין הכח ההוא פושט בכל הגוף וזהו מה שזכרנו בהקדמה הי"ב כאשר אמרנו כי כל גוף בהכרח להיות

כחו תכליתית ואמנם יתחייב זה בכחות הגוף הפשוטות בן הנחלקות בהחלקן
הוא אשר יהיה בהכרח שתהיה כחו תכליתית כמו שהוא בגוף תכליתי וזהו
אשר זכרנו בהקדמה ה"ב כחום האש ע"ד משל זאת הנחלת אינה מחממת
לאזו הרחקה שתקררה אבל להרחקה ידועה אבל הכח אשר לא נתחלק בהחלק
הגוף לא יכריח שיהיה תכליתי בכלל היות הגוף אשר בו הכח ההוא מגיע
לתכלית ולא בא מופת על זה הלא ידעת כי מחשבות האדם כח בגוף והוא
גוף קטן ותניע מחשבתו לאשר למעלה מגלגל החשיעו ויחייב שם משפטים
וישלוז ולא יתחייב שתהווה מחשבתו מנעת לתכלית כמו גופו שהוא כלדי,
ולכן יתחייב כוח העיון שיחולק מניע הגלגל לדי חלקים, או יהיה גוף או כח
גוף מתפשט בו אשר תכלית בכלות הגוף, או כח גוף בלתי מתפשט בו אשר
לא יתחייב כלותו בכלות הגוף, או יהיה המניע נפרד לא גוף ולא כח בגוף.
ובארנו בדרך הראשון והוא שיהיה המניע גוף בטול זה, ובארנו בדרך השלישי
בטול היותו כח פשוט, ובארנו בדרך הרביעי בטול היות בו כח בלי נחלקת.
ונשאר מן החלוק שיהיה המניע נפרדי האפשר באין צריך עכ"פ שימצא האפשר
ההוא בשום איש אחד מאישי המין ההוא וגם לא ימצא עכ"פ אותו האפשר
בשום איש מאישי המין ההוא ולא בזמן מן הזמנים, א"כ הדבר ההוא יהיה
נמנע בחק המין ההוא ומה ענין אמרך בו שהוא אפשר. משל זה אמרנו
כי הכתיבה אפשרות במין האדם וע"כ בהכרח ימצא שום איש מכתב בזמן
מן הזמנים וזהו יאמר בכתיבה שהיא אפשרית במין האדם; אמנם אם נאמר
שלא ימצא לעולם ולא בזמן מן הזמנים שום איש מכתב תהיה הכתיבה נמנעת
במין האדם ואין זה האפשרי באיש, כי זה הנער הקטן אפשר שיכתוב ואפשר
שלא יכתוב ולא יתחייב שיכתוב בהכרח בשביל זה האפשרות. אמנם באפשרות
הכתיבה במין האנושית בהכרח שימצא איש אחד מכתב באיזה זמן שיקרה
באיזה מקום וזהו מבורר. (וראה נלות העיון ע"כ יא.)

ואשר הסתפקת בסכנו גבון עם הדבש (שס) ומה ששאלת הפירש מן
פרק ט"ו ומה שלאחריו ולפניו, דע כי פירוש זה והחרת הספק ההוא יצטרך
לדעת הקדמות טבעיות רבות, ועלי טורח רב בזה הזמן לפרשם וזה החבור
כאשר ידעת לא חברתיו אלא למי שוודע התחלות ההן כלן. ומה שחשבת
שהיה בו חסרון אין בו חסרון אלא הנוסף כמו שכתוב אצלך. (כ"א כמו זכרתי). —
וששאלת על אמרנו (פ"כ) ויאמרו בשמים ובגשמים אשר הם מבין
שאר הגופים הנראים אלהים, ה"ל המורגשים בהרגשת הראות,
מהם הארץ והמים והכסף והזהב ודומיהם ומהם השמים וכוכביהם, ואלה
כלם יאמר בהם נראים. אמנם השמים והכוכבים מכין שאר הגופים הנראים
יקראום פילוסופים גופים אלהיים, וכן יאמרו על הגלגל הגוף האלהי וענינו
שהוא גוף אשר יורנו מציאת האלה (כ"א אשר הוא קיים כקיום האלוקים) לפי
דעתם, ואנחנו ספרנו חרף דבריהם על סדורם וסוד דבריהם הוא כי הם לפי

פיוט מרא"בע זצ"ל

עח

ועק לפניו היום בבית כלאו

קדם בשחרית, במוסף במנחה לנשאו

קדשו לקדש ושלש במסבאו

בלרפ"ם עומדים מעל לכסאו

ידו

הבאור הזה האצילים מגדולי הארץ וממיוחסיה בני כן בכנס שנת הגדולים ולהפיק רצונם. והחכם השיב להם תשובתו הרמחה, וזה דבריו: שאלחוני אחי וזה כמה באור על פיוט הא"ע ז"ל ממנהגכם לאמרו במנחת הצום הנבחר בכרצונה, ואחר עד עתה מתשובתי להדרתכם לא להתרשלות מעצלה ושכחת אהבתכם, חלילה לי, האמנם בטחתי כי הזמן מספיק וארכו הימים עד היום ההוא תשירו אותו בשמחה. ועתה בהודמן זה הנשיא ההולך שם הצנחני אל כבודכם, והא לכם באורו.

אחד לברו כעבור שהיתה האחרות לפי דעה קצת מקרה במצאות וכשתאמר עליו ית' הנה הוראתה על שלילת הרבני לבר לא שתהיה הוראתה עליו חיובית כמו שהענין בוולתו הנה לזה אמר אחד לברו וירצה באחד תאר שלילי לא שוורה על מקרה וחיוב חלילה, וגם כי היה האחד נאמר על מינים רבים וכמו שהוא מבואר בד' ממה שאחר הטבע, וכתבו אבותי בכוננות, והיות אמתי מהם בכוונות באחרות הוא האחד אשר יאמר עליו ית' רצה לזה

גם כן אמר לברו וכוה אמר בכתוב שמע ישראל וג' ה' אחד, והטעם לברו. ירצה שלא יסמך ית' על העולם והודה על הפרדו ית' והנקות מן החומה ומכל חלקי העולם; וקרא העולם, נקראו" עד"ה כל הנקרא בשמי וג' (ישעיהו יג ט) וכמו שכתוב הוא שם בשם הגאון (ר' שלום בעל שירים השקלים והוא רמ"ג), והנה הוא ית' נברל מן העולם ונפרד ממנו ולא יסמך עליו אך העולם נסמך ונחמך בו, ואם לא בא אליו הסמך והחמך דעוה מאתו ית' לא יצא אל המציאות. (3) וירצה, בלא יצאו, לא יצאו ממנו, כדרך בני יצאנו (ירמיהו י' כ') ורמו ה"אע ז"ל למה שרמו הרמ"בם פ' ע"ב, והשלישי כי זה ככת המדבר"ג' וסיום בשבח. (4) הוא נברא כאמת בוולת אמצעי וירצה בשם פנים הרבני הנמצאות בו מהאפשרות והחיוב כדעת קצת, ואם שרצה בנבראו כלל הנברא ולהיות סוד הנברא, אמנם הוא בצורתו אשר הוא בה מה שהוא והיו הצורות אשר כנה בשם פנים שני מינים אם נפרדות ואם היוולגות, לזה אמר רומם שני פנים ורצה בפנים צורות נמשך למה שכתב בפ' כי תשא

משר הפנים; ומה שקרא לאלה הב' מינים סוד נבראו נמשך לדעוה הגזירה ברא, וכמו שכתב בסדר בראשית, וזהו הפי' יותר נכון. (5) אפשר שקרא שם מוראו שם שדי וכמו שקרא בחזוניתו לסדר וארא כשאמר גם כן, השם הנ"ל הנורא" לפי קצת בחרו תוהו, ורצה בשלשה השלשה עולמות שהזכיר בוואלה שמות. ואמר כי באמצע השלשה (והוא העולם האמצעי אשר הוא) עולם הגלגלים (6) הושיב שם (הבורא) והוא שדי, כי שם מורא וראה כתו זה השם לחיותו מנצח המערכת וכמו שכתוב בסדר וארא. (6) רמו לד' חיות המרכבה והם, המודיעים

רומם שני פנים אם שרצה בנבראו העולו הראשון אשר הוא נבראו באמת

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

וכן

באין ספק על נבראו וכו'

כפי

כפי

כפי

כפי

כפי

כפי

כפי

כפי

כפי

כפי

B
306.

06

פיוט מרא"כע וצ"ל

פלאו כי תורה תנועתם על מציאותו ית' וכמו שנכתב בחכמה הטבעית. או אפשר שרצה כשם המורא שם הנכבד אשר הוא שם העולם לפי שהוא על שלשה פנים אם יהא יהוה ואם יהוה ואם אלהיה אמר שהושיב שם מוראו כאמצע שלשה. ואמרו כאמצע דרך העברה והשאלה. משרתנו ארבעה מודיעי פלאו רצה כי האותיות המשוררות השם הנכבד והמודיעות סודו הם ארבעה ורמוז לא"הוי"ו רצה שהמציא יסוד האותיות והוציאם בחמשה מקומות בכלי הדבור, וכבר כתבו זה המדקדקים. רצה שנתעם מספר הששה הנה נשאן כשש פשוטות והם שש מדרגות הנמצאות ונקראו שש פשוטות והם הדי' יסודות, הגשם החמשי אשר הוא הגרם השמימי והשכלים הנפרדים. ובכתיבה אחרת הדומם, הצומח, החי, המדבר, הגרם השמימי, השכל הנפרד. או שרצה כשש פשוטות השש קצאות ולפי שכל קצה המעלה והמטה והימין והשמאל והפנים והאחור יוגבל בשטח והשטח פשוט וכן נקרא אצל קצת (קראן) פשוט. המזן לו' גלגלי לכת. (10) רמוז לגלגל המזלות אשר שם הצבא הגדול. (11) רמוז לחשיעי הנקרא ערבות והוא המכונה בלכנת הספיר וביחזקאל באבן ספיר וכמו שכתב הרמ"כ בע' בואלה המשפטים, והנה לבנת הספיר כמו אבן ספיר שהוא דמות כסא"ע כ"י. ולפי שעל דמות כסא ראה יחזקאל כמראה אדם, אמר מחזו זה זבם יראה לנביאו. ולפי דעתי שנפל טעות (בספרים) והראוי ובו יראה, או אפשר ששב לחשע ויצדק אמרו בס'. (12) אפשר שרמוז לגלגל העשירי אשר הורה על מציאותו שאמר כי אראה שמיך (תהליס ס"ד) וכמו שכתב א"ע על זה הפסוק, והוא הנקרא אצל קצת שמי ההצלחה והנהיחוהו אמצעי בין העולם המושכל והמוחש וקראוהו כסא הכבוד ואמר שזה העשירי בלבשו האדר גאה גאה. או אפשר שלא הניח מדרגה אחרת לעשרה זולתו (ת' והוא העשירי אשר הוא קדש. ואמר כי הוא ית') בלבשו אדר מספר העשרה הוא גאה גאה והחרומם על שאר הנמצאות להבדלו מהם. ואחר אשר הניח המדרגות המספרים על סדרן (מהאחד) עד עשרה שב לאחד ואמר חשק בגוי אחד וגי. וכי יקר הפיוט בעיניו וכלל בו מסודות המציאה, מה שתראה רצה לחתום בו שמו בארוכה אברהם בן עזרא חזק.

הנה כתבתי לכם אחר מה שראיתי הכרחי בהבנתו ומה שייספוק למוציא בכם אם הם מעט ומה ששאלכם עוד נפשכם החשובה, אחי, דברו נא כי שומע אנכי להפיק רצונכם, ואומר הנני למלא משאלכם, תמיד ימצאני כי דרשוני, דרושה' לכם כנפשכם הטוהרה, נפש אשר דורש שלומכם וטובתכם, בכל נפשי ובכל לבבי, אחיכם פריפוט דוראן הלוי.

ותשלם המלאכה הזאת יום ב' מוצאי חג הסוכות תר"טו לפ"ק ע"י המסדר והמגיה רפאל בן שמעון קירכהיים.

זדה לכס ונכיוצא
23
22

פיוט דורן הלוי